

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KAR
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA
MODERNKORI PROGRAM

PhD. értekezés

**A KECSKEMÉTI ZSIDÓSÁG 1919 – 1944 KÖZÖTT
KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A HORTHY-KORSZAKRA**

**Témavezető:
dr. Karsai László**

Szeged, 2014

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés.....	7
1.1 Előszó	7
1.2 A kutatás célja	7
1.3 A témaválasztás indoklása.....	7
1.4 Historiográfiai áttekintés	9
1.5 A kutatás módszerei és eszközei	12
1.6 Az értekezés célkitűzései és szerkezete.....	13
2. A zsidók megjelenése Kecskeméten és a polgárosodás korszaka	16
2.1 A kezdetek	16
2.2 A hitközség megalakulása	17
2.3 A zsidók letelepedése és bekapcsolódása a városi életbe.....	18
2.4 A zsidók gazdasági megerősödése	20
2.5 Ellenétek a zsidó valláson belül és az asszimiláció kérdése.....	23
2.6 Az antiszemitizmus megjelenése.....	24
3. A zsidók demográfiai változása.....	28
3.1 A zsidók számának alakulása megjelenésüktől 1941-ig.....	28
3.2 A zsidóság fogyásának okai	31
3.3 A zsidók az egyes foglalkozási ágakban 1910 – 1930 között	33
4. Kezdeti időszak (1919 – 1922).....	37
4.1. A Nemzeti Tanács megalakulása Kecskeméten és Kiskunfélegyházán.....	37
4.2 Antiszemita zavargások Kiskunfélegyházán 1918 – 1919-ben.....	38
4.3 A Direktórium megalakulása.....	40
4.4 A Direktórium intézkedései.....	41
4.5 Ellenforradalmi megmozdulás, megtorlás, a Tanácsköztársaság bukása	47
4.6 A román hadsereg.....	49
4.7 Az antiszemita <i>Kecskeméti Közlöny</i> című lap	51
4.8 A zsidók nemkívánatosak.....	53
4.9 A filozemita <i>Kecskemét</i> című lap	54
4.10 A fehérterror	56
4.11 A numerus clausus törvény	58
4.12 Szélsőjobboldali szervezetek megalakulása	62
4.13 Az antiszemitizmus a városi közgyűlésen	66
4.14 Az antiszemitizmus a helyi lapokban	68
4.15 Az 1922-es nemzetgyűlési választások	71
4.16 A zsidó hitközség	72

5. Átmeneti időszak (1923 – 1928)	75
5.1 Szélsőjobboldali szervezetek megalakulása	75
5.2 Gazdasági gondok és az antiszemitizmus háttérbe szorulása	76
6. Nyugalmi időszak (1929 – 1937)	80
6.1 Szélsőjobboldali szervezetek megalakulása	80
6.2 A zsidó kereskedők és a hitközség	81
6.3 A Szeszfőzde, Hírös Hét és a Kiskun Napok	83
6.4 Az ügyvédi numerus clausus	85
6.5 Keresztrendelet	86
7. Jogfosztási időszak (1938 – 1944).....	88
7.1 A Turul, a <i>Hajnalodik</i> , a MONE, a MÜNE és az újjáalakult MOVE	88
7.2 Az első zsidótörvény	91
7.3 Zsidók a gazdasági életben	92
7.4 Az első zsidótörvény árnyékában	95
7.5 A kecskeméti Benedek-telep	98
7. 6 A második zsidótörvény	100
7.7 Az 1939-es nemzetgyűlési választás	102
7.8 Zsidók a virilisek között	104
7. 9 A magánszemélyek tanúsítványai	107
7. 10 A cégek és sportegyesületek tanúsítványai	109
7.11 A cégek, amelyek esetében nincs változás	111
7. 12 A második zsidótörvény hatása a zsidó iparosokra és kereskedőkre	112
7.12.1 A zsidó iparúzők és iparigazolványuk számának alakulása	112
7.12.2 A Szeszfőzde	114
7.12.3 A zsidó iparosok és kereskedők fokozatos háttérbe szorítása	115
7. 12. 4. A zsidók kitiltása a piacokról	118
7.12.5 A zsidók üzleteinek kiigénylése	119
7. 13 A második zsidótörvény földbirtokpolitikai intézkedései	123
7. 14 A második zsidótörvény hatása a zsidó értelmiségre	128
7. 15 A zsidó munkaszolgálatosok	132
7. 16 A kecskeméti Baross Szövetség újjáalakulása	134
7. 17 További jogfosztások.....	136
7. 18 Újabb zsidó tárgyú törvények és az antiszemitizmus mindennapossá válása	137
7. 19 Az elkerülhetetlen vég	140
Összegzés	147
Források és rövidítések jegyzéke.....	153
Források.....	153

Irodalomjegyzék	158
Mellékletek	169

Ábrák

- 1. számú: Izraelita vallású népesség számának alakulása Kecskeméten 1825–1941 között..... 29
- 2. számú: A kecskeméti üzletek megoszlása 1938-ban és 1942-ben 122

Táblázatok

- 1. számú: Izraelita vallású népesség százalékos arányszáma Kecskeméten 1825–1941 között .. 29
- 2. számú: Kiskunfélegyháza és Nagykőrös izraelita vallású népessége 1840–1941 között..... 30
- 3. számú: Kecskemét lakosságának szülőhelye összevetve a vallással 1920 és 1930-ban 32
- 4. számú: Zsidó keresők az egyes foglalkozási ágakban Kecskeméten 1910–1930 között 34
- 5. számú: Zsidó keresők számának és arányának változása 1920–1930 között foglalkozási
főcsoportok szerint 35
- 6. számú: A zsidó keresők aránya a kecskeméti zsidóságon belül 1920–1930 között..... 36
- 7. számú: Kecskeméti zsidó tanulók létszáma az oktatásban..... 60
- 8. számú: A kecskeméti zsidók arányszáma a néhány pénzintézetnél 93
- 9. számú: A kecskeméti zsidók arányszáma a nagyobb vállalatoknál 93
- 10. számú: Az 1939. évi IV. tc. hatása a választójogra és a bizottsági tagságra 106

Köszönetnyilvánítás

Ahhoz, hogy ez a disszertáció megszülethetett, számos magánember és intézmény nyújtott segítséget, akiknek ezúton szeretnénk köszönetet mondani. A témával kapcsolatos tanulmányainkat és kutatásainkat elsődlegesen a Yad Vashem Archives (Jeruzsálem, 2011 óta), a J. and O. Winter Fund (New York 2009-2010), a SZTE Doktori Iskolájának ösztöndíja (2008-2009) segítette. Önzetlen és fáradhatatlan munkájukat külön köszönjük a Bács-Kiskun Megyei Levéltár és a Kecskeméti Katona József Levéltár dolgozóinak, akik olykor erejüket megfeszítve segítették munkánkat. Köszönetet mondunk témavezetőnknek, a SZTE Történeti Intézet és a Történelemtudomány Doktori Iskola tanárainak. Különösen A. Sajti Enikőnek, aki nélkül ez a disszertáció biztosan nem készülhetett volna el. Barátunknak, Róna Tamásnak, történész kollégáinknak, munkatársainknak. Külön köszönetet mondunk a szerző kedvesének Gyökér Georgiának, aki inspirált minket kedves szavaival és segítette az értelmetlen mondatokat formába önteni. Végül, de nem utolsó sorban a szerző szüleinek mondunk köszönetet. Dolgozatunkat nekik ajánljuk.

1. Bevezetés

1.1 Előszó

A Bács-Kiskun Megyei Levéltárban végzett munkánkat 2005-ben kezdtük, akkor a szakdolgozathoz gyűjtöttünk adatokat, melyeket később a kecskeméti sajtó anyagaival bővítettünk ki. A 2005-ben történő kutatás arra tett kísérletet, hogy az eddig még nem kutatott forrásokat megvizsgáljuk és publikáljuk. Disszertációnkban a megkezdett munkát folytatjuk, mellyel nem titkolt célunk, hogy az újonnan feltárt források tartalmának megismerése után, a kecskeméti zsidóság tragédiájához vezető utat megismerjük. A fő hangsúly a deportálások előtti időszakra helyeződik.

A helytörténeti kutatás fontosságát Mályusz Elemér már 1931-ben kiemelte: „[...] *Ma ugyanis a helytörténeti monográfiáinkat – tisztelet az igen csekély kivételnek – vagy üzletes vállalkozók tákolják össze, vagy jószándékú, de tanulatlan dilettánsok írják.*”¹ Mályusz eme keserű hangvételű megfogalmazása Kecskemét tekintetében különösen érvényes, hiszen a város monográfiáját csak az 1880-as évekig dolgozták fel, holott az akkori Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye legnagyobb – ha a fővárost nem vesszük figyelembe – városáról van szó.

Az országos helytörténeti kutatások adósak a hetven éve megtörtént holokauszt előzményének felderítésével, ezen hiányosság pótlására teszünk kísérletet.

1.2 A kutatás célja

A kutatásunk fő tárgya az 1919 – 1944 közötti időszakban a kecskeméti zsidóság és az antiszemitizmus története. A kecskeméti helytörténeti rekonstrukciónkat az országos események tükrében elemezzük, illetve a történelmileg árnyaltabb kép kialakítása érdekében, Kecskemét mellett Kiskunfélegyháza és Nagykőrös vonatkozó forrásait és eseményeit is bevonjuk a vizsgálatba. Mivel fő célunk a kecskeméti társadalom- és politikatörténeti események felderítése, ezért a kiskunfélegyházi és a nagykőrösi adatokat részletesen nem elemezzük. Kutatásunk további fontos területét képezi a kecskeméti közvélemény alakulása a zsidókérdéssel kapcsolatban.

1.3 A témaválasztás indoklása

A három város közül Kecskemét és Nagykőrös fejlődése mutat hasonlóságot, annak ellenére, hogy Kecskemét nyitottabb, míg Nagykőrös zártabb város még a XIX. század második felében is, társadalmilag, gazdaságilag és vallásilag egyaránt. A hasonlóságok mellett a

---

¹ Mályusz 1931. 251.

két várost a török kiűzése után az ellentétek jellemezték. A régi mondás szerint: „*Kecskemét gyarapszik, Nagykőrös haragszik.*” A kecskemétiak a nagykőrösieket uborkásoknak, míg a nagykőrösiek a kecskemétiakat barackosoknak csúfolták.² A néphagyományon túl a két város ellentétének vallási okai is voltak, még Kecskeméten nagyobb részt katolikusok, addig Nagykőrösön reformátusok éltek.

Kiskunfélegyházán is a katolikusok éltek többségben, de fejlődése eltérő képet tükröz a fentebb tárgyalt két városhoz képest, révén a török hódoltság után csak 1745-ben válthatták meg önállóságukat, és csak 1876-ban került jogilag Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyéhez, előtte a Kiskun Kerület székhelye volt.

A zsidók a két városban – Kecskemét és Nagykőrös – közel egy időben jelentek meg. Kezdetben a nagykőrösiek társadalmi közege és mentalitása, nyitottabb és befogadóbb volt a zsidókkal szemben, mint a kecskemétiak, amely annak köszönhető, hogy a kereskedésben nem volt konkurenciájuk. Félegyházán megtűrték voltak, „gyütt-menteknek” titulálták a zsidókat, Kecskeméten viszont a görög kompánia – teljes joggal – konkurenciát látott a zsidókban.

A XIX. század végi antiszemita hullám a két nagyobb várost (Kecskemét és Nagykőrös) elérte, Kiskunfélegyházát viszont nem.

Kecskemét, Nagykőrös és Kiskunfélegyháza zsidósága hasonló fejlődési szerkezetet mutat. Mindhárom településen a neológ zsidók voltak többségben. 1930-ban a három városban a zsidók számaránya közel azonos volt. 1939-ben a képviselőtestületben található zsidók száma, valamint az 1939-ben a zsidók tulajdonában lévő iparjogosítványok száma Kecskemét és Nagykőrös esetében közel azonos volt. Kiskunfélegyháza ezek tekintetében eltért az említett két várostól.

Az imént felsorolt hasonlóságok ellenére, Nagykőrösön az 1920-as évek végén és az 1930-as évek elején az antiszemitizmus megerősödött, melyben jelentős szerepet játszottak, a szélsőjobb oldali szervezetek és mozgalmak megjelenése, a gazdasági válság okozta nehézségek, továbbá a város közelsége Ceglédhez. Cegléd erős zsidóellenessége azzal is magyarázható, hogy a fővárosi események nagy hatással voltak a helyi közösségre, ugyanis a város Budapest vonzáskörzetébe tartozott.

Erdei Ferenc *Futóhomok* című kötetében, mely a Három Várossal – amely elnevezés Kecskemétet, Nagykőrösöt és Ceglédet foglalta magában – is behatóan foglalkozott, a ceglédi antiszemitizmussal kapcsolatos észrevételeit 1937-ben a következőképpen fogalmazta meg:

---

² Bereznai 1998. 312.

„Cegléd antiszemita. Csak németországi méretek alkalmasak annak a szigornak a fölmérésére, amellyel itt a zsidóságot kezelik. Nem nagyszámú a zsidóság (3%), de térfoglalása a kereskedelem és hitel vállalataiban, ügyvédek, orvosok soraiban jelentékeny. Nyílt utcán a legritkább eset, hogy nem-zsidó zsidóval menjen végig. A városi képviselőtestületben állandó a kifakadás ellenük s a házak falain a legváltozatosabb zsidóellenes fölírások olvashatók napnap után.” Azonban: „A zsidókra ugyan nincs jóvilág egyik városban sem, de amit az „üldöztetés” jelent, azt helyrehozza a jó üzlet és a jó iroda.”³

Kecskeméten és Kiskunfélegyházán csak az 1930-as évek közepétől illetve végétől vált érezhetővé az antiszemitizmus megerősödése.

A választásban a különbségek és hasonlóságok mellett közrejátszott, hogy az elemzésünk tárgyát képező Kecskeméttől a két város – Kiskunfélegyháza és Nagykőrös – közel egyforma távolságra fekszik (Kecskemét – Nagykőrös ~ 20 km; Kecskemét – Kiskunfélegyháza ~ 30 km).

1.4 Historiográfiai áttekintés

A kecskeméti helytörténettel kapcsolatos átfogó munkákkal elvértve találkozhattunk, egy-egy területet felölelő tanulmányt már olvashattunk, főként a *Bács-Kiskun Megye múltjából*, a *Cummania*, a *Levéltári Füzetek* vagy a *Forrás* hasábjain. Az elmúlt pár évben pozitív változásokat figyelhattunk meg a kecskeméti helytörténeti „mélyfúrások” terén.

Az országos események rekonstruálásban már az egyetemi tanulmányaink alatt megismert „alapl műveknek számító” Romsics Ignác és Gyurgyák János könyvét használtuk fel, melyek a disszertáció megírásában nagy segítségünkre voltak. A három város zsidóságának történetéhez Újvári Péter lexikonját hívtuk segítségül.⁴

A Bács-Kiskun megyei zsidóság – ezen belül a kecskeméti és kiskunfélegyházi – történetéről már készült egy átfogó ismeretterjesztő könyv Somodi Henrietta jóvoltából, amely leginkább kronológiai sorrendbe helyezi el az eseményeket azok elemzése nélkül.⁵ Maga a szerző bevezetőjében írta, hogy a Yad Vashem Intézet által 1975-ben kiadott kötetet vette alapul, amely a hitközségek életével foglalkozott a háború utáni évtizedekig. Továbbá a Cfati Magyar Nyelvterületről Származó Zsidóság Emlékmúzeumában található anyagokat használta fel. A kötet legnagyobb hiányossága, hogy bár sok egyéb forrást közöl (tanulmányok, levéltári

---

³ Erdei 1937. 89, 128.

⁴ Romsics 2003.; Gyurgyák 2001.; Újvári 1929.

⁵ Somodi 2001.

dokumentumok), nem derül ki, hogy a mű megírása során a szerző ezeket hol és milyen formában vette igénybe.

A kecskeméti zsidóság XVIII – XIX. századi történelmére vonatkozóan két tanulmányt kell megemlítenünk, Hornyik János és Ö. Kovács József munkáját, mely az adott korszakra vonatkozóan nélkülözhetetlen szakirodalom.⁶ Hornyik a XIX. század közepén élt kecskeméti helytörténészek közül az első, aki társadalomtörténeti munkájában a kecskeméti zsidóság életét kutatta megjelenésüktől 1871-ig. Habár Hornyik munkája a maga nemében úttörőnek számít, a tanulmányból nem derül ki, hogy a szerző milyen forrástípusokat használt, annak ellenére sem, hogy művét az 1988-as újrakiadásánál számos javítással látták el. Meg kell jegyeznünk, hogy a hiányosságok és a kritikák ellenére a mű nélkülözhetetlen, melyet Hornyik korábbi munkái bizonyítanak, valamint 1863-as levelező akadémiai tagsága is.⁷

Ö. Kovács József a XX. század végén írt saját tanulmányában – az 1988-as Hornyik kötethez Ő írta az utólagos jegyzeteket – részletesebben, immáron a modern kornak megfelelő tematikával és kutatási módszerekkel folytatta a kecskeméti zsidóság életének feltárását a XIX. század végéig, és könyvében alaposan tárgyalja a század folyamán érzékelhető antiszemitizmus megnyilvánulásait is.

A XX. század eleji kecskeméti zsidóság történetének feltárásával a helytörténészek máig adósak. Az események további rekonstrukciójához, az 1918 – 1920-as évek kecskeméti történéseihez – például a helyi direktórium munkája, a szentkirályi ellenforradalom, a fehérterror, stb. – Romsics Ignác politikatörténeti munkáját használtuk fel disszertációnkban.⁸

Átfogó és Kecskemét tekintetében a Horthy-korszak egészére vonatkozó tanulmányok száma meglehetősen kevés. Ugyanakkor, az utóbbi néhány évben számos kutató kezdett el behatóbban foglalkozni Kecskemét két világháború közötti és a második világháború alatti történetével. Rigó Róbert 2011-es disszertációja különösen fontos a számunkra, ugyanis a népbíróági perek feldolgozásából hasznos információkhoz juthatunk, a két világháború közötti eseményekkel kapcsolatban. Rigó munkájában továbbá kortársak visszaemlékezéseit olvashatjuk, ami szekunder forrásként nagy segítség számunkra a korai kecskeméti közvélemény megítélésében. Róna Tamás – 2006-tól az alföldi régió rabbija – történet-szociológiai munkája a zsidó hitközség életébe, valamint a XIX – XX. század folyamán élt rabbik munkásságába enged betekintést, ezért is fontos számunkra a tanulmány felhasználása. Szilágyi Zsolt Kecskemét történeti földrajzi és társadalomtörténeti munkájához tartozó adatbázisa nél-

---

⁶ Hornyik 1988.; Ö. Kovács 1996.

⁷ http://www.bacs-kiskun-leveltar.hu/V3/SP07_mbn/Tanulmanyok/pefm-03t-1.html (letöltés dátuma: 2014-05-04); Hornyik 1988. 5.

⁸ Romsics 1982.

különbözhetetlen számunkra.⁹ A feldolgozás annyira részletes, hogy a rendelkezésünkre álló dokumentumokból újabb információkhoz nem juthattunk – Szilágyi is legfőképp a Kecskeméti Levéltár forrásait használta –, ezért nem vizsgáltuk disszertációkban a társadalom részletesebb felépítését. A társadalmon belül Szilágyi a város elitjét kutatta behatóbban, beleértve a helyi zsidókat, így képet kaphatunk a zsidóság integrációjáról. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a három tanulmány sem az antiszemitizmus alakulására, sem a zsidótörvények hatásaira nem tér ki részletesen.

Strausz Péter doktori értekezése számunkra a Kecskeméti Orvosi és Ügyvédi Kamara ügyrendjének és felépítésének megismeréséhez fontos, azonban meg kell jegyeznünk, hogy a disszertációjában Strausz sem tér ki a zsidótörvények hatására és nem említi a MÜNE helyi képviselőjét – a MONE helyi képviselőjét sem –, holott a Kecskeméti Ügyvédi Kamara elnöke a szervezetben választmányi tag volt.¹⁰

A kecskeméti zsidóság és a helyi antiszemitizmus két világháború közötti történetével korábbi munkáinkban is foglalkoztunk, melyek egyrészt a kecskeméti zsidóság helyzetét taglalták a Tanácsköztársaság idején, továbbá a helyi antiszemitizmust vizsgáltuk az 1920-as években, valamint a zsidótörvények hatását elemeztük, röviden tárgyaltuk a kecskeméti zsidóság helyzetét megjelenésüktől pusztulásukig, végül Kiskunfélegyháza Horthy-kori történetét elemeztük.¹¹ Törekedtünk a korábbi munkáinkban található hibákat, téves ok-okozati összefüggéseket az újabb kutatások függvényében javítani, korrigálni.

A kecskeméti holokausztra és a közvetlen előzményeire vonatkozóan Molnár Judit és Randolph L. Braham munkáit kell megemlítenünk.¹² A három tanulmány részletesen tárgyalja a helyi eseményeket, ezért a disszertációban ugyan utalni fogunk a holokauszt egyes eseményeire, de részletes elemzésére nem térünk ki. Meg kell említenünk, hogy a 2007-es Braham-féle Enciklopédiában néhány pontatlan adattal és megállapítással találkozhatunk, mint például az 1869-es kecskeméti zsidók létszáma. Az Enciklopédia megállapításával ellentétben, az 1930-as években nem volt népszerű a cionizmus a városban, később sem lett az. Továbbá, az 1943-as tömeges zsidó vándorlást sem támasztják alá a statisztikai adatok, és a kecskeméti holokauszt túlélőinek száma sem pontos.

---

⁹ Rigó 2011.; Róna 2010.; Szilágyi 2011.

¹⁰ Strausz 2007.

¹¹ Nagy 2007.; Nagy 2009.; Nagy 2010.

¹² Molnár 1995.; Braham 1997.; Braham 2007.

A nagykörösi zsidóság és az antiszemitizmus történetének elemzéséhez, Novák László Ferenc munkáját, a kiskunfélegyházi események rekonstrukciójához pedig Virág Tibor szakdolgozatát és Kun Zsuzsanna OKTV dolgozatát használtuk fel.¹³

1.5 A kutatás módszerei és eszközei

A feltárt anyagok elsődlegesen a mikro-, illetve hely- és várostörténeti elemzést teszik lehetővé. Mivel nem célunk a kecskeméti eseményeket elkülönülten kezelni, ezért az összehasonlító módszer közül a makro-kauzális (oksági összefüggések), továbbá az összehasonlító megközelítéseket is magába foglaló makro-analitikus (hasonlóságok és különbségek) elemzési módszert választottuk.¹⁴ Az antiszemitizmus elméleti megközelítését illetően, annak tipológiai közül a politikai antiszemitizmust vizsgáltuk behatóbban, de nem hagyhattuk figyelmen kívül Csepeli György antiszemitizmus felosztásában szereplő etnocentrikus- és a vallási antiszemitizmus modern megnyilvánulásait előtérbe helyező megközelítéseit sem.¹⁵

A primer források feltárásához, a legfőbb kutatást a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Kecskeméti Levéltárában végeztük. 1952-ben nagymértékű selejtezést hajtottak végre, mely értelemszerűen a kutatható anyagok számát csökkentette.

Mindezek ellenére hatalmas iratmennyiség állt rendelkezésre, amihez a megyei törvényhatóságok és törvényhatósági jogú városok, a közigazgatási területi szervei, oktatási intézmények, ipartestületi és kamarai, társadalmi egyesületek, gazdasági szervek, gyűjtemények, Tanácsköztársaság, bírósági és ügyészségi, valamint az anyakönyvi másodpéldányok iratait használtuk fel.¹⁶

A közel 1000 doboznyi irat átvizsgálása ellenére számos esetben az általunk vizsgált kérdések történeti rekonstrukciójához ezek az anyagok hiányosnak bizonyultak, ezért további forráscsoportokat vettünk igénybe. Kutatásunk során tanulmányoztunk napilapokat, (*Magyar Alföld, Kecskeméti Közlöny, Kecskeméti és vidéke, Kecskeméti Ellenőr*) valamint hetilapokat, (*Kecskemét, Kecskeméti Lapok*) továbbá két havilapot (*Hajnalodik, Magyar Róna*). A sajtótermékeket a megfelelő forráskritikai eljárás keretében elsősorban a hiányzó információk, illetve háttér-információk kiegészítésére vagy épp kritikai árnyalására használtuk. További kiegészítésként az interneten elérhető nemzetgyűlési-, és képviselőházi- naplókat is igénybe vettük, illetve számos statisztikai kiadványt használtunk. Egyedülálló forráscsoportként a

---

¹³ Novák 2002.; Virág 1990.; Kun 2001.

¹⁴ Az összehasonlító módszerről bővebben lásd: Gyáni 2003.; Tomka 2005.

¹⁵ Csepeli 1990.

¹⁶ A kutatott fondokat részletesen Lásd: **1. sz. melléklet.**

kecskeméti hitközségben őrzött hagyatéki anyagban kutathattunk, melyek sok esetben kiegészítették, vagy megcáfolták az addig kialakított téziseket.

1.6 Az értekezés célkitűzései és szerkezete

A kecskeméti zsidóság történetét feldolgozó munkánk során arra törekedtünk, hogy a kezdetektől (a zsidóság letelepedésétől) a deportálásig terjedő időszakot bemutassuk, elemezzük. A fő hangsúlyt, a zsidók és nem zsidók közötti együttélésre, valamint e két csoport között kialakult ellenétekre helyeztük.

Disszertációnkban nagyobb egységet képez a polgárosodási időszakban a zsidók gazdasági megerősödésének, a politikai antiszemitizmus megjelenésének, valamint a kecskeméti zsidóság demográfiai változásának ismertetése.

A kecskeméti zsidó hitközség életében bekövetkezett változások és az antiszemitizmus megjelenési formáinak megértéséhez elsődleges fontosságú a Horthy-korszak helyi jelentőséggel bíró történelmi fejleményeinek megismerése. Kecskemét városában és környékén ugyanis néhány olyan esemény következett be a vizsgált periódusban, mely országos visszhangot keltett, mint például az orgoványi (kecskeméti) események, a Fajvédő Párt megalapítása, illetve a Héjjas Iván személye körül kialakult ellentétek. Ezek hátterének, illetve „utóéletének” széleskörű megismerésére törekedtünk, továbbá ehhez kapcsolódóan – főbb tematikus csomópontként – a Tanácsköztársaság, valamint a zsidótörvények hatása képezték kutatásunk tárgyát.

A kecskeméti zsidóság szemszögéből és az antiszemitizmus kiteljesedését tekintve négy szakasz különíthető el 1919 – 1944 között, melyeket értekezésünkben igyekszünk példákkal bizonyítani:

I. Kezdeti időszak (1919 – 1922). Ezen időszak kezdetét a Tanácsköztársaság létrejötte jelentette. Mind országosan, mind Kecskeméten a direktóriumok vezetésében megtalálhatóak voltak a zsidók, így a proletárdiktatúra bukása után megerősödött az antiszemitizmus. Sorra jöttek létre a szélsőjobboldali szervezetek, illetve egyre nagyobb lett az elégedetlenség az országban. A Horthy-korszak kezdetén történt fehérterror meghatározó volt. A trianoni békediktátum után újból felerősödött az antiszemitizmus, mely a numerus clausus törvényben csúcsosodott ki. Kecskemét városának közvéleménye nagy figyelmet fordított a helyi zsidókra a törvény miatt. Sorra alakultak a szélsőjobboldali szervezetek, majd a városi közgyűlésben érezhetővé vált az antiszemitizmus megjelenése. Az időszak végét az 1922-es rendkívüli nemzetgyűlési választás jelentette, melynél újból megfigyelhető az antiszemitizmus előretörése.

II. Átmeneti időszak (1923 – 1928). Ennek az időszaknak a kezdete a nemzetgyűlési választások végétől számítható. Az első világháború vége után érzékelhető gazdasági problémák 1923-ra érték el tetőpontjukat. A kecskeméti zsidó kereskedők problémákkal küszködtek. Újabb szélsőjobboldali szervezetek létrejöttét figyelhettük meg. Az antiszemitizmus nem szűnt meg, hanem fokozatosan háttérbe szorult, köszönhetően egyrészt a Bethleni-konzolidáció politikájának, a felsőházi törvény megjelenésének, valamint a numerus clausus módosításának.

III. Nyugalmi időszak (1929 – 1937). A gazdasági világválság globális problémákat eredményezett. A jelentkező gazdasági nehézségek ellenére, Kecskeméten nem erősödött meg az antiszemitizmus, bár számos szélsőjobboldali szervezet megpróbálta megvetni a lábát a városban. Az időszak végén többek között az európai politika változásának – Adolf Hitler hatalomra kerülése, a nürnbergi fajvédelmi törvény megjelenése – következményeként érezhetővé vált az antiszemitizmus előretörése.

IV. Jogfosztási időszak (1938 – 1944). Ennek a periódusnak a kezdete az antiszemita érzelmű Endre László alispánná választásához, valamint az első zsidótörvény megszavazásához köthető. A törvény megjelenése mérföldkőnek számított. Az országos politika hatása egyre inkább begyűrűzött Kecskemétre és újabb szélsőjobboldali szervezetek jöttek létre. Az első zsidótörvényt a város közgyűlése is támogatta, holott számos zsidótagja volt a városvezetésnek. A második zsidótörvény hatására megpróbálták a zsidók javait kiigényelni. Az újabb zsidótörvényekkel és zsidó tárgyú rendeletekkel kezdetét vette a jogfosztás. Az 1944. március 19-ei német megszállás a kecskeméti zsidók életében is fordulópontot jelentett.

Tézisünk szerint, a Kecskeméten érzékelhető antiszemitizmus előretörését tehát egyrészt az országos politika befolyásolta.

Az antiszemitizmus előretörését Kecskeméten a fővárostól való távolság is meghatározta.

Végül, a kecskeméti zsidók és nem zsidók kölcsönös gazdasági érdekei is kihatással voltak a zsidóellenesség kibontakozására. Kecskemét kedvező természeti adottságokkal rendelkezett – gyümölcs- és zöldségtermesztésre alkalmas termőföldek –, amiket a kecskeméti zsidók anyagi és szellemi tőke birtokában ki tudtak használni.

Összességében tehát megállapítható, hogy a három város közvéleménye nem csupán antiszemita jegyeket mutatott fel a két világháború közötti időszakban, de – területi, kulturális, gazdasági kapcsolataik hasonlósága ellenére – e három város jól kivehetően különbözött is a zsidóellenesség kiterjedésében. Önmagában már ez indokoltá teszi Kecskemét 1919 –1944 közötti zsidóságának helytörténeti és politikatörténeti vizsgálatát.

A disszertáció során felhasznált forrásokon kívül további dokumentumokkal állnak rendelkezésünkre. Ezeket egy későbbi publikációra szánt változatban közöljük.

Az értekezést irodalomjegyzék és forrásjegyzék zárja. A mellékletben az általunk fontosnak tartott dokumentumokat közöljük.

2. A zsidók megjelenése Kecskeméten és a polgárosodás korszaka

2.1 A kezdetek

A mai magyarországi zsidóság őseinek története a török kiűzése után vette kezdetét. A török pusztítást követő XVII – XVIII. századi nagyarányú nemzetiségi betelepítéskor érkeztek az országba a zsidók is.¹⁷

A kecskeméti dokumentumok a török uralom idején említenek zsidókat, de csak szóróványosan. Nagyobb létszámban történő megjelenésükre a XVIII. század elejéig várni kellett. 1712-ben a város vezetése megtiltotta, hogy bárki a zsidókat lakosként befogadja. Három évvel később a keresztény kereskedők kérték a város előljáróit, hogy az országos vásáron a zsidókat külön utcában és sátorban különítsék el, ezt a Városi Tanács megtagadta.¹⁸

Kecskeméten a zsidók csak az országos vásárokon jelenhettek meg, leghamarabb a vásár előtt három nappal, és legkésőbb a vásár után három nappal volt szabad a városban tartózkodniuk, akkor már csak vevőként lehettek jelen. Ez alatt a hat nap alatt vásárolhattak mindenféle nyersterméket a lakosságtól. Hasonló volt a helyzetük a Kiskunfélegyházán és a Nagykőrösön megjelent zsidóknak is.¹⁹

1744-ben a kecskeméti földesúri szék már három csoportba osztotta a zsidókat, úgymint: „idegen csavargók” – akiket „gonosz” jelzővel illettek; a „minden gonoszság nélkül lakozó” zsidók – ők egy-két napig kereskedhettek; és végül a harmadik csoportba tartozók, akik akár két hétig is kereskedhettek, de házat és boltot nem vehettek.

1746-ban a város kizárólagos engedélyt adott négy óbudai zsidónak – akik az említett harmadik csoportba tartoztak – nyersbőr felvásárlására, de tartózkodásuk feleség és család nélkül, – „[...] *nehogy azoknak gyermekük itt születvén, valamely zsidó magát valaha kecskeméti származásúnak mondhasssa.*” – volt csak lehetséges.²⁰ 1759-ben a zsidók már nem ingyen kapták meg a tartózkodási engedélyt, hanem a város pénztárába fizetendő évi haszonbér fejében.²¹ Az évek folyamán a Kecskemétre betelepedett, idegennek nyilvánított zsidók meg-

---

¹⁷ Haraszti 2004. 49.

¹⁸ Iványosi-Szabó 1991. 52.; Hornyik 1988. 12.; Ö. Kovács 1996. 37.

¹⁹ Virág 1990. 6.; Novák 2002. 18.

²⁰ A négy óbudai zsidó kereskedő: Hersli Bernát, Lebel Márk, Hersli Josep, Mandli Lebel.

Ö. Kovács 1996. 38.; Hornyik 1988. 16.; Újvári 1929. 458.

1777-ben csak a megyebeli zsidóknak engedték a vásárlást.

Novák 2002. 18.

A letelepülők kései leszármazottai 1930-ra a város megbecsült tagjaivá váltak.

Kecskeméti Lapok. 1930. február 23. 6.

²¹ Hornyik 1988. 13.

élhetését a bőr- illetve a gyapjúkereskedelem jelentette. 1777-ben az úriszék eltiltotta a görög compániát a bőrkereskedelemtől – akik 1721 óta jelen voltak a városban és kereskedtek –, így a zsidók monopolhelyzetbe kerültek, mely ellenszenvet váltott ki a kecskeméti tanácsban. Ennek eredményeképpen a Magyar Kancelláriának írott levélben tiltakoztak a zsidók bőrvásárlási egyedárusága miatt. Szerintük ugyanis a haszon csak néhány zsidó kezében összpontosult, s ez a vád nem volt teljes mértékben alaptalan.²² Nagykőrösön a zsidóság az 1780-as években telepedett meg, Kiskunfélegyházán sem a megjelenésükre sem a letelepedésükre pontos adat nem állt rendelkezésünkre.²³

2.2 A hitközség megalakulása

1801-ben a Kecskeméten ideiglenesen tartózkodó zsidók maguk közül bírót választottak, mely állandó letelepülési szándékukat mutatta. A nagykőrösi izraelita hitközség 1794-ben, a kiskunfélegyházi, csak 1850-ben alakult meg.²⁴

1810-ben a kecskeméti zsidók lélekszáma elérte a 150 főt, így egy magánházat vásároltak, melyet zsinagógaként használtak.²⁵ A nagykőrösi zsidók száma 1818-ban 141 fő volt, a kiskunfélegyházi zsidók számát csak az 1840-es összeírásból ismerjük, lélekszámuk mindössze 16 főt tett ki.

A XVIII. század végére a kecskeméti görögök virágzó compániája lassú hanyatlásnak indult, és ezzel együtt egy látványos görög-zsidó kereskedelmi vetélkedésnek lehettünk tanúi. Hasonló események játszódtak le Nagykőrösön is.²⁶

1811. április 20-án megtört a kecskeméti görögök még megmaradt „monopóliuma”, a tanács ekkor engedte meg először, hogy egy bizonyos Schwartz László nevű zsidó árusíthasson a heti vásárokon. A görögök az 1820-as évektől sűrűbben voltak kénytelenek átadni boltjaikat az árendás zsidóknak. Ezek után Hornyik János most már túlzás nélkül állíthatta, hogy a város kereskedelmét „[...] már századok óta két néposztály tartotta fenn: ti. a görögök és zsidók [...]”.²⁷

---

²² Schweiger József és Salamon 1839-ben azt állították, hogy 800 mázsa gyapjút is összevásároltak. Hasonló forgalma volt Büchler Sándornak is, aki 500-600 mázsáról tett említést.

Ö. Kovács 1996. 69-70.

²³ Novák 2002. 23.; Virág 1990. 5-6.

²⁴ Hornyik 1988. 19.; Novák 2002. 23.; Újvári 1929. 481.

²⁵ „1814-ben kérték, hogy ezt a házat írják a hitközség nevére, a tanács azonban megtagadta a hitközség nevére írni a zsinagógaként használt házat, a zsidók ingatlanszerzési tilalmára hivatkozva, csupán a további békés használati jogot engedélyezte.”

Ö. Kovács 1996. 102.

²⁶ Novák 2002. 28, 57.; Kepecs 1993. 230.

²⁷ Ö. Kovács 1996. 52, 73.; Hornyik 1988. 27.

A kecskeméti zsidóság a kereskedelem mellett egyéb jövedelemforrást is igyekezett megszerezni. Elsőként, 1821. augusztus 13-án Schweiger Márton és a városi tanács megkötötte első szerződését, melynek értelmében Schweiger olajmalom felállítására kapott engedélyt.²⁸ Továbbá, mészárszéktartási jogot gyakorolhattak a zsidók 1831-től 1837-ig, majd 1840-ben Fischer Jakab egyedül megvásárolt 24 kocsmáltatási jogot, mely mellé kettő újabbat szerzett.²⁹

Nagykőrös 1802-ben, a kecskeméti hitközség 1820-ban, a kiskunfélegyházi közösség valamikor 1850 után (pontos adat nincs) választott rabbist. A kecskeméti zsidók száma ekkor már elérte 243 főt 55 családban.³⁰ A hitközség zsinagóga építésére szánta el magát, melynek alapjait 1817 végén tették le.³¹ Ennek eredményeképpen 1823-ban már templomuk is volt a zsidóknak. Szent Egyletet 1828-ban alapítottak.³² A nagykőrösi zsidók első templomukat szintén 1817-ben építették, melyet 1879-ben már renoválni kellett.³³ A kiskunfélegyházi hitestvérek 1854-ben teljes titokban kezdték el az építkezést, mivel a Városi Tanácstól nem kaptak engedélyt zsinagóga építésére, mondván, a zsidók úgy sem tartózkodnak a városban hosszú ideig, így arra semmi szükség.³⁴ A nagyfokú tiltás ellenére a zsinagógához szükséges téglákat a katolikus templom gondnoka biztosította. A zsinagóga elkészült, melyet az ortodox hitközség használt 1944-ig. Nagykőrösön 1778 körül jött létre a Szent Egylet, Félegyházán Chevra Kadisát 1855-ben alapítottak.³⁵

2.3 A zsidók letelepedése és bekapcsolódása a városi életbe

Izraelita vallású Kecskeméten házat 1823-ban vehetett először – Nagykőrösön csak 1848 után, Kiskunfélegyházán 1852-ben –, és az 1850-es évek második felében már 55 zsidónak volt a tulajdonában lakóház, melyhez hozzájárult az 1840. évi XXIX. törvénycikk.³⁶ A

---

²⁸ Ö. Kovács 1996. 72, 75.

Schweiger Márton egyik volt az első ismert előjáróknak. A többi ismert név: Sveiger (sic!) Salamon, Milhoffer István, Braun Gábor (rabbi), Pollák Kelemen (sakter), Leitner Jakab („harangozó”). Újvári 1929. 458.

²⁹ Ö. Kovács 1996. 75.

³⁰ Újvári 1929. 458, 481, 632.

³¹ Hornyik 1988. 32-33.

³² „A jótékonyági és temetkezési feladatokat ellátó Szent Egylet alapításának időpontját a források két időpontra helyezik: 1828 és 1843.”

Ö. Kovács 1996. 102.

A levéltári források szerint viszont 1888. február 19-én alakult meg a Chevra Kadisa.

MNL BKML, IV/1939 192

³³ Újvári 1929. 632.

³⁴ Virág 1990. 12.

³⁵ Novák 2002. 73; Újvári 1929. 481.

³⁶ Novák 2002. 52.; Virág 1990. 10.

A kecskeméti zsidók 1818-1848 között csak egyéni elbírálás alapján, hivatalos engedéllyel vagy zálogcímen szerezhettek házakat.

rendelkezés végleg elhárította a legfőbb akadályt a zsidók társadalmi beilleszkedése elől. A törvény értelmében az a zsidó, aki Magyarországon született, vagy bevándorolt, és aki itt lakásra törvényes engedélyt nyert, a bányavárosok és határörvidékek kivételével bárhol letelepedhetett.³⁷

1840-ig a kecskeméti Városi Tanács véleménye a következő volt a zsidók befogadásáról: „Egyedül tehát a kereskedés előmozdítása és annak virágoztatása lévén a városba való betételeseknek célja, csak azok vétethetnek tekintetbe, akiknek módjuk van tulajdon tehetségek által előmozdítani kereskedéseket [...]” Nagykőrös is csak azokra a zsidókra tartott igényt, akik hasznos mesterséget és tevékenységet folytattak, valamint akik jó adózóknak mutatkoztak.³⁸

Az 1840-es évektől a zsidóság folyamatosan bekapcsolódott a város gazdasági és kulturális vérkeringésébe. 1843-ban már működött Kecskeméten Polgári Kaszinó, melynek alapítási időpontját pontosan nem ismerjük.³⁹ A korabeli krónikás beszámolója így szólt: „[...] e század ötödik tizede kezdetén egy külön, és az első Cassinónál tágasb, nevezetesen a köz Izrealitákat is készen befogadó körű Polgári Casinó alakult.” Ebben az évben már 96 főt számlált a Kaszinó.⁴⁰

A kecskeméti zsidóság vagyoni gyarapodása folyamatos volt. A XVIII. század végén, de főként a XIX. század elején a város pénzhiánnyal küszködött, így kénytelen volt az egyházi intézményeken kívül a magánszemélyektől is kölcsönt felvenni, többek között a zsidóktól.⁴¹

1844-ben négyosztályos zsidó népiskola nyílt, négy tanítóval, amelyet 1877-ben átadtak a városnak és ettől kezdve a hitközség csak a hitoktatást látta el, immáron csak három tanítóval.⁴² Nagykőrösön 1845-ben – 1882-től hat osztályos iskolát működtetett – hoztak létre

---

Ö. Kovács 1996. 85.

Az 1840. évi XXIX. tc.: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=5225> (letöltés dátuma: 2011-12-28)

³⁷ Ö. Kovács 1996. 58.

A törvénycikk még csak egy korlátozott emancipációt mondott ki, az izraeliták szabad költözködésére igent mondott – a fentebb említett korlátozások mellett – de az izraelita vallás továbbra sem lett bevett vallás.

Gyurgyák 2001. 45.

³⁸ Ö. Kovács 1996. 50.; Novák 2002. 37.

³⁹ Péterné – Mikolajcsik 2003. 167.

Az első Kaszinót 1830-ban alapították, 1936-ban taglétszámuk meghaladta a 400 főt.

Ö. Kovács 1996. 33.; MNL BKML, IV/1910/c 3786/1941

⁴⁰ 1845-ben izraelita tagok voltak: Bekker Simon, Brückler Mihály, Csillag Ignác, Csillag Gábor, Csillag Sándor, Hakker Izrael, Schlesinger Vilmos, Schweiger Bernát, Schwarz József, Schwarz Márton, Fleischer Bernát, Spitzer József, Fux Adolf, Hakker Salamon.

Ö. Kovács 1996. 97.

⁴¹ Ilyen volt például, amikor 1829-ben a városi perceptor 5000 váltóforintot vett fel Hellsinger Izsáktól egy zálogügy rendezése miatt.

Ö. Kovács 1996. 77.

⁴² A kutatásunk folyamán feltárt dokumentumok nem egyértelműek az évszámot tekintve, ugyanis 1876-as dátummal is találkoztunk. 1921-ben további egy zsidó hitoktatót szeretett volna a hitközség alkalmazni, azonban

zsidó iskolát, a kiskunfélegyházi hitközségnek 1853-ban lett népiskolája. Kecskeméttel ellentétben a zsidó gyerekek elemi oktatását a hitközség irányította.⁴³

Kecskeméten 1845 körül alapították a Talmud Tórát, 1870-ben a Nőegyletet – Nagykőrösön 1868-ban, Kiskunfélegyházán 1880-ban – és 1883-ban a Szegénytanulókat Segélyező Egyesületet.⁴⁴

1787 és 1848 között a kecskeméti zsidóság száma közel megtízszereződött. 1787-ben még csak 81 főt, majd 1848-ban már 808 főt számlált a korabeli összeírás, a nagykőrösi zsidóság száma is növekedett – bár nem ekkora mértékben – közel nyolcszorosára.⁴⁵

2.4 A zsidók gazdasági megerősödése

Mindhárom város életében a vasút megjelenése döntő jelentőségű volt. 1853-ban elkészült a Pest-Kecskemét vonal, majd egy évvel később megnyitották a Kecskemét-Szeged vonalat is. A vasút megjelenésével mindegyik város ténylegesen be tudott kapcsolódni a távolsági kereskedelembe, amely a városok további fejlődéséhez elengedhetetlen volt.⁴⁶

A kecskeméti zsidó kereskedők a vasút adta lehetőséget fokozatosan kihasználták és kiépítették kapcsolataikat a külföldi vásárlókkal, amelyből a város is jól profitált. A zsidó kereskedők közül a baromfi- és gyümölcskereskedők igen aktív munkát folytattak. A baromfikereskedők között kiemelkedett Kohn Mór, aki Bécsben biztosított magának elárúsító helyet az 1850-es évek elején, ennek köszönhetően Kecskemétről vagonszámra szállították a tömött ludakat külföldre. Az 1860-as évtől kezdve Kecskeméthy Herz gyümölcskereskedő beutazta az osztrák-német, francia, lengyel városokat és Péterváron is járt üzleti kapcsolatok kiépítése

---

ezt a város elutasította, mondván „[...] az elemi iskolás izr. tanulók száma oly csekély, hogy azokhoz 4 vallástannító alkalmazása teljesen szükségtelen [...]”

MNL BKML, IV/1908 2769/1922

Az izraelita hitközség képviselőtestülete 1932 szeptemberétől tervbe vette, hogy két tanerős izraelita iskolát állít fel, négy tanteremmel. 1931 júniusában azonban lemondtak a tervről a beállott gazdasági válság miatt.

MNL BKML, IV/1926 381/1931

⁴³ Újvári 1929. 481, 632.; Novák 2002. 115.

⁴⁴ A kecskeméti izraelita Nőegyletnél 1899-es alapítási dátummal is találkozhatunk.

MNL BKML, IV/1939 157

Novák 2002. 74.; Újvári 1929. 458, 481.

A levéltárban fellelhető iratok szerint a Kecskeméti Szegény Izraelita Tanulókat Segélyező Egyesület 1879-ben alakult. Módosított alapszabályát 1937-ben írta, melyet a belügyminisztérium 1941-ben hagyott jóvá.

MNL BKML, IV/1939 191

⁴⁵ Ö. Kovács 1996. 59. 3. táblázat. 64.

A zsidók tizedenkénti elhelyezkedése is ismert a városban, 1818-ban 10, 1827-ben 11 tized volt a városban. „[...] A legtöbbben, kilenc család (41 fő) az első tizedben (városközpont) élt, négy család (19 fő) a hatodik tizedben (a városháza melletti rész, a piachoz közel), két család (11 fő) pedig a hetedik, illetve egy család a második tizedben lakott. [...] A nyolcadik tized nagy tömegekben zsellérek által lakott városrészben nem jelöltek zsidó lakást.”

Novák 2002. 23-36.

⁴⁶ Juhász 1998. 311.

céljából. A fia, Kecskeméti Mihály tovább folytatta apja tevékenységét, melynek hatására a gyümölcs- és borkereskedelem egyik úttörőjévé vált.⁴⁷

A nagykőrösi zsidók is leginkább a kereskedésben voltak érdekeltek, azon belül a gabona-, zöldség- és gyümölcskereskedésben. Nagykőrösön és Kiskunfélegyházán leginkább a dualizmus idejében jöttek létre zsidók által alapított meghatározó cégek. Ilyen volt például az 1870-ben alapított nagykőrösi Benedek József és Fia cég, melynek kecskeméti vonatkozását a későbbiekben részletesen ismertetjük. Külön meg kell jegyeznünk, hogy mindhárom városban, a nyomdák, az újságok tulajdonosai vagy szerkesztői nagyrészt zsidók voltak.⁴⁸

Az 1867. évi XVII. törvénycikk minden korábbi korlátozást megszüntetett a zsidókkal szemben. Az emancipációs törvény megszületése után az ország zsidóságára a „boldog békeidők” vártak, így meg tudtak erősödni polgári és gazdasági tekintetben egyaránt.⁴⁹

A dualizmus idején az ország gazdaságának szerkezete átalakult. Az ország húzóágazata a mezőgazdaság volt, előtérbe került a belterjes gazdálkodás (zöldség- és gyümölcsstermesztés). Ugyanakkor a kereső népesség megoszlását tekintve, az ipar és a szolgáltatói szektor egyre több munkavállalót foglalkoztatott.⁵⁰

A Monarchiában nyugalmi időszak következett, elérkezett az újabb piacok meghódításának lehetősége, ezért egyre több létrejövő cégnél, banknál, üzemnél alapító tagként, vagy igazgatósági tagként megtalálhatóak voltak a zsidók. A létrejövő üzemek a város gazdasági életében fontos szerephez jutottak. Néhány cég a teljesség igénye nélkül: 1895-ben jött létre a Goitein Miksa által alapított Kecskeméti Leszámlító és Pénzváltó Bank Rt; egy évvel később alakult meg a Kecskeméti Egyesült Gőztéglagyár, aminek vezetői között helyet foglalt a zsidó Fispán Mór; 1906-ban alapították az Első Kecskeméti Nyomda és Hírlapkiadó Rt.-t, melynek igazgatói között szintén megtalálhatjuk a már korábban említett Fispán Mórt, valamint Adler Imrét és Löwy Gyulát; 1911-ben alapított Schiffer Gyula cipőgyárat; 1916-ban a Kecskeméti Központi Takarékpénztár vezetői között is jelen voltak zsidók, mint például Fodor Sándor, Fodor Miklós és Kecskeméti Lajos.⁵¹ Végül, Steinherz Adolf és testvére Rudolf által 1917-

---

⁴⁷ Ö. Kovács 1996. 112.

Kecskeméti Mihály „[...] 1892-ben Külsőballószögben árverésen megvette Bán szabó 12 holdas szőlőjét, melyhez még 10 holdat telepített. Különösen szép Cseresnye fái híresek, melyek úgy vannak megválogatva és ültetve, hogy májustól kezdve minden héten más-más fajta érik és kerül eladásra. A legújabb telepítésű szőlőjében két fajta van: Saszla és Passatuti. A Bán félében Rizling és Zöldszilváni. [...]”

Bende 1929. 192.

⁴⁸ Péterné – Tánzos 2000. 48.; Ö. Kovács 1996. 123.; Virág 1990. 16, 26.; Novák 2002. 105, 119.

⁴⁹ <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=5318> (letöltés dátuma: 2014-05-06)

Gyurgyák 2001. 65.

⁵⁰ Gulyás 2011. 77.

⁵¹ Péterné – Tánzos 2000. 21-22, 54, 115. 179;

ben alapított Fruktus Részvénytársaság érdemel még említést, amely néhány év alatt Kecskemét legnagyobb bor- és gyümölcscege lett.⁵²

Meg kell még említenünk továbbá az 1882. október 7-én alakult Kecskeméti Kereskedői Kaszinót, melynek elnöke a zsidó származású Fischer Miksa lett.⁵³ Az 1882-es alapítási dátum nem véletlen, mivel az országos és a kecskeméti zsidóellenesség ekkor fokozódott, melynek okait később ismertetjük. Kiskunfélegyházán szintén az 1880-as években (pontos dátum nem ismert) alakult meg az egyik legjelentősebb egyesület, a Kereskedelmi Kör, melyet szintén a helyi zsidók alapítottak.⁵⁴ Az egyesület többször változtatta nevét, a XX. század elején már Kereskedelmi Társulat néven működött. Célkitűzésük között szerepelt szakmai, történelmi ismereteik gyarapítása a politika kizárásával, valamint a jótékonykodás.

Kecskemét város életében a következő fontos állomást az 1870. évi XLII. törvénycikk 88. §-a jelentette, melyben az eddigi mezőváros megkapta a törvényhatósági jogú város címet. A 2. § kimondta, hogy a város saját belügyeiben önállóan intézkedhet, szabályrendeleteket és határozatokat hozhat. Jelentős intézmény volt továbbá a legtöbb adófizetőkől (virilis) és választott képviselőkől álló törvényhatósági bizottság, mely a város legfontosabb ügyeit intézte.⁵⁵

A kecskeméti zsidók vagyonosodását jól reprezentálja az 1873-as virilis lista. A 104 tagú törvényhatósági bizottságban számos zsidó névvel találkozhattunk, akik a legtöbb adófizetők közül kikerült be.⁵⁶ Nagykörösön először 1886-ban állították össze a virilis jegyzéket. A képviselők között, – akárcsak Kecskeméten – itt is találhatunk zsidókat.⁵⁷

---

⁵² *Kecskeméti Közlöny*. 1931. március 29. 1.

⁵³ A hivatalos iratok között 1895-ös alapítási dátummal is találkoztunk.

MNL BKML, IV/1939 96

A kaszinó kereskedelmi dolgokban irányt adó szerepet játszott. Aktívan részt vett egyéb, kereskedők érdekeit képviselő egyesületekben is, ilyen volt például az 1904-ben alakult OMKE (Országos Magyar Kereskedelmi Egyesülés). A Kecskeméti Kaszinó 1904-es vezetői: Brachfeld Vilmos elnök (az OMKE kerületi elnöke, s egyben az országos központi választmány tagja), Fispán Mór alelnök és Fuchs Samu választmányi tag, akik mindannyian izraelita vallásúak voltak.

Péterné – Mikolajcsik 2003. 160.

A Kaszinó igazgatója 1919-ig, pedig Kecskeméti Adolf volt, aki az 1918-1919-es Nemzeti Tanácsban is fontos szerepet töltött be.

MNL BKML, IV/1909 Jegyzőkönyv, 1919.

A Fischer család az 1850-es években az egyik legtehetősebb család közé tartozott.

Ö. Kovács 1996. 115-116.

⁵⁴ Virág 1990. 25.

⁵⁵ <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=5448> (letöltés dátuma: 2014-05-08)

⁵⁶ Ö. Kovács 1996. 121.

A zsidó törvényhatósági bizottsági tagok, a virilis listán betöltött sorszámukkal együtt: 1. Schwartz József, 2. Schweiger Fülöp, 8. Schwartz Dávid, 9. Schweiger József, 33. Milhoffer Frigyes, 44. Schwartz Mór, 52. Fantó Lipót.

Egyéb okok miatt azután négy tag nevét kihúzták az ideiglenes listáról: Schwartz József (városi bor- és sörkimérése miatt nem lehetett bizottsági tag), Milhoffer Frigyes (városi utcai világítás bérlője volt), Schwartz Mór

2.5 Ellenétek a zsidó valláson belül és az asszimiláció kérdése

A vallási életben tapasztalt ellentétek már az 1840-es években éreztették hatásukat, mely országosan az 1868-ban összehívott egyetemes zsidó kongresszuson csúcspontot ért el.⁵⁸ A hitközség lassan két „pártra” szakadt. Az egyik oldalon a tehetősebb, kereskedésben egyeduralmat élvező zsidók foglaltak helyet, akik a vallási normákat egyre kevésbé követték. A másik oldalon a kereskedésből, a vagyonszerzésből kiszorult zsidók helyezkedtek el, akik sokkal jobban kötődtek ortodox vallási kötelemeikhez. A kecskeméti neológ hitközség 1868-ban, a kiskunfélegyházi és a nagykőrösi neológ hitközségek egy évvel később jöttek létre. A kiskunfélegyházi hitközséget csak 20 évvel később ismerték el törvényesnek.⁵⁹

Kecskeméten a növekvő számú zsidó népesség számára a meglévő zsinagóga szűknek bizonyult, ezért egy nagyobb hitközségi templom építését határozták el 1864 tavaszán. Az építkezés elhúzódott, mivel a közösségnek nem volt anyagi forrása. A hitközség pénzgyűjtés céljából először a templom imahelyeit bérbe adta, majd sorsjegyeket bocsátottak ki.⁶⁰ A felavatásra végül 1871-ben került sor.⁶¹ Ma ez a Tudomány és a Technika Háza. A zsinagóga udvarában megtalálható volt a kóser vágó, a kultúrterem és az iskola tantermei. A fürdőház és az öt szobából álló kórház is itt kapott helyet.⁶²

Kiskunfélegyházán az ortodox hitközség megalakulása a másik két városhoz képest viszonylag korán, 1876-ban megtörtént, de csak két évvel később váltak el a neológoktól. Az ortodox hitközség 1878 folyamán megkezdte a zsinagóga átépítését, de egy végzetes baleset folyamán az egész összeomlott. A hibák kijavítása után az ortodox zsinagóga 1944-ig állt. A neológok 1891-ben avatták fel saját zsinagógájukat. 1924-ben a városban létrejött egy kis szefárd hitközség, ami zsinagógával is rendelkezett.⁶³

(vásári és helyi piac helypénzszedés javadalmait bérelte) és Fantó Lipót (családjával már két éve Bécsbe költözött).

⁵⁷ Novák 2002. 95-96.

A nagykőrösi zsidó képviselők listája, a virilis listán betöltött sorszámukkal együtt: 6. Steiner Farkas, 44. Hajós Antal, 47. Szívós Mózes, 61. Spiller Jakab, 69. Rothbaum Farkas, 73. dr. Mandel Zsigmond, 77. Müller István, 83. dr. Lisznai Miksa, 90. Szántó Gyula.

⁵⁸ Ö. Kovács 1996. 97.; Haraszi 2004. 147-155.

⁵⁹ MNL BKML, IV/1939 77.; Virág 1990. 18, 20.; Novák 2002. 109.

⁶⁰ *Kecskeméti Lapok*. 1930. február 23. 6.

⁶¹ Újvári 1929. 458.

A zsidók létszáma 1850-ben 939 fő, 1869-ben 1514 fő volt a hivatalos, pontatlan és gyakran ellentmondásos népszámlálás szerint. A számok azonban rávilágítanak arra, hogy mekkora mértékű volt a növekedés.

Ö. Kovács 1996. 107.

A Fényes Elek-féle összeírás szerint Kecskeméten 1851-ben csak 613 zsidó élt.

<http://www.fsze.hu/digitdoc/fenyeshu/> (letöltés dátuma: 2011-12-28)

⁶² A Kórház Egyesületet 1841-ben hozták létre Milhoffer István kezdeményezésére, melynek elsődleges feladata a szegények gondozása volt.

Ö. Kovács 1996. 98.

⁶³ Virág 1990. 18, 20-21, 38.

1911. július 8-án földrengés pusztított Kecskeméten, mely a neológ zsinagógát is megromlaltta. A tetőszerkezet jelentősen megsérült, melyet újra kellett építeni, 1913-ban nyerte el a ma ismert formáját. A földrengés olyan erős volt, hogy Nagykőrösön lévő zsinagóga is hatalmas károkat szenvedett, olyannyira, hogy újra kellett építeni. A munkálatokra csak az 1920-as években került sor.

Kecskeméten az ortodox imaházi egyesület csak 1917-ben vált ki, és az autonóm ortodox hitközség alapjait teremtették meg. Alapszabályát 1918. március 31-én Kecskeméti Izidor hitközségi elnök és Singer Mór hitközségi jegyzők írták alá.⁶⁴

A kecskeméti zsidóság beilleszkedését a fiatalokon keresztül is segítették. Egyre több zsidó fiataalt íratott a piarista vagy a református gimnáziumba. A felnőttek körében meg kell említenünk a névmagyarosítási törekvéseket. Az 1841 – 1895 között születettek és közülük felnőtté válók 11%-a magyarosította a nevét. Az 1840 – 1918 közötti névváltoztatók közel 90%-a zsidó volt.⁶⁵ Nagykőrösön a névmagyarosítási hullám az 1880-as évek elején vette kezdetét, Kiskunfélegyházán a század végén. A névmagyarosítás általában együtt járt a zsidó vallás elhagyásával, valamint a katolikus hit felvételével.

Az asszimiláció egyik formáját jelentette a magyar nyelv minél szélesebb körben való használata. A három város zsidóságának erre több alkalma volt, mint például magyar nyelvű istentiszteletek, vagy a magyar nyelvű megemlékezések megtartásával.⁶⁶

Kecskeméten a cionizmus jelentéktelen maradt a zsidók körében, 1936-ban az akkori rabbi, dr. Borsodi József így fogalmazott: „[...] a kecskeméti zsidóság nem cionista, ragaszkodik hazájához, városához, de Palesztina sorsát érdeklődő figyelemmel kíséri.”⁶⁷

2.6 Az antiszemitizmus megjelenése

Az 1867-es emancipációs törvény bár hozott pozitív változásokat, ezzel együtt a negatív jelek is érzékelhetővé váltak. A zsidók teljes asszimilációját nem fogadta el mindenki. Ezt

---

⁶⁴ Újvári 1929. 458.; Novák 2002. 114-115.; MNL BKML, IV/1939 78

⁶⁵ A város polgármestere 1933-ban már rendeletben szabályozta a névmagyarosítást. „26/eln. 1933. számú határozatommal felhívtam az ügyosztályok, hivatalok, üzemek és intézmények vezetőit, hogy hívják fel a figyelmüket a hozzá beosztott idegen nevű városi alkalmazottaknak a névmagyarosításra és hassanak oda, hogy minél többen megfelelő magyar névre változtassák át idegen hangzású neveiket. [...]”

MNL BKML, IV/1910/c 6463/1934

⁶⁶ Ö. Kovács 1996. 124-125. 13. táblázat, 126. 14. táblázat, 130.; Novák 2002. 90-91; Virág 1990. 22-23.

⁶⁷ 1920-ban a Palesztinába vándorlás elősegítésére szervezett gyűjtéshez, a kecskeméti zsidók mindössze 2690 koronával járultak hozzá.

Kecskemét és vidéke. 1921. február 1. 3.; *Kecskeméti Közlöny.* 1936. március 11. 2.

Ha létezett is Kecskeméten bármilyen cionista szervezet, annak működése csak 1940-ig volt biztosított, ugyanis a magyar királyi belügyminisztérium 143.700/1940. VII. B.M. számú rendeletével az összes cionista irányzatú szervezetet és alakulatot feloszlatta.

MNL BKML, IV/1901/b 248/1940

mutatta a tiszaezlári vérvádper, az Antiszemita Párt megjelenése stb., és ezzel együtt megjelent a modern politikai antiszemitizmus.⁶⁸

A zsidók elleni atrocitásokat már az 1800-as évek elején megfigyelhettük, – a zsidóság megjelenése óta az etnocentrikus látásmód szerint, állandó támadási célpontot jelentettek a lakosság részéről – azonban ezek leginkább a tehetősebb emberek ellen irányultak, nem kifejezetten csak a zsidók ellen. 1848 tavaszán az ország északi és nyugati részében történő antiszemita megmozdulásokhoz hasonlóak nem történetek Kecskeméten.⁶⁹ A modern antiszemitizmus első hatásai az 1880-as években már itt is éreztették hatásukat. Ekkor az egyik legnagyobb „problémát” a zsidóság asszimilációjának meglétében, illetve nemlétében látták.⁷⁰

A már korábban említett 1882-es év fordulópontnak számított. Ekkor robbant ki a tiszaezlári vérvádper, mely remek táptalajt biztosított az antiszemiták számára.⁷¹ A nagykőrösieket különösen érdekelte a per, mivel a védelmet ellátó Eötvös Károly Nagykőrös országgyűlési képviselője volt.⁷²

A per még 1883-ban is zajlott, amikor az ország több pontján alakult antiszemita egyesület. Ezek közül az egyik *Kecskeméti Magyar Védegylet* volt. Az egyesület előkészületeire már az előző év végén sor került, amikor egy felhívással fordultak a közvéleményhez, „*Szózat Kecskemét város keresztény lakosságához!*” címmel. A védegylet alakuló gyűlését január 21-én tartották, ahol jellemző volt, hogy csak körülírásokkal próbálkoztak, nem használták a zsidó szót. A gyűlésen jelen volt a kor két legnagyobb parlamenti antiszemitája, Istóczy Győző és Ónody Géza. A védegylet titkárának – a törtető, pénzért mindenre kapható Eötvös Nagy Imre – gondozásában 1883. március 9-én egy antiszemita lap is megjelent Kecskeméten *Testvériség* címmel. A lap feladata volt az antiszemita nézetek terjesztése a Duna-Tisza közén. A *Testvériség* beköszöntőjében a következőket olvashattuk: „*Társadalmi és közgazdasági hanyatlásnak és erkölcstelenségnek rohamos terjedése egyedül e faj [ti. a zsidóság] túlságos elszaporodásának köszönhető*”.⁷³ A kecskeméti lakosság utálkozva fogadta a lapot, kiadását

---

⁶⁸ Gyurgyák 2001. 65.

⁶⁹ Ö. Kovács 1996. 100-101.

⁷⁰ A modern antiszemitizmus kérdéséről bővebben: Kovács 1999.

⁷¹ A perről részletesen: Kövér 2011.

⁷² Novák 2002. 94.

⁷³ A „*Szózat Kecskemét város keresztény lakosságához*” így folytatódott: „[...] A hazai tősgyökeres magyar keresztény társadalom érdekeit általában, különösen pedig a védegylet tagjainak anyagi, szellemi és társadalmi jólétét előmozdítani [...] érdekeit a törvény korlátai között törvényes eszközökkel megvédeni. Támogatni minden hazafias mozgalmat, magyar nemzeti és társadalmi célt úgy a közéletben, mint szellemi, közművelődési és közgazdasági téren; s mint kiválólág közgazdasági célok és reformok keresztülvitele érdekében alakult testület, különös súlyt fektet a kereskedelmi ipar és gazdasági magyar keresztény érdekek megóvására.” Kubinszky 1976. 148-150.

egyik kecskeméti nyomda sem vállalta. Először Budapesten, majd Nagykőrösön nyomtatták az újságot, de anyagi gondok miatt nem sokkal később megszűnt.⁷⁴

1883. év második felében országos antiszemita zavargások vették kezdetüket, melybe Kecskemét is bekapcsolódott. E zavaros időszakban időközi választást volt kénytelen tartani a város, ugyanis Kecskemét országgyűlési képviselője mandátumának lejártát előtt elhunyt. A felfokozott hangulat eredményeképpen egy antiszemita képviselőt, Vadnay Andort juttatott be a város felső választási kerülete az országgyűlésbe. A következő évben az antiszemita országgyűlési képviselők Kecskemétre utaztak egy néppárti gyűlésre, azonban útközben leszálltak a vonatról Nagykőrösön és a Függetlenségi Párt ülésén a hallgatóság tetszését elnyerő antiszemita hangvételű beszédet tartottak.

A kecskeméti antiszemita képviselők pályafutása itt sem volt „hosszú életű”. Kecskeméten az 1884-es országgyűlési választásokat június 18-án tartották meg, feszült hangulatban, de rendbontás nélkül. Az első fordulóban az antiszemita képviselőjelöltek még győzni tudtak, de a pótválasztáson végül elbuktak.⁷⁵ Istóczyék országosan csak 17 képviselőt tudtak bejuttatni a parlamentbe, 1892-re a párt és ideológiája teljesen jelentéktelenné vált.⁷⁶

Kiskunfélegyházán a század végén nem jelent meg a politikai antiszemitizmus. Mint korábban említettük a zsidókat „gyütt-ment”-nek bélyegezték meg, tehát leginkább az etnocentrikus látásmód – „mi” és az „ők” szembenállása; a zsidókra, mint idegenekre, mint másokra tekintettek – jellemezte a mezővárost. Valamint a vallási antiszemitizmus formái figyelhetők meg a magukat szíkatolikusnak tekintő lakosság gondolkodásában, zsidókra, mint „Krisztus gyilkosai”-ra tekintettek.⁷⁷

Az 1880-as évek folyamán jelentkező antiszemitizmus fokozatos csökkenését követően, a liberális magyar vezetés, a zsidóság integrációját még inkább elősegítő törvényjavaslatot nyújtott be az országgyűlésnek. Hosszas vita után, 1895-ben végül megszavazták az úgynevezett recepciós törvényt. Az 1895. évi XLII. törvénycikk a zsidó vallást, bevett vallássá nyilvánította, ezzel a zsidók polgári és vallási egyenjogúsítását megteremtette. A törvény felsőházi

---

⁷⁴ Heltai 1968. 311-312.

A *Kecskeméti Közlöny* 1921-ben azonban nosztalgiával tekintett vissza ezekre az évekre. „[...] *Nem is kell még ahhoz valakinek nagyon öregnek lenni, hogy vissza tudjon emlékezni azokra az elmúlt időkre, amikor Kecskeméten erős antiszemita párt vitte minden téren a főszerepet s a kecskeméti nép antiszemita programmal küldte képviselőjét az országgyűlésbe.* [...]”

Kecskeméti Közlöny. 1921. január 11. 1.

⁷⁵ Kubinszky 1976. 105-130; Péterné–Szabó – Székelyné 2007. 188.; Novák 2002. 94.

A felső kerületben Vámos Béla (kormánypárti) és Vadnay Andor (antiszemita), az alsó kerületben Persay Ferenc (antiszemita) és Lipthay Pál (függetlenségi) között került sor a pótválasztásra.

Kubinszky 1976. 212.

⁷⁶ Gyurgyák 2001. 321-322.

⁷⁷ Virág 1990. 28.

vitája azonban megmutatta, hogy a zsidóság asszimilációja nem lesz problémamentes. A jogi egyenlőség megvalósult, de ez nem jelentette a gazdasági, társadalmi és kulturális különbségek automatikus eltűnését.⁷⁸

---

⁷⁸ <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=6604> (letöltés dátuma: 2014-05-26)
Gyurgyák 2001. 73-75.

3. A zsidók demográfiai változása

3.1 A zsidók számának alakulása megjelenésüktől 1941-ig

A XIX. század elején Kecskemétre a zsidók legtöbben, – mintegy 60% –, Pest-Pilis-Solt Kiskun vármegyéből jöttek, különösen Gyónról, Dabasról és Irsáról. További 28% északról, 9% pedig észak-nyugati irányból telepedett be a városba. Az országhatáron túlról csupán 6,4% érkezett Kecskemétre. A zsidók bevándorlásának egyik fő oka az állat- és borkereskedelem, valamint a gabonaforgalom volt.

Az 1820-as évek közepétől mintegy 10 évig tartó stagnálás következett be a népesség növekedésében, melynek már a korábban tárgyalt 1840. évi XXIX. tc. vetett véget.⁷⁹ Minden bizonnyal az 1825 – 1880 között eltelt 55 év alatt végbement zsidó népesség szaporulathoz hozzájárult az 1869 után érzékelhető belső migráció is. Ugyanis míg a magyarországi zsidó lakosság 60%-a 1825-ben a határ menti – főleg északkeleti – megyékben élt, addig 1880-ban ez az arány 40%-ra csökkent.⁸⁰ Az elsődleges vándorlási cél a főváros volt, de hasonló változásokat érzékelhetünk a többi törvényhatósági jogú városban, így Kecskeméten is.

Kecskemét városa a zsidókkal szembeni merevségét a XX. század elejére a nyitottság váltotta fel. A város befogadó képességét jól reprezentálja az alacsony disszimilációs index, amely az Alföld összes nagyvárosa közül Kecskeméten volt a legalacsonyabb. Mindez azt mutatja, hogy a lakótérszerkezet szempontjából a kecskeméti társadalom volt a legbefogadóbb.⁸¹ Ezt bizonyítja az is, hogy a belvárosban található az összes egyházhhoz tartozó épület. „[...] Aki, mint idegen vonaton érkezik a városba, már messziről láthatja, hogy a templomokban csúcsosodik ki Kecskemét; ott egyesül a város népének a lelke [...]”⁸²

Kecskemét lakossága 1880 – 1941 között, tehát alig több mint 60 év alatt a duplájára nőtt – 1880: 44.887 fő; 1941: 87.269 fő –, és a trianoni ország terület harmadik legnagyobb törvényhatósági jogú városa lett.⁸³ A növekedéshez hozzájárult a nagyszámú természetes szaporodás, valamint a bevándorlás is. 1880 – 1930 között több mint 28.000 ember született és 4000 fő fölött volt a vándorlási különbözet a városban. 1890 – 1920 között több mint 7000 embert vonzott a város, ennyien érkeztek Kecskemétre.⁸⁴

⁷⁹ Ö. Kovács 1996. 63-64.

⁸⁰ Gyurgyák 2001. 64.

⁸¹ Szilágyi 2011. 150.

⁸² Kiss 1939. 33.

⁸³ Kepecs 1993. 26-27.

A trianoni ország terület két legnagyobb törvényhatósági jogú városa lakosságszámmal: Szeged tjv.: 136.752 fő; Debrecen tjv.: 125.933 fő.

⁸⁴ Kovács 1935. 5. 1. táblázat

A zsidóság száma viszont nem mutatta ezt a növekedési tendenciát. A kecskeméti zsidók legnagyobb arányszámukat az 1880-as népszámlálás idején érték el, amikor a teljes lakosság 3,9%-a volt zsidó (1749 fő). A legtöbb izraelita vallású lakosa Kecskemétnek 1910-ben volt (2022 fő), de a lakossághoz mérten arányszámuk már csak 3% volt. Ettől az évtől kezdve az izraelita vallásúak száma folyamatosan csökkent.⁸⁵

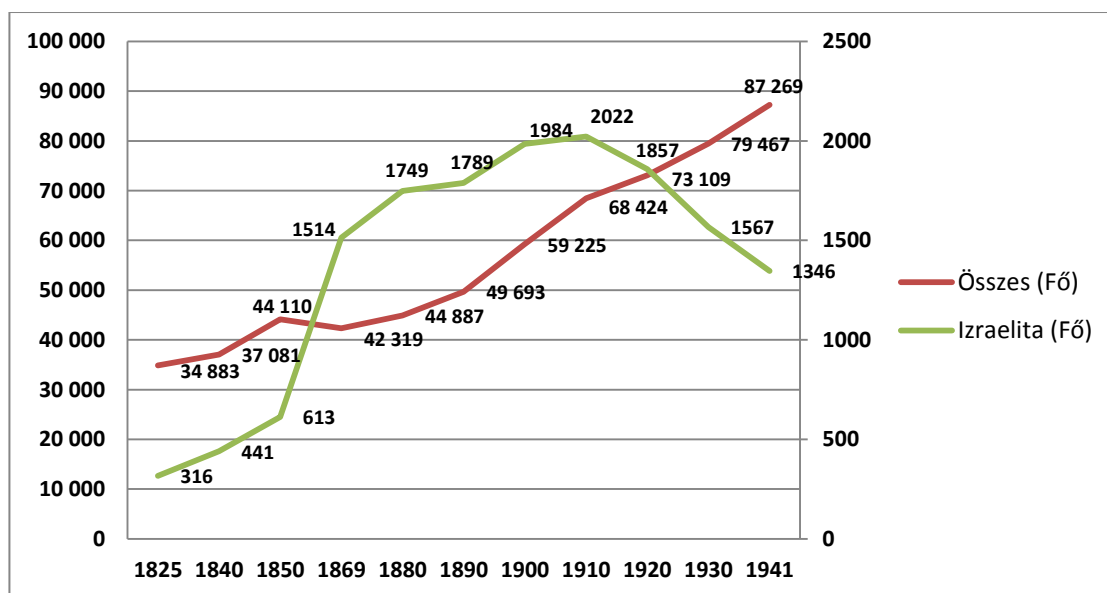
1. sz. táblázat

*Izraelita vallású népesség százalékos arányszáma Kecskeméten 1825 – 1941 között*⁸⁶

Év	Izraelita (Százalék)
1825	0,9
1840	1,2
1850	1,4
1869	3,6
1880	3,9
1890	3,6
1900	3,4
1910	3,0
1920	2,5
1930	2,0
1941	1,5

1. sz. ábra

*Izraelita vallású népesség számának alakulása Kecskeméten 1825 – 1941 között*⁸⁷

A pontos számok. Természetes szaporodás: 1880 – 1890: 5313; 1890 – 1900: 5834; 1900 – 1910: 7868; 1910 – 1920: 1564; 1920 – 1930: 8062.

Vándorlási különbözet: 1880 – 1890: -507; 1890 – 1900: +2378; 1900 – 1910: +1331; 1910 – 1920: +3121; 1920 – 1930: -1724.

⁸⁵ Kovács 1935. 9. 4. táblázat.

⁸⁶ Kovács 1935. 9. 4. táblázat.; Kepecs 1993. 26-27.

⁸⁷ Kovács 1935. 9. 4. táblázat.; Kepecs 1993. 26-27.

A folyamatos „vándorlások” miatt, és a betelepülések ellenére 1910 – 1941 között több mint 600 fővel lett kevesebb a kecskeméti zsidóság, ami 33,5%-os fogyásnak felel meg, mely nagysága nem elhanyagolható. A fogyások lehetséges okaival a következő alfejezetben bővebben foglalkozunk.

Az 1941-es népszámláláshoz azonban hozzá kell venni azt a 174 főt is, akit vallása ellenére zsidónak minősítettek. Így a végeredmény 1520 főre módosult, amely számarányt tekintve 1,7%.⁸⁸

2. sz. táblázat

*Kiskunfélegyháza és Nagykőrös izraelita vallású népessége 1840-1941 között*⁸⁹

Év	Izraelita (Fő)	Izraelita (Százalék)	Izraelita (Fő)	Izraelita (Százalék)
1840	16	0,1	237	1,4
1880	642	2,6	694	3,0
1890	842	2,8	758	3,0
1900	1018	3,0	729	2,7
1910	1051	3,0	727	2,5
1920	991	2,7	578	2,0
1930	996	2,6	540	1,9
1941	975	2,5	478	1,6

Mind a kiskunfélegyházi, mind a nagykőrösi lakosság és azon belül a zsidóság létszámának változása eltér a Kecskeméten megfigyelhető tendenciától. Kiskunfélegyháza lakossága 1880 – 1941 között másfélszeresére nőtt – 1880: 24.488 fő; 1941: 38.930 fő –, Nagykőrös lakossága még ennél is kisebb mértékben növekedett – 1880: 22.769 fő; 1941: 29.899 fő. A zsidóság számának változása egyik városban sem mutatott ekkora növekedést. A kiskunfélegyházi zsidók legnagyobb arányszámukat 1900-ban és 1910-ben érték el (3%), ugyanebben a két évben volt abszolút számban is a legtöbb izraelita vallású lakos (1900: 1018 fő; 1910: 1051 fő). A kiskunfélegyházi zsidóság arányát tekintve 3% körül mozgott és az 1910-es évtől csak minimális fogyás volt tapasztalható.

A nagykőrösi zsidók legnagyobb arányszámukat 1880-ban és 1890-ben érték el – mindkét évben 3% – azonban mind arányszámuk, mind létszámuk ezután folyamatosan csökkent. A nagykőrösi zsidóság száma 1910-hez képest 1941-re 34,3%-al csökkent, hasonlóan a kecskeméti zsidóság számához. Azonban mindkét településen – Kiskunfélegyháza és Nagykőrös – az 1941-es adathoz hozzá kell adni a zsidótörvények értelmében „zsidónak minősített nem izraelita vallásúak” számát is – Kiskunfélegyházán 38 fő; Nagykőrösön 58 fő –, így Félegyházán a zsidók számaránya 1941-ben 2,6%-ra, Nagykőrösön 1,8%-ra módosult.

⁸⁸ Kepecs 1993. 44-45.

⁸⁹ Kepecs 1993. 230.

Az 1890-1900-es adatok: Kepecs 1997a. 18-19.; Kepecs 1997b. 52-53.

1930-ban a 12 törvényhatósági jogú város rangsorában a kecskeméti zsidók számaránya az utolsó előtti helyet foglalta el. 1941-re az utolsó helyre szorult abszolút számban és számarányban egyaránt. Kecskemét a nem zsidónak minősített izraelita vallásúak számát tekintve csak Sopront (161 fő) és Baját (149 fő) előzte meg.⁹⁰

Magyarország a náci Németország és a fasiszta Olaszország támogatásával jelentős területeket tudott visszacsatolni, ennek eredményeképpen az ország nagysága és lakossága is megnövekedett. Az 1941-es népszámlálás adatai szerint az országban 725.007 izraelita vallású élt, amihez még hozzá kell adni a közel 100 ezer zsidónak minősített keresztényt. A 825.000 zsidó lakos az ország teljes lakosságának (14.683.323 fő) 5,6%-át adta.⁹¹ A kecskeméti zsidó hitközség az ország zsidó lakosságának 0,18%-át alkotta.

3.2 A zsidóság fogyásának okai

A zsidóság fogyásához hozzájárult többek között a valláselhagyás.⁹² A XX. század egyik legnagyobb valláselhagyását az 1920-as évek elején figyelhetjük meg, melyhez hozzájárult a Tanácsköztársaság bukása, a fehérterror és a numerus clausus törvény is.

A levéltári kutatások során 1919 – 1921 közötti évekből összesen hat anyakönyvi (születési és házassági) kivonatban találtunk vallásváltásra vonatkozó bejegyzést.⁹³ A hitközségi anyagokba történő betekintésnek köszönhetően ez a szám 48-ra módosult. 1922 – 1924 között református vallásra három fő, 1922 – 1925 között 11 fő tért át katolikus vallásra.⁹⁴

Országosan 1919 – 1921 között több mint 9000, 1922 – 1925 között viszont alig több mint 500 vallásváltás történt.⁹⁵

A vallásváltás mellett a kivándorlást sem szabad figyelmen kívül hagynunk. 1910 – 1920 között 66, 1920 – 1930 között 210 zsidó hagyta el Kecskemét városát, ráadásul az utóbb vizsgált időszakban a természetes szaporulat száma is negatív előjelet mutatott (-80 fő).⁹⁶

Az országos adatok is fogyásról tanúskodtak, melyhez az első világháború és az azt lezáró trianoni béke is hozzájárult. Magyarország lakossága 20,8 millióról 7,6 millió főre csök-

---

⁹⁰ Kepecs 1993. 26-27.; 230-231.

⁹¹ Kádár – Vági 2001. 18-19.

⁹² Gyurgyák 2001. 191.

⁹³ MNL BKML, XXXIII 1/a 1919-1921

⁹⁴ Református vallásra 1919-1921 között 21, katolikus vallásra 27 zsidó tért át.

1919-ben a református vallásból egy fő, 1924-ben a katolikus vallásból szintén egy fő tért vissza az izraelita vallásba.

Kecskeméti Hitközség – Nem katalogizált iratok. 414/1924, 325/1925

⁹⁵ Jehuda – George 1985. 453.

⁹⁶ Kovács 1935. 9.

1930-ra a város tényleges fogyása 6358 fő, vagyis 8,7%, a természetes szaporodás 8082, vagyis 11,1% volt. A kivándorlási különbözet 1724, vagyis 2,4%. A népsűrűség 1 négyzetkilométeren 84,6.

MNL BKML, IV/1910/c 20143/1935

kent.⁹⁷ 1910-ben a zsidók száma 911.227 főről, 1920-ban 473.355 főre csökkent. A teljes lakosságon belül, az izraeliták 5%-os számaránya nem változott.⁹⁸

Az 1930-as években a kecskeméti zsidók száma tovább csökkent. A rendelkezésünkre álló adatok alapján nem tudtuk megállapítani, hogy ez mennyiben köszönhető a vallásváltásnak, az elvándorlásoknak és mennyiben a születésszám csökkenésének. Ehhez további kutatásokra van szükség. A statisztikai adatok azt mutatják, hogy az 1940-es évek elejére megállt a kecskeméti zsidók számának nagymértékű csökkenése.

A külföldre történő kivándorlás az 1930-as évek végére véget ért. 1940-ben egy fő távozott – akiről nem tudtuk megállapítani, hogy zsidó volt-e vagy sem –, a következő években 1943 végéig sem kivándorlás, sem visszavándorlás nem történt, melynek egyik oka a megváltozott háborús helyzet volt.⁹⁹ Móricz Zsigmond szavaival élve: *„A kecskeméti nép nem fog elmenekülni erről a tájról – Kecskemét talán az egyetlen hely, ahonnan sohasem volt például amerikai kivándorlás –, ott fog maradni, és újra kezdi az építkezést és az életet.”*

A magyarországi zsidóság becslések szerint 120 ezer fővel járult hozzá a több milliós amerikai zsidósághoz.¹⁰⁰

Amellett, hogy a zsidóság fogyása folyamatos volt az 1920-as és 1930-as években, a zsidók bevándorlása tovább folytatódott. A helybeli izraeliták alig több mint 40%-a volt csak „bennszülött”, a többi Pest-Pilis-Solt Kiskun vármegyéből, vagy az ország más részeiből vándorolt be.

3. sz. táblázat

*Kecskemét lakosságának szülőhelye összevetve a vallással 1920 és 1930-ban*¹⁰¹

Vallás	Összesen		Helybeli		Pest P. – Solt Kk. vm.		Más magyarországi		Horvát-Szlavónországi		Külföldi	
	1920	1930	1920	1930	1920	1930	1920	1930	1920	1930	1920	1930
	Fő											
Izraelita	1857	1567	781	664	423	337	604	547	2	1	47	18
Összes népesség	73.109	79.467	55.312	58.656	8838	11.862	8418	8495	96	78	445	376
	Százalék											
Izraelita	2,5	1,9	1,4	1,1	4,8	2,8	7,2	6,4	2,1	1,3	10,6	4,8

A Kecskemétre betelepülni kívánó zsidó lakosság a több évszázados „letelepedési” szokásán nem változtatott, továbbra is a város belterületén, a III., IV., és az V. tizedben vásá-

⁹⁷ Kádár – Vági 2001. 17.

⁹⁸ Romsics 2003. 51, 189.; Gyurgyák 2001. 197.

⁹⁹ Statisztika 1940-1943.

¹⁰⁰ Gyurgyák 2001. 76-77.

¹⁰¹ Kovács 1935. 10. 5. táblázat.

rolt magának lakást. A belterületen lévő lakosság 4,4%-a (1517 fő), és a külterületen élők csupán csak 0,1%-a (50 fő) volt zsidó.¹⁰²

3.3 A zsidók az egyes foglalkozási ágakban 1910 – 1930 között

Kecskemét városa alapvetően továbbra is mezőgazdasági jellegű, azonban a dualizmus idején megindult változások hatására a város gazdasági szerkezete megváltozott. Ha a városnak csak a központját nézzük, egyértelműen kijelenthető, hogy polgárosodott, modern városról van szó. Ha viszont az egész várost, akkor a korabeli szóhasználatból élve, parasztvárosról beszélhetünk.¹⁰³ Mivel a kecskeméti zsidók leginkább a város központjában telepedtek le, így kijelenthető, hogy a modernizáció egyik motorjává váltak.

További vizsgálatunk tárgyát képezte a kecskeméti zsidóság számának alakulása 1910 – 1930 között a legfontosabb foglalkozási ágakban. A kecskeméti zsidóság az egyes úgynevezett szabadfoglalkozásban – ügyvéd, orvos, állatorvos, szerkesztők és hírlapíró, színész és magánmérnök – a kereskedelem és hitelben, valamint az iparban töltött be fontos szerepet.

A kecskeméti kereső zsidók aránya 1920-ban az iparban 4,6%, a kereskedelemben és hitelben 19,2% volt.¹⁰⁴ Országos viszonylatban ez a szám az iparban 10,3%, míg a kereskedelemben és hitel szektorban 45,1% volt. A számok alapján kijelenthető, hogy a kecskeméti zsidóság az országos viszonyokhoz képest mind az iparban, mind a kereskedelemben és hitel szektorban alulreprezentált volt. 1930-ra sem változtak érdemben az adatok. Az országos csökkenés mellett a kecskeméti számarányok is csökkentek. Iparban a zsidók számaránya – Országos: 8,3%; Kecskemét: 2,9%. Kereskedelem és hitelben a zsidók számaránya – Országos: 40%; Kecskemét: 17,5%.¹⁰⁵

---

¹⁰² Kovács 1935. 11. 6. táblázat.

1944-ben a III. kerületben 41 házban 128 szobában, a IV. kerületben 115 házban 286 szobában, az V. kerületben 80 házban 201 szobában laktak zsidók.

MNL BKML, IV/1928/a 5. d. 6. sorszám.

¹⁰³ Szilágyi 2011. 118-131.

¹⁰⁴ Statisztika 1920. 347, 355 alapján saját számítás

¹⁰⁵ Statisztika 1920. 347, 355 alapján saját számítás; Statisztika 1930. 55, 61. alapján saját számítás; Kovács 1938. 62.

*Zsidó keresők az egyes foglalkozási ágakban Kecskeméten 1910 – 1930 között*¹⁰⁶

Megnevezés	1910	Zsidó	%	1920	Zsidó	%	1930	Zsidó	%
I. Östermelés	15.010	22	0,2	21.208	48	0,2	20.308	16	0,1
II. Bányászat és kohászat, ipar, kereskedelem és hitel, közlekedés	7593	625	8,2	7378	591	8,0	8908	560	6,3
II/A. Bányászat és kohászat	1	1	100,0	0	0	0	0	0	0
II/B. Ipar	5496	260	4,7	5147	234	4,6	6204	180	2,9
II/C. Kereskedelem és hitel	1501	336	22,4	1730	332	19,2	2062	361	17,5
II/D. Közlekedés	595	28	4,7	500	25	5,0	642	19	3,0
III. Véderő*	1118	21	1,9	2213	45	2,0	1238	2	0,2
IV. Házicseledek	1714	3	0,2	1549	12	0,8	1860	6	0,3
V. Ügyvéd	52	13	25,0	59	12	20,3	62	15	24,2
VI. Orvos	19	10	52,7	35	17	48,6	53	17	32,0
VII. Állatorvos	7	3	42,9	3	1	33,3	7	1	14,3
VIII. Elemi iskolai tanító	96	4	4,2	149	3	2,0	191	3	1,6
IX. Középiskolai tanár	42	4	9,5	47	2	4,3	59	0	0
X. Szerkesztők és hírlapírók	6	2	33,3	11	0	0	n.a.	n.a.	n.a.
XI. Színészek	34	6	17,7	42	3	7,1	32	5	15,6
XII. Magánmérnökök	1	-	0	3	1	33,3	5	2	40,0

* a kecskeméti adatoknál 1930-ban kereső és eltartott együtt

Az említett szabadfoglalkozásokban országosan a zsidók aránya a következőképpen alakult: ügyvéd 49,2%, orvos 34,4%, állatorvos 24%, szerkesztő és hírlapíró 31,7%, színész 24,1%, magánmérnök 30,4%.¹⁰⁷ A kecskeméti viszonyokkal összehasonlítva az ügyvédek, állatorvosok, színészek között a zsidók számaránya az országos átlaghoz képest alacsony volt. Az orvosok, valamint szerkesztő és hírlapírók esetében (csak az 1910-as adat áll rendelkezésünkre) a zsidók számaránya közel azonos, a magánmérnökök száma az országos átlaghoz képest magas volt.

A zsidók folyamatos fogyatkozása ellenére, némely foglalkozási ágban 1910 – 1920 között növekedés tapasztalható, mint például az östermelésnél, a véderőnél, a házcseledeknél, az orvosoknál és a magánmérnököknél.

1920 – 1930 között csak kevés foglalkozási ágnál érezhető hasonló mértékű növekedés: ügyvédek, színészek, magánmérnökök. Az orvosok, állatorvosok és az elemi iskolai tanítók száma stagnált, ezzel szemben százalékos arányuk csökkent. 1920 – 1930 között viszont

¹⁰⁶ Statisztika 1910.; 1920.; 1930 alapján saját számítás

A házcseledek 1930-as adata: Kovács 1935. 23. 14. táblázat

¹⁰⁷ Kovács 1938. 66-67.

drasztikus számszerű fogyás is megfigyelhető: őstermelés, ipar, közlekedés, véderő, házcse-
lédek, középiskolai tanár.

5. sz. táblázat

*Zsidó keresők számának és arányának változása 1920 – 1930 között foglalkozási
főcsoportok szerint¹⁰⁸*

Foglalkozási főcsoport	Kecskemét		Országos	
	fő	százalék	fő	százalék
I. Őstermelés	-32	-0,1	-2869	-0,1
II. Bányászat és kohászat, ipar, kereskedelem és hitel, közlekedés	-31	-1,7	+8823	-2,3
II/A. Bányászat és kohászat	0	0	-209	-0,6
II/B. Ipar	-54	-1,7	+2644	-2,0
II/C. Kereskedelem és hitel	+29	-1,7	+8777	-5,1
II/D. Közlekedés	-6	-2,0	-2389	-2,0
III. Véderő*	-43	-1,8	-2281	-2,4
IV. Házcselek*	-6	-0,5	-1206	-0,9
V. Ügyvéd	+3	+3,9	+387	-1,4
VI. Orvos	0	-16,5	+699	-11,9
VII. Állatorvos	0	-19	-80	-17,3
VIII. Elemi iskolai tanító	0	-0,4	-381	-2,0
IX. Középiskolai tanár	-2	-4,3	+31	-0,1
X. Szerkesztők és hírlapírók	n.a.	n. a.	+115	-2,6
XI. Színészek	+2	+8,5	-46	+1,4
XII. Magánmérnökök	+1	+6,7	+5	-7,8

* *Kecskeméten kereső és eltartott együtt*

Az országos és a kecskeméti adatok összehasonlításából kiderül, hogy a zsidók számának fogyása az egyes foglalkozási ágakban hasonló értékeket mutat, mely alól van néhány kivétel. Ha a növekedést vizsgáljuk százalékos arányok tekintetében, akkor a kecskeméti zsidó ügyvédek, színészek és magánmérnökök száma az országos átlag felett volt. A kecskeméti zsidó orvosok, valamint a zsidó középiskolai tanárok százalékos arányának csökkenése Kecskemét esetében nagyobb volt, mint országosan. Külön említést érdemel, hogy a kereskedelemben és hitelben dolgozók számarányának csökkenése az országos átlaghoz képest kisebb mértékű volt. Abszolút értékben vizsgálva a kecskeméti zsidók az 1920-as évhez képest többen helyezkedtek el ebben a szektorban.

Összegzésképpen megállapítható, hogy a zsidók abszolút fogyása 1910 – 1930 között 455 fő volt, ezért nem meglepő, hogy a legtöbb foglalkozási ágban csökkent vagy stagnált a számuk.

¹⁰⁸ Kovács 1938. 62, 66-67; Statisztika 1920, 1930 saját számítás alapján.

A zsidó keresők aránya a kecskeméti zsidóságon belül 1920 – 1930 között¹⁰⁹

Foglalkozási főcsoport	1920		1930	
	Zsidó keresők száma: 844 fő		Zsidó keresők száma: 808 fő ¹¹⁰	
	fő	százalék	fő	százalék
I. Östermelés	48	5,7	16	2,0
II. Bányászat és kohászat, ipar, kereskedelem és hitel, közlekedés	591	70,0	560	69,3
II/B. Ipar	234	27,7	180	22,3
II/C. Kereskedelem és hitel	332	39,3	361	44,5
II/D. Közlekedés	25	3,0	19	2,35
III. Véderő	45	5,3	2	0,25
IV. Házcseledek	12	1,4	6	0,74
V. Ügyvéd	12	1,4	15	1,86
VI. Orvos	17	2,0	17	2,1
VII. Állatorvos	1	0,12	1	0,12
VIII. Elemi iskolai tanító	3	0,36	3	0,37
IX. Középiskolai tanár	2	0,24	0	0
XI. Színészek	3	0,36	5	0,62
XII. Magánmérnökök	1	0,12	2	0,25

Érdemes megfigyelni a kecskeméti zsidóságon belül az egyes foglalkozási főcsoportban lévő zsidó keresők arányát. Ezek alapján kijelenthető, hogy a kecskeméti zsidók nagy százaléka az iparban és a kereskedelemben volt érdekelt, ami nem meglepő mivel letelepedésüktől kezdte ezekben a szektorokban tevékenykedtek. A kereskedők számszerű növekedése szembetűnő annak függvényében is, hogy a kecskeméti zsidók száma 1920 – 1930 között csökkent.

Az 1920 – 1930 években a zsidóság foglalkozási szerkezetében nem következett be nagy változás országos szinten. A hazai zsidóság keresőinek nagy része az iparban (1930 – 34,7%), a kereskedelemben (1930 – 42,3%) és az úgynevezett szabadfoglalkozásokban volt érdekelt (1930 – 8,1%). Kecskemét csak a kereskedelemben produkált az országos arányokhoz hasonló számokat.¹¹¹

¹⁰⁹ Statisztika 1920, 1930 saját számítás alapján.

¹¹⁰ A 808 fős szám nem pontos, mivel az 1930-as évről szóló statisztikai kimutatásban a napszámosok, a nyugdíjasok és az egyéb foglalkozásúak sorában nincs elkülönítve a keresők és az eltartottak száma, ezért az a zsidó keresők számának megállapításakor, ezen foglalkozási főcsoportok esetében a keresők és az eltartottak együttes számát használhattuk. Ennek ellenére a változásokról pontos képet kapunk, hiszen a korábbi évek statisztikai kimutatásai szerint ezen foglalkozási főcsoportokban a keresők és az együttes szám között nem jelentős a különbség.

¹¹¹ Gyurgyák 2001. 192.

4. Kezdeti időszak (1919 – 1922)

4.1. A Nemzeti Tanács megalakulása Kecskeméten és Kiskunfélegyházán

Az első világháború kitörését a lakosság kezdetben örömmel fogadta. Ez a hangulat addig tartott, amíg be nem gördültek az országba az első sebesülteket és hősi halottakat szállító vonatok.

Az első világháború kitörése után, számos egyesület segítette a bevonultak családját pénzadományokkal, köztük a kecskeméti Izraelita Nőegylet is.¹¹² A háborúban 240 kecskeméti zsidó vett részt, közülük 43-an haltak hősi halált, Kiskunfélegyházáról 50 zsidó vonult be és közülük 15 lett hősi halott, a nagykörösi hitközség 21 tagját veszítette el a világégésben.¹¹³

1918 őszén nem volt forradalmi hangulat Kecskeméten, csupán az országos politika gyűrűzött be a városba.¹¹⁴ Az őszirozás forradalom győzelmének hírére október 31-én az összes párt és felekezet képviselője gyűlést tartott, ahol felszólalt többek között dr. Löwy Ödön az MSZDP képviselője.¹¹⁵ A kecskeméti zsidó Löwy család a baromfifelvásárlás helyi, majd külföldi forgalmazójaként szerzett magának vagyont.¹¹⁶ Az unoka, Löwy Ödön a politikában volt érdekelt.

November 2-án megalakult az Ideiglenes Nemzeti Tanács. Elnöke dr. Horváth Mihály állatorvos lett, helyettese dr. Garzó Béla igazgató, alelnökei pedig dr. Hajnóczy Iván felsőkereskedelmi iskolai igazgató, dr. Joó Gyula jogakadémiai igazgató, Eötvös Nagy Imre újságíró – az 1883-as antiszemita *Kecskeméti Magyar Védegylet* volt titkára –, Sándor István polgármester és Szegedi Lajos nyomdász lettek. A jegyzői tisztséget Tóth László látta el. A lakosság örömmel fogadta a Nemzeti Tanács megalakulását. A Kossuth-szobornál tartott népgyűlés után a tömeg a bíróság elé vonult, ahol a foglyok szabadon bocsátását követelték. A főügyész a politikai foglyok szabadon engedését engedélyezte, a köztörvényesekét azonban nem, ezért egy részeg katona lelőtte. Ezután, a tömeg részeg része kifosztotta a Schiffer-cipőgyárat. No-

---

¹¹² Szabó 1986. 230.

¹¹³ *Kecskeméti Lapok*. 1930. február 23. 6.

Az Újvári-féle könyv 270 kecskeméti zsidót említ, akik közül 27 halt hősi halált. Újvári 1929. 459.

1941. május 26-án a hivatalos megemlékezésen viszont 42 zsidó hősi halott előtt rótták le kegyeletüket.

Kecskeméti Ellenőr. 1941. május 26. 3.

Virág 1990. 28.; Novák 2002. 157.

¹¹⁴ Károlyfalvi 2010. 22.

¹¹⁵ Löwy Ödön mellé Brachfeld Vilmos, Kecskeméti Adolf és Singer Albert zsidók neveivel találkozhatunk a hivatalos iratokban.

MNL BKML, IV/1909. Jegyzőkönyv.

¹¹⁶ Romsics 1982. 10.

vember közepére létrejött a nemzetőrség, melyet a zsidók által nagy számban látogatott Kecskeméti Kereskedői Kaszinó is támogatott.¹¹⁷

Október utolsó napján Félégyházán is megalakult a Nemzeti Tanács, melynek elnöke dr. Horváth Zoltán lett.¹¹⁸ A 100 tagú kiskunfélegyházi Nemzeti Tanács tagjai közül 13 tag volt zsidó.¹¹⁹ A Félégyházzal közel egy időben alakult meg Nagykőrösön a Nemzeti Tanács számos zsidó taggal.¹²⁰

A félegyházi Nemzeti Tanács elsődleges feladatának a rendteremtést tekintette. Ennek érdekében 1918. november 2-án létrehozta a polgárőrséget. A Nemzeti Tanács pénzügyi segítségével – Kecskeméthez hasonlóan – a helyi zsidók is részt vettek, az összegyűjtött adományok, több mint harmada tőlük származott. A zsidók elsődleges célja ezzel a hazafiasság kiutatása volt, valamint motiválta őket a nyugalom, a rend, személyi és a vagyoni biztonság utáni vágy. Az elégedetlenség azonban tovább fokozódott. A város ellátási gondokkal küszködött ezért az eddig kisebbségben lévő baloldali szociáldemokraták nyomására 1919. január 18-án létrejött a munkástanács. A zsidók politikai szerepvállalása ezzel véget ért. A munkástanács a város vezetésével teljes egyetértésben működött és kezdeti sikereket ért el a közellátás terén. Azonban mindez tiszavirág életűnek bizonyult. A tényleges vezetés már a munkástanács kezében volt, hatalomátvételre mégsem szánták el magukat.¹²¹

4.2 Antiszemita zavargások Kiskunfélegyházán 1918 – 1919-ben

A háború miatt az ország gazdasági teljesítménye visszaesett, ezért megszorító intézkedéseket kellett bevezetni, 1915-től a kenyérjegyet, majd a jegyrendszert, amit valamennyi élelmiszerre kiterjesztettek. A megszorító intézkedések sora számos alkalommal éhségtüntetésekhez vezetett, nem egyszer az élelmiszerraktárak kifosztása is megtörtént.¹²²

Az egyik legnagyobb tömegmegmozdulás Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyében Kiskunfélegyházán volt 1918. február 24-én. Ez reggel 8 órakor kezdődött. A zavargás egy zsírkiosztó helyiségből indult ki, mivel, már egy hete nem volt zsírosztás, holott mindenkinek volt zsírjegye. Annak ellenére, hogy a kiosztást két rendőr is ellenőrizte, a nagy tömeget (7-800 fő) nem tudták megfékezni, ezért tömegesen tódultak be az emberek az üzletbe. Miután bejutottak hangosan kiabálni kezdték: „*a múlt héten nem kaptunk sem húst, sem zsírt*” valamint „*a zsidóknak meg az uraknak jut hús is, meg zsír is*”. Az üzlet vezetője úgy döntött,

¹¹⁷ A kecskeméti Nemzeti Tanács munkájáról bővebben: Károlyfalvi 2010. 24-28.

¹¹⁸ Romsics 1982. 162, 177.

¹¹⁹ Virág 1990. 30.

¹²⁰ Novák 2002. 162.

¹²¹ Virág 1990. 30.; Rác 1969. 12, 15, 17.

¹²² Romsics 2003. 106-108.

hogyan a rendzavarókat, a betódulókat nem szolgálja ki, ezért a boltját lezárva elment, ezzel azonban csak a feszültséget növelte. Rövidesen több ezer fős tömeg gyűlt össze és közápor alá vették a városházát, közben a zsidókat szidalmazták. A bíróság és a rendőrség épületét sem kímélték, sőt a Constantinumot is megrohamozták, ugyanis elterjedt annak a híre, hogy az intézmény élelmiszer raktárként funkcionál. Több kereskedő – legtöbbször zsidó volt – üzletét feltörték, majd törtek-zúztak. A zavargást a kecskeméti karhatalom emberei – 250 katona és 50 csendőr – február 26-ára sikeresen megfékeztek. Az intézkedés folyamán 100 személyt letartóztattak.

A következő nagy kiskunfélegyházi rendbontásra az őszirózsás forradalom idején került sor. A frontról hazatérő katonák a helyi lakossággal egyetemben újból zsidó kereskedők raktárait törték fel.¹²³ A vasútállomáson fejbe lőttek egy zsidó főhadnagyot.¹²⁴ Betörték még a Közgazdasági Takarékpénztár helységébe is, de mivel a páncélszekrényt nem tudták feltörni, ezért a márványasztalt törték össze. A rendbontások a következő napokban folytatódtak.

1919 februárjában újabb zavargásokra került sor, melyek immáron a harmadik alkalommal a helyi zsidók ellen irányultak.¹²⁵ A rendőrség piaci razzia során feketéző asszonyoktól elkobozta az áruikat, akik ezután egy zsidó kereskedőhöz mentek fejkendőért.¹²⁶ Az asszonyok csak fél árat akartak fizetni az áruért, mondván, nekik is fél áron kellett odaadniuk a tojást. A kereskedő természetesen a kendőt nem adta, majd úgy látta jónak, ha az üzletét bezárja. Később a kereskedő öccsét verte meg a felbőszült tömeg. A piacon eközben egyre több ember gyűlt össze, szónokolva a fennálló rendszer és a zsidók ellen. A kereskedő üzletéhez vonult a feldühödött tömeg, a redőnyön lévő lakatot felfeszítették, majd 10 perc alatt minden mozdíthatót elloptak a boltból. A rend helyreállítására egy helyben állomásozó gyalogezredet kértek meg, ami csak olaj volt a tűzre. A tömeg fegyverhez jutott, így két fegyveres csoport állt egymással szemben. Lövöldözésre is sor került, melynek eredménye több könnyebb és néhány súlyos sebesült lett. A nap folyamán a lakosság egy része tovább fosztogatott, ami rablógyilkosságba torkollott. A lakosságot úgy lehetett csak teljesen megnyugtatni, hogy névlegesen a munkástanács tagjai vették át a város vezetését.¹²⁷ Azonban reggelre megérkezett egy 200 fős budapesti különítmény, majd statáriumot hirdettek a városban.

---

¹²³ Bánkiné 1998. 74-76. ; Iványosi-Szabó 1985. 328.

¹²⁴ Virág 1990. 31.

¹²⁵ http://konfliktuskutato.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=145:forradalmak-kora-antiszemita-pogromok-es-atrocitasok-1918-19-ben-&catid=15:tanulmanyok#sdfootnote2sym

(letöltés dátuma: 2013-09-09)

¹²⁶ Iványosi-Szabó 1985. 345.

¹²⁷ Rácz 1969. 17-18.

4.3 A Direktórium megalakulása

Az 1919. január 11-én létrejövő Berinkey Dénes vezette kormány csak nehezen tudott szembeszállni az elégedetlenségek következtében létrejövő KMP-vel. A kommunisták Népszava elleni akciója után, a miniszterelnök határozott fellépést rendelt el. Bezárták a párt irodáit, betiltották a Vörös Újságot, valamint több kommunista vezetőt letartóztattak. A KMP-t ezzel nem bénították meg, sőt még növelni is tudták népszerűségüket. Ebben a válságos helyzetben érte a kormányt a Vix-alezredes által átnyújtott jegyzék, melyben az ország új határait jelölték ki. A kormány a jegyzéket nem fogadta, nem fogadhatta el, mivel magyarok lakta területeket kellett volna kiüríteni. Károlyi Mihály köztársasági elnök ezért egy szociáldemokrata kormányt nevezett ki, akik egyedül nem akartak kormányt alakítani, ezért az éppen börtönben lévő kommunistákkal, Károlyi tudta nélkül kiegyeztek. Ezzel létrejött március 21-én a Tanácsköztársaság.

A fővárosi események hatását Kecskeméten is hamar megéreztek, annak ellenére, hogy megszakadt a telefonösszeköttetés Kecskemét és a főváros között. Még aznap este megérkezett a távirat, melyben tudatták a város vezetőségével, hogy a kormány lemondott és kikiáltották a proletárdiktatúrát. Másnap reggel 9 órakor a helyiekkel plakáton tudatták, hogy az ország vezetését a szociáldemokraták és a kommunisták együttesen vették át.¹²⁸ 10 órakor már vörös zászló lengedezett a városházán.¹²⁹ Ez a gyorsan lezajlott intézkedés érthető, hiszen, a polgári demokratikus jobboldalon, a Károlyi-párton, és szociáldemokratákon kívül, a Kommunista Párt legfőbb Duna-Tisza közti bázisa Kecskemét volt. Rákosi Mátyás, a párt vidéki szervezőmunkájával megbízott aktivistája többször járt Kecskeméten, illegális lakása is volt a villanegyedben. Kecskeméten március 22-éig titkosan működött a Kommunista Párt, a város vezetésében kizárólag csak szocialisták voltak.¹³⁰

A helyi direktóriumot szociáldemokraták alakították meg.¹³¹ A háromtagú kommunista vezetés (a zsidó származású dr. Buday Dezső, a két volt orosz hadifogoly Német László és Richter Ármin) csak 26-án, Szamuely Tibor látogatása után került hatalomra. A megalakult Direktórium tagjai kezdetben még nagyon elszántak voltak, ugyanis kijelentették, hogy „A Direktórium tagjai pedig akkor fogják elhagyni Kecskemétet, ha a kiskunfélegyházi Direktó-

---

¹²⁸ „Proletár testvérek! Kecskemét Népe! Munkások! Katonák! Polgárok! A megszálló ellenség új területeket követel. Az utolsó falat kenyerünket nem adjuk! A polgári kormány lemondott! Az ország vezetését a szociáldemokraták vették át, akik egyesültek a börtönből kiszabadult kommunista testvéreinkkel. Éljen a proletárdiktatúra!”

Békavári 1979. 319-320.; Réti 1969. 38-39.

¹²⁹ *Kecskemét és vidéke*. 1935. március 11. 3.

¹³⁰ Romsics 1982. 68.; 71-72.

¹³¹ Károlyfalvi 2010. 29.

*rium tagjait már felakasztották. De még akkor se bizonyosan!*¹³² Valójában azonban, amikor július közepén a román csapatok a város közelében jártak, a direktórium 12 tagja már elmenekült onnan. A tanács azon tagjai közül, akik még Kecskeméten maradtak augusztus elsején hárman autóval menekültek el, közülük csak kettőt tartóztattak le és vetettek börtönbe.¹³³

4.4 A Direktórium intézkedései

A Tanácsköztársaság rendeleteinek megvalósítása már március 24-én Kecskeméten is kezdetét vette. A budapesti forradalmi kormányzótanács rendelete értelmében, az iskolákat és a tanintézeteket államosították, az egyházi és az állami ügyeket szétválasztották, ezzel egy időben a vallásoktatás az iskolákban megszűnt, egyházi adót vagy járulékot beszedni nem volt szabad.¹³⁴ Március 24-én a Kecskeméti Kereskedő Kaszinó délutánra tervezett gyűlését már csak úgy tarthatta meg, hogyha azon részt vett egy szocialista párttag.¹³⁵ A Kecskeméti Kereskedő Kaszinóban a zsidók túlnyomó többségben voltak.¹³⁶ A Kaszinó Tagjainak Nagykönyve szerint 1919 januárja és 1920 decembere között 133 fő írta alá a könyvet, mint újonnan belépett tag, melyből 47 tag zsidó volt.¹³⁷ Ez a szám csak hozzávetőleges, mert a tagkönyvet kézzel írták alá, így sokuk neve nem olvasható.

Az országban a tanítók, művészek, ügyvédek, mérnökök jelentős része a forradalom mögött állt.¹³⁸ Március 29-ig Kecskeméten feleskették a városháza tisztikarát, a köztisztviselőket, a közalkalmazottakat, a pedagógusokat, a rendőröket és az itt állomásozó hadsereget.¹³⁹ A tanítók egy része fogadalmat tett a proletárdiktatúrára, mint például Rác Mór, Székely Jenő és Singer Mór zsidó tanítók.¹⁴⁰ A kecskeméti tanítók a proletárdiktatúra bukása után több

---

¹³² MNL BKML, XVI/2 415/1919

A Direktórium munkáját a népbiztosok tanácsa segítette. Lásd: **2. sz. melléklet.**

Károlyfalvi 2010. 32.; Békavári 1979. 321.; Romsics 1982. 72.; *Kecskemét és vidéke*. 1935. március 11. 3.

¹³³ *Kecskeméti Lapok*. 1935. április 26. 4.

¹³⁴ Romsics 2003. 127.; MNL BKML, IV/1908/b 8511/1919; MNL BKML, XVI/2 415/1919; MNL BKML, IV/1908/b 8511/1919

¹³⁵ MNL BKML, XVI/2 57/1919

Ceruzával a dokumentum alján a következő szöveg olvasható: „A Kereskedők szakcsoportját megalakítja és testületileg belép a Kecskeméti szocialista pártba.”

¹³⁶ Nem keverendő össze a Kecskeméti Kaszinóval. MNL BKML, X/232

¹³⁷ MNL BKML, X/233 5. k. A Kecskeméti Kereskedői Kaszinó Tagjainak Nagykönyve

¹³⁸ Romsics 2003. 129.

Az 1920. április 21-ei jegyzőkönyv tanulsága szerint az ügyvédi kamara titkára Dr. Aszódi Géza zsidó tag volt.

MNL BKML, IX/235/a 311/1920

¹³⁹ Az eskü szövege a következő volt: „Alulírottak becsületünkre fogadjuk, hogy a szocialista proletárdiktatúrához hűek leszünk s minden erőnkkel Magyarország és az emberiség javát fogjuk szolgálni.”

MNL BKML, XVI/2 110/1919

A pedagógusok közül Gonda Jenőt a Tanácsköztársaság bukása után felmentették állásából a proletárdiktatúra idején tanúsított magatartása miatt, mivel „a helyi társadalom őt meggyőződéses kommunistának tartja”.

MNL BKML, IV/1901/b 194/1919

¹⁴⁰ Reizsmann (Reichmann) Mór 1919. július 10-én kérte a névmagyarosítását, ezért szerepel Ráczként a neve.

jegyzőkönyvben hangot adott annak, hogy a kecskeméti tanítók a „[...] *kommun uralom alatt nagyon tartózkodó volt, s csakis a terror hatásának engedve vett részt a ráerőszakolt május 1-i felvonulásban, avagy gyűléseken, tanfolyamokon. [...]*”¹⁴¹ Ezt a nézetüket, már 1919. október 11-én a községi iskolaszék által kiküldött vizsgáló bizottság ülésén hangoztatták. Ezen a bizottsági ülésen hallgatták ki Rácz Mór községi tanítót, aki felnőtteknek tartott előadást a proletárdiktatúra ideje alatt, továbbá Székely Jenőt, szintén előadásai és szakszervezeti párttitkársága miatt hallgatták meg. Valószínű, hogy felmentő ítélet született, ugyanis a későbbi években a községi tantestületi gyűléseken a jelenlévők között olvasható volt mind Székely Jenő mind Rácz Mór neve.¹⁴² Az egyetlen zsidó tanító, akit a nyomázás végéig felfüggesztettek, az állami elemi iskola tanítója Singer Mór volt. A vád szerint „[...] *a 48-as Kör könyvtárát elszocializálta és hogy egyébként is a kommunizmust támogató tevékenységet fejtett ki [...]*”.¹⁴³

A kecskeméti ügyvédek saját bevallásuk szerint mindvégig távol tartották magukat a tanácsköztársaságtól, „[...] *és azok is akik abban hivatalt vállaltak nem voltak kommunisták csak anyagi és lelki kényszer folytán tették ezt [...]*”.¹⁴⁴

1919. március 25-én az összes helyi polgári lapot megszüntették, egyedül a *Magyar Alföld* című szocialista lap megjelenését engedélyezték, mely a helyi Direktórium sajtóorgánuma volt.¹⁴⁵ A lap tulajdonképpen a *Kecskeméti Lapok* – mely megszűnésekor Löwy Ödön irányítása alatt állt és a „szabadkőműves zsidóság szócsöve volt” – szerkesztői és nyomdai kapacitásával működött tovább.¹⁴⁶ A Direktórium agitációs alapját, melyből a lapot működtették, számos zsidó pénzzel támogatta.¹⁴⁷

A lap kiadója a zsidó származású Szegő (Reiszmann) Sándor (Samu) lett.¹⁴⁸ A lap egyik zsidó újságírója volt Simon Treiger István, aki lehozta Rákosi Mátyást Kecskemétre.¹⁴⁹

MNL BKML, XVI/1 1144/1919

¹⁴¹ MNL BKML, VIII/249/a 6. k.

¹⁴² MNL BKML, IV/1926 27/1922; MNL BKML, IV/1926 44/1920

¹⁴³ 1921. augusztus 16-án első fokon elítélték, állásából felmentették, de fellebbezett, melynek eredményeképpen 1922. március 24-ei dátummal a vádakát ejtették.

MNL BKML, IV/1926 27/1922; MNL BKML, IV/1926 180/1922

¹⁴⁴ A kecskeméti ügyvédek, a tanácsköztársaság bukása után nem sokkal később már üléseztek, melyben kifejtették, „[...] *hogy az ügyvédi kar, valamint az ügyvédjelöltek nagy tömege méltóságteljesen tűrte az önkényuralom ügyvédellenes rendeleteit [...]*”.

Kecskeméti Közlöny. 1919. augusztus 23. 3.

MNL BKML, IX/235/a. 1. d.

¹⁴⁵ MNL BKML, XVI/2 68/1919

¹⁴⁶ *Kecskeméti Közlöny.* 1939. április 7. 6.

¹⁴⁷ „[...] *Hangosan beszél ez a néhány sor. Kiáltó bizonyágára, hogy a szociáldemokrácia azonos a zsidó faji uralom kapitalizmusával. [...] Akik pénzt adtak a felforgatóknak ép oly bűnösök és büntetendők, mint maguk a felforgatók.*”

Kecskeméti Közlöny. 1920. szeptember 17. 3.

¹⁴⁸ A proletárdiktatúra bukása után Szegőt letartóztatták, tárgyalására 1920. szeptember 23-án került sor.

Simon Miskolcon is járt, és ő állította össze az ottani túsok névsorát. Később ő volt az, aki gépkocsin vezette a vörösöket a felkelt szentkirályi parasztok ellen.

A Direktórium zárlat, illetve cenzúra alá helyezte az újságok után a telefonokat is, majd az írógépeket rekvirálták.¹⁵⁰

A kormányzótanács március 26-án rendelte el a magántulajdonok szocializálását, melybe beletartozott a húsznál több munkást foglalkoztató ipar-, bánya- és közlekedési üzemek kártalanítás nélküli köztulajdonba vétele.¹⁵¹ A helyi Direktórium a Schiffer-cipőgyárban lévő 1200 pár cipőt is szeretne volna kiigényelni, de az akció sikertelen volt.¹⁵² Újabb kérvényt írt a város akkori vezetése a Budapesti Közellátási Népbiztossághoz, és mintegy zsarolásképpen azzal fenyegetőztek, hogyha ez nem történik meg, akkor az élelmiszerszállítás a fővárosba akadályokba fog ütközni.

Szocializálták továbbá a pénzintézeteket és a lakásokat.¹⁵³ A zsidó származású Deutsch Imrét e napon nevezte ki a Direktórium, a Hitelbanki kifizetések ellenőrzésére. A bankokat lefoglalták, az értékeket zárolták, a gyülekezési jogot felfüggesztették, a szesz-, a kenyar-, gyufa-, konzerv, vasgyár vagyonát zár alá vették. Vörös zászló lengedezett mindenfelé. Március utolsó napján elrendelték a műkincsek lefoglalását és a városi múzeumba szállítását.¹⁵⁴

Itt kell megjegyeznünk, hogy nem tudtuk megállapítani, hogy pontosan mennyi zsidó vett részt a proletárdiktatúrában. Ennek legfőbb oka, hogy a proletárdiktatúrát segítőkkel kapcsolatban nem áll rendelkezésünkre olyan dokumentum, amelyből egyértelműen megállapítható lenne, hogy kik voltak zsidó vallásúak és kik nem.¹⁵⁵ A megtalált iratokban néhány zsidó

Kihallgatása során kiderült, hogy Löwy Ödön kérésére jött Kecskemétre, és először Löwy a *Kecskeméti Lapok* kiadóhivatalának vezetésével bízta meg, a diktatúra kitörése után, lett a *Magyar Alföld* kiadója. Szegő vallomásaiban azt állította, hogy kényszer alatt volt, mikor a *Magyar Alföld* kiadását elvállalta. A tanúk ezt cáfolták és azt a tényt is, hogy Szegőnek ne tetszett volna a diktatúra.

Kecskeméti Közlöny. 1920. szeptember 24. 2.

¹⁴⁹ MNL BKML, XVI/16 Sz. n./1919

¹⁵⁰ MNL BKML, XVI/2 415/1919

Többek között írógépet rekviráltak az izraelita hitközségtől is, ezért a vezetők levélben fordultak a direktóriumhoz, melyben jelezték, hogy az anyakönyvi ügyek miatt szükség volna az írógépre, kérték annak visszaszolgáltatását, addig, amíg használatára a katonai parancsnokságnak feltétlenül nincs szüksége.

MNL BKML, XVI/1 140/1919

1919. május 9-én a kecskeméti Schiffer-cipőgyárból is elrekvirálták az írógépet.

MNL BKML, XVI/1 104/1919

¹⁵¹ Romsics 2003. 125.

Kecskeméten, május 20-án a Fispán-féle telepet a 2. hadosztály hadbiztossága szénaraktár céljára vette igénybe és az ott lévő telefonállomással együtt.

MNL BKML, XVI/1 440/1919

¹⁵² MNL BKML, XVI/1 920/1919

¹⁵³ Romsics 2003. 125.

¹⁵⁴ MNL BKML, XVI/2 92/1919; 248/1919; 415/1919

¹⁵⁵ Nagy 2009. 57. 32. lábjegyzet

nevet sikerült beazonosítanunk: Adler Albert, Aszódi József, dr. Balázs István, dr. Feldmeyer Géza, Fodor Imre, Goitein Miksa, dr. Hirsch Ernő, Kellermann Arnold, dr. Krausz Béla, dr. Moskovits Lajos, Politzer Sándor.¹⁵⁶ A proletárdiktatúra bukása megkezdődött a felelősségre vonás. 1920. március 7-én a Kereskedelmi Kaszinó gyűlést tartott és a Tanácsköztársaság idején tanúsított magatartásuk miatt többek között kizárták „[...] dr. Buday Dezső, dr. Szántó Kálmán, Goitein Miksa, dr. Halmos Lajos, Rhédei János, Tomcsányi Lipót, dr. Faragó Bernát és Moór Károly volt tagokat. [...]”¹⁵⁷ 1921-ben Kellermann Arnoldot, a Magyar Országos Állatorvos Egyesület igazgató bizottsága a proletár uralom alatt tanúsított magatartása miatt az egyesületből kizárta.¹⁵⁸ A város közigazgatási bizottságának fegyelmi bizottsági ülésén továbbá azt javasolták, hogy Kellermannnt függesszék fel városi állatorvosi állásából is a kommunizmus alatt tanúsított viselkedése miatt.¹⁵⁹ A vádak szerint azt mondta, hogy „[...] most végre a zsidók vannak uralmon, ők meg is érdemlik a vezető szerepet, mert minden más nép közül kiválnak eszükkal, rátermettségükkel stb; az első ember is zsidó volt az utolsó is az lesz. [...]”. Többek között ő fogalmazott meg több kommunista határozatot. A nagykovácsi zsidók távol tartották magukat a politikai élettől a Tanácsköztársaság idején, habár voltak ugyan zsidók a vezetésben, de ők nem kovácsiak voltak.¹⁶⁰

A Tanácsköztársaság idején az üzemek kisajátításán kívül, a Forradalmi Kormányzótanács és a Szociális Termelés Népbiztossága, Ceglédén és Kecskeméten elrendelte a bérházak és a nagyobb polgári lakások rekvirálását.¹⁶¹ Kecskeméten ez több mint 700 házat jelentett, melyeket a városszélén élő nyomortelepi lakosok rendelkezésére bocsátottak.¹⁶² Közel

¹⁵⁶ Adler Albert, Fodor Imre, Politzer Sándor: III. Kihágási osztály. MNL BKML, XVI/1. Jelzet nélküli irat.

Aszódi József: Közellátási megbízott. MNL BKML, XVI/1 381/1919

Dr. Balázs Istvánt, a szocialista orvosok szakszervezetének javaslatára tisztiorvossá nevezték ki, és a lakástügyek orvosi ellenőrzését bízta rá. MNL BKML, XVI/2 415/1919

Aszódi József és Dr. Balázs István életéről bővebben: Szilágyi 2011. 292-293, 296.

Dr. Feldmeyer Géza, Dr. Hirsch Ernő, Dr. Krausz Béla, Dr. Moskovits Lajos: VII. Örszemélyzet vezető. Közegészségügy. MNL BKML, XVI/1 Jelzet nélküli irat.

Dr. Hirsch Ernő orvos, egészségügyi megbízott beadta a lemondását, amelyet azonban az intéző bizottság június 12-ei levelében nem vett tudomásul. MNL BKML, XVI/1 797/1919

Goitein Miksa: Kecskemét város Izsák és Kerekegyháza községek, továbbá az Alsódabasi járás területén lévő pénzügyintézetek ügyeinek vezetésével bízta meg. MNL BKML, XVI Sz.n./1919. II. iktatlan iratok 2. d.

Kellermann Arnold: A kecskeméti állatorvosok szakszervezetének pénztárnoki és jegyzői feladatát látta el. MNL BKML, IV/1910/a 316/1919

¹⁵⁷ *Kecskeméti Közlöny*. 1920. március 11. 2.

¹⁵⁸ MNL BKML, IV/1908 223/1921

¹⁵⁹ *Kecskeméti Lapok*. 1921. február 17. 1-2.

¹⁶⁰ Novák 2002. 164.

¹⁶¹ Romsics 1982. 90.

¹⁶² MNL BKML, XVI/1 Iktatlan iratok

A pontos szám 709 lakás.

Kommunizált házak: I. kerület: 93. II. kerület: 31. III. kerület: 149. IV. kerület: 145. V. kerület: 151. VI. kerület: 80. VII. kerület: 60.

A teljes listáért Lásd: **3. sz. melléklet**.

minden hetedik ház zsidó tulajdonban volt. A IV. kerületben (emlékeztetőül, ez volt az egyik zsidók által leginkább lakott kerület) a rekvirálásokon túl, a zsidóknak zsarolással is szembe kellett nézniük.¹⁶³ Zsarolást egy szintén zsidó, nevezetesen Steiner Simon követett el 194 esetben. Steinert az elkövetett bűncselekmények miatt 1919. december 7-én előzetes letartóztatásba helyezték, majd az ítélet szerint egy hónapnyi fogházbüntetés kapott.¹⁶⁴ Valószínűsíthető, hogy nem tudták bizonyítani a bűnösségét minden esetben, mivel a zsarolások számához képest a büntetés nevetségesen enyhe volt.

A *Magyar Alföld* április 10-ei számának első oldalán ismertette a Forradalmi Kormányzótanács XXV. számú rendeletét, melynek értelmében a 2000 koronánál értékesebb aranytárgyakat és ékszereket be kellett szolgáltatni. A rendelet nem terjedt ki az ezek árusításával foglalkozó üzletekre.¹⁶⁵ Az elkövetkező napokban az ékszerek beszolgáltatása megtörtént, április 19-ig 173 darab lepecsételt borítékban.¹⁶⁶ A beszolgáltatott érték nagysága 1.305.400 korona volt.¹⁶⁷ A beszolgáltatók között megközelítőleg minden harmadik zsidó volt.¹⁶⁸ Azonban, mint minden beszolgáltatásnál, itt is előfordult, hogy valaki „ki akart bűjni” a kötelezettség alól. Fehér Dávid és Steiner Arnold aranyat rejtegettek, büntetésképpen a forradalmi törvényszék 4-4 évnyi fegyházbüntetést szabott ki rájuk. Aszódi Bélánét ékszerrejtegetésért és élelmiszer felhalmozásért kétévi fogházra ítélték.¹⁶⁹

Március végén és április elején „zár alá vették” a kiskereskedelmi üzemeiket. Ez azt jelentette, hogy a kereskedők árukészletéről leltárt készítettek, és megállapították a maximális árakat, melyeken árusíthatták azt. A befolyt összeget a szocializált bankokba kellett befizetni, általában hetente. Kecskeméten különösen szigorú volt a „zár alá vétel”, ugyanis március végén és április elején a direktórium a legtöbb kereskedés árukészletét lefoglalta, a közszolgálati cikkeket szétosztotta a proletárok között. A cukrászsüteményeket is ők kapták.¹⁷⁰ Június 16-án a kecskeméti kiskereskedők (köztük számos zsidó) éppen ezért levélben kérték az intézőbi-

¹⁶³ Az 1919. augusztus 19-én alakult Friedrich-kormány bevezetett gyorsított bűnvádi eljárást alkalmazott, melynek értelmében a szocializálásokat, a rekvirálásokat lopásnak és rablásnak, a forradalmi törvényszék halálos ítéleteit pedig gyilkosságra való felbujtásnak minősítették.

Romsics 2003. 133.

¹⁶⁴ Steiner nem egyedül végezte „munkáját”. Segítette még Halmos Béla és Pálmai Nándor.

MNL BKML, VII/3 1919 –B.1954. 71. lap.

¹⁶⁵ *Magyar Alföld*. 1919. április 10. 1.

Összehasonlításképpen, az április folyamán megállapított bérrendezés után egy földmunkás hivatalos havi fizetése 1000 korona körül volt, egy közalkalmazotté pedig 480 és 2600 között.

Romsics 2003. 126.

¹⁶⁶ MNL BKML, XVI/16 14/1919

A 173 boríték 235 tételnek felelt meg. Egy ember neve több sorszám alatt is szerepelt.

¹⁶⁷ Nagy 2009. 60.

¹⁶⁸ A teljes listáért Lásd: **4. sz. melléklet**

¹⁶⁹ *Magyar Alföld*. 1919. április 2, 23, 25.

¹⁷⁰ Romsics 1982. 89-90.

zottságot, hogy „[...] a tőlünk négy helyre összevont árúkat, valamint helyiségeinket, melyek üresen állanak, – mielőtt az általános kiárusítás megkezdődne – visszaadni szíveskedjenek. [...]”.¹⁷¹ A kérvényt végül elutasították.

Április elsejei hatállyal, az összes magánhasználatú távbeszélő állomást szocializálták.¹⁷² Elrendelték továbbá, hogy Tóth László vezetésével, az izraelita templomban hangversenyeket rendezzenek. Az orgonahangversenyek tartásával Moór Károly orgonaművészt bízta meg, a többi hangverseny rendezésével pedig M. Bodon Pál zeneiskolai igazgatót.¹⁷³ 1920-ban a Nemzeti „zenedében” tanszéket ajánlottak fel Bodonnak. A *Kecskeméti Közlöny* az igazgató esetleges távozását örömmel fogadta, hiszen az igazgatót a szabadkőműves rezsim kreatúrájának tartotta.¹⁷⁴

1919. április 21-ei közoktatásügyi népbiztosság elrendelte, „[...] az egyházi, hitfelekezeti és az általuk kezelt alapítványi vagyonoknak köztulajdonban való [...] átvételét. A Forradalmi Kormányzótanács ugyan szétválasztotta az államot és az egyházat, de a vallási ünnepét bárki megtarthatta. A belügyi népbiztosság rendelete értelmében a hitfelekezetek többé nem vezethették a születési, halotti és házassági anyakönyvi kivonatot, azokról csak másolatuk lehetett.¹⁷⁵ 1895 óta volt az országban állami anyakönyvezés, így ez a rendelet nagy változást nem jelentett.

Április elején az országban megrendezték a választásokat. A kormányzótanács rendelete értelmében minden 18 éven felüli férfi és nő szavazhatott. A tanácsválasztásra Kecskemét városának mindösszesen 4,14%-a ment el szavazni, közel 7000 szavazatot adtak le.¹⁷⁶ Kiskunfélegyházán hasonló volt a helyzet. A választáson a választásra jogosultak 2/3-a meg sem jelent, összesen alig több mint 4000-en voksoltak. A kiskunfélegyházi választásokon a zsidók nevét kihúzták, sőt még azokat is, akiknek a neve „mögött” zsidót sejtettek. A Félegyházi Proletár a következőket írta erről: „*Hiába; a félegyházi nép még mindig keményfejű s még egy századnak kell itt elteltie, míg a zsidóban is meglátják az embert, a testvért.*”¹⁷⁷ Az országos adatok azt mutatták, hogy a választásra jogosultaknak alig fele ment el szavazni.

A választások után a hadseregbe történő belépésre semmi sem motiválta a kecskeméti-eket tömegesen. Annak ellenére sem, hogy a zsidó származású, kecskeméti születésű Vágó

¹⁷¹ MNL BKML, XVI/1 902/1919

A kérvényt többek között aláírták: Aszódi testvérek, Spitzer Sándor, Fehér Dávid, Feldstein Deutsch, özv. Weisz Mórné, Klein Dávid, László Lipót zsidó kereskedők.

¹⁷² MNL BKML, XVI/2 164/1919

¹⁷³ MNL BKML, IV/1908/b 257/D/1919; XVI/2 257/1919

¹⁷⁴ *Kecskeméti Közlöny*. 1920. szeptember 21. 2.

¹⁷⁵ MNL BKML, IV/1908/b 9966/1919; 11149/1919; 13119/1919

¹⁷⁶ Romsics 2003. 124.; Romsics 1982. 82.; Réti 1969. 49-50.

¹⁷⁷ Bánkiné 1998. 77.; Romsics 2003. 125.; Iványosi-Szabó 1985. 351.

Béla belügyi népbiztos, a kecskeméti munkásmozgalom egyik szervezője, fontos tisztséget töltött be a Vörös Hadseregben. A Duna-Tisza közén lévő többi településén hasonló volt a helyzet. Sinkó Ervin szerint a „[...] A vidék [...] munkássága nem akart katona lenni, a négy és fél éves háború után nem voltak hajlandóak semmi szép szóra az életüket kockáztatni. A vörös hadseregbe inkább parasztok álltak be, de ezek is zsoldért. [...]”¹⁷⁸

4.5 Ellenforradalmi megmozdulás, megtorlás, a Tanácsköztársaság bukása

A Tanácsköztársaság tömegbázisa leginkább a fővárosban és a nagyobb városokban volt, az ellenforradalmi megmozdulások a Dunántúlra és a Duna-Tisza közére voltak leginkább jellemzőek. A román támadás hírére a kecskeméti tisztek mozgolódni kezdtek. Ma már nem állapítható meg pontosan, hogy az akciót Budapestről irányították-e, de annyi bizonyos, hogy volt kapcsolat a fővárosi és a kecskeméti ellenforradalmárok között.¹⁷⁹ Az ellenforradalmi kísérlet, a Dormándy-féle országos megmozdulás szerves része volt.¹⁸⁰

A szervezők először április 18-án, majd 21-én találkoztak a város melletti Héjjas-tanyán, ahol összeírták politikai programjukat.¹⁸¹ Az ellenforradalmárok kb. 200-an lehettek, viszont fegyvere alig 20 embernek volt. Héjjas mellett fontos vezető tisztséget töltött be Liszka Béla – 1938-tól polgármester –, valamint Francia Kiss Mihály.¹⁸²

Politikai programjukban sürgették az „országvesztő vörös veszedelem” elleni védekezést. Követelték továbbá, hogy a hadviselt katonák földhöz jussanak földreform útján, valamint „[...] burkolt antiszemitizmus formájában minden téren a magyarság súlyának megfelelő részesedését [...]” szorgalmazták.¹⁸³ A kecskeméti tanácsszervek értesültek a felkelésről. Április 23-án harcba bonyolódtak az ellenforradalmárokkal, melynek eredménye két halott és 70-80 fogoly lett. „[...] A mozgalmat – mint a jelentés írja – „tényleg hazafias lelkes fiatal tisztek szervezték, a derék Héjjas fiúkkal [Héjjas Iván és Aurél] az élükön” [...].”¹⁸⁴ Ez volt az úgynevezett szentkirályi ellenforradalom.

¹⁷⁸ Romsics 1982. 99.; Péterné – Szabó – Székelyné 2007. 188.

¹⁷⁹ Romsics 2003. 129.; Romsics 1982. 100-101.

¹⁸⁰ *Kecskeméti Közlöny*. 1926. április 23. 1-2.

Dormándy Gézáról részletesebben:

http://mtdaportal.extra.hu/ADATBANK/A_MAGYAR_TARSADALOM_LEXIKONJA/MTL_D.pdf (letöltés dátuma: 2014-06-24)

¹⁸¹ 1943-ban a Héjjas család tiszteletére egy megállót is elneveztek a budapest-lajosmizsei-kecskeméti vasútvonalon, Héjjas-Nyárfa névvel. Állítólag a szervezkedés a megálló mellett lévő nyárfa alatt történt, ezért kapta a megálló ezt a nevet.

MNL BKML, IV/1926 110/1943

¹⁸² *Kecskeméti Közlöny*. 1926. április 25. 1-2.

¹⁸³ Zinner 1989. 38-39.

¹⁸⁴ Réti 1969. 154.

Az ellenforradalmi megmozdulás után kezdetét vette a prominens személyek letartóztatása, összesen 82 főt vettek őrizetbe.¹⁸⁵ Túszejtés nem csak Kecskeméten történt, az ország más pontjain is voltak letartóztatások. A letartóztatottak között nagy számban voltak zsidók.¹⁸⁶ A kecskeméti zsidó letartóztatottak: Aszódi József, Brachfeld Vilmos, Bunzlau Vilmos, dr. Fritz Imre, Fuchs Samu, Gonda Izidor, Langermann Izidor, Kecskeméti Géza, Kecskeméti Mihály, dr. Markó Imre, Steinherz Rudolfné, Szigeti Jánosné. Legtöbbjük május 2-án vagy előtte szabadult.¹⁸⁷ Az egyik túszejtő, Reisman Gyula 17 éves izraelita kecskeméti születésű lakos volt.¹⁸⁸

Április utolsó napjaiban a félegyháziak is megtapasztalhatták, hogy milyen a vörös terror. Miután Cserny József különítményeseivel végigvonult Makón, Hódmezővásárhelyen és Szentesen, megálltak Kiskunfélegyházán.¹⁸⁹ A vasútállomáson ütlegették, megalázták Návay Lajost a képviselőház volt elnökét, valamint a testi hibás unokaöccsét Návay Ivánt és a szentesi főjegyzőt dr. Kiss Bélát, majd meggyilkolták őket. A város 1935-ben emlékükre egy szobrot állított, amelyet tíz évvel később máig tisztázatlan körülmények között leromboltak. 2014. április 29-én felavatták a régi szobor mását az eredeti helyén a vasútállomás előtt.¹⁹⁰

1919. április végén az országban igencsak kritikussá vált a helyzet – a román hadsereg már a Tiszánál volt –, ennek ellenére, május elseje állami ünnep és munkaszüneti nap lett, mindenhol felvonulásokat rendeztek, így Kecskeméten és Kiskunfélegyházán is.¹⁹¹

Az áprilisi ellenforradalomnál véresebb helyzet alakult ki immáron nem a tanyákon, hanem a városban. Mind a lakosság, mind a vezetés úgy tudta, hogy a románok bevették Szolnokot. Az intéző bizottság tagjai május 2-án összeültek és azon tanakodtak, hogy maradjanak, vagy menjenek. Végül abban állapodtak meg, hogy maradnak, ennek ellenére másnap reggel sem a direktórium tagjait, sem a többi vezetőt nem találták. Egyes kerületekben fosztogatásokra került sor, többek között az iskolákban felhalmozott ruhakészletet dézsmálták meg. A helyzeten Sinkó Ervin parancsnok lett végül úrrá, ezredének néhány katonájával. A mun-

¹⁸⁵ MNL BKML, IV/1930 384/1943.

¹⁸⁶ Gyurgyák 2001. 104.

¹⁸⁷ Dr. Fritz Imre a Kecskeméti Nemzeti Tanácsnak volt a tagja.

MNL BKML, IV/1903/a 1919 41. kötet; *Kecskeméti Közlöny*. 1920. április 23. 1.

¹⁸⁸ MNL BKML, VII/3 1920 –B.1586. 2. lap

¹⁸⁹ Bánkiné 1998. 78.

¹⁹⁰ http://felegyhazikozlony.hu/s_inews/i_4/i_823 (letöltés dátuma: 2014-05-11)

¹⁹¹ „[...] A kecskeméti proletárság is önfeledten ünnepelt május elsején. Esőrehajló idő volt. Az üzleteket bezárták, mindenki az uccán tolongott. [...] Több tanító beszélt.[...] A felvonulók között a társadalom minden rétege szerepelt. Dolgozott a terror. Ügyvédnek, városi tisztviselőnek kalap levéve, karanfogva kellett masírozni a börtöncsocelek legjellegzetesebb alakjaival. A menet élén a világ proletárjait, kommunizmust éltető feliratokat, Kun Béla, Lenin, hatalmasra nagyított képeit, a kommunizmus ellenfeleiről írt gúnyverseket vitték. [...]” *Kecskemét és vidéke*. 1935. április 1. 3.; Rácz 1969. 27.

kászászlóalj elérhető részeiből járőröket szervezett, majd elejét vette a fosztogatásoknak.¹⁹² A város parancsnokának tulajdonítják az áprilisi szentkirályi felkelők tárgyalásának enyhe ítéletét is.¹⁹³

A felkelőkről azonban nem szabad megfeledkeznünk, ugyanis június folyamán, a szegei ellenforradalmi kormány megbízta Héjjast, hogy szervezzen egy karhatalmat, és gyűjtse össze az ellenforradalmárok által elrejtett fegyvereket és lőszerket majd állítsa azt a közbiztonság szolgálatába.¹⁹⁴ A különítményt megbízható tartalékos tisztek, altisztek és legénységük, valamint a kecskeméti és környékbeli gazdák alkották. Ezt nevezte 1919. augusztus 5-én Raád Árpád Rongyos Gárdának, amelyhez napszámosok, diákok és a környéken létrejött ébredő csoportok tagjai csatlakoztak.

Az izraelita hitközség a tanácsköztársaság alatt anyagi gondokkal küzdött. Ennek ellenére június 3-án a hitközséget felszólították, hogy a Forradalmi Kormányzótanács 106. számú rendelete értelmében, április 15-ig visszamenőleg, a tisztviselőket, és a szolgaszemélyzetet ki kell fizetni.¹⁹⁵ Az irat szerint, „[...] *Az a védekezés, hogy az Izr. Hitközségnek sem pénze, sem jövedelme nincs, nem áll meg, mert ha van hitközségi élet és a hitközségnek tisztviselői, akkor a hitközségi tagoknak, kik igénybe veszik emberek munkáit, kötelességük a Tanácsköztársaság rendelkezései alapján ezen embereket fizetni. [...]*”

A fegyveres (román és antant) túlerő a komoly belső gondokkal küzdő Tanácsköztársaságot augusztus 1-én végül leverte.¹⁹⁶

4.6 A román hadsereg

A vörösdiktatúra után a helyi lakosságnak újabb nehézséggel kellett szembenéznie, nevezetesen a román hadsereggel. Az első román lovas járőrök augusztus 3-án jelentek meg, másnap három lovascsapat és egy tüzérezred érkezett a városba.¹⁹⁷ Első útjuk a kaszárnyákba vezetett. Itt tartózkodásuk alatt ellenőrizték a sajtót és a postaforgalmat, továbbá megindult a

---

¹⁹² Romsics 1982. 105-106.

¹⁹³ Károlyfalvi 2010. 33.

„[...] ez volt Blaha elvtárs meggyőződése. Hivatkozott rá, hogy csírájában elfojtotta Kecskeméten az ellenforradalmat anélkül, hogy csak egy csöpp vérnek is hullani kellett volna. Ez az ő módszere. Reggeltől estig mindenkit, akinek kérelme vagy panasa van, „a minden embernek kijáró” jóakarattal fogad. Minden egyes esetben megmagyarázza, hogy egy-egy rendelet mért szükséges a proletariátus és végül az emberiség érdekében, melynek tagja a polgár is, aki épp a rendelet alól szeretne kibújni.”

Sinkó 1965. 725.

¹⁹⁴ Zinner 1989. 38-39.

¹⁹⁵ MNL BKML, XVI/1 702/1919

¹⁹⁶ Romsics 2003. 132.

¹⁹⁷ *Kecskeméti Lapok*. 1935. április 26. 4.

nagyarányú rekvirálás.¹⁹⁸ Az állatrekquirálások elkerülése érdekében szeptember 18-án délelőtt 10 órára megbeszélést hívott össze a polgármester.¹⁹⁹ Itt tudatta a jelenlévőkkel, „[...] *hogya az értekezlet bizalmas s a tárgyalás részleteinek kiszivárgása esetén a jelenlevőknek s másoknak is kellemetlenségei támadhatnak. [...]*”. A vonatkozó rendelet értelmében, a parancsnokság, a város tulajdonában lévő állatállományt bizonyos kivételekkel teljesen, a lakosságét pedig 30% erejéig igénybe vehették. Ezért a tanácskozáson elhatározták, hogy a lovak rekquirálásának elejtése ügyében egymillió koronát, illetve az állatállomány rekquirálásának befejezésére 250.000 koronát ajánlottak volna fel a román katonai parancsnokságnak. A pénzösszeg megfizetése, a város pénztárát terhelte volna. Kutatásunk során nem derült ki, hogy az „üzlet” létrejött-e. A becslések szerint, a románok által okozott kár nagysága 80 millió koronára tehető.²⁰⁰ Ebből a kecskeméti zsidók kára az egymilliót is meghaladta.²⁰¹ A pontos számok kiderítéséhez további kutatásokra van szükség, mivel csak néhány névről tudtuk biztosan megállapítani, hogy az illető zsidó származású-e vagy sem.

Az első világháború idején tapasztalható megszorítások, valamint a román csapatok rekquirálásai miatt, az 1919-es év végére a város ellátási gondokkal küzdött. Ezek hatására nemcsak az újságok hasábjain jelent meg az antiszemitizmus – a következő fejezetben térünk ki erre bővebben –, hanem már a városban is egyre érezhetőbbé vált. Éppen ezért, a zsidó kereskedők siettek felajánlani segítségüket a városnak ebben a nehéz időben. Fispán Mór cége szeptember 27-én megbízást kapott, hogy a város és környéke részére előbb Szabolcs vármegyében 100 vagon burgonyát, majd Szatmár vagy Szabolcs vármegyében újabb 400 vagon burgonyát vásárolhasson.²⁰² Sőt, a város a Román Katonai Prefektúrától utazási engedélyt kért, hogy „[...] *Kertész Menyhért, Aminfeld Simon és Fispán Béla és Takács István a város lakossága részére tűzifát, szenet, sőt petróleumot és élelmezési cikkeket [...]*” szerezhessenek be.²⁰³

---

¹⁹⁸ Romsics 2003. 134.

¹⁹⁹ MNL BKML, IV/1910/a 549/1919

²⁰⁰ *Kecskeméti Közlöny*. 1920. március 20. 3.

²⁰¹ Egy teljes fondjegyzéknyi irat (IV/1903/r) foglalkozik a románok által okozott károk felmérésével.

Lásd: **5. sz. melléklet**.

²⁰² MNL BKML, IV/1910/a 482/1919; IV/1910/a 483/1919

²⁰³ MNL BKML, IV/1901/b 176/1919

4.7 Az antiszemita *Kecskeméti Közlöny* című lap

A proletárdiktatúra bukása után, megindult a felelősök keresése, bűnbakként a zsidókat kiáltották ki.²⁰⁴ Az elgondolás alapját az adta, hogy a tanácskormány népbiztosai és népbiztoshelyettesei között a zsidók aránya elérte a 70-75%-ot.²⁰⁵

1919. augusztus 6-án Héjjas Iván egyik volt szentkirályi harcostársa Kiss Endre, megjelentette a „keresztény” és „nemzeti” lapnak kikiáltott *Kecskeméti Közlönyt*.²⁰⁶ A megjelenéshez szükséges papírmennyiséget Héjjas Iván és elvbarátai szerezték, betörték a *Kecskeméti Lapok* raktárába, majd az ott lévő papírtartalékot elvitték kevés értéktelen pénz ellenében, így megindulhatott a *Közlöny* nyomtatása.²⁰⁷ A lap szerkesztői saját elgondolásukból, a magyar faj jövőjéért aggódva tüzték zászlajukra a zsidókérdést. Úgy gondolták, hogy előbb a zsidókérdést gyökeresen meg kell oldani, addig bármiféle további erőfeszítés – Trianon után az ország egységének megteremtése – hasztalan. A megjelenésre egy évvel később is nosztalgikusan emlékeztek: „*A sok szomorú emlékezetű dátum után elkövetkezett végre egy diadalmas évforduló: a keresztény magyarság sajtójának születése napja Kecskeméten. [...]*”²⁰⁸ A lapot az az Első Kecskeméti Nyomda és Hírlapkiadó Rt. adta ki, melynek igazgatóságában az első világháború végéig nagy számban foglaltak helyet zsidók.²⁰⁹

A sajtótermék szinte megjelenésétől kezdve „*szellemi Orgoványt*” folytatott, többek között a zsidókat veszedelmes parazitáknak nevezte, akiket el kell pusztítani. Hasonlóan vélekedett zsidókról a kiskunfélegyházi *Keresztény Újság*, illetve a *Félegyházi Hírlap*.²¹⁰ A *Közlöny* zsidóellenességét kisebb-nagyobb átmenetekkel egészen a '20-a évek végéig folytatta. Az ellenforradalom idején meggyökeresedett sztereotípiákat hangoztatott, mint például a szabadkőművesség és a kommunizmus összemosása a zsidósággal.

Az országban a kommunizmus után megindultak a büntető perek, sokan emigráltak.²¹¹ A szabadkőművességet egyénileg és kollektíven is bűnössé nyilvánították, a belügyminiszter formálisan betiltotta a páholyéletet 1920 májusában. 1921-re ez az elképzelés – szabadkőműves egyenlő a zsidóval – már nem csak a *Közlöny* hasábjain volt megtalálható, hanem a kecskeméti törvényhatósági bizottsági ülésein is előtérbe került. A város vezetősége ugyanis csatlakozott ahhoz a székesfővárosi indítványhoz, melyben kérték a szabadkőműves páholyok

²⁰⁴ Karsai 2001. 215.

²⁰⁵ Romsics 2003. 124.

²⁰⁶ Romsics 1982. 175.

²⁰⁷ Heltai 1968 320.

²⁰⁸ *Kecskeméti Közlöny*. 1920. augusztus 6. 1.

²⁰⁹ Péterné – Tanczos 2000. 22.

²¹⁰ Heltai 1968 320.; *Kecskeméti Közlöny*. 1920. február 4. 1.; Virág 1990. 33.

²¹¹ Romsics 2003. 134.

tényleges beszüntetését, továbbá kiegészítették az indítványt azzal, hogy a szabadkőműveseket az összes vezetőállásból el kellene távolítani.²¹² A város polgármestere 1921 elején már megrendelt egy kiadványt több példányban a városi könyvtár részére mely a szabadkőművességről és tagjairól szólt, abból a célból, hogy széles körben ismertté váljanak a szabadkőművesség viselt dolgai.²¹³

A *Közlöny* által „démonizált” személyek dr. Löwy Ödön, Szántó Kálmán és Sándor István egykori polgármester voltak.²¹⁴ A lap szerint, a szabadkőműves eszméket, melyeket Szántó és Löwy képviselt, a polgármester vette át, „[...] ő volna hivatta arra, hogy adandó alkalommal a liberálisok mogendóvedes zászlaját a városra kitűzze. Nem fognak odáig jutni; szakállas, öreg zsidó lesz akkora belőlük.” Ugyanis „[...] Legelőször a városházát hálózták be, ahol a legtöbb balek akadt, majd Szántó testvér közismert erjesztő tevékenységének eredményeként a középiskolákra került a sor. Később a tanítók, bírák, állami hivatalnokok, államvasút, orvosok, ügyvédek, kereskedők, iparosok, sőt a gazdák közül toboroztak. [...]”²¹⁵

1919 őszén Sándor István egykori polgármester ellen a rendőrség eljárást kezdeményezett, névtelen feljelentés alapján.²¹⁶ A *Közlöny*hez hasonló vádakkal illették a volt polgármestert, a szabadkőműves eszméken túl a vád szerint a kommunistákat és a szabadkőműveseket is védelmezte a proletárdiktatúra alatt, valamint a diktatúra bukása utáni magatartását is megkérdőjelezték. Felrótták továbbá szoros barátságát – melyet a volt polgármester tagadott – a legveszedelmesebbnek nevezett kommunista egyénnel dr. Löwyvel.²¹⁷ A feljelentés szerint, Sándor, a diktatúra bukása után a román katonai parancsnokhoz fordult memorandummal a letartóztatottak ügyében, továbbá, a rabbi kérésére mintegy hét letartóztatott kommunista személynek ártatlansági bizonyítványt állított ki, akik a márciusi kommunista választási agitációban mint szónokok vettek részt.²¹⁸ A vád tanúja között jelen volt dr. Kiss Endre a későbbi polgármester majd főispán. Sándor István az ellene felhozott vádak tagadta, azt elismerte azonban, hogy adott ki ártatlansági bizonyítványt zsidóknak és keresztényeknek is, akikről

---

²¹² MNL BKML, IV/1903/a 1921. 43. kötet.

²¹³ MNL BKML, IV/1908 1273/1921

²¹⁴ Löwy Ödön 1919. március 31-én a kecskeméti tantestületnek tartott előadást a proletárdiktatúráról és annak követelményeiről.

MNL BKML, XVI/2 110/1919

²¹⁵ *Kecskeméti Közlöny*. 1920. január 16. 1.; szeptember 22. 3.

²¹⁶ MNL BKML, IV/1926 297/1930

²¹⁷ *Kecskemét és vidéke*. 1921. augusztus 18. 2.

²¹⁸ A dokumentum csak négy nevet sorolt fel a hétből: dr. Szántó Kálmán, Karczag Lőrincz, Hegedüs Rezső, Moór Károly.

MNL BKML, IV/1926 297/1930

tudta, hogy a kommunizmusban nem vettek aktívan részt. Hasonlóan a nagykőrösi polgármesterhez, októberre Sándor Istvánt leváltották.²¹⁹

A proletárdiktatúra bűneinek és bűnöseinek felderítését a *Kecskeméti Közlöny* – amely magát *félelmetes erőnek* minősítette – legfőbb feladatának tekintette, amely egyet jelentett a már korábban említett zsidóellenességgel. Nemcsak a helyi eseményeket, de világpolitikai kitekintést is tett a zsidókérdésben, az országos helyzetről is tudósított, valamint elemzéseket közölt. A lap szerkesztősége hatalmas eredménynek tekintette, hogy 1 év alatt, több mint 1,5 millió példányban kelt el a *Közlöny*.²²⁰ Az akkori kecskeméti viszonyoknak megfelelően ez a szám, – napi 3000-5000 példány – valóban soknak számított.²²¹ 1921-re a legolvasottabb helyi lap volt, 1500-al több fogyott naponta, mint az összes fővárosból érkező lapból.²²²

4.8 A zsidók nemkívánatosak

Az 1919-es év vége felé, az etnocentrikus látásmód a zsidókkal szemben újból előtérbe került. Leginkább a már a XIX. század végén létező elképzeléssel foglalkoztak behatóbban, mégpedig azzal, hogy a galíciai zsidók tömegesen telepedtek le az országban. Kovács Alajos a Központi Statisztikai Hivatal akkori vezetője, az MTA levelező tagja, aki saját bevalása szerint is antiszemita volt, már az 1922-es munkájában bebizonyította, hogy a dualizmus idején történő tömeges letelepedés csak egy, a köztudatban rosszul megrögzött megállapítás.²²³

A zsidókkal szembeni ellenszenvet a kormány 1919. augusztus 5-ei internálási rendelete is fokozta. A rendelet elvileg az „állam és a társadalom” érdekeire, valamint a közrendre és közbiztonságra veszélyesek személyek ellen irányult, vagyis a kommunistákat ellen. Valójában, szociáldemokrata munkásokat és spekulánsoknak vélt zsidó kiskereskedőket is internáltak a hajmáskéri táborba.²²⁴

A kecskeméti közvélemény ezek után, élénken érdeklődött az iránt, hogy a helyi zsidók közül ki tekinthető „idegennek”. A felmérés „nemes” feladatát a *Közlöny* vállalta magára.²²⁵ Az adatok szerint a városban 1600 vidéki és 560 külföldi állampolgár lakott, akik 1914. augusztus 15-e után települtek be a városba. A külföldiek nagy része galíciai zsidó volt, akik-

²¹⁹ Romsics 1982. 179.

²²⁰ *Kecskeméti Közlöny*. 1920. augusztus 6. 1-2.

²²¹ Heltai 1968. 325-326.

²²² *Kecskeméti Közlöny*. 1921. augusztus 31. 2.

²²³ http://www.ksh.hu/mult_kovacs_alajos (letöltés dátuma: 2014-05-14)

Kovács Alajos gondolkodásáról és munkásságáról bővebben:

Gyurgyák 2001. 377-387.; Kovács 1922. 13-20.

²²⁴ Romsics 2003. 137.

²²⁵ *Kecskeméti Közlöny*. 1919. október 17. 1.

nek a számát pontosan nem lehetett meghatározni, mivel sokukat „vidékieknek” osztályozták. A *Közlöny* továbbá elismételte a szokásos antiszemita vádat, mely szerint sokan a zsidók közül egy fillér nélkül jöttek Kecskemétre, többségük uzsora és lánckereskedelem útján gazdagodott meg. Végül leszögezték, hogy a zsidóktól meg kell szabadulni, de csak azután, miután az adójukat már befizették.

Az 1920-as években a galíciai zsidók helyzetének „rendezésére” országos szinten több rendeletet kiadtak.²²⁶ Azonban hiába akarták internálni az „[...] állam biztonságára, vagy a közrendre és közbiztonságra veszélyes, aggályos és gyanús valamint gazdasági okokból káros [...]” egyéneket, nem jártak sikerrel. Az eredménytelenség egyik fő okát éppen a galíciai zsidókban látták, ugyanis összeköttetések révén folyamatos kérelmekkel elárasztották a hivatalokat, így az internálás gyors lefolyása lehetetlenné vált. A galíciai és a lengyel zsidók újabb beözönlésétől tartva még azokat is vissza kellett utasítani, akik útlevéllel rendelkeztek, októberre, ha osztrák útlevéllel rendelkeztek a zsidók, akkor is ez az eljárás várt rájuk.²²⁷ Még ugyanebben a hónapban a „*Kecskeméti Lapok*” egyik legfőbb vágya teljesülni látszott. Szerintük az lenne a tökéletes, ha a nem magyar galíciaiak „[...] komolyan kitessékeltessenek az országból.”²²⁸ A kecskeméti rendőrfőkapitányság erre utasítást is kapott a belügyminisztertől. Haladéktalanul fel kellett terjeszteni az 1914 óta Kecskemétre beköltözött idegen állampolgárságú zsidók névsorát. Október végéig 41 embert internáltak a városból. A belügyminiszter 18 esetben változtatta meg az internálási határozatot, melyek közül 14 volt zsidó. Kiutasítási eljárás 36 egyén ellen volt – közülük 31 volt zsidó –, akik 1914 óta mentek Kecskemétre. A *Közlöny* főszerkesztőjét később sem hagyta nyugodni az „idegenek” jelenléte a városban, 1922-ben a városi közgyűlésen indítványozta, hogy a városnak minden erővel meg kell akadályozni az idegen fajúak újabb beözönlését.²²⁹

4.9 A filozsemita *Kecskemét* című lap

Az egyetlen újság, amelyben zsidó kereskedők hirdetéseit 1919-ben nagyszámban jelentek meg, a *Kecskemét* című politikai és vegyes tartalmú hetilap volt. Számos olyan cikket jelentett meg, mely a kirekesztés helyett a befogadást részesítette előnyben.²³⁰ A zsidókérdés tekintetében, elképzelésükhöz a ceglédi Kisgazdapárt vérontás nélküli megoldása állt közel.²³¹ A lap főszerkesztője az antiszemita *Kecskeméti Magyar Védegylet* volt titkára, a *Testvériség*

²²⁶ A rendeletekről és az internálásokról szóló vitával kapcsolatban részletesen lásd: Bethlen 1933. 177-182.

²²⁷ MNL BKML, IV/1910/a 34/1920; 58/1920; 76/1920

²²⁸ *Kecskeméti Lapok*. 1920. augusztus 26. 2.

²²⁹ *Kecskeméti Közlöny*. 1920. október 13, 21. 2.; 1922. augusztus 1.

²³⁰ Nagy 2010. 121.

²³¹ Romsics 1982. 183.

című lap elindítója, a kecskeméti Ideiglenes Nemzeti Tanács volt tagja, Eötvös Nagy Imre volt, aki úgy tűnik, hogy alaptermészetéhez híven, – pénzért mindent – most a „zsidók oldalán” találta meg a számításait. Azonban teljes egészében nem fordított hátat antiszemita múltjának, a zsidóellenes „Kecskeméti Lapok” „[...] sok vajúddás [...]” utáni újbóli megjelenését pozitívan fogadta.²³² Eötvös a *Testvériség* után is sajtó közelében maradt, a törtető és feltörekvő fiatal újságírók első nemzedékét képviselte, akik ugródeszkeként használták az újságokat. 1909-től, a kecskeméti sajtószövetség megalakulásától 1913-ig annak elnöke volt.²³³

A *Kecskeméti*hez hasonló álláspontjának adott hangot Huszár Károly miniszterelnök, amikor a kecskeméti KNEP meghívására a városba érkezett. Beszéde közben bekiabáltak, melyre így reagált: „[...] *Ami pedig azt a közbeszólást illeti, hogy „Le a zsidókkal!” erre azt felelem, hogy ezt a kérdést nem így kell elintézni, hanem úgy, hogy fogjon össze a keresztény magyarság, aztán tanuljon, dolgozzék, szövetkezzék úgy társadalmi mint gazdasági téren!* [...]”²³⁴

A zsidókhoz való pozitív hozzáállása miatt a város vezetése 1920 szeptemberében a *Kecskeméti*et destruktívnak bélyegezte meg, „[...] *mely csaknem nyíltan izgat, nemzeti Hymnuszunkat, a magyar lélek e nagyszerű imádságát profanizálja, a zsidóság faji elsőségét bizonyítgatja a magyarság felett.* [...]”²³⁵ Néhány nappal később a lapnak további nehézséggel kellett szembenéznie, amikor az addigi kiadója, a „Petőfi” könyvnyomda, – melynek tulajdonosa a zsidó Spitzer Vilmos volt – egyik napról a másikra megtagadta a lap további előállítását.²³⁶ Valószínűleg a nyomda nem akart egy olyan újságot támogatni, amelyet a város vezetése teljesen elítélt, mert így ezzel elesett volna a város további megrendeléseitől. A nyomdászat ugyanis üzleti vállalkozássá vált a századfordulóra, ráadásul Kecskeméten a konkurencia erős volt.²³⁷ A lap ezután kisebb terjedelemben jelent meg és főleg zsidók hirdetése-

²³² A *Kecskeméti Lapok* 1919. február 19. és 1920. július 30 között szünetelt.

Birck 1986. 268.; 294.

Kecskemét. 1920. augusztus 8. 3.

A *Kecskeméti Lapok* előélete antiszemita szempontból azonban korántsem volt makulátlan, mellyel a lap szerkesztői is tisztában voltak. „Az elmúlt 52 esztendő minden hibáitól és eltévelyedésétől mentes új kezekben és új szellemben indult meg 8 havi szünetelés után a *Kecskeméti Lapok*... [...]” De „[...] Örülhetünk mindannyian, hogy ezzel a lappal is jó kézbevalót hódítottunk vissza a keresztyén magyar nemzeti irányzat nehéz küzdelmeihez.”

Kecskeméti Lapok. 1920. július 30. 2-3.; július 31. 1.

²³³ Heltai 1968 328-330.

²³⁴ *Kecskemét.* 1919. december 21. 1.

²³⁵ *Kecskeméti Lapok.* 1920. szeptember 1. 2.

²³⁶ *Kecskemét.* 1920. szeptember 12. 1.

²³⁷ Heltai 1968 327.

ivel volt tele. A nyomtatást ezután Nagykőrösön végezték, majd a fennálló problémák miatt az év decemberében megszűnt a lap.²³⁸

A Kecskeméten működő antiszemita lapok uszításainak hatásai a mindennapokban még nem voltak érezhetőek, azok megmaradtak a sajtó hasábjain.

4.10 A fehérterror

Horthy Miklós 1919. november 16-án történt fővárosi bevonulása után néhány nappal, a román megszállásnak vége lett.²³⁹ A 99. gyalogezred II. zászlóalj parancsnoka, mint a kecskeméti helyőrség parancsnoka, a város vezetését, a polgármester és a rendőrfőkapitány kezébe helyezte át.²⁴⁰ Napokkal később a városban statáriumot hirdetett a volt szentkirályi ellenforradalom egyik vezetője Héjjas Iván, cinkostársaival az őrseget lefegyverezve a börtönt is elfoglalták.²⁴¹ Héjjasék hónapokkal korábban illegálisan visszatértek Kecskemétre, majd a megszálló román csapatokkal összetűzésbe kerültek.²⁴² A volt vörösteror ellen bosszút esküdtek, ennek az „akciónak” esett áldozatul hat volt kommunista rendőr, akiket lakásukról hurcoltak el szeptember 30-án és október 1-jén este.

Héjjas ismételt felbukkanásával felgyorsultak az események, kezdetét vette Kecskemét és környékén a megtorlás, azaz a fehérterror, melynek híre gyorsan elterjedt az egész országban. Évekkel később még mindig volt visszhangja az eseményeknek. Az egyik legjelentősebb felszólalásra a nemzetgyűlésben Beniczky Ödön által került sor 1921. július 15-én.²⁴³ A volt belügyminiszter hosszasan sorolta a Héjjas-különítmény bűneit, emiatt őt meghurcolták, fenyegető leveleket írtak neki.²⁴⁴ A kecskeméti törvényhatóság sem hagyhatta figyelmen kívül Beniczky interpellációját, legfőképp azért nem, mivel Héjjas oldalán álltak a lakossággal együtt. A közvélemény szemében Héjjas nagy népszerűségnek örvendett, már 1920-ban a kecskeméti képviselőtestületben szerették volna látni a fehérterror vezetőjét.²⁴⁵

A Beniczky-féle felszólalást dr. Zana Ferenc törvényhatósági bizottsági tag a város és a „szín magyar nemzet” nevében mélyen elítélte, az interpellációt rágalomnak minősítette, továbbá úgy értékelte, hogy „[...] Beniczki (sic!) Ödön és néhány társa, nyilván semita érdekből [...] a bolsevista zsidó uralmat [...]” akarták újból feléleszteni.²⁴⁶

²³⁸ Birck 1986. 268.

²³⁹ Romsics 2003. 135.

²⁴⁰ MNL BKML, IV/1943 7387.

²⁴¹ *Kecskeméti Közlöny*. 1919. november 21. 1.

²⁴² Károlyfalvi 2010. 35-36.

²⁴³ Napló 1920. 565-579.

²⁴⁴ <http://www.huszadikszazad.hu/politika/latogatas-beniczky-odonnal> (letöltés dátuma: 2014-05-19)

²⁴⁵ *Kecskeméti Közlöny*. 1920. január 18. 1.

²⁴⁶ MNL BKML, IV/1903/a 1921. 43. kötet.

Az országos lapok közül, az antiszemita „Új Nemzedék” című lap foglalkozott a fehérterrorral bővebben.²⁴⁷ Cáfolta a „zsidó lapok” rágalmaikat, melyet a *Kecskeméti Közlöny* leközlött, a reakciókkal együtt. Mindez három napig vezető hír volt az újság hasábjain. A lap szerint, az országos nézettel ellentétben éppen Héjjas Ivánnak volt köszönhető, hogy nem alakult ki pogrom, habár néhányan ezt szerették volna elérni.²⁴⁸

Ennek ellenére Héjjasék amikor november 16-án bevonultak Kecskemétre, azonnal megkezdtek a törvénytelen letartóztatásokat.²⁴⁹ A letartóztatottal közül kettőnek sikerült megszökni: Mohr Károlynak és Faragó Jánosnak. dr. Fritz Rezső ügyvédet, öccse Fritz Imre – a *Kecskeméti Lapok* munkatársa, a korábban említett Löwy Ödön barátja – helyett végezték ki.²⁵⁰ A Fritz-család 1921 áprilisában a meggyilkolt ügyvéd emlékére alapítványt hozott létre, mely évente egy szegény sorsú izraelita vallású főiskolai, vagy műegyetemi hallgatót támogatott.²⁵¹

A gyilkosságok 1919. november 20-án tovább folytatódtak. Két nappal később, Francia Kiss Mihály főhadnagy portyára indult, melynek eredményeképpen a Lajosmizsére tartó személyvonatról leszállították Fodor Zsigmond kereskedőt, Wertheimer Jenő tisztviselőt, Neubauer Izidor gyufagyári igazgatót, Nemes Gusztáv főreáliskolai tanárt és két ismeretlen fiatalembert. Kezüket szögessdróttal összekötözték, majd kegyetlen kínzások után élve eltemették őket. Az áldozatok legtöbbjét elföldelték, néhányuk nyakába pedig táblát akasztottak a következő felirattal: „Így jár minden zsidó, aki nem megy el Palesztínába.”²⁵²

A kecskeméti fehérterrornak összesen 78 áldozata volt, ebből 62 holttestet a lajosmizsei erdőben találtak meg. Az áldozatok közül 17 volt zsidó.²⁵³ Nagykörösön egy volt vöröskereszt gyilkolt meg a Héjjas-különítmény.²⁵⁴ 1920-ra a terror Félegyházát is elérte. Május 30-án két vasutast öltek meg, másnap a Járásbíróság börtönébe (mai Kiskun Múzeum udvari épüle-

²⁴⁷ Romsics 2003. 111.

²⁴⁸ *Kecskeméti Közlöny*. 1919. december 18-20. 1.

²⁴⁹ „[...] Elfogták Fekete Adolf kereskedőt, Énekes Lászlót, Hegedűs (sic!) tanítót, Deutsch Imre banktisztviselőt, Csillag (sic!) kereskedőt, dr. Fritz Rezső ügyvédet, Elek (sic!) városi végrehajtó fiát, Szabó Mihály gyufagyári kapust, Achinszky (sic!) katonatanácsai tagot, Kovács József tanácsagot, Soós Ernő városi írnokot, Váczi Jánost, Mohr Károly orgonaművészt és Faragó Jánost [...]”

MNL BKML, XVI/16 Sz. n./1919

²⁵⁰ *Kecskeméti Közlöny*. 1919. december 19. 1.

²⁵¹ *Kecskeméti Hitközség – Nem katalogizált iratok*. dosszié: Illetmény kimutatás 1948 októberétől.

²⁵² Romsics 1982. 182.

²⁵³ A zsidó áldozatok: Bock Sándor kereskedő, Deutsch Imre banktisztviselő, Fekete Adolf kereskedő, Fodor Zsigmond kereskedő, dr. Fritz Rezső ügyvéd, Halmos Lajos ügyvéd, Harstein Ignác kép ügynök, Hegedűs Pál tanító, Lövenshorn Sándor mérnök, Nemes Gusztáv főreáliskolai tanár, Neubauer Izidor gyufagyári igazgató, Pánczél Zoltán kereskedő, Sass István kereskedő, Schindt Ármin kereskedő, Simon István joghallgató, Varjú Ignác kereskedő, Wertheim Jenő nyomdász.

MNL BKML, XVI/16 Sz. n./1919; Újvári 1929. 459.

²⁵⁴ Novák 2002. 168.

te) részeg különítményesek betörték, a politikai foglyok közül hármat megöltek, egyiküket elhurcolták.²⁵⁵

Országosan a fehérterror áldozatainak számát csak becsülni tudjuk, annyi bizonyos, hogy nem haladta meg az 1000 főt.²⁵⁶

A Nemzeti Hadsereg 1919. november 23-án vonult be Kecskemétre.²⁵⁷ 1920. február 10-én Horthy Miklós látogatást tett Kecskeméten. Felkereste Héjjas Iván szüleit, valamint külön köszöntötte Francia Kiss Mihályt a Városháza előtt.²⁵⁸ Ezzel további bátorítást, felmentést adott az ellenforradalmi banditáknak. A látogatást 1944-ben freskón örökítették meg, mely a városháza dísztermében volt megtalálható.²⁵⁹

4.11 A numerus clausus törvény

A Tanácsköztársaság bukása után a jobboldali egyetemi mozgalmak tevékenysége megélénkült. 1919 nyarán jött létre Budapesten a „Magyar Egyetemek és Főiskolák Országos Nemzeti Turul Szövetsége Előkészítő Bizottsága”. A Horthy-korszakot meghatározó „keresztény-nemzeti” ideológia megszületésekor a Turul jelen volt, ezért tagjai a jobboldali mozgalmak bölcsőjének tekintették azt.²⁶⁰ Az egyetemi ifjúság politikai gondolkodását a forradalom-ellenesség, az antikommunizmus és az antiszemitizmus határozta meg. Az antiszemitizmusra, mint megoldásra gondoltak a felmerülő egzisztenciális problémáik miatt. Nem véletlen ezért, hogy éppen a műegyetemen és az orvoskaron voltak a legerősebbek az antiszemita megmozdulások. 1919 szeptemberének közepén megkezdődött a vizsgára jelentkezés, túlnyomó részt tartalékos tisztek tették ezt, akiknek a vizsgája a háború miatt elmaradt. A vizsgára jelentkező zsidó hallgatók egyetemre való bejutását a jobboldali diákcsoportok megakadályozták. Két héten keresztül ezek az események naponta megismétlődtek, így ellehetetlenítve a beiratkozásokat, illetve az előadások megkezdését. Az események láncolata a vidéki egyetemeket is elérte. Az egyetemi ifjúság sürgetésére végül 1920-ban megkezdődött a numerus clausus törvény tárgyalása.²⁶¹

---

²⁵⁵ Bánkiné 1998. 78.

²⁵⁶ Karsai 2001. 215.

²⁵⁷ Károlyfalvi 2010. 37.

²⁵⁸ Kiss 1939. 26.

Shvoy Kálmán naplójában ezt az eseményt 13-ára datálja.

Shvoy 1983. 61-62.

²⁵⁹ http://mult-kor.hu/20140612_horthyalfestmeny_kerult_elo_kecsekemeten (letöltés dátuma: 2014-06-14)

1945-ben a freskót lemázolták, majd a díszterem 2013-as renoválásakor ismét láthatóvá vált.

²⁶⁰ Kerepeszki 2009. 38-39.

²⁶¹ Ladányi 1979. 61-62.; 118-119.; 158.

Az 1919. évi fővárosi egyetemi események után, a kecskeméti református jogakadémia hallgatóit foglalkoztatni kezdte a numerus clausus. 1920 februárjának végén az akadémia hallgatói gyűlésezésbe kezdtek, 26-án délután 4 órakor a református jogakadémia előadótermében az egyetemi kérdésekről értekeztek.²⁶² Elhatározták, hogy belépnek a Területvédő Ligába, megalakítják annak ifjúsági csoportját, illetve „[...] Megbízottakat küldtek Budapestre, akik kérni fogják, hogy az egyetemekre azok is beiratkozassanak, akik a keresztény irányzat érdekében bármilyen téren is munkálkodtak.”²⁶³ Ezzel azt kérték, hogy érvényes érettségi nélkül is lehessen valaki egyetemi hallgató.

Március 3-án a *Kecskeméti Közlöny* szerkesztőségének egy jogakadémiai hallgató levelet írt, melyben kifejtette nézeteit a numerus claususról. A levélíró nehezményezte, hogy a Budapesten az egyetemekről kizárt zsidó hallgatók Kecskeméten szerettek volna vizsgázni. Legutóbb nem kevesebb, mint 560 zsidó kérte a vizsgára bocsátását. A jogakadémia vezetése ezt természetesen elutasította. A névtelen levélíró továbbá kifejtette, hogy eddig nem volt gond a zsidósággal, maximum egy-két fő volt jelen a jogakadémián, így magától megoldódott a numerus clausus kérdése. De mivel a fővárosból a zsidóság tömegével indult meg a vidék felé, ezért „[...] Csütörtökön, március 4-én délután minden kecskeméti jogásznak felelnie kell a kérdésre. Gyűlést hirdetünk, mely ha nem lesz teljes létszámú, nem intézheti el ezt a kérdést. [...]”.

A jogakadémia mellett számos egyesület kifejezte azt, hogy szeretne „keresztény és nemzeti” lenni. Többek között a KTE sportegyesület adott hangot eme elképzelésének. A *Kecskeméti Közlöny* szerint a helyi zeneiskola is megérett a „reformokra”. „[...] a zsidó jellegű munkának pedig [ami a zeneiskolában folyt], amely vígan fűtyül minden magyarra, meg kell szűnnie [...]”. A helyi kereskedelmi és iparkamarában tisztújítás történt.²⁶⁴ „[...] A jelölés nemzeti és keresztény szempontból igen öröndetes, mert míg a régi iparkamarai tagok között eddig a zsidóság dominált, addig a mostani hivatalos jelöltek mind tőzsgyökeres magyar emberek. [...]”

A numerus clausus megszavazásához közeledve a *Közlöny* egyre többször foglalkozott a zsidókkal. Számba vette a zsidók létszámát, mind az iskolákban, mind az iparban.²⁶⁵

²⁶² *Kecskeméti Közlöny*. 1920. február 26. 2.

²⁶³ Február 28-án a joghallgatók egyesülete is közgyűlést tartott, melynek tárgya a zsidókérdés volt. *Kecskeméti Közlöny*. 1920. február 28. 1-2.

A Területvédő Liga 1918 decemberében alakult, Magyarország területi egységének védelmére, a revíziós propaganda szervezésére alakult egyik társadalmi szervezet. Országszerte elterjedt jelszava: *Nem, nem, soha!*
http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/nem_nem_soha_teruletvedo_propaganda_az_elso_vilaghaboru_utan/
(letöltés dátuma: 2011-12-28)

²⁶⁴ *Kecskeméti Közlöny*. 1920. március 3. 1.; március 5. 2.; március 13. 1.; április 8. 2.

²⁶⁵ Kutatásaink alapján fellelhető dokumentumok csak részleges adattal szolgáltak:

*Kecskeméti zsidó tanulók létszáma az oktatásban*²⁶⁶

Iskola	1919/20-as tanév		1920/21-es tanév	
	Fő	Százalék	Fő	Százalék
Fiú Felső Kereskedelmi Iskola	29	32	18	21
Női Felső Kereskedelmi Iskola ²⁶⁷	22	22	13	13
Leánygimnázium	n.a.	n.a.	15	8,5
Polgári leányiskola	70	17	50	14
Elemi iskola	50	12	41	9,1

A kecskeméti középfokú leányiskolákban, ideszámítva a női felsőkereskedelmi iskolát, összesen 757 diák talált, akik közül 78 zsidó volt, így arányszámuk 10%-ot tett ki.

A táblázatban található adatokat érdemes összehasonlítani az országos adatokkal. Országos viszonylatban az elemi iskolákban az 1920/21-es tanévben a tanulók 4,4%-a zsidó volt. Az ugyanerre a tanévre vonatkozó kecskeméti adat jóval meghaladta az országos átlagot. Az elkövetkező években mind országosan, mind Kecskeméten az elemi iskolában a zsidók arányszáma fokozatosan csökkent.²⁶⁸

Az országos statisztikai adatok alapján megállapítható, hogy a polgári iskolákban (fiú és lány együttvéve) közel 20%-os volt a zsidók aránya. Kecskeméten csak polgári leányiskola működött, ahol a zsidók számaránya 14% volt. A rendelkezésre álló statisztikai adatok alapján nem lehet egyértelműen eldönteni, hogy ez a szám magas, avagy az országosnak megfelelő volt. A Felsőkereskedelmi Iskolákban Kecskeméten a zsidók aránya 17%, az országos átlag ennek a duplája volt.²⁶⁹

A jogakadémián az 1918/19. tanév első félévében 43 zsidó tanult (14,5%), a második félévre ez a szám 21 hallgatóra (11,3%) csökkent. Az 1919/20. tanév első félévében még csak

---

1919/20-as tanév esetében 22 diák hivatalos iratait találtuk meg, közülük 6 diák volt csak kecskeméti születésű, az 1920/21-es tanév esetében 20 diák hivatalos iratai közül 13 diák volt csak kecskeméti születésű.

MNL BKML, IV/1923

²⁶⁶ *Kecskeméti Közlöny*. 1920. szeptember 12. 1.

²⁶⁷ *Kecskeméti Közlöny*. 1920. szeptember 12. 1.

Részletesebb statisztikai adatok:

A fiú felsőkereskedelmi iskola - MNL BKML, IV/1930 37/1920

A női felsőkereskedelmi iskola - MNL BKML, IV/1930 38/1920

²⁶⁸ 1937-ben a beiratkozott tankötelesek között 63 zsidó diák százalékos arányuk 0,66% volt.

MNL BKML, IV/1926 21/1937

1939-ben elemi iskolákban mindössze 35 zsidó diák (százalékos arányuk 1,3%) tanult két zsidó tanító mellett (Reichmann Mór, Székely Jenő)

MNL BKML, IV/1907a 1939

1942-ben a Belterületi községi iskolákban is csak 38 zsidó diákot találtunk, százalékos arányuk, mindösszesen 1,2%.

MNL BKML, IV/1907/a 719/1942

²⁶⁹ Kovács 1938. 72-73.

14 zsidó (10,4%) képviseltette magát, a második félévben már 36 zsidó (17,8%) hallgatója volt a jogakadémiának. A három évfolyamra összesen 12 zsidó tanulót vettek fel, ez a beiratkozók 6,8%-a volt. Az első évfolyamra 45 zsidó hallgatót vettek fel, ez nem érte el a numerus clausus által meghatározott létszámot, amit 60 főben maximáltak.²⁷⁰ Az elkövetkező években a zsidók száma folyamatosan emelkedett a jogakadémián. A 20-as években az intézményt ezért többször figyelmeztették, hogy a zárt szám elért kvótáját túllépte. A dékán válaszában arra hivatkozott, hogy a hallgatók még a törvény életbe lépése előtt iratkoztak be a főiskolára.

A jogakadémián tanuló zsidók aránya meghaladta az országos átlagot. A felsőoktatási intézményekben az 1920/21-es tanévben 10,4% volt a zsidók számaránya, Kecskeméten 12,2%. A felsőoktatási intézményben a zsidó tanulók számaránya a következő években fluktuált, míg Kecskeméten folyamatosan nőtt.²⁷¹

A zsidó hallgatók után, a *Közlöny*, a zsidók gazdasági szerepét vizsgálta. A zsidó boltok száma, illetve a zsidóknak kiadott iparendélyek száma a román megszállás vége óta folyamatosan emelkedett. A városban összesen 150 bolt volt, melyek közül 60 keresztény tulajdonban, 90 pedig zsidókézen volt. 1919 augusztusa óta 584 iparigazolványt adtak ki, melyek közül 53-at zsidók kaptak.²⁷²

A *Kecskeméti Közlöny* az 1920. év végén a zsidók szempontjából megvizsgálta először a legtöbb adót fizetők névsorát, majd a foglalkozási ágak arányát a legtöbb adót fizetők között. A lap megállapította, hogy a 152 legtöbb adót fizető neve között 38 zsidó név szerepelt, az első 15 között pedig 10 zsidó volt megtalálható.²⁷³ Kétséges a számok pontossága, ugyanis egy évvel később a lap 1920-ra a zsidók számarányát a városban 3,5%-ra tette, a valódi szám azonban 2,5% volt. 1921-ben megírt cikk 28 zsidót említ, ellentétben az 1920-as cikkel, mely 38 zsidót nevesített meg a virilis listában.²⁷⁴ A *Közlöny* a zsidó számával kapcsolatban is hi-

---

²⁷⁰ *Kecskeméti Közlöny*. 1920. szeptember 25. 2.; október 9. 3.

A jogakadémián 1935-re a zsidó hallgatók száma 30-ra csökkent.

MNL BKML, IV/1910/c 20143/1935

²⁷¹ Pető 2003. 145. 147-148; Kovács 1938. 73.

²⁷² *Kecskeméti Közlöny*. 1920. október 6. 2. ; október 8. 2.

A. lajstrom (szabó, cipész, asztalos, stb.): 170 ebből zsidó 8 (4,7%)

B. lajstrom (kőműves, bérkocsis, vendéglős, stb.): 42 ebből zsidó 5 (11,9%)

D. lajstrom (kereskedelem): 359 ebből zsidó 37 (10%)

E. lajstrom (egyéb iparágak): 13 ebből zsidó 3 (23,8%) – a szám valójában 23,08%.

A cikkben 52 zsidó iparigazolvány szerepelt, holott, ha a számokat összeadjuk, az 53-nak felel meg. Valószínűleg sajtóhiba.

²⁷³ Az első 15 név: Bunzlau Vilmos, Fekete István, Beretvás Pál, Steinerz Adolf, Gonda Izidor, Fleischmann Samu, Deim Gusztáv, Körösi János, Katz Mór, Grünfeld Gyula, Héjjas István, Kerekes Sándor, Szilágyi Mór, Fehér Dávid, Lázár János.

Kecskeméti Közlöny. 1920. november 26. 2.

²⁷⁴ *Kecskeméti Közlöny*. 1921. szeptember 14. 1-2.

A lap szerint a virilis listában szereplő zsidók számaránya 22, és az első 25 virilis tag között 10 zsidó található meg.

bázott. Állítása szerint 1910-ben a zsidóság lélekszáma háromezer alatt volt, 1920-ban viszont számukat hat-hétezerre tette. Valójában mindkét szám erősen túlzott, 1910-ben 2022, 1920-ban pedig mindössze 1857 fő tekinthető zsidónak.²⁷⁵

A legtöbb adót fizetők elemzésénél kiderült, hogy a zsidóság teljes adója több mint 600.000 korona volt. A lakosság által befizetett összes adó 37,8%-át a zsidók által befizetett adó tette ki.²⁷⁶ Összesen 58 kereskedő szerepelt a névjegyzékben, melyek közül 31 volt zsidó, ez számarányukat tekintve 52%. A zsidó kereskedők több mint 630.000 korona adót fizettek, vagyis a teljes adóbevétel 35,8%-át.

A *Közlöny* végül megjegyezte, hogy „[...] Üdvös dolog a *numerus clausus* az egyetemen, de kívánatos lenne gazdasági életünkben is minden téren keresztül vinni azt. Le kell szorítanunk a zsidóság arányszámát a kereskedelemben, gyáriparban s a földbirtokosok között s helyüket munkás magyar elemeknek kell elfoglalniok.”

A *numerus clausus* törvényt végül 1920. szeptember 21-én megszavazta a nemzetgyűlés.²⁷⁷ A XXV. tc. értelmében az egyes „népfajhoz és nemzetiséghez” tartozó felvehető ifjak arányszámát a tudományegyetemekre, a műegyetemre, a budapesti egyetemi közgazdaságtudományi karra és a jogakadémiákra az országos arányszámnak megfelelően állapították meg, az izraelita vallásfelekezethnél ez 6%-ot jelentett.²⁷⁸ Kállay Miklós szavaival élve: „[...] Magyarország a *numerus clausus* törvény bevezetésével úttörő szerepet töltött be és elsőként korlátozta a zsidók főiskolai tanulmányainak lehetőségét.”²⁷⁹

4.12 Szélsőjobboldali szervezetek megalakulása

Horthy Miklós kecskeméti látogatását követően a városban Szabó Dezső tartott előadást, aki a zsidóság térhódítását vélte az egyik alapvető problémának. Az 1919-es „*Az elsdort falu*” című regényében a paraszti erényeket tartotta követendő példának, szemben a züllött, városi zsidóval.²⁸⁰ Ezen gondolatmenetet folytatva, Szabó Dezső előadásában kiemelte, hogy intézkedni kell arról, hogy a magyar terményeket magyar kereskedők értékesítsék, valamint az ifjúság megújulásának útját a cserkészletben látta. Az író a városban az elkövetkező években gyakran vendégeskedett, írásait a *Közlöny* folyamatosan közölte.²⁸¹

²⁷⁵ Kovács 1935. 9. 4. táblázat.

²⁷⁶ *Kecskeméti Közlöny*. 1920. december 2. 1.

²⁷⁷ Gyurgyák 2001. 121.

²⁷⁸ Karsai 2001. 216.

²⁷⁹ Szinai – Szűcs 1963. 383-384.

²⁸⁰ Karsai 2001. 215.

²⁸¹ *Kecskeméti Közlöny*. 1919. november 25. 2. ; 1920. április 10. 1.; április 13. 1.; október 15. 1.; 1921. január 22. 1-2; 1922. március 2. 1.

A fehérterror vérengzései után a KNEP kecskeméti pártja már 1919. december 7-ére alakuló ülést hívott össze.²⁸² Az országos KNEP volt az, amely a későbbi numerus clausus törvényt megszavaztatta.²⁸³ Néhány nappal később megérkezett a fővárosból az antiszemita Ébredő Magyarok Egyesületének Duna-Tiszaközi Propaganda bizottsága.²⁸⁴ A zsidóellenesség Nagykőrösön is felütötte fejét. 1919. december 14-ére fogalmazta meg a Nagykőrösi Egyesült Kiszgazda- és Földmíves Párt programját, mely antiszemitizmust is tartalmazott. A nagykőrösi ÉME – megelőzve a kecskeméti – 1920. január 12-én jött létre, elnöke a Földmíves Párt főtitkára volt. Az alakuló nagygyűlést a nagykőrösi városháza előtt tartották, melyen részt vett Héjjas Iván, aki a díszelnöke lett a szervezetnek.²⁸⁵

Az 1920-ban országszerte érzékelhető antiszemitizmus a szélsőjobboldali szervezetek nagyobb aktivitásához vezetett, folyamatosan alakították meg vidéki szervezeteik. Kecskeméten a MOVE az év februárjában, a Baross Szövetség és az ÉME helyi szervezete pedig márciusban jött létre.²⁸⁶ A helyi Turul Szövetség, szintén 1920-ban alakult.²⁸⁷ A város közgyűlése a helyi MOVE-t megalakulása után 5000 koronával támogatta.²⁸⁸ A négy egyesület közül a helyi ÉME volt a legaktívabb. A Turul Szövetség az 1920-as évek második felében aktivizálódott, amikor a másik három egyesület háttérbe szorult, vagy már teljesen eltűnt.

Az ÉME helyi szervezetének „zászlóbontása” már 1919 decemberében megtörtént, a hivatalos megalakulására még hónapokat kellett várni. Addig sem tétlenkedtek, felhívták a lakosság figyelmét, hogy csak olyan üzletben vásároljanak, ahol ki van téve a „keresztény üzlet” feliratú tábla. Az ébredők szerint, ahol nincs kinn a táblácska, azok vagy félnek a zsidó maffiától, vagy maguk is zsidóbarátok. A *Közlöny* hasábjain „*Pártoljuk a keresztény sajtót!*” felhívás volt olvasható.²⁸⁹

A fővárosi ÉME mellett a kecskeméti is központi szerepet töltött be, de a „szellemi” vezetés Budapestről történt.²⁹⁰

---

²⁸² *Kecskeméti Közlöny*. 1919. december 7. 1.

²⁸³ Braham 1997. 28-29.

²⁸⁴ *Kecskeméti Közlöny*. 1919. december 11. 2.

²⁸⁵ Novák 2002. 168-169.

²⁸⁶ A MOVE kecskeméti szervezetének alakuló közgyűlésére február 1-én került sor a városháza dísztermében.

A kecskeméti Baross Szövetséget az Iparos Otthon dísztermében alakították meg március 21-én.

A kecskeméti ÉME március 30-án jött létre.

Kecskeméti Közlöny. 1920. február 4. 2.; március 23. 2.; március 30. 2.

²⁸⁷ *Kecskeméti Közlöny*. 1940. április 29. 5.

²⁸⁸ MNL BKML, XI/213 1. d.

²⁸⁹ *Kecskeméti Közlöny*. 1919. december 23. 1.; december 25. 2.; 1920. február 17. 2.

²⁹⁰ Zinner 1989. 77.

Az ÉME helyi csoportja 1920 májusától közgyűlését egy, a Tanácsköztársaság idején kivándorolt zsidó lakásában tartotta a Rákóczi úton.²⁹¹ Az ÉME azt az álláspontot képviselte, hogy a zsidókérdés egy évődő seb, melyet ki kell vágni a nemzet testéből.²⁹²

Az ÉME már 1920-ban számos „akcióban” vett részt, mely 1921-ben tovább folytatódott.²⁹³ Márciusban az ÉME hatalmas propagandát akart indítani: „[...] Könyvek és röpiratok százezreivel akarjuk az agyakba és szívekbe égetni, hogy mi a zsidókérdés, hogy mit kell tudnia és cselekednie minden épkézláb és épfejú magyarnak. [...]”²⁹⁴ Áprilisban újabb felhívással fordultak a kecskemétiakhez, melyben kifejtették, hogy „A zsidóság világuralmát csak egységes szervezeti dolgos társadalom törheti le. [...]”²⁹⁵

A város és az ÉME kapcsolata az elkövetkező években töretlen volt. 1922-ben az egyesület azt kérte, hogy az alakuló gyűlésüket, a városházán lévő közgyűlési teremben tartsák meg, melyet megkaptak.²⁹⁶

1924-ben a nemzetgyűlésben újra előtérbe került az 1919. évi novemberi ellenforradalmi megmozdulás, mely mellett a helyi ÉME, a *Kecskeméti Közlöny* és Kecskemét város vezetése is teljes mellszélességgel kiállt, a '20-as évek folyamán nem először.²⁹⁷ A helyi ÉME az év hátralévő részében sem tétlenkedett. Április 21-én a szentkirályi ellenforradalmi szervezkedés 5. évfordulójára emlékünnepélyt szerveztek.²⁹⁸ Augusztus 14-én országos nagygyű-

---

²⁹¹ Az ÉME helyi szervezete Ánisfeld (Salamon) Simon lakását kapta meg.

Kecskeméti Közlöny. 1920. május 22. 2.

„Ánisfeld Salamon, a többszörös milliomos, aki Kecskeméten szedte meg magát, itt fogja hagyni városunkat. Senki nem fogja sajnálni az ő távozását. [...]”

Magyar Alföld. 1919. április 12. 3.

²⁹² *Kecskeméti Közlöny*. 1920. november 28. 1.

²⁹³ Kecskeméten az ÉME annak ellenére sikeres volt, hogy Teleki Pál 1920 nyarán az egyesület működését felfüggesztette.

Romsics 2003. 139.

Az ÉME 1920. április 4-én levelet írt a városi tanácsnak, melyben kérte, hogy „[...] a jövőben semmi néven nevezendő közfogyasztási-élelmi cikket a zsidó nagykereskedőknek szétosztásra rendelkezésre ne bocsásson. Az Ébredő Magyarok Egyesülete áthatva a mai kor keresztény magyar szellemétől, szükségét látja annak, hogy a keresztény ipar és kereskedelem részesüljön minden hatósági támogatásban szemben azzal a zsidó iparral és kereskedelemmel, mely a keresztény ipart és kereskedelmet el akarja nyomni. [...]”.

MNL BKML, IV/1908/b 7586/1920

²⁹⁴ *Kecskeméti Lapok*. 1921. március 4. 2.

²⁹⁵ Továbbá: „[...] Legyünk résen, legyünk szervezeten egyek a keresztény nemzeti eszme gyakorlati megvalósításának nagy munkájában, különben a legszégényletesebb, leggyalázatosabb zsidó rabszolgaságba süllyedünk vissza örök időre és nyomtalanul tűnünk el a dolgozni és akarni tudó nemzetek soraiból! Ébredjete fel! [...] Tömörüljete zászlónk alatt, felekezetre és nemre való különbség nélkül, mert ez az egyedüli jogos, igazságos út, mely a területi integritáshoz és a zsidó rabszolgaság megtöréséhez vezet. Csak így lehet boldog a magyar, csak így lehetünk méltók honszerző Árpád népéhez!”

Kecskemét és vidéke. 1921. április 6. 2.

²⁹⁶ MNL BKML, IV/1908/b 43390/1922

²⁹⁷ Napló 1922b. 327.; *Kecskeméti Közlöny*. 1924. január 24. 1.; január 31. 1.

²⁹⁸ *Kecskeméti Közlöny*. 1924. április 23. 1.

MNL BKML, IV/1908/b 13878/1924

lést tartottak, ahol a Fajvédő Párt október 19-i zászlóbontását készítették elő.²⁹⁹ Az október 19-ei nagygyűlés után, a helyi ÉME fokozatosan háttérbe szorult, majd eltűnt.

A kecskeméti MOVE, a helyi ÉME-hez képest kevesebb aktivitást mutatott. Az 1920-as év folyamán többször fordult a lakossághoz, vagy a város közgyűléséhez felhívással, hogy a zsidó kereskedőket ne támogassák.³⁰⁰ A MOVE kérte Ipartestület Elnökségét, hogy csatlakozzanak a szabadkőművesek – tulajdonképpen zsidók – elleni mozgalmukhoz. A MOVE nagyon jó kapcsolatot ápolt a helyi „Katona József Körrel”, holott, az irodalmi társulatnak számos zsidó tagja volt. 1935 után zsidók már csak pártoló tagok – valószínűleg inkább csak megtűrt – voltak az egyesületben.³⁰¹

A város és a Kecskeméti Kereskedelmi Iparhitelintézet és Népbank 1923-ban támogatta utoljára a helyi MOVE-t, az ÉME-t 1926-ban.³⁰²

Horthy Miklós 1920. március 21-én egy rövid időre Félegyházán tartózkodott, miközben vonattal Szegedre utazott. A látogatásról a zsidók által működtetett és támogatott Félegyházi Közlöny nem tudósíthatott, mert a helyi szélsőjobboldali ÉME tagjai, nem engedték oda az újságírókat. Az ÉME 1919 végén, a MOVE a kormányzó érkezése előtt pár nappal alakult meg Kiskunfélegyházán.³⁰³

A kecskeméti ÉME és a MOVE mellett a Baross Szövetség nem gyakorolt nagy hatást a város életére, habár megalakulásakor a kecskeméti szövetség létrejöttét örömmel fogadták és példamutatónak gondolták.³⁰⁴ A Kecskeméti Ipartestület és a Baross kapcsolata 1920-tól töretlen volt, mely közös nagygyűlésekben ki is merült.³⁰⁵ Nagy változást mégsem tudtak elérni, annak ellenére sem, hogy még 1920-ban a szövetség kérte a városi Ipartestületet, hogy a kamarai választásokon lehetőség szerint olyan tagokat részesítsenek előnyben, akiknek szívügye a keresztény-nemzeti ideál.³⁰⁶

²⁹⁹ MNL BKML, IV/1908/b 35980/1924

Kecskeméti Közlöny. 1924. október 21. 1.

³⁰⁰ A MOVE kecskeméti főosztályának választmányi ülésén egyhangúlag a következő határozatot hozták, ebben kérték a városi tanácsot, „[...] hogy a hatósági áruk kiosztásánál áruanyagban csakis a keresztény kereskedőket részesítse. Kérelmünk indoklására felhozzuk, hogy az óhajunk teljesítését nem csupán a faji gyűlöletből tesszük, hanem tesszük azért, hogy a keresztény tőkeszegényebb kereskedőknek – versenyképes áruval való ellátása által – létalapot biztosítsunk a zsidó curzussal szemben. Ismerte a tek. Városi Tanács jó magyarságát és áldozatkész-ségét, reméljük, hogy a kérelmünk a közeljövőben megvalósításhoz jut. [...]”

MNL BKML, IV/1908/b 9312/1920

³⁰¹ MNL BKML, X/52 2. tétel ; 6. tétel

³⁰² MNL BKML, IV/1908/b 3953/1923

MNL BKML, XI/213 Közgyűlési jegyzőkönyvek

Az ÉME 1936-ra végleg megszűnt.

MNL BKML, IV/1910/c 3786/1941

³⁰³ Iványosi-Szabó 1985. 358.

³⁰⁴ *Kecskeméti Közlöny*. 1920. március 24. 1.

³⁰⁵ MNL BKML, IX/216 208/1921; 286/1922; 121/1924; 142/1924

³⁰⁶ MNL BKML, IX/216 173/1920

Mindössze annyit sikerült megvalósítaniuk, hogy a Baross tagok vasárnaponként nem nyitották ki üzleteiket. A szövetség szerint a zsidók vasárnap és keresztény ünnepnapokon azért dolgoztak, mert számukra a haszon volt a legfontosabb.³⁰⁷

A Baross Szövetség legnagyobb hatást a Fiú Felsőkereskedelmi Iskolára, valamint a Kecskeméti Iparos- és Tanonciskolára gyakorolt.³⁰⁸ 1924-ben a szövetség újra fokozott munkába akart kezdeni, de a korábbi esetekhez hasonlóan, ennek sem lett eredménye.³⁰⁹ Ezt követően a szövetség hosszú időre eltűnt a város életéből.

Összességében megállapítható, hogy a megalakult szervezetek nem tudtak igazán meghatározóvá válni a város életében. dr. balásfalvi Kiss Barnabás szavaival élve: „[...] *Sajnos, a faji felbuzdulás országszerte szalmalángnak bizonyult és nem tudta kitermelni a nagy nemzeti megújodáshoz szükséges jobboldali erőket.*”³¹⁰

4.13 Az antiszemitizmus a városi közgyűlésen

1919 augusztusának közepére a városi élet kezdett visszatérni a normális kerékvágásba, a városi tanács újjászervezte a lakáshivatalt, és a rekvirálásokat megszüntette, mivel azok erőszakosak és igazságtalanok voltak.³¹¹ Az 1919-es év végi, egyelőre csak a helyi sajtóban megfigyelhető antiszemitizmust bizonyítja, hogy a törvényhatósági ipartanácsba szeptemberben rendes tagként beválasztották a zsidó származású Fuchs Samut.³¹² Az 1919-es évre érvényes törvényhatósági bizottság tagjainak nevei között egyre több zsidó nevet találhatunk.³¹³ Nagykörösön az 1919. év folyamán érzékelhető zsidóellenesség hatására, a zsidók létszámát fokozatosan csökkentették a legtöbb adót fizetők között. Az 1922. évi virilis jegyzék összeállításánál a csalástól sem riadtak vissza, hiszen hogyha a valóságnak megfelelően állítják össze a listát, akkor a zsidók száma 50-60%-kal több lett volna. Az indoklás szerint azokat zárták ki a virilis listából, akik a háborús időszakban a gazdasági viszonyokat kihasználva, főleg keres-

---

³⁰⁷ *Kecskeméti Közlöny.* 1920. július 6. 2.

³⁰⁸ Az iparos tanonciskola jegyzőkönyve szerint, a Baross Szövetség (1952-1563/1920. számú határozat) aktívan közreműködött az iskola életében. Javasolták, hogy a délutáni tanítási órákat estére helyezték át.

MNL BKML, VIII/612. 1920. december 20-ai jegyzőkönyv.

³⁰⁹ *Kecskeméti Közlöny.* 1924. november 18. 2.

³¹⁰ Kiss 1939. 26.

³¹¹ *Kecskeméti Közlöny.* 1919. augusztus 17. 1.

³¹² MNL BKML, IV/1908/b 18192/1919

³¹³ *Kecskeméti Közlöny.* 1919. október 9. 2.

Brachfeld Vilmos, Bunzlau Vilmos, dr. Donáth József dr., Fehér Dávid, Fischer Izsák, Fleischmann Samu, dr. Fritz Imre, Fuchs Samu, Gál Mór, Gerő Ignác, Goitein Miksa, dr. Holczer Zsigmond, Kecskeméti Adolf, Kertész Dezső, Littauer Mór, Reismann Márton, Rosenberg Albert, Spieler Adolf, dr. Spieler Ignác, Springer Samu, Székely Gyula, Székely Ignác, Szigeti Adolf, Szilágyi Mór, dr. Szívós Ignác.

kedésből éltek. 31 főt zártak ki, akik nagy része zsidó volt. Fellebbeztek, de a vármegyei hatóság elutasította azt. Az elkövetkező években a zsidó virilisek száma ingadozott.³¹⁴

Kecskeméten az 1920-as év elejétől már nem csak az újságokban olvashatóak, illetve újonnan alakult egyesületek gyűlésein hallhatóak antiszemita hangok, hanem egyre inkább a város vezetőségi ülésein is, mivel úgy tűnik, hogy a város vezetése fogékonynak bizonyult a szélsőjobboldali szervezetek megkeresésére.³¹⁵

A közgyűlés március 27-én egy felirat-tervezetről tárgyalt, melynek címe: *„Kecskemét város felirata a nemzetgyűléshez az alkotó munka megkezdése és a keresztény irányzatnak gyakorlati megvalósítása iránt.”*. Ebben kifejtették, *„[...] hogy a keresztény jelszó ne csak jelszó maradjon, hanem törvényes intézkedésekkel gyakorlatilag is mielőbb érvényesüljön. [...]”*. A feliratot támogatta Vas-, Veszprém-, Sopron- és Borsod vármegye.³¹⁶ A törvényhatósági bizottság ezen kijelentése azért érdekes, mert tagjai között, az előző évekhez hasonlóan, továbbra is számos zsidó névvel találkozhatunk.³¹⁷

A magyarországi keresztényszocialisták kecskeméti szervezete a közgyűléshez hasonlóan kérvényt nyújtott be a nemzetgyűléshez a keresztény nemzeti életet védő törvény megalkotásáért. A kérvényt pártolólág átadták a kormánynak. Novemberben a keresztényszocialista munkások beadvánnyal fordultak a tanácshoz, melyben kérték, hogy a szükséglakások építése során kizárólag helybeli és megbízható keresztényeket alkalmazzanak.³¹⁸

A június 4-ei rendkívüli közgyűlésen Révész István főispán kifejtette gondolatait: *„[...] Azt hiszem a kommunizmus után benőtt minden keresztény magyarnak a fejelágya. Addig nem igen volt ideje benőni, mert hiszen mi keresztények annak a boldog harmadiknak nagy gyönyörűségére folyton egymás fejét puhítgatjuk és csak akkor kaptunk észhez, mikor az*

---

³¹⁴ Novák 2002. 222-223.

³¹⁵ A város vezetése már 1919. október 31-én George Clerknek írott levelében kifejtette, hogy a város közönsége és lakossága csak olyan kormány mögött sorakozik fel, *„[...] amely megteremti a nemzeti egységet, helyreállítja a rendet, a gazdasági, ipari és kereskedelmi élet ezernyi baját orvosolni hajlandó és képes; az ország összes polgárának, így a kisebbségének is megadja a módot, hogy legjobb tudása és meggyőződése szerint érvényesüljön s megóvja a magyarság nemzeti, faji és erkölcsi kincseit. [...]”*. Továbbá hangot adtak annak, hogy az országot magyarnak és kereszténynek akarták látni, amely csak így *„[...] keresheti és találhatja a harmonikus együttműködést Európa kulturnemzeteivel. [...]”*.

MNL BKML, IV/1910/a 553/1919

³¹⁶ MNL BKML, IV/1908/b 7996/1920; 11509/1920

³¹⁷ MNL BKML, IV/1908/b 1216/1920

A zsidó nevek: Brachfeld Vilmos, Bunzlau Vilmos, Deim Gusztáv, dr. Donáth József, Fehér Dávid, Fischer Izsák, Fleischmann Samu, dr. Fodor Sándor, dr. Fritz Imre, Fuchs Samu, Gál Mór, Gerő Ignác, Goitein Miksa, Gonda Izidor, dr. Holczer Zsigmond, Kertész Dezső, Littauer Mór, Reiszmann Márton, Rosenberg Albert, Spieler Adolf, Springer Samu, Szigeti Adolf, dr. Szívós Ignác.

Mindannyian a legtöbb adófizetők közül kerültek ki.

³¹⁸ *Kecskeméti Közlöny*. 1920. szeptember 3. 1.; november 6. 3.

az örvendő harmadik mindkettőnknek beverte a fejét. [...]”.³¹⁹ A törvényhatósági bizottság a nemzeti hadsereget ért támadások ügyében június 22-én ülésezett, ahol dr. Magyar József bizottsági tag a következő gondolatokat fogalmazta meg: „[...] a másik faj, hol titokban, hol nyíltan szervezkedik ellenünk [...] Tekintetes Közgyűlés! Nyíltan merem itt mondani, nem lehet addig a felizgatott szerveket lecsillapítani, nem lehet addig a keresztény magyar társadalmat megnyugtatni, nem lehet addig a kilengéseket megszüntetni, míg a kormány a magyar nemzeti alkotmány biztosítására a keresztény társadalom védelmezésére elő nem terjeszti törvényjavaslatát. Itt nem lehet addig rendet biztosítani, míg a kormány hozzá nem fog a zsidó uralom megrendszabályozásához. [...]”.³²⁰

A város elkötelezettségét a keresztény és nemzeti értékek mellett az is bizonyítja, hogy 1923 nyarán a törvényhatósági bizottság rendes havi közgyűlésén, a város 500 darab részvényt vásárolt, a dr. Zsitvay Tibor (a város nemzetgyűlési képviselője) által alapított budapesti Gazdabanktól. A bank alaptőkéje kizárólag a keresztény és gazdátársadalomtól származott és a várostól, mint földbirtokostól elvárták, hogy ezt a mozgalmat támogassa. A városi tanács a bizottság javaslatát elfogadásra javasolta.³²¹

A városi tanácsot a zsidókérdés továbbra is foglalkoztatta. 1924. február 26-án megérkezett „A zsidóság térfoglalása Magyarországon” című kötet két példányban, melyet a városi tanács még két évvel korábban rendelt. 1926-ban pedig Haller István „Harc a numerus clausus körül” című könyvét rendelte meg a város vezetése.³²²

4.14 Az antiszemitizmus a helyi lapokban

1920. július 30-án újabb antiszemita lap jelent meg a városban, *Kecskeméti Lapok* címmel. Sorban ez volt a harmadik helyi, ilyen jellegű lap, a *Kecskeméti Közlöny*, a *Kecskemét és vidéke* után.³²³ Emellett még országos antiszemita lapokat is vásárolt Kecskemét lakossága.

³¹⁹ A főispánnak nem ez volt az egyetlen felekezeti viszonyokkal kapcsolatos hozzászólása. 1921. február 28-án a városi törvényhatósági bizottság rendes ülésén a következő szavakat intézte az újonnan megválasztott tisztviselőkhöz: „[...] minden párt- és felekezeti szempontokat a termen kívül hagyva támogassák a keresztény eszmét, az ország és a magyarság javára irányuló intenzív munkát! [...]”

MNL BKML, IV/1903/a 1920. 42. kötet.; 1921. 43. kötet.

³²⁰ Egy évvel később, szintén Dr. Magyar József volt az, aki javasolta a város törvényhatósági bizottságának, hogy a belügyminiszter által kiadott destruktív sajtó elleni fellépést üdvözljék, melyet a bizottság egyhangúlag el is fogadott.

Kecskemét és vidéke. 1921. június 1. 1.

MNL BKML, IV/1903/a 1920 42. kötet.

³²¹ MNL BKML, IV/1903/a 1923 45. kötet

³²² MNL BKML, IV/1908/b 105/1924; IV/1930 36524/1922; IV/1908/b 40846/1926

³²³ *Kecskemét*. 1920. augusztus 8. 3.

A lap alapvető gondolata a következő volt: „[...] *Mi meg vagyunk győződve afelől, hogy nem apró tűszúrásokkal, piszkálódással, ijesztgetésekkel, handa-bandával és nyelvöltögetéssel lehet a zsidókérdést megoldani, hanem céltudatos, talán nem olyan hangos, de annál eredményesebb szívósan kitartó munkával, a magyarság szervezésével, felvilágosításával, biztatásával minden idegszálunknak versenybe állításával, a zsidóktól eltanult taktikával, szorgalommal és minden ravaszsággal, amivel csak az ellenségnek árthatunk. [...]* A zsidóság elleni harc azonban nyílt és nem titkolt. [...]” Úgy tűnik azonban, hogy ez a harc inkább csak álharc volt, mivel a zsidó kereskedők hirdetéseit, illetve a zsidók gyászjelentéseit szívesen jelentette meg a lap. Nem egy alkalommal előfordult, hogy egy oldalon szerepelt a „*Pártoljuk a keresztény sajtót!*” valamint „*Keresztyén vagy? Ne csak a szád mondja: Szívednek, lelkednek legyen legfőbb gondja!*” felhívások és a zsidó kereskedők hirdetéseit.³²⁴

1921-ben a *Kecskeméti Közlöny* tovább folytatta antiszemita programját. A januári cikkükben felhívták a lakosság figyelmét arra, hogy a kecskeméti borbély olyan jól végezte a dolgát, hogy nem csak a szakállat vágja le a zsidókról, hanem az álarcot is eltünteti. „[...] *Ajánlom tehát mindenkinek, aki hamisítatlan zsidót akar látni, hogy a borbélyüzletekben figyelje meg a zsidókat. [...] Ilyenkor legjobb, ha markában morzsolja el az ember azt a pofont, mely tenyerében bizsereg, megjegyzi magának az idegen úr nevét és illetékes köröknek tudomására hozza. [...]*” Mindezek alapján elmondható, hogy az újság az asszimilációt sem fogadta el. A lap nézete szerint a „*zsidó zsidó marad mindenféle mezben.*”³²⁵

A *Közlöny* két ízben is foglalkozott a zsidók földszerzésével. Először azt vizsgálta meg, hogy kik vásároltak ingatlant az első világháború alatt, másodszor, hogy kik és hol szereztek ingatlant a világháború előtt. Ahogy az újság fogalmazott, fárasztó munkával és sok utánajárással megszerzett adatok alapján, a háború hat (sic!) éve alatt 66 házat vásároltak a zsidók. A háború előtt 80-an szereztek házat, így összesen 149 zsidó háztulajdonosa volt Kecskemétnek. Mindkét cikk megjegyezte, hogy a legszebb utcákban vásároltak házat, mint például a Nagykörösi, Beniczky Ferenc, László Károly, Kisfaludy és a Csáky utca. A cikk végezetül megállapította, hogy a zsidók tulajdonában lévő 2000 hold szőlőből 886 holdat a háború előtt vásároltak, ez a kecskeméti szőlőknek kb. 8%-át tette ki.³²⁶

Az 1921-es évben a magát általános keresztény irányú független politikai napilapnak nevező *Kecskemét és vidéke* is behatóan foglalkozott a zsidókkal. Többek között azért pa-

³²⁴ *Kecskeméti Lapok*. 1920. szeptember 4. 2.; szeptember 12. 3-4.; szeptember 30. 2-3.; október 24. 4.

³²⁵ A Kereskedelmi Kaszinó zsidó tagjait gettóbelieknek nevezte az újság.

Kecskeméti Közlöny. 1921. január 12. 2.; január 18. 2.; április 23. 3.

³²⁶ Még 1200 hold szántóföld is a zsidókhoz tartozott.
Kecskeméti Közlöny. 1921. március 27. 3.; április 9. 2.

naszkodott, hogy a lakosság továbbra is támogatta a zsidó lapokat. Feltette a kérdést, hogy mégis hogyan lehetséges ez, hiszen „[...] Magyarországon és pláne Kecskeméten fehér-terror dúlhöng?” A *Kecskeméti Közlöny*hez hasonlóan, mint láthattuk, ez az újság is „zsidózik”, azonban nem olyan sűrűn. A *Kecskemét és vidéke* nem feledkezett meg említést tenni a zsidók gazdasági hatalmáról. 1921. január 18-ai cikkükben kifejtették, hogy a zsidók sajtóhadjáratot indítottak az Áruforgalom Rt. ellen, mely tisztán keresztény kereskedelmi vállalat volt. Úgy gondolták, hogy a zsidókérdés megoldódik azzal, ha kiszorítják őket a gazdasági életből. Mindezt nem erőszakkal kívánták elérni, hanem szakértelemmel. Ha ez megvalósul, akkor a nemzet gazdag és erős lesz. Ez a szemlélet a lap szemszögéből érdekes, mivel korábban az akasztófát, mint a zsidók számára „méltó” helyet emlegették. A zsidókérdésben ez a kettős szemlélet jellemezte az újságot. Az antiszemitizmus támogatása nem lehet kérdéses. Oly annyira nem, hogy amikor a városi hirdetőtáblákról eltűntek az antiszemita plakátok (szándékosan, vagy véletlenül), az újság hasábjain ez nagy felháborodást keltett. „[...] Ez ma, midőn minden célravezető eszközt igénybe kell venni az okos antiszemitizmus táplálására, nem szabad elhanyagolni a plakátokat sem. Különösen ajánljuk e pár sort a város figyelmébe, amely tulajdonosa a hirdető oszlopnak.”³²⁷

Az 1920-as évek elején Nagykörösön is érezhetővé vált a zsidóellenesség a *Nagykörös és Vidéke* című lap hasábjain keresztül.³²⁸

1922-ben újra felerősödött az antiszemitizmus a *Kecskeméti Közlöny*ben, mivel július 20-án Héjjas Ivánt engedélyt nélküli toborzás miatt letartóztatták.³²⁹ Héjjas mellett az újság már eddig is több alkalommal „pálcát tört”, így nem volt kérdéses, hogy a volt fehérterror vezetőjének támogatása. Nemcsak a *Közlöny*, de a város nemzetgyűlési képviselői is felszólaltak Héjjas érdekében, valamint a kecskeméti ÉME is követelte Héjjas szabadlábra helyezését.

³²⁷ A *Kecskemét és vidéke* a zsidókról így vélekedett: „[...] Kik a bűnösök? Ők, a sohajavuló ghettoöpredék, vagy azok, akik felelősségteljes állásban nem akarják észrevenni a magyar faj újabb kifosztását és a megtorlással egyre késnek. [...] Kormány, mindenkori hatalmas Kormány! Mikor lesz erőd ezeket a hazaárulókat vagy véglegesen kiseperni, vagy hozzájuk méltó helyre, az akasztófára emelni? Mert lassú, de biztos módon ők ölnek meg bennünket!”

„[...] Nézzük csak, kik a főkolompósai a szabadkereskedelemnek. A legelső sorban ott találjuk a kereskedelem görbe orrú kalandorait, akik egész világra kiterjedő összeköttetések javára szeretnék ezt a könnyen félreérthető jelszót kisajátítani. [...]”

Olykor előfordult, hogy személyesen egy-egy zsidó volt a vizsgálódás tárgya: „Gonda Izidorék sehogyse akarnak belenyugodni abban, hogy kitették szűrüket a városatyák sorából és fellebbeznek, kérvényeznek s ki tudja még, hogy mi mindent követnek el az elvesztett pozíciók visszaszerzéséért. [...] Gondáék okosabban tennék, ha visszahúzódnának oduikba és egyáltalában nem mutogatnák magukat a nyílt lelkű, becsületes magyar emberek szeme előtt, akik oda kívánják őket, ahonnan jöttek: Munkács és Galícia ghettojába. Igazság szerint oda is valók, mert nekünk nem használnak semmit sem, csupán ártanak. Valóban elérkezett a végső ideje, hogy Izidorékat a törvény teljesen kiszorítsa azon területekről hová éppenséggel nem valók.”

Kecskemét és vidéke. 1921. január 6. 1.; január 11. 1.; január 18. 1.; január 23. 1.; február 5. 1.

³²⁸ Novák 2002. 171-174.

³²⁹ Zinner 1989. 173.

Alig egy héttel később Héjjast szabadon engedték, augusztus közepén a kecskeméti ÉME nagygyűlést szervezett tiszteletére, ahol méltatták őt.³³⁰

4.15 Az 1922-es nemzetgyűlési választások

Az 1921 folyamán végbement királypuccsok egyik belpolitikai következménye a KNEP bomlása és „lejárátódása” volt. Bethlen István miniszterelnök felismerte, hogy szükség van a kormány megerősítésére, a felerősödött legitimista programot képviselő Kiszgazdapárt miatt. Ezért 1921. december 22-én a szociáldemokratákkal megegyezést kötött, mely Bethlen – Peyer Paktum néven vált ismretté. Mivel a kiszgazdákkal történő tárgyalások nem jártak sikerrel, Bethlen politikai bravúrral belépett a Kiszgazda Pártba, követte őt a KNEP számos képviselője. Ezzel létrejött az Egységes Párt. 1922 elejére a választások kiírása esedékessé vált, mivel a Nemzetgyűlés 1920-ban, csak két évre kapott mandátumot. Ilyen politikai csatározások közepette került sor Kecskeméten a rendkívüli nemzetgyűlési választásra, azért mert az egyik képviselő mandátuma lejárt előtt elhunyt.³³¹

Az időközi választást február 5-ére írták ki, ez idő alatt a Függetlenségi 48-as Kossuth Párt képviselőjét folyamatosan támadták és zsidóbérencnek kiáltották ki.³³² A választási légkör kísértetiesen hasonlított az 1883-as rendkívüli választásra. Az ellenzéki képviselő ellene folytatott rágalomhadjáratnak legnagyobb szószólója a *Kecskeméti Közlöny* és a *Kecskemét és vidéke* című lapok voltak.³³³ A *Kecskeméti Lapok* az ellenzék képviselőjét támogatta, így a lapot ismét zsidólapnak bélyegezték meg.³³⁴ A választást végül az ellenzéki képviselő nyerte.³³⁵ 1922. június 1-én és 3-án újabb választást tartottak – az új választójogi rendeletnek megfelelően –, mert a nemzetgyűlés februárban feloszlott.³³⁶ Ezen a választáson mivel Kecskemétnek két választási kerülete volt, két Egységspárti és két 48-as Kossuthpárti képviselő mérkőzött meg egymással.³³⁷ A választás napján, felmerült a csalás gyanúja, az ellenzéki kép-

³³⁰ Napló 1922a. 488-490.; *Kecskeméti Közlöny*. 1922. július 26. 1.; július 29. 1.; augusztus 15. 1-2.

³³¹ Szabó 1994. 89.

Kecskeméti Közlöny. 1922. január 10. 1.

³³² *Kecskeméti Közlöny*. 1922. február 5. 1.

Dr. Zsitvay Tibor – Az Országos Kiszgazda- és Földműves pártta alapított Egységes Párt és Dr. Horváth Mihály – Függetlenségi 48-as Párt versengtek a szavazatokért.

³³³ *Kecskeméti Közlöny*. 1922. január 18. 1.; *Kecskemét és vidéke*. 1922. január 20. 1.; január 25. 1.

³³⁴ *Kecskeméti Lapok*. 1922. január 11. 1.; január 28. 1.; *Kecskemét és vidéke*. 1922. február 4. 2.

³³⁵ *Kecskeméti Lapok*. 1922. február 9. 1-2.

³³⁶ *Kecskeméti Közlöny*. 1922. június 1.; június 3. 1.

A Nemzetgyűlés 1922. február 16-án fejezte be a munkáját.

Szabó 1994. 89.

A 2200/1922. M.E. számú rendelet értelmében a választásra jogosultak aránya 30%-ra csökkent.

Püski 2006. 99-100;

<http://archive.today/SXRxt> (letöltés dátuma: 2014-06-29)

³³⁷ A két Egységspárti politikus: Dr. Zsitvay Tibor és Dr. Pekár Gyula

viselőket ismét támadták, emiatt a kiskunfélegyházi képviselő fel is szólalt a nemzetgyűlésben, így fogalmazott: „[...] A választások legnagyobb részét tulajdonképpen felekezeti és társadalmi osztályok elleni gyűlölet szításával folytatták le, az ellenzéki képviselők nem voltak egyebek, mint zsidópártiak, nem voltak egyebek, mint kommunisták.”³³⁸ A választást végül a két Egységspárti képviselő nyerte meg.³³⁹

Az 1922-es nemzetgyűlési választásokat megelőzve, Bethlen István Kiskunfélegyházán járt, ekkor dr. Endre Zsigmond főszolgabíró vendéglátását élvezte. A három nappal később megtartott nemzetgyűlési választás eredményeképpen dr. Horváth Zoltán (a kecskeméti dr. Horváth Mihályhoz nem kötik rokoni szálak) a Függetlenségi 48-as Kossuth Párt színeiben került be a nemzetgyűlésbe. Választási győzelmét a Félegyházi Hírlap azonnal támadta, mondván, hogy a választási lista részrehajlóan volt összeállítva és az összes zsidó rá szavazott. dr. Horváth Zoltán – aki a két világháború közötti időszak egyik legjelentősebb kiskunfélegyházi képviselője volt – igyekezett szembeszállni az antiszemitizmussal, mely elleni küzdelmét az 1919-es politikai programjában meg is fogalmazta. Országgyűlési mandátumot 1920-ban ennek ellenére nem nyert. Nem meglepő, hiszen politikai hitvallása éppen a fehérterror idején készült. Végül 1922 – 1926 és 1935 – 1939 között országgyűlési képviselő lett. Az 1939-es júniusi választáson már nem tudott mandátumot szerezni. A Kiskunfélegyházi Közlöny szerint azért, mert dr. Horváth Zoltán négy éves képviselősége alatt semmiféle eredményt nem ért el, ellenben németellenes és zsidóbarát volt és fellépett a zsidótörvény ellen ezzel elveszítette számos szavazó bizalmát. A félegyházi képviselő 1945-ben Dachauban halt mártírhalált.³⁴⁰

4.16 A zsidó hitközség

A kecskeméti izraelita hitközség élete a Tanácsköztársaság után sem normalizálódott. A hitközség 1919. szeptember 11-én kérte a városi tanácsot, hogy a csendőrség hagyja el tantermeit.³⁴¹ A hitközségi tantermeket először az első világháború kitörése után a sebesült katonák részére foglalta le a város, és öt tanteremből négyet továbbra is használtak, így viszont nem volt biztosítható a zavartalan hitoktatás.³⁴² Mind az elemi, mind közép-, kereskedelmi- és

---

A két 48-as Kossuthpárti politikus: Dr. Horváth Mihály és Dr. Melha Armand
Kecskeméti Közlöny. 1922. május 31. 2.

³³⁸ Napló 1922a. 16-28.

³³⁹ *Kecskeméti Közlöny*. 1922. június 4. 1.

³⁴⁰ Iványosi-Szabó. 361-362.; 394.; 550. Virág 1990. 37.

³⁴¹ MNL BKML, IV/1908/b 18640/1927

³⁴² 1919. szeptember 9-én a csendőrség kiürítette a II. kerületi népiskolát, helyette megkapta az izraelita egyház udvarában lévő négy helyiséget.
MNL BKML, VIII/249/b 409/1919

polgári leányiskolák növendékeinek hitoktatása itt zajlott. A fennálló állapot október folyamán sem változott érdemben, ráadásul a csendőrségen kívül, az állami kiségitő és a városi kereskedőtanonc iskola növendékei is használták a hitközség tantermeit, így a hitoktatás még inkább akadályokba ütközött.³⁴³ A hitoktatáshoz szükséges két tantermet a kereskedőtanonc iskola tanulói foglalták el. A tantermek kérdése a következő évben még mindig fennállt. 1920-ban annyi változás történt, hogy most már a kereskedő tanonciskola kérte a zsinagóga melletti iskolaépület átengedését a hitközségtől, melyet megtagadtak.³⁴⁴ Később már a városi tanács kérte a hitközséget az épület átadására, a válasz ismét nemleges volt. A helyzet megoldását a járásbírástól várták, mert a hitközség épülete volt az egyetlen, ahol a tanonciskola megfelelően berendezkedhetett volna. Az elutasítások ellenére, a Fiú Felsőkereskedelmi Iskolának a hitközség 1920 áprilisában biztosított tantermet, melyet az iskola az éves értesítőjében külön meg is köszönt.³⁴⁵ A támogatás nem véletlen, ugyanis az iskolába sok zsidó tanuló járt – 1919-ben a tanulók 32%-a volt zsidó –, valamint az iskolát a helyi Kecskeméti Kereskedő Kaszinó segítségével hozták létre 1917-1918 fordulóján.³⁴⁶ Az alapítólevél értelmében az iskola felügyelő-bizottságában a Kaszinó mindenkori elnöke is jelen volt, ezt a megállapodást azonban 1922-ben felrúgták és a mindenkori elnök helyett a Baross Szövetség egy tagja került be a felügyelő-bizottságba. A Kaszinó vezetője az őt megillető tagságot ideiglenesen csak három év múlva kapta vissza, amitől pár hónappal később végleg megfosztották. Ennek függvényében nem csoda, hogy amikor a történetek ellenére 1926 januárjában a Fiú Felsőkereskedelmi Iskola elkérte egy rendezvény céljára a Kaszinó nagytermét, a Kaszinó vezetősége a kérést a korábbi hozzáállás miatt elutasította.³⁴⁷ A tantermek felszabadítása érdekében 1927-ig többször fordultak a városi tanácshoz eredménytelenül.³⁴⁸

A helyi zsidóközösség a proletárdiktatúra bukása után hosszú évekig társadalmi visszavonultságban élt, a rabbik lelkészi illetményüket csak későn kapták meg.³⁴⁹

A hitközségi tagok a már korábban felsorolt problémák miatt, megpróbálták egymást anyagilag támogatni, ezért 1918 – 1923 között számos alapítványt hoztak létre a már meglévők mellett a rászorulókat megsegítésére.³⁵⁰ Ezt a célt szolgálta, a numerus clausus törvénybe

³⁴³ MNL BKML, IV/1901/b 270/1919

³⁴⁴ *Kecskeméti Közlöny*. 1920. szeptember 15. 2.

³⁴⁵ MNL BKML, IV/1930 37/1920

³⁴⁶ *Kecskeméti Közlöny*. 1920. szeptember 12. 1.; MNL BKML, IV/1930 37/1920

³⁴⁷ MNL BKML, X/233 2. k. Kereskedelmi Kaszinó Jegyzőkönyv 1922-1923.; 3. k. Kereskedelmi Kaszinó Jegyzőkönyv 1923-1927.; X/233 Kereskedelmi Kaszinó Levelezés 1930

³⁴⁸ MNL BKML, IV/1908/b 18640/1927

³⁴⁹ MNL BKML, IV/1926 268/1921

³⁵⁰ Dr. Kecskeméti Lajos ösztöndíj-alapítványa 1918 – 10.000 k. alaptőkével
Kohn Elek és neje alapítványa 1920 – 2000 k. alaptőkével
Gál Mór és neje alapítványa 1921 – 5000 k. alaptőkével

iktatása után létrejött, az 1914-ben alapított Joint Distribution Comitee nemzetközi zsidósegélyező szervezet is. Az országban 13 kerületi bizottságot állított fel a Joint, Kecskeméten is létrejött egy központot.³⁵¹

Az 1921. év végén az izraelita hitközség életében változások történtek. 1921. december 14-én a hitközség új rabbit kapott a nagyatádi dr. Borsodi József személyében.³⁵² Helyettesül, a hitközség jegyzőjét, Virányi Gyulát jelölték ki.

Az 1922-es év pozitív változást hozott, a hitközséghez tartozó egyesületek működése újból megindult, valamint szintén ez év novemberében rendezte meg a hitközség első kultúrrestjét a Kecskeméti Kereskedői Kaszinóban.³⁵³ A Kaszinó egyébként a zsidó kereskedőkön (mint ahogy azt már korábban is említettük) kívül, a többi zsidó közösségi tagnak is otthont adott. A zsidó iparosok és kereskedők nagy része vasárnaponként a Kaszinó helyiségében tartózkodott, így nem meglepő, hogy a köznyelv Zsidó Kaszinónak nevezte.³⁵⁴ Ráadásul a Kaszinó alelnöke, egyben a hitközség elnöke is volt.³⁵⁵

Fekete Andor és neje ösztöndíj-alapítványa 1921 – 5000 k. 1923 – 100.000 k. alaptőkével
Szénási Dezső és neje ösztöndíj-alapítványa 1923 – 250.000 k. alaptőkével
Kecskeméti Hitközség – Nem katalogizált iratok. dosszié: Illetmény kimutatás 1948 októberétől.

³⁵¹ <http://www.jdc.org/jdc-history/years/1914.aspx> (letöltés dátuma: 2011-12-28)

Kecskemét és vidéke. 1921. január 18. 2.

A kecskeméti központhoz tartoztak: Monor, Albertirsa, Alsódabas, Ráckeve, Soroksár, Nagytétény, Tass, Apos-tag, Dunapataj, Kalocsa, Kiskőrös, Kunszentmiklós, Izsák, Szabadszállás, Újkécske, Kiskunfélegyháza, Abony, Cegléd, Nagykőrös, Tápiószéle, Nagykáta és Halas.

Kecskeméti Lapok. 1921. február 9. 3.

³⁵² MNL BKML, IV/1926 32/1922

³⁵³ 1922 novemberében kérte a Kecskeméti Izraelita Leányegyesület, hogy működésüket újból engedélyezzék. A Leányegylet 1914-ben alakult és 1919-ben a kommunizmus alatt felfüggesztették tevékenységüket.

MNL BKML, IV/1908/b 5558/1923

A kecskeméti szegény izraelita tanulókat és a kézműves és mezőgazdasági pályára lépő ifjakat segélyező egylet szintén 1922-ben alakult.

MNL BKML, IV/1908/b 6182/1924

A rendezvény sikeres megrendezéséhez hozzájárult az is, hogy február hónapban sikerült a Kaszinónak visszaszereznie a nagytermet és a ruhatárt, melyet korábban (1920. február 12-én) ideiglenesen átengedett a keresztény szocialista szakszervezeteknek.

Kecskeméti Lapok. 1922. december 1. 2.; MNL BKML, IV/1908/b 5608/1922

³⁵⁴ MNL BKML, X/233 Kereskedelmi Kaszinó Levelezés 1924; *Kecskemét és vidéke.* 1922. január 27. 1.; *Kecskeméti Közlöny.* 1922. január 27. 2.; Szilágyi 2007. 14.

³⁵⁵ MNL BKML, X/233. 3. k. Kereskedelmi Kaszinó Jegyzőkönyv 1923-1927.; 3. d. 1. választmányi jkv.

5. Átmeneti időszak (1923 – 1928)

5.1 Szélsőjobboldali szervezetek megalakulása

A trianoni békediktátum után a volt Osztrák – Magyar Monarchia egységes gazdasága szétesett, ezért a gazdaságot új alapokra kellett helyezni, amihez nem állt rendelkezésre megfelelő nyersanyag és tőke. Következésként megjelent a munkanélküliség és az infláció, amely 1922-től havi két számjegyűvé vált. A probléma az 1923-as év végére csúcsosodott ki.³⁵⁶ Kecskemét a '20-as évek folyamán eladósodott, akárcsak Kiskunfélegyháza.³⁵⁷

A gazdasági nehézségek elégedetlenséghez vezettek a lakosság körében, majd hamarosan újabb antiszemita szövetségek és egyesületek jöttek létre Kecskeméten. 1926-ban január 24-én megalakult fővárosi segítséggel, a helyi antiszemita Turul Szövetség Werbőczy Bajtársi Egyesülete, ami a joghallgatók érdekeit képviselte.³⁵⁸ Első nagyszabású megmozdulását az egyesület 1926. március 14-én tartotta, amikor tagjai fáklyás felvonuláson vettek részt. A menet a jogakadémia elől indult és végigvonult a Rákóczi, majd a Nagykőrösi úton – a zsidók által lakott két legforgalmasabb utcán – majd a Kossuth szobor elé vonultak, ahol beszédek tartottak és szavalatok hangzottak el.³⁵⁹

1925-ben a helyi Turul azért támadta az 1899-ben alapított Kecskeméti Atlétikai (sic!) Klubot, mert tagjai között voltak zsidók, akikkel a klub elnöke barátságot tartott fenn.³⁶⁰

1925 folyamán jött létre a Turul egyik rokonszervezete a katolikus Foederatio Americana helyi szervezete.³⁶¹ A helyi Americana érdekessége, hogy a kezdetekben már tagja volt Székely Sándor zsidó származású gyógyszerész, akit a Katolikus Legényegylet 1933 júniusában világi elnökévé választott.³⁶² Szintén 1925-ben csatlakozott a kecskeméti jogakadé-

³⁵⁶ Romsics 2003. 154-156.

³⁵⁷ Kiss 1939. 27.; Iványosi-Szabó 1985. 380.

³⁵⁸ A hivatalos okiratok szerint az alapítási dátum 1929. december 16-án történt.

MNL BKML, IV/1939 241.; *Kecskeméti Közlöny*. 1926. január 26. 3.; *Kecskeméti Lapok*. 1926. január 23. 2. 10 évvel később taglétszámuk már elérte a 112 főt.

MNL BKML, IV/1910/c 3786/1941

Országosan a Werbőczy Bajtársi Egyesület 1920. július 11-én jött létre számos más bajtársi egyesület keretében. Ladányi 1979. 100.

³⁵⁹ *Kecskeméti Lapok*. 1926. március 4. 2.

³⁶⁰ Az országos Turul Szövetségről bővebben: Kerepeszki 2009.; MNL BKML, XXV/18 57/1945

³⁶¹ A pontos dátum 1925. október 7.

MNL BKML, IV/1939. 24.

³⁶² MNL BKML, IV/1910/c 27805/1939

Székely Sándor, a Kecskeméti Hitelszövetkezet tagjaként, majd később vezetőjeként teljesített kitűnő szolgálatot, melyet még a főispán is elismert.

MNL BKML, IV/1901/b 154/1940; *Kecskeméti Lapok*. 1933. június 7. 4.

Az Americana 1936-ban közel 600 fővel rendelkezett. 181 nagyasszony, 94 kisasszony, 175 dominus és 131 levente. MNL BKML, IV/1910/c 3786/1941

miai ifjúság a Szent István Bajtársai Szövetséghez.³⁶³ Az országos szervezet végül 1927-ben jött létre Szent István Bajtársi Egyesület néven.³⁶⁴ Az 1929 őszén megalakult Keresztény Magyar Ifjúságot Védő Egyesületnek – melynek nemcsak nevéből, de alapszabályából is kiderült, hogy csak keresztény ifjakat támogatott – is tagja volt Székely Sándor.³⁶⁵

Az 1930-as évek folyamán a kecskeméti református jogakadémia hallgatóira legfőképp, a Revizionista Liga és a Turul Szövetség gyakorolt nagy hatást. A politizálás egyre inkább az intézmény falain kívülre került, emellett a nyilvános rendezvények és a nagygyűlések száma emelkedett, melyen a jogakadémiai hallgatók nagyszámban vettek részt.³⁶⁶

5.2 Gazdasági gondok és az antiszemitizmus háttérbe szorulása

A '20-as évek közepén érzékelhető gazdasági problémák, a kecskeméti zsidókra is hatással voltak. Ennek első példája az 1924 végén tönkrement Fruktus Rt. volt.³⁶⁷ Az 1925-26-os év is nehéz volt a zsidó kereskedők számára, négy zsidó által vezetett nagyvállalat hitelképtelen vált, illetve az ismertebb kiskereskedők közül egy teljesen tönkrement, egy ellen pedig bűnügyi zárlatot rendeltek el.³⁶⁸ A problémát tovább fokozta, hogy 1925 szeptemberében a városi vásár a zsidó újévre esett, így a zsidó kereskedők beadványban kérték a várost, hogy halasszák el azt az ünnepre való tekintettel, melyet elutasítottak.³⁶⁹

Mint láthattuk, a gazdasági probléma a nagyvállalatokat sem kímélte. 1924 májusában a Kecskeméti Ipartestület a fővárosi iparkamarának elpanaszolta, hogy a helyi cipésmesterek önállóságok megőrzése érdekében, a Schiffer-cipőgyárban mint segédek kénytelenek dolgozni.³⁷⁰ A zsidók által alapított cipőgyár helyzete azonban koránt sem volt ideális. 1924-26 között a gyárban három alkalommal sztrájkoltak a munkások.³⁷¹ A problémát tovább nehezítette a sorozatos sztrájkon kívül, hogy 1927 januárjában betörték a gyár területére és nagy értékű

³⁶³ MNL BKML, IV/1908/b 397/1926

Az egyesület 1933-1935 között nem működött, majd 1936-ban újjáalakult 15 fővel.

MNL BKML, IV/1910/c 3786/1941

³⁶⁴ Kerepeszki 2009. 28.

³⁶⁵ MNL BKML, IV/1939 99

³⁶⁶ Pető 2003. 174.

³⁶⁷ A cég volt tulajdonosát Steinherz Rudolfot 1931-ben kalapáccsal brutálisan meggyilkolták.

Kecskeméti Közlöny. 1931. május 29. 1.

³⁶⁸ *Kecskeméti Közlöny.* 1925. január 10. 1. Rothbaum-Lebovics cég

Kecskeméti Lapok. 1925. január 11. 2. Kohn-Rothbaum cég

Kecskeméti Közlöny. 1925. március 1. 1. Adolf-Schlezinger cég

Kecskeméti Közlöny. 1925. április 24. 1. Klein Sándor

Kecskeméti Közlöny. 1925. május 15. 3. Faragó-Katz cég

Kecskeméti Közlöny. 1925. június 24. 1-2. Schlezinger Márton

³⁶⁹ *Kecskeméti Közlöny.* 1925. augusztus 26. 4.

³⁷⁰ MNL BKML, IX/216 210/1924

³⁷¹ *Kecskeméti Közlöny.* 1924. augusztus 15. 5.; november 1. 2.; 1926. július 21. 3.

bőrt loptak el onnan.³⁷² A cipőgyár két évvel korábban a város vezetői felé egy igencsak előnyös ajánlattal élt. Nevezetesen, a város tisztviselőinek és alkalmazottainak olcsóbban és háromhavi részletre adta a cipőket.³⁷³ 1932-ben a helyi iparosok panaszos levelet írtak a gyár vezetőségének, ugyanis a gyár alkalmazottai nagymennyiségű alapanyagot vásároltak fel, ezzel egyrészt megnehezítették a városban élő iparosok megélhetési körülményeit, valamint növelték a kontárok számát.³⁷⁴ A gazdasági problémák a nagykőrösi zsidóságot is súlytották. 1928-ban a volt hitközségi elnök, aki egy európai hírű exportcég vezetője volt egészségügyi és cégével kapcsolatos (korábbi alkalmazottjaival pereskedett ez vezetett a cége csődjéhez) problémák miatt felakasztotta magát.³⁷⁵

1927-ben a további gazdasági problémák elkerülése érdekében kereskedők egy csoportja köztük zsidók egy társaságot alapítottak és különböző kedvezményekkel igyekeztek megnyerni maguknak a lakosságot.³⁷⁶ Az összefogás szükségességét a helyi OMKE zsidó elnöke, már évekkel korábban szorgalmazta.³⁷⁷

A város gazdasági életében az 1927-es év más változást is hozott, ugyanis a budapesti Weiss-Manfréd Művek érdekeltiségébe tartozó Labor Bizalmi Rt, a Weiss család pénzügyi vállalata megvásárolta szeptember 8-án a Kecskeméti Konzervgyár részvényeinek döntő többségét (25.000 db).³⁷⁸ Ezt követően után a gyár hatalmas fejlődésnek indult.³⁷⁹ A gyár jogilag továbbra is önálló részvénytársaságként működött, ám a továbbiakban a Weiss-Manfréd konszern érdekeinek megfelelően irányították.³⁸⁰

Alig fél évvel később, 1928 márciusára befejeződött a nagykőrösi székhelyű Benedek József és Fia cég baromfifeldolgozó, hűtőház és jéggyár épületegyüttesének építése.³⁸¹ Mivel a gyár felépítése mind a városnak, mind a környék lakosságának csak előnyére vált, ezért a város 600.000 darab téglát biztosított az építkezéshez, valamint a villanyáramot kedvezményesen szolgáltatta.³⁸² A város életében kulcsfontosságúnak bizonyult a gyár fejlesztése, mivel 1934 utolsó három hónapjában az ország baromfiexportjának 20%-át Kecskemét biztosította, Nagykorössel együtt 1934-ben 60 millió kg. baromfit exportáltak. 1935-re Európa-hírű korszerű létesítménnyé vált a komplexum, köszönhetően annak, hogy 1934 végén az ország

³⁷² *Kecskeméti Közlöny*. 1927. január 8. 1.

³⁷³ MNL BKML, IV/1930 8558/1925

³⁷⁴ MNL BKML, IX/216 738/1932

³⁷⁵ Novák 2002. 236-237.

³⁷⁶ *Kecskeméti Közlöny*. 1927. szeptember 18. 4.

³⁷⁷ *Kecskeméti Lapok*. 1923. szeptember 18. 1.

³⁷⁸ Bóka 1968. 271.

³⁷⁹ *Kecskeméti Lapok*. 1927. október 25. 1.

³⁸⁰ Bóka 1968. 271.

³⁸¹ Novák 2002. 211-212.

³⁸² MNL BKML, IV/1903/a 1927 49. kötet

legnagyobb hűtőházát építette fel, melyet a lakosság számára is nyilvánossá tettek.³⁸³ A cég a velük szemben tapasztalt antiszemita megmozdulások és Nagykőrös város negatív hozzáállása, valamint a rossz gazdasági helyzet miatt kezdett fejlesztésbe Kecskeméten, majd fokozatosan a központját is áthelyezte.³⁸⁴ A cég 1937-ben jéggyártó és hűtőházi, valamint baromfivágó és hizlalói gyárszerű tevékenység folytatására iparigazolványt kapott.³⁸⁵

1928 októberében a keresztény munkások még ünnepnapot szerveztek, hangoztatva, hogy mindez a „szociális és keresztény gondolat” jegyében történt, de 1929-re a *Kecskeméti Közlöny* felhagyott az antiszemita cikkekkkel, sőt pár évvel korábban a szerkesztőváltást követően már a zsidók hirdetései is megtalálhatóak voltak az újságban.³⁸⁶ Ezen kívül a lap a korábban általuk is Zsidó Kaszinónak nevezett vezetőségével 1930-ban – a *Kecskeméti Lapokkal* együtt – tárgyalásokat kezdeményezett. Ebben kifejezetten kérték, hogy az „[...] egyesület előadásaira, összejöveteleire, a nyilvánossággal kapcsolatos egyéb eseményeire vonatkozó nyomtatványait a napilapokat előállító nyomdánk útján szíveskedjenek megrendelni [...]”.³⁸⁷

Az 1926. évi XXII. tc., azaz a felsőház felállításáról szóló törvény, ami a magyarországi zsidóság jogi státuszát érintette, szintén hozzájárult az antiszemitizmus enyhüléséhez. A törvény életbelépése után az izraelita hitfelekezet vezetői is tagjai lehettek a felsőháznak. A Bethleni politika megvalósulni látszott. Bethlen szerint volt zsidókérdés, de nem a keresztény középosztály számára konkurenciát jelentő zsidókat akarta háttérbe szorítani, hanem a keresztény középosztályt felemelni.

A numerus clausus törvényt, többszöri nemzetközi tiltakozások után 1928-ban módosították, eltörölték a faji cikkelyt, – igaz, rejtett más formában, a szülők foglalkozásának ürügye alatt a törvény fenntartotta – ezzel együtt, a helyi antiszemitizmus fokozatosan csökkent.³⁸⁸ Már maga a módosítás ténye is csak kevés visszhangot váltott ki. A jogakadémiai hallgatók háromnapos távollétükkel sztrájkoltak, illetve a törvény módosítása ellen a városban plakátokat ragasztottak ki ismeretlen tettesek, ezeket a rendőrség még aznap eltávolította.³⁸⁹

---

³⁸³ *Kecskeméti Közlöny*. 1934. november 11. 2. 1935. január 15. 1.; február 28. 2.

³⁸⁴ 1932-ben és 1935-ben is érték a céget antiszemita támadások.

Kecskeméti Közlöny. 1932. október 6. 2.; 1935. január 30. 1.

A Benedek-cég exportjának mindössze 6-8%-át adta Nagykőrös.

Kecskeméti Közlöny. 1935. február 17. 2.; Novák 2002. 211-212.

³⁸⁵ MNL BKML, IV/1916 171/1937

³⁸⁶ *Kecskemét és vidéke*. 1925. augusztus 9. 3.; *Kecskeméti Közlöny*. 1928. október 7. 3.; október 16. 5.

³⁸⁷ MNL BKML, X/233 Kereskedelmi Kaszinó Levelezés 1930

³⁸⁸ Gyurgyák 2001. 124-125, 129.

³⁸⁹ *Kecskeméti Közlöny*. 1928. február 17. 1.; *Kecskeméti Lapok*. 1928. február 17. 1.

A debreceni egyetemen azonban ennél sokkal súlyosabb atrocitásokra került sor. Erről bővebben: Kerepeszki 2005. 42-75.

Mindezek ellenére sajnos nem jelenthetjük ki egyértelműen, hogy az antiszemitizmus megszűnt. 1930 januárjában a kecskeméti izraeliták új hitközségi elnököt iktattak be hivatalába, nevezetesen dr. Donáth Józsefet, aki így nyilatkozott: „[...] *A magam részéről távoltartom a napi politika kérdéseit egyházunktól és az előjáróság működésétől. Országos politikai vonatkozásban nincs is más mondanivalóm, mint az, hogy várjuk a gazdasági antiszemitizmus és a numerus klauzus (sic!) megszüntetését. A lelkek békéjét és nyugalma tudnánk megtartani, ha elérnénk, hogy Kecskeméten szűnnék meg először a gazdasági antiszemitizmus. Itt kelt életre, bízunk benne, hogy itt fog először megszűnni hatása, itt teremtyük meg az őszinte együttérzésen alapuló összefogást. [...]*”³⁹⁰A hitközségi elnök beszéde jó néhány kérdést vet fel. Mint például, hogy mit érthetett gazdasági antiszemitizmus alatt, mit gondolhatott, amikor azt nyilatkozta, hogy mindez Kecskemétről indult el és miért várta a numerus clausus megszüntetését. Az utolsó felvetésére választ adhatunk, habár 1928-ban valóban módosították a zárt szám törvényt, ahogy erre már korábban utaltunk, ennek ellenére az továbbra is a zsidókat érintette hátrányosan. A hitközség elnök többi felvetésére jelen kutatásunk során nem tudunk választ adni.

---

³⁹⁰ *Kecskeméti Lapok*. 1930. január 15. 2.

6. Nyugalmi időszak (1929 – 1937)

6.1 Szélsőjobboldali szervezetek megalakulása

Az 1929-es év a világtörténelemben komoly változást hozott, a világgazdasági válságot. Ennek hatására a következő években Magyarországon kezdetüket vették a szélsőjobboldali szervezkedések.³⁹¹ Ilyen volt többek között az 1930-ban Kecskeméten zászlót bontó Bajcsy-Zsilinszky Endre-féle párt, melynek alap gondolata nem volt ismeretlen a helyiek számára. Zsilinszky-Endre beszédében hivatkozott a hat évvel korábbi eseményekre (az 1924-es Fajvédő Párt alapítására utalt), ugyanis már akkor elvetették Kecskeméten a fajvédelem és a szélsőséges nemzeti gondolat magvát.³⁹² Ennek a gondolatnak a megvalósítása végül nem járt sikerrel.³⁹³ Nagykőrösön szintén ebben az év decemberében jött létre az antiszemita Turul Szövetség Arany János Bajtársi Törzse. Céljai között szerepelt az egyetemre kerülő diákok összefogása. Megalakulásától kezdve az antiszemitizmus és a zsidó nagytőkével való szembenállás jellemezte.³⁹⁴

Kecskeméten 1932-ben megjelent a Böszörményi-Meskó féle párt.³⁹⁵ Az újonnan létrejött szervezkedés egy évvel később a helyi vágóhídon keveredett szóváltásba zsidó fiatal emberekkel, mely tettelegesséig fajult.³⁹⁶ 1934-ben olvashatunk utoljára a pártról, utána hosszú évekre eltűntek a kecskeméti horogkeresztesek – vagy ahogyan a *Kecskeméti Lapok* nevezte őket, nyilasok.³⁹⁷ Nagykőrösön – amely a Böszörményi-féle párt egyik központja volt – sokkal aktívabbak szervezkedések voltak, mint Kecskeméten.³⁹⁸ A Böszörményi-féle párt

---

³⁹¹ Már 1928-ban voltak próbálkozások, többek között ilyen volt a Magyar Fascista Párt, amely azonban nem volt hosszú életű.

Paksa 2007. 69.

Kecskeméten is történt ez ügyben mozgolódás, de hamar eltűntek.

Kecskeméti Lapok. 1928. december 2. 3.

³⁹² „[...] Ekkor szerveződik meg a Kisgazdapárt és Bajcsy- Zsilinszky Nemzeti Radikális Pártja mellett vagy félutcat német mintát másoló nemzetiszocialista pártocskák. Ezek a magyar nemzetiszocialista válságpártok az egyre rosszabbra forduló gazdasági helyzetben egyre radikálisabb szociális demagógiával és vad antiszemitizmussal kínálnak egyszerű látszatmegoldásokat a nyomorgó tömegeknek.”

Paksa 2007. 70.

³⁹³ *Kecskeméti Lapok*. 1930. augusztus 12. 3.

³⁹⁴ Novák 2002. 176.

³⁹⁵ A Nemzeti Szocialista Magyar Munkáspártot Böszörményi Zoltán 1930 októberében alapította.

Paksa 2007. 70.; *Kecskemét és vidéke*. 1932. szeptember 18. 2.

³⁹⁶ *Kecskeméti Lapok*. 1933. április 6. 1.

Két nappal korábban a zsidó ortodox templom és több kecskeméti zsidó ház falára rajzoltak sárga foltot. A kecskeméti horogkeresztesek tagadták, hogy bármi közük lett volna az üggyhöz, holott ugyanolyan foltokról van szó, mint amit a német nácik festettek a falakra.

Kecskeméti Közlöny. 1933. április 4. 2.

³⁹⁷ *Kecskeméti Lapok*. 1934. június 23. 3.

³⁹⁸ Paksa 2009. 285.

központja az antiszemita uszításairól ismert *Nagykőrösi Közlöny* – többek között a Benedektelep elleni uszítás egy része is hozzájuk kapcsolódott – pincehelyisége volt.³⁹⁹

Kiskunfélegyházán 1934-ben megalakult a helyi Nyilaskeresztes Párt.⁴⁰⁰ Politikai működésük nem volt jelentős, annak ellenére, hogy 1935-ben és 1939-ben is bekerültek a város képviselőtestületébe. Az egyetlen említésre méltó „akciójukat” 1944-ben követték el, amikor 20-30 fős csoportjuk zsidónak öltözve ijesztgette a cigánygyerekeket.

A kecskeméti Turul Szövetség 1936-ban a nyitott a nők felé. Megalakította a Dobó Katica törzsét, melybe a megalakulás napján 25 leány belépett, legtöbbjük tanítónő volt.⁴⁰¹

6.2 A zsidó kereskedők és a hitközség

A világválság hatással volt a helyi zsidók gazdasági helyzetére. 1930 decemberében egy 77 éves, 1931 márciusában egy 70 éves cég zárta be örökre kapuit. 1932-ben a Benedektelep volt kénytelen 350 munkást elbocsájtani, ugyanígy tett 80 emberrel a Konzervgyár.⁴⁰² A Benedek-cég nagykőrösi telepén is elbocsátotta az összes idénymunkást – mintegy 60 főt –, mivel 1932 tavaszán gyakoribbá váltak az antiszemita megmozdulások. Bezúzták a zsidótemplom, valamint több zsidó magánház ablakát, és a keresztények házának falára felírták az ébredők korából ismert jelszót: „üsd a zsidót!”. A cég vezetése kijelentette, hogyha a tettesek nem kerülnek kézre, akkor Nagykőrösön beszünteti a vásárlást és átköltözik Kecskemétre. Korábban láthattuk, hogy ez végül megtörtént, de nem csak az antiszemita uszítások miatt. Ez a heves reakció nem véletlen, mivel a cég egyik vezetője, Benedek György a Kecskeméti és a Nagykőrösi Kereskedői Kaszinó és a nagykőrösi hitközség elnöke, valamint a Nagykőrösi Népbank igazgatósági tagja volt.⁴⁰³

A sorozatos gazdasági problémák miatt 1932. május 1-8. között megrendezték a Kecskeméti Vásárt, melyen részt vett a Konzervgyár, a Schiffer-cipőgyár és számos kisebb cég. A vásáron eladóként megjelent cégek áruik árát nagymértékben csökkentették.⁴⁰⁴ A fogadtatás

---

A kecskeméti nyilasokhoz 1936-ban egy akció köthető: 1936. november 6-án éjjel a Gáspár András utca és a Mária-város környékén tíz zsidóellenes röpcédulát ragasztottak ki. A tetteseket nem sikerült elfogni.

MNL BKML, IV/1901/a 134/1936

³⁹⁹ Novák 2002. 180, 182.

⁴⁰⁰ Virág 1990. 38.

⁴⁰¹ *Kecskeméti Közlöny*. 1936. november 14. 1.

⁴⁰² *Kecskeméti Közlöny*. 1930. december 21. 1.; 1931. március 20. 2.; 1932. január 14. 2.; január 15. 1.

A Benedek-cég az elkövetkező években a megpróbáltatásokat átvészelte, ugyanis 1934-ben a város egyik legnagyobb adózói közé tartozott a Benedek-telep, 1935-re adóalapja meghaladta a 137.000 pengőt.

MNL BKML, IV/1910/a 16/1937

⁴⁰³ Novák 2002. 178, 225; *Kecskeméti Lapok*. 1932. április 6. 4.

⁴⁰⁴ *Kecskeméti Közlöny*. 1932. április 21. 2.; április 22. 1.; április 23. 4.

óriási volt, Fantó Lipót szavaival élve: „Ezt már rég meg kellett volna csinálni”.⁴⁰⁵ A vásár csak ideig-óráig oldotta meg a problémákat. 1932 júniusában ideiglenesen a gyufagyár zárta be kapuit.⁴⁰⁶ Végso elkeseredésükben a helyi kereskedők és iparosok augusztus 11-én délelött 10 órakor bezárták üzleteiket és az Iparos Otthon nagytermében tiltakoztak az aránytalanul nagy közterhek, közüzemek és a kartellek ellen.⁴⁰⁷

A város zsidókkal szembeni eddigi politikáján változtatott. Kutatásaink során erre két példát találtunk. **1.** 1929-ben Kellermann Bernát részére az Ipartestület egy igazolványt állított ki, amelyben támogatta, hogy Kellermann az általa szabadalmaztatott önműködő elektromos távellenőrző készülék külföldi szabadalmi hatósági díját később fizethesse be, a rossz gazdasági helyzet miatt. A magyar szabadalmi bíróság már megadta ez a haladékot a 70 éves iparosnak. Az igazolványban méltatták Kellermann, aki a város megbecsült tagja volt, 1885 óta folytatta villanszerelő kisiparát. A vidéki elektrotechnikusok nála töltötték tanonc éveiket.⁴⁰⁸ **2.** 1931 augusztusában a Kecskeméti Keresztény Munkásegylet kérelmét részben viszont visszautasította a város.⁴⁰⁹ Történt ugyanis, hogy a munkásegylet azt kérte a város kisgyűlésétől, hogy a nagyobb beruházások megvalósítása során, a város csak helybeli kőműveseket és ácsokat alkalmazzon, kiváltképp azokat, akik ennek az egyletnek a tagjai, tehát csak keresztények. A kisgyűlés a kérésre úgy reagált, hogy a város lehetőségéhez mérten már eddig is csak helyi munkásokat alkalmazott. A második kérést nem teljesíthette, hiszen „[...] *sem a munkavállalás szabadságával, sem a közszállítási szabályrendelet előírásával nem egyeztetethető össze, de nem volna sem szociális, sem méltányos, ha a város mint erkölcsi testület a munkavállalás szabadságát és a kereseti lehetőségeket nem egyformán biztosítaná minden arra rászoruló érdemes egyénnek.*”⁴¹⁰

⁴⁰⁵ Kecskeméti Közlöny. 1932. április 21. 2.

⁴⁰⁶ Kecskeméti Közlöny. 1932. június 26. 2.; augusztus 28. 2.

⁴⁰⁷ Zsidók és nem zsidók vegyesen. A gyűlésen többek között elsőként felszólat a zsidó Kertész Menyhért a Fűszerkereskedők Egyesületének alelnöke, majd dr. Schönberger Dezső az OMKE alelnöke és a nagygyűlést a szintén zsidó Kecskeméti Mihály OMKE elnök zárta.

Kecskeméti Közlöny. 1932. augusztus 11. 2.;

⁴⁰⁸ MNL BKML, IX/216 1119/1929

⁴⁰⁹ A Kecskeméti Keresztény Munkásegylet 1904-ben alakult. Részlet az alapszabályzatból: „[...] 2. §. A keresztény munkás-egyesület célja: a keresztény kis-iparosok, kis-kereskedők, kis-hivatalnokok, kis-gazdák, ipari, gyári, mezőgazdasági és háztartásbeli alkalmazottak, szóval a keresztény munkásosztály gazdasági érdekeit önszegélyezés és szövetkezés által előmozdítani és megvédeni, – a keresztény munkások valláserkölcsei és hazafias érzületét ápolni, szellemi képzettségét és szaktudását fejleszteni s így a nemzetközi és vallásellenes szociáldemokráciával szemben, határozott keresztény szellemben, békés úton, törvényes eszközökkel oldani meg a szociális kérdést. [...]”

MNL BKML, IV/1910/c 23911/1932

1936-ra taglétszámuk elérte az 1150 főt.

MNL BKML, IV/1910/c 3786/1941

⁴¹⁰ MNL BKML, IV/1903/c 1931

A zsidó közösség gazdasági problémái a hitközséget is súlyosan érintették. 15 százalékkal csökkentették az alkalmazottak bérét, és további problémát jelentett, hogy a zsidóság száma évről-évre csökkent.⁴¹¹ A rossz anyagi körülmények ellenére 1931-ben több alkalommal próbált ételosztással segíteni a szegényeken az izraelita közösség.⁴¹² 1937-re a hitközség anyagi helyzete stabilizálódott, mutatja ezt az is, hogy az Izraelita Jótékony Nőegylet sikeres táncestélyt tudott rendezni a Kereskedői Kaszinóban.⁴¹³

6.3 A Szeszfőzde, Hírös Hét és a Kiskun Napok

Az 1934-es év végre a változások éve volt. Májusban kereskedők egy csoportja számos zsidó taggal újjáalakította az „Áruforgalom” beszerzési központot.⁴¹⁴ Emlékeztetőül: 1921-ben a korábbi Áruforgalmat az akkori vélekedés szerint folyamatosan támadták a helyi zsidók, ezzel szemben 1934-ben már nem tisztán keresztény gazdasági együttműködésként alakult újjá. Június folyamán átadták a Központi Szeszfőzde üzemét a város vezetőségének, mely az ország legmodernebb üzeme lett.⁴¹⁵ A város a szükséges tőkét nem tudta előteremteni, így zsidó származású Führer Izidor kezébe került a vezetés, viselve a modernizációhoz szükséges 30.000 pengős költséget.⁴¹⁶ Führer Izidornak nem csak Kecskeméten, hanem Kiskunfélegyházán is volt érdekeltsége, az ottani szeszfőzdében. A vezetést 1930. január 1-jével kezdte meg, szerződése szerint tíz évig, melyet 1935-ben újabb három évre meghosszabbítottak. Szüksége volt arra, hogy eredményeit elismerjék, mivel abban az évben lett öngyilkos a felesége. Führer a félegyházi szeszfőzde modernizálást is segítette közel 25.000 pengővel. Mivel a város és Führer között anyagi természetű nézeteltérés alakult ki. Minden körülmények között 1000 pengőt kellett volna fizetnie a városnak, melyet idővel duplájára emeltek. Ezért az igazgatóságot átruházta a szintén zsidó származású Freund Miksára. Végül a város 1940 márciusában megvásárolta a szeszfőzdet, így az házi kezelésbe került.⁴¹⁷

A kecskeméti szeszfőzde hamarosan Európa-szerte ismert lett. A hírnevét többek között egyik technikai újításának köszönhetette, – amely újonnan kinevezett zsidó igazgató nevéhez fűződött – a variációs borszeszfőzőnek.⁴¹⁸

⁴¹¹ *Kecskeméti Közlöny*. 1932. november 11. 4.

⁴¹² *Kecskeméti Lapok*. 1931. október 14. 2.; november 26. 1.

⁴¹³ *Kecskeméti Közlöny*. 1937. január 12. 4.

⁴¹⁴ *Kecskemét és vidéke*. 1934. május 6. 2.

⁴¹⁵ *Kecskeméti Közlöny*. 1934. június 14. 2.

⁴¹⁶ Megbízatása 1939. szeptember 1-ig tartott.

MNL BKML, IV/1943 7896

⁴¹⁷ *Kecskeméti Közlöny*. 1935. július 2. 1.

MNL BKML, V/175/b 20/1941

⁴¹⁸ 1920. április 8-áig a szintén zsidó származású Kecskeméti Adolf volt a szeszfőzde igazgatója.

MNL BKML, IV/1908/b 3139/1920

1934 legnagyobb eseménye azonban minden kétséget kizáróan, a július folyamán megrendezett és méltán híressé vált Hírös Hét lett.⁴¹⁹ Több ezer ember látogatta meg a rendezvényt az ország minden pontjából. Ez volt az első nagyobb volumenű lépés a város gazdasági fellendítése érdekében. A Hírös Hét sikeréhez az is hozzájárult, hogy 1932-ben az akkori vezetés úgy gondolta, hogy ezen a vidéken a szőlő- és gyümölcstermesztésnek nagy jövője lehet, és azon fáradoztak, hogy ezt megteremtsék.⁴²⁰ Nem tévedtek, hiszen ez a szemlélet segítette átvészelni a gazdasági válságot.⁴²¹ Az elképzelés sikeresnek bizonyult, a válság után 1934-ben az országból exportált friss gyümölcsnek 43%-át Kecskemét és környéke adta.⁴²² Emlékeztetőül: a kecskeméti és a nagykovácsi zsidóknak nagy szerepe volt a gyümölcs termesztésében és értékesítésében már a XIX. század végétől.

A Hírös Hét sikere után, további nehézségekkel kellett szembenéznie a városnak, hiszen az elkövetkező hónapokban a várost elemi csapások sora sújtotta. A Hírös Hét utolsó napjaiban július 23-án jégverés pusztított Kecskemét határában. 1935 májusában tovább folytatódtak a megpróbáltatások, először fagy, majd újabb soha nem látott nagyságú jégverés formájában.⁴²³

Kecskemét város lakosságának a gazdasági fellendülése iránti elkötelezettségét bizonyítja, hogy az egyesületek közül a gazdasági egyesületek taglétszáma volt a legmagasabb 1936-ban (3608).⁴²⁴ A működő egyesületek száma 1936-ban több mint 80 volt, taglétszámuk meghaladta 21.000 főt, tehát a város minden negyedik embere egyesületi tag volt.⁴²⁵

A Szegedi-, a Miskolci-, a Tokaji- és a Kecskeméti Hírös Hét után Kiskunfélegyházán szeptember 2-án megrendezésre került az első Kiskun Napok (ekkor még „Félegyházi Nap” név alatt).⁴²⁶ A megrendezett esemény nemcsak helyi szenzáció volt, országos visszhangja is lett. Az újságok becslése szerint közel 20.000 látogató volt jelen a rendezvényen. A prominens személyek közül kiemelkedett József főherceg, aki nagy éljenezések közepette beszédet mondott a rendezvényen. A helyieknél fokozatosan előtérbe került a „keresztény-nemzeti-irredenta” érzés. Ennek jelei megfigyelhetőek voltak a Kiskun Napok rendezvényén: A ter-

---

A Szeszfőzde 1935-ben már egy angol céggel kötött szerződést a cég, barackpálinka-whisky export-import tekintetében.

MNL BKML, IV/1910/a 58/1935; *Kecskemét és vidéke*. 1938. február 14. 5.

⁴¹⁹ Kiss 1939. 30.

⁴²⁰ MNL BKML, IV/1910/c 517/1932

⁴²¹ Székelyné 1993. 58. old.

⁴²² Romsics 2003. 171. old.

⁴²³ Kiss 1939. 30.

⁴²⁴ MNL BKML, IV/1910/c 3786/1941

⁴²⁵ 1932-ben 82 egyesület működött 14430 fővel. 1932-ig ezernél több taglétszámmal egyetlen egyesület sem rendelkezett.

MNL BKML, IV/1910/c 3786/1941

⁴²⁶ Iványosi Szabó 1985. 385.; Kiss 1939. 30.; Kőfalviné 2012. 2.

ménykiállításon lehetett egy olyan Nagy Magyarország és Csonkamagyarország térképet látni, amely különböző színű szőlőszemekből és paprikából volt kirakva és mindenütt olvasható volt a felirat (emlékműveken, kirakatüvegeken, lakásajtókon): Maradhat ez így? Nem, nem, soha!⁴²⁷

6.4 Az ügyvédi numerus clausus

Ahogy a hitleri Németország egyre erősebbé vált és 1935-ben kiadták a nürnbergi fajvédelmi törvényeket, újabb szélsőjobboldali megmozdulások vették kezdetüket Magyarországon. Újból előtérbe került a fajvédelem, az antiszemitizmus. Szintén ebben az évben került terítékre az ügyvédi reform, melynek részben zsidóellenes éle volt. A törvénytervezet 31. §-a előírta, hogy az ügyvédi kamarák vezetőségében a felekezetek tagjai, csak az ország lakosságához mért arányuknak megfelelő számban lehetnek jelen.⁴²⁸

Az ügyvédi numerus clausus elgondolása a kecskeméti ügyvédek előtt nem volt ismeretlen. Először 1927-ben merült fel a kecskeméti kamarában ez a kérdése, melyet akkor levettek a napirendről, mondván, hogy még a törvénytervezet sem készült el.⁴²⁹ Az 1927-es dátum nem véletlen, mivel ekkor vetődött fel a Bethlen István vezette kormányban, hogy a numerus clausust el kellene törölni, és ekkor jött létre az országos fajvédő ügyvédszervezet a MÜNE, melynek ereje nem volt jelentős.⁴³⁰

Legközelebb ezzel a kérdéssel a kecskemétiiek 1931-ben „találkoztak” újra, amikor a ceglédi kamara – a kecskeméti kollégáknak eljuttatott – éves jelentésében felvetette az ügyvédi zárt szám kérdését.⁴³¹ Az elkövetkező években, szinte állandóan napirenden volt az ügyvédi zárt szám megállapítása, melynek voltak támogatói és ellenzői.⁴³² Végül 1935-ben a kecskeméti kamara a kamaránkénti fakultatív numerus clausus mellett tette le a voksát, sőt kívánatosnak tartotta a tagfelvételre is kiterjeszteni a „keresztény nemzeti jelleget”.⁴³³ Egyértelműen kijelenthető, hogy ezzel a lépéssel a kecskeméti kamarában jelenlévő és leendő zsidó tagokat akarták háttérbe szorítani.

Az ügyvédektől az irredentizmus sem állt távol. 1936-ban táviratban üdvözölték Mussolinit milánói beszéde után.⁴³⁴

---

⁴²⁷ Iványosi-Szabó 386-387.

⁴²⁸ Kovács M. 2001. 160.

⁴²⁹ *Kecskeméti Lapok*. 1927. december 20. 1.

⁴³⁰ Kovács M. 2001. 126.

⁴³¹ MNL BKML, IX/235/a 303/1931

⁴³² *Kecskeméti Lapok*. 1932. július 3. 2.

MNL BKML, IX/235/a 433/1933

⁴³³ *Kecskeméti Közlöny*. 1935. április 30. 2.; augusztus 22. 1.; augusztus 29. 1.; MNL BKML, IX/235/a 694/1936

⁴³⁴ *Kecskeméti Közlöny*. 1936. november 10. 1.

1937-ben a kamarában nyíltan előtérbe került a zsidókérdés. Dr. Donáth József zsidó ügyvéd, választmányi tag felszólalásában nehezményezte, hogy miért csak két zsidó vallású egyént tüntettek fel a választmányi jelölő listán, a többi tisztségre pedig egyet sem. A felszólalás végén az elnök feltette a kérdést, hogy ki állította össze ezt a jelölő listát, de senki nem ismerte el a részvételét.⁴³⁵

1938 februárjában a kecskeméti Ügyvédi Kamara megszavazta az ügyvédi zárt szám bevezetését, mellyel az 1908-as állapotokat akarták visszaállítani. Addig nem akartak újabb ügyvédet a kamarába felvenni, amíg a létszám el nem érte a 97 főt. Tette mindezt úgy, hogy a javaslat megszavazásánál zsidó tagok is jelen voltak és a korábbi évekhez hasonlóan valószínűsíthető – a jegyzőkönyvet nem találtuk meg –, hogy a zsidó tagok ellene voltak (négyen fel is szólaltak). A javaslattal kapcsolatos szavazásban kevesen, 65-en vettek részt. 57 igen, 7 nem (1 érvénytelen) szavazattal elfogadta a kamara a javaslatot. Egyértelműen kijelenthető, hogy a több mint 200 fős kamarából ténylegesen kevesen támogatták a javaslatot. A kamara ügyrendje szerint mindenkinek lehetősége lett volna arra, hogy a javaslatot megvétózzák.⁴³⁶

6.5 Keresztrendelet

Az 1937-es év elejére az országban erősödni kezdett az antiszemitizmus, melyben nagy szerepe volt a jobboldali radikális ifjúsági szervezetek akcióinak. Az országos Turul mindinkább követelte a zsidókkal szembeni erősebb fellépést.⁴³⁷

Ebben a légkörben Kecskeméten, a keresztény és nemzeti gondolat megvalósításaként a város első embere elrendelte, „[...] *hogy a város által fenntartott iskolák összes tantermeiben a kereszt és a magyar állami kiscímer kifüggesztessék.*” A meghozott keresztrendelet ellen a városi református egyház hevesen tiltakozott, mivel az 1929-es országos konventi határozata szerint sem szimbóluma a kereszt a reformátusoknak, mint ahogy egyébként soha nem is volt.⁴³⁸ Azért is tiltakozott az egyház, mert a rendeletet alkalmasnak találták a város, esetleg az ország nyugalmanak és békéjének megzavarására. A nyugalmi időszakban a „keresztény-nemzeti” gondolat említése előre vetítette a jogfosztási időszak antiszemitizmusát. Azért is érdemes megvizsgálni a polgármester által saját hatáskörében kiadott rendeletet, mivel a zsidó

Mussolini milánói beszédében kritizálta a Népszövetséget és a magyarokkal szembeni igazságtalan békediktátumot.

<http://www.huszadikszazad.hu/1936-november/politika/mussolini-beszede-milanoban> (letöltés dátuma: 2014-06-27)

⁴³⁵ MNL BKML, IX/235/a 914/1937

⁴³⁶ *Kecskeméti Közlöny*. 1938. március 1. 1.

Strausz 2007. 109.

⁴³⁷ Ladányi 2010. 198-200.

⁴³⁸ MNL BKML, IV/1910/a 31/1937; 38/1937

diákok leginkább a felekezetek által fenntartott iskolák közül a reformátust választották. Több mint egy évvel később még mindig napirenden volt a kérdés. A rendelet végrehajtásába a reformátusok beleszügyodtak, mivel a korábbi polgármester, most már főispán, a református egyház egyik előljárója volt.⁴³⁹

---

⁴³⁹ MNL BKML, IV/1923
Kecskeméti Közlöny. 1937. április 2. 2.; 1938. június 28. 3.

7. Jogfosztási időszak (1938 – 1944)

7.1 A Turul, a *Hajnalodik*, a MONE, a MÜNE és az újjáalakult MOVE

A Darányi Kálmán vezette kormány 1937 áprilisáig érdemben nem foglalkozott a zsidókérdéssel. Április 18-án a NEP szegedi pártgyűlésén úgy fogalmazott, hogy „Magyarországon a zsidókérdés egyike a legfontosabb, sőt talán a sorsdöntő kérdéseknek”.⁴⁴⁰

Az elhangzott beszéd hatása nem sokat váratott magára. Az 1937-es év végére Kecskeméten is kezdett felerősödni az antiszemitizmus. A város hirdetőtábláit zsidóellenes plakátok lepték el, melyeknek szövege a következő volt: „*Keresztény Testvér! Most és Mindig Keresztény Kisiparosnál Keresztény Kereskedőnél vásárolj.*” 1940 decemberében újból jelentek a zsidóellenes plakátok a városban.⁴⁴¹

1937 novemberében az Ipartestületnél előtérbe került az antiszemitizmus. Az Ipartestület által rendezett társas vacsorán a zsidó tagokat feleségeikkel együtt a többiektől távol helyezték el a söntésben, holott a nagyteremben még bőven lett volna hely. A visszas állapotr felhívták a rendezők figyelmét, akik nem reagáltak erre, így a kirekesztett tagok vacsora nélkül távoztak.⁴⁴²

A Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyei zsidóság szempontjából az 1938-as év fordulópontot jelentett. A vármegye élére megválasztották a félegyházi családból származó, hírhedten antiszemita Endre Lászlót, aki május 29-én Kiskunfélegyházára látogatott.⁴⁴³

1937 novemberében az országos Turul a filmszakma elzsidósodásától tartott és a Sopronban tartott követtáborában elhatározta, hogy mozgalmat indít, a zsidóság faji különállásának törvényi megállapítása érdekében.⁴⁴⁴ A kecskeméti Turul vezér cselekedni kezdett. A nagykőrösi Arany János Bajtársi Egyesülettel karöltve elhatározták, hogy 1938 januárjában folyóiratot alapítanak.⁴⁴⁵ A „keresztény-nemzeti” gondolat jegyében jelent meg egy nyíltan antiszemita érzelmet közvetítő havi lap, a *Hajnalodik*. Kiadását a helyi antiszemita Turul Szövetség biztosította. Főszerkesztője dr. balásfalvi Kiss Barnabás, a helyi Turul vezére lett, aki a jogakadémián, mint dékán a numerus nullus bevezetését szorgalmazta.⁴⁴⁶ Kecskeméten

⁴⁴⁰ Ladányi 2010. 200.

⁴⁴¹ MNL BKML, IV/1910/c 37974/1937

Kecskeméti Közlöny. 1940. december 2. 3.

⁴⁴² MNL BKML, IX/216 1265/1937

⁴⁴³ Virág 1990. 41.; Kun 2001. 6.

⁴⁴⁴ Ladányi 2010. 205-206.

⁴⁴⁵ *Kecskeméti Közlöny*. 1937. november 27. 4.

⁴⁴⁶ Rigó 2011. 38. 5. táblázat

alig 300 előfizető volt, de az Alföld nagyobb városaiban is terjesztették a lapot, mely megfogalmazásuk szerint – nem túl eredeti ötletként, a szegedi gondolat után – az alföldi gondolat hordozójává vált.⁴⁴⁷

A helyi Turul az elkövetkező hónapokban sem tétlenkedett. A városban antiszemita jellegű röpcédulák jelentek meg, melyet a Turulnak nyilvánítottak. Márciusban Turul 1935-ben megalakított Turul Bánk bán-törzsét újjáalakították, mivel korábban intenzív munkát nem tudott kifejtetni. A törzs célja volt a keresztény intelligencia terjesztése és azoknak a rétegeknek a bevonása, amelyeket a többi Turulhoz köthető törzs nem fedett le, tehát egyfajta gyűjtő funkciót látott el.⁴⁴⁸

Az országos zsidóellenes szervezetek mozgásba lendültek. Többek között a már 1919 óta létező zsidóellenes orvosi szövetség a MONE.⁴⁴⁹ A Pestvármegyei és a Kecskeméti Orvosi Kamara zsidó orvosainak háttérbe szorítása érdekében a MONE 1938. április 10-én a Pestvármegyei és Kecskeméti Orvosi Kamara területén létrehozta helyi fiókját.⁴⁵⁰ A rendezvényen jelen volt többek között: Dr. balásfalvi Kiss Endre polgármester, vitéz dr. Endre László alispán és dr. Liszka Béla tanácsnok.⁴⁵¹ A neveket olvasva világossá válik, hogy a hírhedt pestvármegyei alispán mellett a kecskeméti vezetés is antiszemita érzelmeket táplált. Kitűnő példa erre a korábban már említett tanácsnok – akiből alig három hónap múlva polgármester lett – esete, aki a fia népbíróságon tett vallomása szerint, még otthon is folyamatosan a zsidókat szidta.⁴⁵² Kecskemét rendelkezett az ország legnagyobb orvosi kamarájával – lévén, hogy a Pest-Pilis-Solt Kiskun vármegyei kamarával együtt működött – viszont a helyi MONE sem az orvosi kamara életében, sem a város életében nem volt meghatározó erő.⁴⁵³ Mindez dr. Matolcsy Károly MONE elnöknek volt köszönhető.⁴⁵⁴ A szervezet elnöki tisztségét a helyi zsidó

Dr. balásfalvi Kiss Barnabás távoli rokona volt Kecskemét főispánjának, Dr. balásfalvi Kiss Endrének, de nem voltak jó viszonyban.

Rigó 2009. 24.

⁴⁴⁷ *Hajnalodik*. 1940. október 25. 286.

⁴⁴⁸ *Kecskeméti Közlöny*. február 17. 2.; február 24. 5.; március 12. 3.

⁴⁴⁹ Kovács M. 2001. 86-87.

⁴⁵⁰ MNL BKML, IV/1910/c 23770/1938.

⁴⁵¹ A MONE fővárosi központja külön levélben köszönte meg a polgármester részvételét a megnyitó ünnepségen.

MNL BKML, IV/1910/n 361/1938

1938. július 11-től Dr. Kiss Endre a főispán és Dr. Liszka Béla a polgármester.

Kiss 1939. 31.

Liszka Béla öccsével együtt vett részt az 1919-es Héjjas-féle felkelésben.

MNL BKML, IV/1910/n 33.i/1941

⁴⁵² Kiss 1939. 31.; MNL BKML, XXV/18 384/1945

⁴⁵³ A 210/1936. B.M. számú rendelete, az orvosi kamarák számának, területének és székhelyének megállapításáról.

Rendeletek 1936. 63-64.

⁴⁵⁴ Dr. Matolcsy Károlyt a politikai rendőrség 1945. április 27-én tartóztatta le. A vád szerint a MONE-t vezetőként demokráciaellenesen működött. A vád végül alaptalannak bizonyult és Matolcsyt felmentették.

orvosok külön kérésére vállalta el. A háború utáni népbírósi perében számos zsidó orvos tett tanúvallomást Matolcsy mellett, többek között zsidó segédorvosa, akit 1940-41-ben még alkalmazott.

A MONE országos fiókja sem tudott átütő eredményt elérni a zsidók eltávolításában, ugyanis október folyamán az országos orvosi kamarába zsidókat is beválasztottak.⁴⁵⁵ Kecskemétről négy orvost juttattak a kerületi választmányba, akik közül kettő zsidó volt.⁴⁵⁶

A MONE megalakulása után egy héttel a Héjjas Iván vezette Fajvédők Szövetségének helyi képviselete elkezdte szárnyait bontogatni.⁴⁵⁷ Tényleges megalakulására április 30-án került sor, az első közgyűlésre pedig május 8-án. Mindeközben április 17-re virradó reggelen számos zsidó üzlet ajtajára (legfőképp a Nagykőrösi utcában) „zsidó vagyok” és „enyém a hatalom” feliratú röplapokat ragasztottak.⁴⁵⁸ A rendőrség összegyűjtötte a röplapokat, és elindította a nyomozást.

1935-ben a kecskeméti MOVE újra megalakult. Ezen az eseményen jelen volt az akkori polgármester és az akkor még csak gödöllői főszolgabírói tisztségben Endre László. A főszolgabíró felszólalásában méltatta a helyi MOVE-t. Úgy vélte, hogy az alakuláshoz minden feltétel adott, hiszen 1919-ben Kecskemétről indult (sic!) az a nemzeti és faji eszme, amely egész Európa nagy részében diadalt aratott. A nagy szavak ellenére a város életére nem volt nagy hatással a szervezet, ezért 1938-ban ismételten próbálkoztak az újraalakítással. 1938. május 10-én Héjjas Iván bátyja, Aurél lett az újonnan alakult kecskeméti MOVE választott elnöke.⁴⁵⁹ Iván, mint díszelnök volt jelen a helyi MOVE megalakulásánál. A választott tisztikar névsorában ismét számos prominens személy nevével találkozhatunk – mint például a polgármester, vagy a főispán, aki a MOVE társelnöke lett –, akik meghatározó szerepet töltek be mind a város, mind a vármegye életében, és akik jelen voltak már a MONE helyi

---

MNL BKML, XXV/18 144/1945

⁴⁵⁵ Mivel az első zsidótörvény semmiféle szankciókat nem tartalmazott, így a választásokon a zsidó közgyűlési tagok a helyükön maradtak, az orvosi kamara országos közgyűlésnél 142 tagból 35 zsidó volt.

Kovács M. 2001. 151.

⁴⁵⁶ *Kecskeméti Közlöny*. 1938. október 18. 2.

⁴⁵⁷ *Kecskeméti Közlöny*. 1938. április 17. 4.

„[...] - És kik lehetnek tagjai a Fajvédők Szövetségének? – kérdezzük.

- A régi gárda tagjai, az egykori ÉME és a Fajvédő Párt tagjai, azután azok a magyarok, akik megmaradtak a keresztény nemzeti gondolat mellett és természetesen a fiatalság. [...]”

⁴⁵⁸ *Kecskeméti Közlöny*. 1938. április 17. 2.; május 8. 2.

Egy hónappal később megismétlődött a ragasztgatás a zsidó üzletekre. Az antiszemita vignettán „két beszivárgott arc” mellett „Ezeknek egy fillért se!” felirat volt olvasható.

Kecskeméti Közlöny. 1938. május 20. 3.

⁴⁵⁹ *Kecskeméti Közlöny*. 1935. szeptember 15. 2.; 1938. május 10. 5.; Prónay 1963. 150.

„[...] Az újonnan megválasztott elnök, [...] nagy lelkesedés mellett mondott köszönetet megválasztásáért. Fogadalmat tett, hogy MOVE-szellemben vezeti tovább az Egyesületet. Megköszönte Kiss Endre polgármester eredményes munkáját, aki nagy elfoglaltsága ellenére maga vezette az Egyesületet. Hangsúlyozta, hogy programot nem ad, az eltelt 19 esztendő munkája az ő programja. [...]”

szervezetének megalakulásánál is.⁴⁶⁰ A MOVE alapszabálya a szervezetről a következőképpen fogalmazott: „[...] *fajvédelme nem pusztán antiszemitizmus, sőt csak kis részben az, nagyobb részében egy átfogó, szociális világnézeti és harci program* (sic!) [...]”⁴⁶¹

Június elején a helyi Turul Szövetség Bercsényi Bajtársi Egyesülete tartott előadást a zsidókérdésről.⁴⁶² A hónap végén Kecskeméten megalakult a Hubay Kálmán-féle nyilas párt.⁴⁶³ Júliusban pedig az antiszemita MÜNE⁴⁶⁴ helyi fiókja nyitotta meg kapuit.⁴⁶⁵ A helyi MÜNE-ének tagja volt a Kecskeméti Ügyvédi Kamara 1937-ben megválasztott elnöke. A két szervezet elnöke személyes ellentétben állt egymással, mert a MÜNE elnöke erősen jobboldali érzéseket táplált és a korábbi évekhez hasonlóan a kamarát is ebbe az irányba akarta terelni, melyet a kamara elnöke kezdetben nem engedett.⁴⁶⁶ Ahogy a zsidótörvények és a zsidó tárgyú rendeletek megjelentek, a kamarai elnök a kamarával együtt, mind jobban sodródott a szélsőjobb irányába.⁴⁶⁷

A korabeli gondolkodás szerint – mint ahogy azt már korábban idéztük – a numerus clausus törvény volt az első világháború utáni Európa első antiszemita törvénye, de 1938-ig nem hozott újabb antiszemita jogfosztó törvényt a magyar országgyűlés.⁴⁶⁸

7.2 Az első zsidótörvény

A társadalmi és gazdasági élet egyensúlyának hatályosabb biztosításáról címet viselő 1938. évi XV. törvénycikket, amelyet az első zsidótörvénynek hív a szakirodalom és az akkori törvényhozás, 1938. április 8-án nyújtotta be a képviselőházba Mikecz Ödön igazságügy-

---

⁴⁶⁰ *Kecskeméti Közlöny*. 1938. május 10. 5.

MNL BKML, IV/1939 184

⁴⁶¹ MNL BKML, X/3 1. sorozat 3. MOVE Dunapataji csoportja

⁴⁶² A Turul Szövetség Bercsényi Bajtársi Egyesületének taglétszáma 1936-ban 48 fő volt.

MNL BKML, IV/1910/c 3786/1941

Kecskeméti Közlöny. 1938. június 9. 5.

⁴⁶³ *Kecskeméti Közlöny*. 1938. június 26. 1.

⁴⁶⁴ A MÜNE 1927-ben alakult, de kicsi és kevés befolyással bíró szervezet maradt. A befolyásos ügyvédek nem, a fővárosi ügyvédek csupán 10%-a lépett be a szervezetbe. A MONE-nak sokkal nagyobb befolyása volt és komoly tényezőként számolt vele a kormány. Nem véletlen, hogy a MÜNE-t úgy jellemezték, mint a MONE bűnét. Az 1937-es ügyvédi törvényjavaslatot a MÜNE támogatta melyben rögzítették az ügyvédi numerus clausust és az ügyvédi kamarák önállóságának felszámolását. 1942 januárjában a MÜNE törvénytelenül átvette a hatalmat a fővárosi kamarákban, melyet a kormány szentesített is. A vidéki kamarák helyzete sem maradt sokáig kérdéses. A MÜNE kérte a kormánytól az összes zsidó ügyvéd gyakorlatának megszüntetését, melyet az újonnan létrejövő Kállay-kormány megtagadott és a zsidó ügyvédek a német megszállásig gyakorolhatták hivatásukat.

Kovács M. 2001. 126., 164., 180-181.

⁴⁶⁵ *Kecskeméti Közlöny*. 1938. július 17. 2.

MNL BKML, IV/1901/b L1942/553

A kecskeméti MÜNE-t 1946 őszén oszlatták fel.

MNL BKML, IV/1939 225/a

⁴⁶⁶ MNL BKML, XXV/18 116/1946

⁴⁶⁷ Ezt bővebben a későbbi fejezetekben tárgyaljuk.

⁴⁶⁸ Karsai 2001. 216.

miniszter. Az első zsidótörvény tervezetét április 27-én, illetve május 20-án mind a képviselőház, mind pedig a felsőház elfogadta. A törvény indoklása szerint a gazdasági élet egyensúlyát hatályosabban kell biztosítani, ugyanis Magyarországon a kapitalizmus mintegy fél évszázaddal később kezdődött el, mint Nyugat-Európában, és a zsidóság kivételével a fennálló helyzetből senki nem tudott előnyt kovácsolni. Az így felhalmozott tőkét, az indoklás szerint, a zsidóság felhasználta arra, hogy a magasabb „szellemi képesítéshez kötött szabad kereseti pályákat”, – úgymint orvos, ügyvéd, mérnök, sajtó és színház – nagyobb arányban „megszálljon”.

A törvény kihirdetése május 29-én megtörtént. Az első zsidótörvény 20%-ban határozta meg a zsidók arányát a sajtó-, az ügyvédi-, mérnöki-, orvosi-, színművészeti- és filmművészeti kamarákban, valamint egyes vállalatok értelmiségi munkaköreiben. A törvény végrehajtására öt évet, kivételes esetben tíz évet határoztak meg.⁴⁶⁹ A törvény hatálya alól felmentést nyertek a hadirokkantak, frontharcosok, a hősi halált halt izraeliták gyermekei és özvegyei, az 1919. augusztus 1-je előtt kikeresztelkedettek és ezek – nem izraelita vallású – leszármazottai.

7.3 Zsidók a gazdasági életben

Kecskemét a gazdasági válság után tovább fejlődött. 1938-ban 10 bankintézet, 14 ipari és kereskedelmi részvénytársaság, 26 magángyári gépi üzem, 17 biztosító társaság, 6 mezőgazdasági szövetkezet és 51 társadalmi és gazdasági egyesület működött Kecskeméten, melyek tulajdonosai és vezetői között zsidók is voltak.⁴⁷⁰ A gazdasági befolyásuk növekedését jól mutatja, hogy az 1938-as évre érvényes ipartestületi kiadvány szerint, a vezetőségben már három zsidó testületi tag is megtalálható volt.⁴⁷¹

Az alábbi felsorolást végignézve megállapíthatjuk, hogy számos bank és vállalat a törvényben előírt 20%-ot túllépte. Tíz kecskeméti bankból négyenél kimutatható a zsidóság többsége az igazgatóságban.

---

⁴⁶⁹ <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=8070> (letöltés dátuma: 2014-05-28)

Gyurgyák 2001. 137-139.

⁴⁷⁰ Bodócs 1938.; Kallós 1938.

⁴⁷¹ MNL BKML, IX. 216. 126/1939.

Elöljárósági, rendes tagok közül: Schrötter Béla lakatos. Póttagok közül: Feldmann Sándor vízvezeték szerelő. Az ipartestületi szék tagjai közül: Hay Árpád alelnök.

*A kecskeméti zsidók arányszáma néhány pénzintézetnél*⁴⁷²

A pénzintézet megnevezése	A zsidók aránya az igazgatóságban	
	Kecskeméten	Országosan
Kecskeméti Magyar Bank Rt.	66%	n.a.
Kecskeméti Leszámlátoló és Pénzváltó Bank Rt.	43%	49,4%
Magyar Általános Takarékpénztár Rt. kecskeméti fiókja	33%	61,1%
Kecskeméti Hitelszövetkezet	22%	-

A legnagyobb arányban a zsidók a Kecskeméti Magyar Bank Rt. igazgatóságában voltak jelen. Ez a bank a város legkisebb helyi alapítású bankja volt a maga 120.000 pengő alaptőkéjével. A zsidók aránya kiemelkedő még a Kecskeméti Leszámlátoló és Pénzváltó Bank Rt. igazgatóságában, amely a város második legnagyobb bankja volt a több mint 600.000 pengő alaptőkéjével.

A rendelkezésre álló adataink alapján megállapítható, hogy az országos bankok kecskeméti fiókjaiban a zsidók számaránya nem érte el az országos átlagot.

Az ipari részvénytársaságoknál és a magánvállalatoknál legfőképp az igazgatóságban, vagy mint tulajdonosok (főrészvényesek) voltak többségben a zsidók.

*A kecskeméti zsidók arányszáma a nagyobb vállalatoknál*⁴⁷³

Cég megnevezése	A zsidók aránya a vezetésben
Első Kecskeméti Konzervgyár	n.a.
Magyar Általános Gyufaipari Rt. Kecskeméti Gépgyár Rt.	66%
Kecskeméti Forgalmi Rt.	A Kecskeméti család tulajdona 100%
Kecskeméti Bútoriparosok Áruértékesítő Rt.	A Ségner család tulajdona 60%
Benedek József és Fia	A Benedek család tulajdona 100%
Kecskemét th. városi Központi Szeszfőzde és Szeszfinomító	100%
Városi Közhűtőház	50%
Közhűtőház Hasznosító Kft.	25%
Első Kecskeméti Cement és Működgyár	A Rosenbaum A.-cég tulajdona 50%
Schiffer Cipőgyár	A Székely család tulajdona 50%
Muth Sándor Sírkőgyár	100%
„Petőfi” könyvnyomda és könyvkötészet	A Spitzer család tulajdona 100%

⁴⁷² Kallós 1938. 444-445.; Bodócs 1938. 260. alapján saját számítás; Kovács 1938. 22-23.

⁴⁷³ Nagy 2007. 204-205.; Kallós 1938.; Bodócs 1938. alapján saját számítás

A Weiss család pénzügyi vállalata – Labor Bizalmi Rt. – által működtetett Első Kecskeméti Konzervgyár esetében a zsidók arányát nem lehet egyértelműen megállapítani, annyi azonban bizonyos, hogy Lebovits Sándor, az igazgató zsidó származású volt.⁴⁷⁴

A biztosító társaságoknál mindössze háromnál töltötték be vezető szerepet a zsidók, úgymint az Astra Biztosító Rt., ahol a titkár volt zsidó; a Fonciere Általános Biztosító Intézetnél a két vezető közül egyik volt zsidó, és végezetül a Trieszti Általános Biztosító Társulatnál, ahol a vezető titkár volt zsidó. A Fonciere Általános Biztosító Intézet magyarországi fiókjában 53,5%, a Trieszti Általános Biztosító Társulat magyarországi fiókjában 62,9% volt a zsidók számaránya.⁴⁷⁵

A mezőgazdasági szövetkezetek közül csak a Kecskeméti Mezőgazdasági Szövetkezetnél található zsidó tag, de ott az igazgatóságban és a felügyelő bizottságban is jelen voltak. A gazdasági egyesületeknél öt esetben találhatunk zsidó többséget, egy kivételével – Háztulajdonosok Szövetsége – az arány 100%-os. Ezek közül kiemelkedő az OMKE kecskeméti fiókja és a Kereskedői Kaszinó, amelyek vezetősége zsidókból tevődött össze.⁴⁷⁶ Ez a két egyesület volt az, amelyeknek nagy szerepe volt a város gazdasági életében, mint ahogy azt már eddig is láthattuk.

Az első zsidótörvény tervezetének megjelenésekor a *Kecskeméti Közlöny*, – a numerus clausus törvélynél már megfigyelt alaposággal – ismét behatóan tanulmányozta a törvény végrehajtásának leendő hatásait, és elemezte a helyi zsidó közösség foglalkoztatottságát a törvényben meghatározott foglalkozási ágakban. Az 1938. április 9-i szám szerint az orvosok között a zsidók számaránya azért volt csak 26% (75:19), mert a numerus clausus már megtette a hatását.⁴⁷⁷ Legmagasabb arányban az ügyvédek között voltak a zsidók, számarányuk 28% (78:22) volt.⁴⁷⁸ Zsidó újságíró nem volt Kecskeméten és a mozik is mind keresztény kézen voltak.

---

⁴⁷⁴ A Kecskeméti Konzervgyárról bővebben: Hlbocsányi 2012.

⁴⁷⁵ Kovács 1938. 22.

⁴⁷⁶ A Kaszinó taglétszáma 1936-ban 257 fő volt.

MNL BKML, IV/1910/c 3786/1941

⁴⁷⁷ *Kecskeméti Közlöny*. 1938. április 9. 2.

A megállapítás helyénvaló volt azon a téren, hogy az országból sokan mentek külföldre tanulni a törvény miatt, Szabad György szavaival élve „szellemi harakirit” követett el az ország. Karsai 2001. 216.

Ezek alapján nem valószínű, hogy csak a numerus clausus miatt volt kevés zsidó orvos Kecskeméten. A zsidók fogyásához sok körülmény közrejátszott, amit az előzőekben már kifejtettük.

⁴⁷⁸ A Kecskeméti Ügyvédi Kamara választmányi tagjai között is voltak zsidók, az elnökségben azonban nem. Bodócs 1938. 273.

Zsidó tagok: Választmányi rendes tagok: Dr. Donáth József. Választmányi póttagok: Dr. Augner Rezső. Fegyelmi bírósági rendes tagok: Dr. Fritz Imre, Dr. Markó Imre, Dr. Szívós Béla. Összeférhetetlenségi bizottsági rendes tagok: Dr. Aszódi Géza.

A főszerkesztő és tulajdonos dr. Horváth Ödön a törvényt történelmi jelentőségű változás elindítójaként üdvözölte.⁴⁷⁹ Úgy gondolta, hogy „[...] Nagy időkhez – minden magyar sorskérdés megoldásához – hasonlóan bátor és nagy lépések illenek.” A zsidókérdéshez való hozzáállása nem volt kétséges. 1925 után amikor átvette az újság irányítását a lap szellemiségében folyamatosan csökkent az antiszemita irányvonal. Az 1920-as évek végétől a *Közlöny* vidéki bulvárlappá alakult át, így mindent aszerint mérlegelt, hogy lesz-e újabb olvasójuk avagy sem. „Minden számban közöltek valamit, ami „kinyitja az utcán sétáló emberek pénztárcáját.”⁴⁸⁰ A zsidók hirdetéseit és gyászjelentéseit folyamatosan leközlözték, ami valószínűleg anyagi szempontból előnyös volt az újságnak.⁴⁸¹ Például 1938. szeptember 14-én a *Közlöny* gyászjelentésben tájékoztatta az olvasókat dr. Donáth József haláláról, aki a város és az izraelita hitközség meghatározó tagja volt.⁴⁸² Ő volt az utolsó zsidók egyike, akinek a haláláról az újság beszámolt. Az 1930-as évek közepére Horváth a város gazdasági és politikai életében egyre több fontos funkcióhoz jutott, így egy idő után az országos politika hatással volt rá.⁴⁸³ Valószínűsíthető, hogy Horváth gondolkodásának megváltozásában ez is közrejátszott.

7.4 Az első zsidótörvény árnyékában

Ahogy a törvénytervezet vitája mindjobban előrehaladt, az anyakönyvi hivatalok munkája megnőtt. 1039 fő kért kivonatot négy hónap alatt azért, hogy megtudják, a családjukban volt-e már korábban izraelita vallású. Kezdetben főleg ügyvédek kérték a születési anyakönyvi kivonatokat. A zsidótörvény benyújtását követően 15 zsidó férfi tért át a keresztény vallásra. Az év végéig újabb hat zsidó kérvényezte megkeresztelését.⁴⁸⁴

A zsidótörvény által okozott felfokozott hangulat a mindennapokban is érezhetővé vált. Májusban szerte a városban, de a legfőképp a Kuruc-körúton a szénrel felírt „*Irány Or-*

⁴⁷⁹ *Kecskeméti Közlöny*. 1938. április 10. 3.

⁴⁸⁰ Heltai 1968. 321.

⁴⁸¹ A legtöbbet hirdető zsidó kereskedők: Aszódi testvérek, Feldstein és Deutsch, Fehér Dávid, Fodor Antal, Fodor Antalné, Fuchs Samu, Gerő Ignác, Goitein Jónás, Haász Zoltán, Kellermann Jenő, Kemény István, Klein Győző, Kovács Sándor, Lebovics Erzsébet, Ségner Lipót és fiai, Steinherz testvérek, Steinherz Gyula.

⁴⁸² Dr. Donáth József halála után kisgyűlési tagként a szintén zsidó Aigner Gusztávot hívták be, azonban Ő a törvényhatósági bizottsági tagságáról is lemondott, ezért végül Dr. Máté Józsefet nevezték ki a kisgyűlésbe, aki a Kecskeméti Fajvédő Szövetség elnöke volt.

MNL BKML, IV/1901/b 166/1938.; *Kecskeméti Közlöny*. 1938. május 10. 3-4.

Dr. Donáth József tisztségei: ügyvéd, a kecskeméti izraelita hitközség elnöke, Kecskemét törvényhatósági város tiszteletbeli tisztii főügyésze és törvényhatósági bizottsági tagja, a Kecskeméti Ügyvédi Kamara Választmányi tagja, a Kecskeméti Leszámloló és Pénzváltóbank Rt. alelnök-ügyésze, a Kecskeméti Kereskedői Kaszinó igazgatója.

Kecskeméti Közlöny. 1938. szeptember 14.

⁴⁸³ Rigó 2011. 42-43.

⁴⁸⁴ *Kecskeméti Közlöny*. 1938. április 29. 2. július 15. 2.; december 23. 2.

govány” felirat volt olvasható, júliusban pedig két suhanc a Kecskeméti Kereskedői Kaszinó kerthelyiségébe dobott be ammóniával töltött villanykörtéket. A Beretvás szálló kávéházába zsidó és nem zsidó jómódú polgárok szívesen jártak.⁴⁸⁵ Ezért 1938. december 31-én délután a járókelőknek röpcédulákat osztogattak a Beretvás vendéglő előtt, hogy zsidónál ne szilveszterezzenek. A szórólapot osztogató fiatalember valószínűleg nem volt ismerős a környéken, mivel a bérlő Gottlieb Rudolf fiának kezébe is nyomott egy röpcédulát.⁴⁸⁶

Kecskemét legfőbb vezetőin kívül a törvényhatósági bizottság is támogatta a zsidók háttérbe szorítását a gazdasági életben. A bizottság 1938. szeptember 29-én egyhangúlag (sic!) csatlakozott ahhoz az indítványhoz, amelyet Zala vármegye küldött a május 12-i üléséről. Ebben az iratban kifejtették, hogy a keresztény iparosokat védeni kell, a numerus clausus mielőbbi bevezetését kérték az iparigazolványok és iparendélyek kiadásánál, valamint minden állami támogatást meg akartak vonni azoktól a gyáraktól, amelyek termékeiket alacsonyabb áron adták a zsidó „fajhoz” tartozó kisiparosoknak és kiskereskedőknek.⁴⁸⁷ A közgyűlés jegyzőkönyve azonban nem számol be arról, hogy a zsidó tagok hogyan reagáltak a döntésre, ugyanis ekkor még 13 zsidó törvényhatósági bizottsági tagja volt a közgyűlésnek, akik közül hat kereskedő volt.⁴⁸⁸ Közel fél évvel korábban, 1938 tavaszán, az akkor még csak törvényjavaslatot szintén egyhangúlag támogatta a bizottság (számos zsidó tag jelen volt ezen a közgyűlésen is).⁴⁸⁹

Az első zsidótörvény a becslések szerint országosan mintegy 15 ezer embert fosztott meg a képzettségének megfelelő állástól.⁴⁹⁰ Kecskemét tekintetében ezzel kapcsolatban pontos statisztikai adattal nem rendelkezünk, viszont Kellermann Jenő a polgármesternek írt kétségbeesett levele híven tükrözi a zsidótörvény hatását: „[...] mert engem a jó Isten más vallásúnak teremtett, ilyen „vétekért” állandóan mellőzve leszek? [...] Amíg volt szerencsém közmunkákat is vállalni, addig 12 római katolikus munkatársammal osztottam meg mindennapi kenyeremet, mert én csak kétféle embert ismerek, becsületes és becselent. Tanító mestereim

---

⁴⁸⁵ Szilágyi 2007. 12.

⁴⁸⁶ *Kecskeméti Közlöny*. 1938. május 21. 2.; július 19. 2. 1939. január 6. 3.

⁴⁸⁷ MNL BKML, IV/1910/c 20874/1938

⁴⁸⁸ A 13 zsidó képviselő: Aszódi József, Dr. Balázs István, Dr. Borsodi József, Fispán Géza, Dr. Fritz Imre, Gerő Miksa, Kecskeméti Mihály, Dr. Kenéz Zoltán, Kertész Menyhért, Dr. Kertész Miksa, Lebovits Sándor, Dr. Schönberger Dezső, Spitzer Bernát.

MNL BKML, IV/1905 1939. 1935-1944/45. 6. d. és MNL BKML, IV/1910/c 1988/1940

A zsidó kereskedők: Aszódi József, Gerő Miksa, Kecskeméti Mihály, Kertész Menyhért, dr. Schönberger Dezső.

MNL BKML, IV/1910/c 1988/1940

Kertész Miksa gyümölcskereskedő.

MNL BKML, IV/1905 1939

⁴⁸⁹ MNL BKML, IV/1903/a 1938 30. kötet

⁴⁹⁰ Romsics 2003. 197.

*soha sem tanítottak arra, hogy csak keresztényt, avagy zsidót pártoljak, mindig csak egy igaz Isten teremtményeiről, becsületes emberről volt szó. [...]*⁴⁹¹

Kiskunfélegyházán 1938 decemberében a törvény hatására Imrédy Béla miniszterelnök betiltatta a már korábban említett zsidók által támogatott Félegyházi Közlönyt.⁴⁹² Egyre többször jelentek meg zsidóellenes plakátok a városban, sőt egy városi képviselő a következőképpen kérte levelében a polgármestert: „[...] Méltóztassék az új zsidó honfoglalók letelepülését megakadályozni: az iparigazolványokat pedig revízió alá venni, s így a zsidók országos számarányon felüli megélhetését lehetetlenné tenni.”⁴⁹³

1939-ben a kecskeméti Werbőczy Bajtársi Egyesület kezdeményezésére a keresztény üzletek ablakaiban megjelent a „keresztény magyar üzlet” feliratú tábla. Az ötlet eredetileg Endre László alispántól származott, aki a zsidók boltjait akarta megjelölni, de erre nem volt megfelelő jogalapja. Kecskeméten az első táblák 1939. január 26-án jelentek meg az üzleti negyedben. Érdemes megjegyezni, hogy Kiskunhalason ez már több mint egy hónappal korábban megtörtént. Kecskeméten, a táblákat a Werbőczy Bajtársi Egyesület nyomtatta, márciusra már 200 üzleten volt látható a Turul madaras tábla. Nem mindenki örült ennek az akciónak, volt olyan kereskedő, aki arról panaszkodott, hogy amióta kitette az üzletébe a táblát, azóta a zsidó nagykereskedők bojkottálják.⁴⁹⁴ 1941-ben a Kereskedelem és Közlekedésügyi miniszter a 1941. 20338/II számú rendeletével hivatalosan elrendelte a nem zsidók kezében lévő üzletek „keresztény magyar” üzlettel való megjelölését.⁴⁹⁵ Az egész országra jellemző volt, hogy a hivatalos rendelet megjelenése előtt kitétek ehhez hasonló táblákat. Az „őskeresztény üzlet” feliratot előszeretettel alkalmazták, viszont a táblák nem arra utaltak, hogy a kereszténység valódi tartalmát kifejező üzlettel lett volna dolguk a vásárlóknak.⁴⁹⁶ 1943-ban a „zsidót nem szolgálunk ki” tábla is megjelent Kecskeméten.⁴⁹⁷ A vendéglős, akinél a tábla megjelent 1939 – 1941 között tagja volt a helyi Nyilaskeresztes Pártnak, a Baross Szövetség-

⁴⁹¹ MNL BKML, IV/1910/n 569/1938

⁴⁹² MNL BKML, V/175/b 24281/1939

⁴⁹³ A Turul Szövetség felhívása: Magyar csak Magyarán! Vásárolj!

MNL BKML VI/3 112/1939; V/175/b 31520/1938

⁴⁹⁴ Végső 2003. 201-202.

Hajnalodik. 1939. január 26. 26. és március 2. 64.; Kecskeméti Közlöny. 1939. február 28. 4.

⁴⁹⁵ MNL BKML, IV/1910/c 9087/1941.

„A m. kir. Kereskedelem és Közlekedésügyi miniszter úrnak fenti tárgyban Pest vármegye alispánjához intézett rendeletet a III ügyosztálynak kiadom. [...]”

Kecskemét 1941 évi április hó 15. napján.”

⁴⁹⁶ Maga az őskeresztény kifejezés is megkérdőjelezhető, ugyanis az őskeresztények a vallás őskorában a hitvalló vértanúk közül kerültek ki, akiknek kereszténységük üldöztetést, kínzást és erőszakos halált jelentett.

Bölcöny 1993. 26-27.

⁴⁹⁷ MNL BKML, XXV/18 549/1949 és 123/1946

nek, valamint az 1944-es gettósítás idején a rendőrségtől megbízást kapott, hogy a zsidók házat és a bennük hagyott értékeket őrizze.

A helyi Baross Szövetséget 1939 márciusában újjá kellett alakítani, mivel a korábban létrehozott szervezet feladta működését. Az első akciónak egyikében létrehoztak egy Kék könyvet, melyben összegyűjtötték a keresztények tulajdonában lévő üzletek listáját és azt a polgármesteri hivatalba továbbították. Nagykőrösön már 1937 januárjában megalakult a Baross Szövetség.⁴⁹⁸

Az 1939-es év legnagyobb megmozdulása az antiszemita szemszögéből, a kecskeméti Fajvédő Szövetség elnökének, dr. Máté Józsefnek a temetése volt. A szertartáson a kecskeméti szélsőjobboldal színe-java képviseltette magát. Kezdve a polgármesterrel, Liszka Bélával, aki az elhunynak rokona volt. Megjelent a főispán, akinek Máté az iskolatársa volt. A kegyeletet leróta a Fajvédők Szövetségének kecskeméti, nagykőrösi és országos központjának képviselője, valamennyi kecskeméti ügyvéd, a város egész tisztviselői kara, a MŰNE, a Rongyos Gárda, a MOVE-lövészei és a volt ÉME-tagok. A Szövetség élete azonban ezzel nem ért véget. 1940-ben tisztújítás tartottak, majd a kecskeméti központot nevezték ki törzskerületté, bár a központ Pesten maradt. Ezzel a gesztussal akarták kifejezni „[...] *Kecskemét szerepét az új magyar, jobboldali szemlélet kialakításában.*”⁴⁹⁹

7.5 A kecskeméti Benedek-telep

A zsidó kézben lévő nagyvállalatok, mint például a Benedek-cég számára világossá vált, hogy az első zsidótörvény hatálybalépése után, az Anschlus-sal, a náci hatalom megerősödésével és az antiszemitizmus előretörésével az európai nagykereskedésüket nem folytathatták tovább.⁵⁰⁰

A két város (ti. Kecskemét és Nagykőrös) nagyvállalatai zsidó kézben voltak. Vitathatatlan, kapcsolataik és törekvéseik révén sikerült elérniük a kőrösi meggy megjelenését a londoni piacon, vagy a kecskeméti barack megismertetését a svájci kereskedésekben.⁵⁰¹

Az 1938-as év legnagyobb „átalakulása” a kecskeméti és nagykőrösi Benedek-féle telep „Hangya” bérletbe való vétele volt december 4-én, melynek gazdasági tranzakciójáról megbízható információ nem áll rendelkezésünkre.⁵⁰² A „pletykák” szerint a több milliós for-

⁴⁹⁸ *Kecskeméti Közlöny*. 1939. március 21. 7.

MNL BKML, IV/1910/c 14273/1940.

Novák 2002. 184.

⁴⁹⁹ *Kecskeméti Közlöny*. 1939. április 22. 3.; 1940. április 1. 2.; május 10. 3.

⁵⁰⁰ Novák 2002. 286.

⁵⁰¹ Erdei 1937. 118.

⁵⁰² *Kecskeméti Ellenőr*. 1938. december 4. 2.

galmat lebonyolító céget, mindössze évi 100.000 pengő fejében szerezte meg a Hangya. A bérleti szerződés tíz évre szólt.⁵⁰³ 1938 folyamán a Hangya az országban működő zsidók által működtetett nagy cégeket folyamatosan bérbe vette, majd átvette felettük az irányítást.⁵⁰⁴

Erdei Ferenc szociológus így írt a Benedek telepről: „*Benedek Sándor 1870-ben jött az ismeretlenségből és egészen kicsinyben kezdte. Mikor 1929-ben meghalt, s a cége 2000 vagon árut szállított az ország minden részéből külföldre. Ma már ura mind a két város piacának [Kecskemét és Nagykőrös piaci] és nincsen komoly vetélytársa. Hűtőházak, modern csomagolóberendezések és óriási személyzet szolgálják a kivitelt a Benedek-zászló alatt.*”⁵⁰⁵

A telep az ország második legnagyobb baromfi-exportőre volt, az 1937-1938-as gazdasági évben a kivitelek 14,2%-át bonyolította le. Ahogy az akkori bús magyar nagykőrösi fogalmazott, nem az a baj, hogy létezik egy Benedek-féle nagyhatalom, hanem az, hogy nincs más. Abban Erdeinek igaza volt, hogy nem a zsidó tőkésekkel volt a baj, hanem általában a nagyvállalatokkal, tegyük hozzá, hogy a termelők szemszögéből, viszont a lakosság számára előnyös egy országos híru cég jelenléte. A térség és az ország legnagyobb baromfi-exportőre a Hangya által szintén bérbe vett kiskunhalasi és békéscsabai Schneider-cég volt, ami az országos kivitelek több mint 23%-át bonyolította le. A céget hasonló támadások érték, mint a Benedek-céget, a jó kapcsolataik és alacsony felvásárlási áraik miatt.⁵⁰⁶

A Hangya által bérbevett baromfiexportőr cég új neve 1939. április 11-től Benedek József és Fia Hangya bérlet lett, a bejegyzést az Ipartestület április 12-én hagyta jóvá.⁵⁰⁷ A korábbi vezetőt július 25-én leváltották, helyére a Hangya képviselőjét tették.⁵⁰⁸ A Benedek család tagjait a Hangya tovább foglalkoztatta, ezért az a nézet alakult ki a közvéleményben, hogy a cég névváltoztatása csak formalitás volt. Ennek ellenkezőjét bizonyítja, hogy a fontosabb munkakörök betöltésére 12 új munkatársat vettek fel, akik mind keresztények és kecskemétiak voltak.⁵⁰⁹ A Hangya hasonlóképpen járt el a kiskunhalasi Schneider-cég esetében.⁵¹⁰

---

⁵⁰³ *Kecskeméti Közlöny*. 1939. július 30. 13.

⁵⁰⁴ „Az előző évben létesített debreceni telepen kívül a múlt év elején kezdte meg üzemét a kaposvári és a magyarkeresztúri telep. Majd megvásároltuk a Wattner cég törökszentmiklósi és a Hartmann cég szentesi (Élelmiszerkiviteli Rt.), valamint szegedi telepeit és hosszúlejárati bérlet alakjában átvettük [...]”

Szuhay 1962. 240.

⁵⁰⁵ Erdei 1937. 117.

⁵⁰⁶ Suhay 1962. 239.; Végső 2003. 179-217.

⁵⁰⁷ MNL BKML, IX/216 350/1939.

⁵⁰⁸ MNL BKML, IV/1916 1117/1944.

⁵⁰⁹ *Kecskeméti Közlöny*. 1939. szeptember 12. 5.

⁵¹⁰ „[...] a Hangya csak részben tartotta be a zsidótörvény rendelkezéseit és csak kis mértékben voltak elbocsátások, azok is inkább csak néhány idénymunkásra vonatkozhattak.”
Végső 2003. 187.

1939-ben a Hangya nem akarta a Benedek-cég működését szüneteltetni a bérleti szerződés ideje alatt – valószínűleg a jó kapcsolatok és a várható anyagi haszon miatt –, ezért kérte, hogy a telepengedély átruházása helyett, terjesszék ki azt.⁵¹¹

A vállalat végül teljesen a Hangya „uralma” alá került. Az 1939-1940. évi gazdasági, tőzsdei és pénzügyi kompasz a céget már nem tartalmazta.⁵¹² A Benedek József és Fia cég további változáson ment keresztül. 1940. július 23-án az új neve Hangya Szövetkezeti Értékesítő Telepe és Hűtőháza lett. Az eredeti tulajdonosokra most már semmi sem utalt.⁵¹³ A Hangya által bérelt vállalkozás üzleti tevékenységét az elkövetkezendő években tovább folytatta.⁵¹⁴

1940 decemberére Benedekék mind Nagykőrösön, mind Kecskeméten elvesztették iparjogosítványukat, mivel hivatalosan már egy éve nem gyakorolták iparaikat.⁵¹⁵

7. 6 A második zsidótörvény

Az 1939. évi IV. törvénycikk „*A zsidók közéleti és gazdasági térfoglalásának korlátozásáról*” címet viselte, melyet a szakirodalom és az akkori törvényhozás is a második zsidótörvényként említett. A törvényt 1938. december 23-án terjesztették be a Tisztelt Ház elé. A törvény egyik indoklásában Teleki Pál szerint az első zsidótörvény „*nem definiálta kellően a zsidó fogalmát*” és túl magasán (20%) határozták meg arányszámukat az egyes foglalkozási ágakban.⁵¹⁶ Az eredeti törvényjavaslatot sem a képviselőház, sem a felsőház nem fogadta el módosítások nélkül. Hosszas vita után a törvény 1939. május 4-én hatályba lépett.

A második zsidótörvény 1. §-a egyértelműen meghatározta, hogy ki számít zsidónak. „*A jelen törvény alkalmazása szempontjából zsidónak kell tekinteni azt, aki ő maga, vagy akinek legalább egyik szülője, vagy akinek nagyszülői közül legalább kettő a jelen törvény hatálybalépésekor az izraelita hitfelekezet tagja, vagy a jelen törvény hatálybalépése előtt az izraelita hitfelekezet tagja volt, úgyszintén a felsoroltaknak a jelen törvény hatálybalépése után született ivadékait. [...]*”

Az első zsidótörvényben felsorolt értelmiségi pályákon az arányszámot 20%-ról 6%-ra, a vállalatoknál és értelmiségi munkakörökben 12%-ra korlátozták.⁵¹⁷ A törvény 5. §-a le-

⁵¹¹ MNL BKML, IV/1916 1117/1944.

A Benedek József és Fia cég iparengedélye 1944-ben szűnt meg végleg.

MNL BKML, IV/1910/c 8730/1944

⁵¹² Kallós 1938. 790.

⁵¹³ *Kecskeméti Ellenőr*. 1940. július 23. 2.

⁵¹⁴ MNL BKML, IV/1910/c 11168/1943.

⁵¹⁵ *Kecskeméti Közlöny*. 1940. december 13. 4.

⁵¹⁶ Gyurgyák 2001. 144-145.

⁵¹⁷ <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=8098> (letöltés dátuma: 2014-05-28)

szögezte, hogy „*tisztviselőként vagy egyéb alkalmazottként zsidó nem lehet az állam, törvényhatóság, község, úgyszintén bármely köztisztviselő, közintézet vagy közüzem szolgálatában*”. A törvény kihirdetése után május 5-től zsidók nem szerezhettek többé honosságot, az 1914. július 1. után adott állampolgárságot visszavonhatták. Zsidók ezután nem lehettek lapszerkesztők és lapkiadók, nem vezethettek színházat, mozi, a közszállításnál 1943-ra arányuk csak 6% lehetett.

A törvény kevesebb mentességet adott a végrehajtás alól, mint az első zsidótörvény. Mentésítették a régóta áttérteket, akiknek ősei már 1849 előtt Magyarországon éltek, illetve azokat, akik vegyes házasságban éltek, a tűzharcosokat, akik az első világháborúban sebesülést szenvedtek, hadifogságba kerültek, különböző kitüntetésben részesültek, hadirokkantak és a hősi halált halt személyek özvegyeit, gyermekeit, az 1918-1919-es nemzeti mozgalomban részt vettek és a belső titkos és magyar királyi titkos tanácsosokat, tudományegyetemek rendes és nyugdíjba vonult tanárait, keresztény felekezetek zsidó lelképásztorait és végül az olimpiai bajnokokat.⁵¹⁸

A második zsidótörvény végrehajtásához kapcsolódó 4800/1939 M. E. számú rendelet 1. §. 2. bekezdésében foglalt rendelkezésnek megfelelően 1939 szeptembere és 1940 decembere között a magyar királyi rendőrség kecskeméti kapitánysága 45 esetben vizsgálta, hogy a zsidónak minősített személyek bejelentették-e szóban vagy írásban, hogy őket az 1939. évi IV. tc. 25. §. 1. pontja, és a fentebb említett rendelet alapján zsidónak kell-e minősíteni vagy sem. 10 elmarasztaló ítélet és 35 felmentői ítélet született, mivel nem tudták bizonyítani egyértelmű a kihágást.⁵¹⁹

A második zsidótörvényt, akárcsak az első dr. Horváth Ödön a *Közlöny* főszerkesztője, örömmel fogadta: „[...] *A keresztény elvi megújulás után húsz esztendővel végre hosszú harcok, nehéz küzdelmek árán elérkeztünk oda, hogy az elv gyakorlatban is megvalósulhat.*”⁵²⁰

Karsai 2001. 218.

⁵¹⁸ A kecskeméti vegyes házasságok száma az anyakönyvi kivonatok szerint mind 1938-ban, mind 1939-ben kevés volt, 1938-ban mindössze 7, 1939-ben csak 2 volt vegyes házasság.

MNL BKML, XXXIII. 1/a 1937-1938.; MNL BKML, XXXIII. 1/a 1939-1940

Vegyes házasságok az országban: 1938 – 568; 1939 – 419.

Zeke 1990. 197.; Gyurgyák 2001. 146.

⁵¹⁹ 4800/1939. M. E. számú rendelet. A zsidók közéleti és gazdasági térfoglalásának korlátozásáról szóló 1939: IV. t.-c. 4. §-ában meghatározott országgyűlési képviselőválasztójogi rendelkezések végrehajtásáról.

Rendeletek 1939. 785-791.; MNL BKML, IV/1910/c 2666/1940

⁵²⁰ *Kecskeméti Közlöny*. 1939. február 12. 3.

7.7 Az 1939-es nemzetgyűlési választás

1939. május 4-én Teleki Pál feloszlatta az országgyűlést, és új választásokat írt ki, az új hatályban lévő törvény értelmében, mely korlátozta a választók körét, de kimondta a titkoságot.⁵²¹ A választásokat május 28-29-én tartották, amikor már a második zsidótörvényt is figyelembe kellett venni.

Kecskeméten 23.671 fő rendelkezett választási jogosultsággal.⁵²² Ebből 873 fő volt zsidó.⁵²³ A zsidó választók neve mellett a jegyzet rovatban az „1939: IV. tc. 1. §” bejegyzés volt megtalálható.⁵²⁴ A választásokat megelőzően több alkalommal előfordult, hogy valakit zsidónak minősítettek pedig valójában nem volt az, vagy a mentesítő rendelkezések értelmében nem volt zsidónak tekinthető.⁵²⁵ Ilyen esetben kérvényezték a központi választmánytól, hogy a nevük mellől töröljék a „1939: IV. tc. 1. §” bejegyzést. Ezt az egyik központi választmányi tag kérte, de – egy korábbi határozatra hivatkozva – a választmány a kérvényt végül elutasította.⁵²⁶ A következő évben jó néhány alkalommal megismétlődött a zsidó kérelmezők hasonló tárgyban történő elutasítása.⁵²⁷

---

⁵²¹ Braham 1997. 157.

⁵²² MNL BKML, IV/1904 56. cs.

⁵²³ A kimutatásban eredetileg 882 sorszám szerepelt, a sorszámozást viszont több helyen is elvették, így az 874-re változott. De mivel Dr. Donáth József is megtalálható volt a kimutatásban, aki 1938. szeptember 12-én meghalt, így a szám 873-ra módosult.

MNL BKML, IV/1928/a 1. d. 2. sorszám.

Az iratban megtalálható, hogy pontosan az egyes választókerületben mennyi zsidó található. Ennek alapján a legtöbb zsidó szavazót tartalmazó kerületek: I. tized: 1037/89 fő a zsidó, III. tized (belső és külső rész): 2220/130 fő a zsidó, IV. tized (belső és külső rész): 2080/275 fő a zsidó, V. tized (belső és külső rész): 1675/201 fő a zsidó, VI. tized: 1417/43 fő a zsidó, VII. tized (belső és külső rész): 1318/53 fő a zsidó.

MNL BKML, IV/1904 56. cs.

1939. május 15-ei központi választmányi ülésen még 820 fő zsidó választó szerepelt.

MNL BKML, IV/1904 Vegyes iratok

⁵²⁴ MNL BKML, IV/1904 Vegyes iratok

⁵²⁵ Ilyen volt Horovitz Adolf, Langermann Endre, Kovács Pálné szül. Kardos Adél esete.

Mentességet élvezett: Kiss Ferenc

MNL BKML, IV/1904 Vegyes iratok

⁵²⁶ „Jegyző előadja, hogy dr. Fritz Miklós és neje a 4800/1939. M.E. számú rendelet 1. §-ában előírt határidő alatt bejelentették, hogy ők az 1939. IV. t.c. 1. §-a értelmében zsidónak tekintendők. Ezen bejelentést most visszavonják. A központi választmány a bejelentés visszavonását – folyó évi május hó 15. napján hozott határozatához ragaszkodva – nem veszi tudomásul és bejelentők azon kérelmét, hogy nevük mellé a névjegyzék jegyzetrotába bejegyzett „1939. évi IV. t.c. 1. §.” szöveg töröltessék elutasítja.”

MNL BKML, IV/1904 Vegyes iratok

⁵²⁷ 1940. március 28-án 52 zsidó kérelmező közül, csak Dr. Borsodi József kérelmét fogadták el.

A további 51 zsidó kérelmező: Aszódi József, Varga Adolf, Fispán Géza, Hegedűs Sándorné szül. Benedek Matild, dr. Dékány Aladár, özv. Gichner Márkus Lipótné szül. Schwartz Róza, Mathézer Ilona, Halász Mihály, dr. Adorján Imréné szül. Kardos Borbála, Körösi Adolf, dr. Dékány Aladárné szül. Fispán Irma, Hegedűs Sándor, Deutsch László, Kozma Andorné szül. Fispán Flóra, Leipnik Hilda, Háty Árpádné szül. Fispán Olga, Grätzer Ferenc, Kertész Menyhért, Kertész Mihály, Fleischmann Oszkár, Kis Dezső, özv. Spitzer Salamon Sándorné szül. Mathézer Margit, Gerő Miksa, Deutsch Józsefné szül. Leipnik Róza, dr. Dékány György, Balázs Ferencné szül. Fispán Margit, dr. Kenéz Zoltán, Kardos Dezsőné szül. Beck Malvin, Kertész Farkas, Braun Pál, Barna Soma, Sipos Miklós, Körösi Imréné szül. Klein Rozália, Gerő Ignác, Heilig Endréné szül. Gerő Mária, Deutsch József, Kertész Dezső, dr. Kertész Imre, Varga Adolfné szül. Schattelesz Teréz, Sipos Ferenc, özv. Fuchs Sámu-

A választások nem zajlottak le eseménytelenül. Egyrészt, a választók arról panaszkodtak az egész országban, így Kecskeméten is, hogy mindenkinek igazolnia kellett magát, hogy zsidó-e vagy sem.⁵²⁸ Másrészt, azok a zsidók, akik első körben nem kapták meg választójog-sultságuk igazolását, a fellebbezések ellenére sem kapták meg azt, majd csak a „pünkösdi” választások után. 209 zsidó választó kapta csak meg az igazolványt, 664 zsidó választó pedig elveszítette azt.⁵²⁹ Azokat a zsidókat, akiket felvettek a választási jegyzékbe, fehér levelező-lapon értesítették ki, melyen a „mélyen tisztelt magyar testvér” volt olvasható, holott eddig a „bűdös zsidó” kifejezést használta a közvélemény.⁵³⁰ Akik szavazati jogukat elvesztették sem az országgyűlési, sem az önkormányzati, sem a képviselőtestületi választáson nem vehettek részt.

A 4800/1939. M. E. számú rendeletre hivatkozva, 1940-ben többen igényeltek újabb választójogi tanúsítványt, az igénylések pontos számát a kutatás során nem tudtuk megállapí-tani. 1940-ből 12 tanúsítványigénylés került elő, melyeket egyetlen egy kivételével elutasítot-tak, legtöbbször hiányzó, vagy nem elégséges dokumentumok miatt.⁵³¹ 1940-re 883 zsidó választót töröltek a képviselőválasztói névjegyzékből, a legnagyobb számú kihagyás a IV., VI., VIII. szavazókörben történt.⁵³² 1941-ben a következő évre érvényes országgyűlési név-jegyzékbe való felvétel végett dr. Lengyel Bertalan és dr. Kenéz Zoltán – akiket később kizár-tak a törvényhatósági bizottsági tagok közül zsidó vallásuk miatt – kérelmet intéztek a pol-gármesteri hivatalhoz. Azonban az indoklások szerint nem megfelelő, ellentmondásos iratok-kal rendelkeztek, ezért a kérelmüket április 10-én elutasították, holott dr. Kenéz Zoltán tűz-harcos igazolvánnyal rendelkezett és a fennálló törvények értelmében mentességet élvezett volna.⁵³³

Az 1939. évi választásokon a városban leadott érvényes szavazatok száma 20.775 volt, érvénytelen szavazatot 526-an adtak le, a visszautasítottak jegyzékébe felvettettek száma pe-

---

elné szül. Steininger Kornélia, Kovács Márton, Kovács Mártonné szül. Herczog Ilona, Körösi Imre, Fleischmann Oszkárné szül. Fleischmann Margit, Sipos Ferencné szül. Fispán Mária, Heilig Endre, Krausz Miklós, Brünblatt Aranka, Littauer Mórné szül. Grünblatt Jolán, dr. Kertész Miksa.

1940-ben 12 zsidó kérvényét utasították el:

Mohr József, Faragó Adolf, dr. Adorján Imréné, Kiss Dezső, dr. Kenéz Zoltán, Heilig Endre, Gerő Ignác, Heilig Endréné, Gerő Miksa, Grünblatt Aranka, Littauer Mórné, Halász József.

MNL BKML, IV/1904 Vegyes iratok

⁵²⁸ *Kecskeméti Ellenőr*. 1939. május 28. 1.

⁵²⁹ MNL BKML, IV/1910/c 13648/1939

Első fokon megkapta: 183 fő. Másodfokon: 26 fő. Lásd: **6 – 8. sz. melléklet**

⁵³⁰ *Kecskeméti Ellenőr*. 1939. április 14. 2.

⁵³¹ Az egyetlen, amelyet jóváhagyták, az dr. Borsodi József főrabbi kérelme volt.

MNL BKML, IV/1910/c 2589/1940

⁵³² *Kecskeméti Közlöny*. 1940. április 16. 2.

⁵³³ MNL BKML, IV/1910/c 173/1944; MNL BKML, XXXIII 1/a 1909. évi születési anyakönyvi kivonat 905. szám

dig 88 volt. A kifogásoltak jegyzékébe felvettek száma 7 volt.⁵³⁴ A Magyar Élet Pártjára leadott szavazatok száma 13.754, a Független-Kisgazda és Földmunkás és Polgári Pártra leadott szavazatok száma 7021 volt. Azért csak ez a két párt kapott szavazatot, mert záros határidőn belül csak ők tudtak a jelöléshez elegendő ajánlást összegyűjteni.⁵³⁵ Itt sem a nyilasok, sem a szociáldemokraták nem jutottak szavazathoz.

A *Kecskeméti Ellenőr* terjedelmes cikkben elemezte a választásokat.⁵³⁶ Értesülésük szerint az alig száz (sic!) zsidóval, aki megkapta a szavazati jogát, megígértették, hogy vagy a kormánypártra szavaz, vagy üres cédulát dob az urnába. Az újság célzott rá, hogy mindezt a zsidók nem ingyen tették.

7.8 Zsidók a virilisek között

A képviselő testületi tagoknak is igazolniuk kellett származásukat. A kecskeméti képviselő testületnek 172 tagja volt, a zsidó tagok létszáma 13 fő, arányszámuk 7,6% volt.⁵³⁷ Országosan ez a szám a duplája volt, azaz 14,4%.⁵³⁸

1939 folyamán a törvényhatósági bizottság zsidó tagjairól adatgyűjtés (jelentés) készült. Ennek alapján a következővel szembesültünk:

1. A legtöbbadófizetők rendes tagok közül 6 személy volt tekinthető zsidónak. Póttagok közül 1 személy.
2. Az összes választók által választott rendes tagok közül 3 személy. Póttagok között nem volt zsidó.
3. A szakszerűség képviselője címen rendes és póttag között nem volt zsidó.
4. Vallásfelekezeti címen rendes és póttag között nem volt zsidó.
5. Érdekképviselői címen rendes tagok közül 4 (a kereskedők közül 3, iparosok közül 1 tag) volt zsidó. Póttag között nem volt zsidó.
6. Örökös bizottsági tagok között nem volt zsidó.

⁵³⁴ MNL BKML, IV/1904 Sz.n. 17. d.

⁵³⁵ MNL BKML, XXXII. 4/b 5/1977 18.

⁵³⁶ *Kecskeméti Ellenőr*. 1939. június 3. 1.

A választások alatt a szavazóhelyiség előtt elkobozták a *Kecskeméti Ellenőrt*, mint ellenzéki beállítottságú lapot. *Kecskeméti Ellenőr*. 1939. május 28. 1.

⁵³⁷ A képviselő testület tagjainak pontos számára ellentmondásos adataink vannak. A *Kecskeméti Közlöny*. 1938. december 24-ei száma 172 főt, Bodócs 1938. 209-210. 171 főt említett. Ennek alapján az újság által meghatározott pontosabb és frissebb adatot, tehát a 172 főt vettem alapul.

A 13 zsidó képviselő: Aszódi József, Dr. Balázs István, Dr. Borsodi József, Fispán Géza, Dr. Fritz Imre, Gerő Miksa, Kecskeméti Mihály, Dr. Kenéz Zoltán, Kertész Menyhért, Dr. Kertész Miksa, Lebovits Sándor, Dr. Schönberger Dezső, Spitzer Bernát.

MNL BKML, IV/1905 1939. 1935-1939/45. 6. d.; MNL BKML, IV/1910/c 1988/1940

⁵³⁸ Karsai 2004. 1298.

Készült egy névjegyzéktervezet is, melybe a legtöbb adót fizető zsidókat nem írták bele, a kimutatás ennek ellenére elkészült: Az I. csoportba 41, a II. csoportba 25, a III. csoportban 17 zsidó személy került volna.⁵³⁹

Az augusztus 25-i igazoló választmányi gyűlés a törvény előírásának megfelelően, a virilis jogon helyet foglaló zsidókat kizárta, és ők többé nem kerülhettek be a képviselőtestületbe csak választás útján.⁵⁴⁰ Ez persze csak teoretikus, elméleti felvetés, hiszen jól tudjuk, hogy a törvény rendelkezésének az volt a célja, hogy a zsidókat a képviselő testületből is eltávolítsák. A törvény értelmében a zsidókat a virilis listából is törölni kellett,⁵⁴¹ először 40 főt töröltek a virilis jegyzékből, összesen pedig 88 zsidót érintett a törvény.⁵⁴²

Kiskunfélegyházán a képviselőtestületben a zsidók száma több mint duplája volt, az országos arányszám felett helyezkedett el, számarányukat tekintve 16,7% volt. A megyei jogú város vezetésében 96 képviselőt (48 választott 48 virilis) találhattunk, akik közül 16 volt zsidó származású. Virilis jogon 14 zsidó ült a képviselőtestületben, kettő választott képviselő volt. A törvény értelmében 1939-ben mind a 14 virilis tagot törölték, mely intézkedés ellen hárman fellebbeztek. Mindösszesen egy esetben járt eredménnyel a fellebbezés. 1941-re egy zsidó képviselője volt Félegyházának, köszönhetően frontharcos múltjának.⁵⁴³ Nagykőrösön a zsidók számaránya a képviselő testületben közel azonos volt a kecskemétivel, a zsidók arányszáma 6,6% volt. A 91 tagú képviselő testületben mindössze hat zsidó foglalt helyet. Először négy zsidót, majd 1942. február 15-ére a megmaradt két zsidó tagot is törölték a képviselőtestületből.⁵⁴⁴

A kecskeméti határozat ellen két zsidó tag, dr. Balázs István és Lebovits Sándor még 1939-ben fellebbezett. Az 1939. évi IV. tc. 4. §-ának 3. bekezdése értelmében zsidó csak az összes választók közül választás, vagy vallásfelekezeti képviselet alapján lehet tagja a törvényhatósági bizottságnak. Miután egyikük sem ilyen címen volt tagja a város törvényhatósági bizottságának, így tagságukat 1939. szeptember 5-én azonnali hatállyal megszűntnek nyil-

⁵³⁹ MNL BKML, IV/1901/b 42/1939

⁵⁴⁰ Tíz zsidó virilis jogú tagja volt a kecskeméti törvényhatóságnak: Aszódi József, Dr. Balázs István, Fispán Géza, Gerő Miksa, Dr. Kenéz Zoltán, Kecskeméti Mihály, Kertész Menyhért, Lebovits Sándor, Schönberger Dezső, Spitzer Bernát.

Általános választás útján három zsidó képviselő maradt: Borsodi József, Dr. Fritz Imre és Dr. Kertész Miksa
Kecskeméti Közlöny. 1939. szeptember 6. 5.

„[...] Zsidó mint legtöbb adófizető nem lehet a községi képviselőtestület tagja. Zsidót a törvényhatósági és a községi legtöbb adófizetők névjegyzékébe nem lehet felvenni. [...]”

1939. IV. tc. 4. §.

<http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=8098> (letöltés dátuma: 2014-01-17)

⁵⁴¹

⁵⁴² MNL BKML, IV/1905 1939. 1935-1944/45. 6. d. Kimutatás a legtöbb adót fizető zsidó adózókról 1940. évre. II. kimutatás.; *Kecskeméti Közlöny*. 1939. június 23. 3. Lásd: **9. sz. melléklet.**

⁵⁴³ MNL BKML, V/175/b 50/1939; 19676/1941; Virág 1990. 42.

⁵⁴⁴ Novák 2002. 276; Karsai 2004. 1300.

vánították.⁵⁴⁵ Ezek után csak három zsidó maradt a törvényhatóságban: Dr. Borsodi József főrabbi, dr. Fritz Imre ügyvéd, és Kertész Miksa gyümölcskereskedő.⁵⁴⁶ Lehetséges, hogy mindannyian tiltakoztak a határozat ellen, azonban fellebbezési irataikat nem találtuk meg.

A három megmaradt zsidó törvényhatósági tagból Kertész Miksa igazolását a 15/1940. B. M. számú rendelet alapján hiányosnak ítélte meg a törvényhatósági bizottság igazoló választmánya, így bizottsági tagságát április 6-án megszűntnek nyilvánította.⁵⁴⁷ Kertész Miksa a határozat ellen panasszal élt, melynek a Közigazgatási Bíróság nem adott helyet. Szeptember 10-én az igazoló választmány jogerősen megszüntette bizottsági tagságát.⁵⁴⁸ Így már csak két zsidó törvényhatósági bizottsági tag maradt.

10. sz. táblázat

*Az 1939. évi IV. tc. hatása a választójogra és a bizottsági tagságra*⁵⁴⁹

A város neve	Helyhatósági választójoggal rendelkezők száma az 1939. IV. tc. hatálybalépése előtt	Ezek közül az 1939. IV. tc. alapján feljegyzett zsidók száma	Az 1939. IV. tc. alapján helyhatósági választójogosultságukat elvesztettek száma	Törvényhatósági bizottság taglétszáma az 1939. IV. tc. hatályba lépése előtt	Törvényhatósági bizottság zsidó tagjainak létszáma és aránya az 1939. IV. tc. hatályba lépése előtt	Az 1939. IV. tc. alapján törvényhatósági tagságukat elvesztettek száma
Kecskemét	23.671	873	664	172	13 – 7,6%	11 ⁵⁵⁰
Kiskunfélegyháza ⁵⁵¹	7831	380	378	96	16 – 16,7%	13
Nagykörös	7117	198	198	91	6 – 6,6%	4
Országosan	566.392	91.077	85.576	1748	252 – 14,4%	158

⁵⁴⁵ Dr. Balázs István felfüggesztési határozata: MNL BKML, IV/1901/b 216/1939. Lebovits Sándor felfüggesztési határozata: MNL BKML, IV/1901/b 217/1939. Aszódi József felfüggesztési határozata: MNL BKML, IV/1901/b 218/1939. Dr. Schönberger Dezső felfüggesztési határozata: MNL BKML, IV/1901/b 219/1939. Kecskeméti Mihály felfüggesztési javaslata: MNL BKML, IV/1901/b 220/1939. Spitzer Bernát felfüggesztési határozata: MNL BKML, IV/1901/b 221/1939. Dr. Kenéz Zoltán felfüggesztési határozata: MNL BKML, IV/1901/b 222/1939. Gerő Miksa felfüggesztési határozata: MNL BKML, IV/1901/b 223/1939. Fispán Géza felfüggesztési határozata: MNL BKML, IV/1901/b 224/1939.

⁵⁴⁶ Kertész Miksa 1935 decemberében került a törvényhatósági bizottsági tagságba, Szilágyi Mór lemondása után.

MNL BKML, IV/1901/b 218/1935

Vallásfelekezeti törvényhatósági bizottsági tag nem volt.

MNL BKML, IV/1905 1939. 1935-1944/45. 6. d.

⁵⁴⁷ MNL BKML, IV/1910/c 1688/1940.

⁵⁴⁸ MNL BKML, IV/1905 1940. 1935-1944/45. 6. d.

A fellebbezések után, a Közigazgatási Bíróság jóváhagyta a felfüggesztési ítéletet, 1940. december 10-én. MNL BKML, IV/1901/b 459/1940.

⁵⁴⁹ Forrás: Saját szerkesztés MNL BKML, IV/1928/a 1. d. 2. sorszám; MNL BKML, IV/1904 56. cs.; MNL BKML, IV/1910/c 13648/1939; MNL BKML, IV/1901/b 42/1939 alapján.

⁵⁵⁰ Az 1939. IV. tc. alapján törvényhatósági bizottsági tagságukat elvesztették:

Aszódi József, Dr. Balázs István, Fispán Géza, Gerő Miksa, Kecskeméti Mihály, Dr. Kenéz Zoltán, Kertész Menyhért, Kertész Miksa, Lebovits Sándor, Dr. Schönberger Dezső, Spitzer Bernát.

⁵⁵¹ Kiskunfélegyházi, Nagykörösi és az Országos adatok: Karsai 2004. 1298, 1300. Zsidók százalékos arányszáma saját számítás alapján.

Kiskunfélegyháza és Nagykörös esetében a Törvényhatósági bizottság megnevezés helyett értelemszerűen Képviselőtestület szerepel.

1942. január elején az utolsó, még törvényhatósági bizottsági zsidó tagok, dr. Fritz Imre és dr. Borsodi József törvényhatósági bizottsági tagsági jogosultságát megvonták. Az 1941. XIX. tc. értelmében a zsidók törvényhatósági és képviselőtestületi tagsága, valamint póttagsága a törvény hatályba lépésnek napján végérvényesen megszűnt.⁵⁵²

A második zsidótörvénnyel és az ahhoz kapcsolódó rendeletekkel egyetértésben, a város polgármester elrendelte, hogy nem hosszabbítható meg azoknak a személyeknek a szerződéses jogviszonya, akik a törvény értelmében zsidónak tekintendők.⁵⁵³ A zsidóknak a városvezetésében betöltött számának meghatározása érdekében dr. Liszka Béla polgármester az 5762/1942. számú körlevelében elrendelte a városi ügyosztályoknál, önálló hivataloknál, üzemeknél, intézeteknél és intézményeknél a tisztviselők és alkalmazottak (díjnokokig bezárólag) származási okmányainak bekérését. A származási táblázatot ki kellett tölteni a házastárs részéről is, mindkét ágon a nagyszülőkig visszamenőleg.⁵⁵⁴ A bizonyítási eljárás egészen 1944-ig elhúzódott, amikor már altiszt, hivatali szolga, napszámos sem lehetett zsidó.⁵⁵⁵

7.9 A magánszemélyek tanúsítványai

A város polgármestere hirdetményben közölte a lakossággal, hogy 1939. augusztus 29-étől „*bárki kérheti annak megállapítását, hogy az 1939. évi IV. tc. 1. §-a értelmében zsidónak nem tekintendő*” személy.⁵⁵⁶ A hivatalos okirat kiállításának feltétele az anyakönyvi

⁵⁵² <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=8172> (letöltés dátuma: 2014-01-22)

A törvény nyomatékositotta az 1113/1941. B. M. számú rendelet is.

A rendelet 2. §-a, az 1939. IV. tc. értelmében zsidónak tekintendő személy igazoló választmányi tagságát haldéktalanul megszüntette.

Rendeletek 1941. 4011-4012.

MNL BKML, IV/1905 1942. 1935-1944/45. 6. d.

⁵⁵³ MNL BKML, IV/1930 31173/1939

⁵⁵⁴ MNL BKML, IV/1910/I Származási igazolások.

Az összesítő kimutatás szerint:

Nincs adat a vallásról: 562 fő.

Zsidók: (145. sorszám) Hettesheimer Béláné, Hochfelder Irma, végrehajtó neje, saját maga, szülei és összes nagyszülei zsidók.

(463. sorszám) Gáti Mária hivatalnok, Nagyszülőkig bezárólag zsidó.

(897. sorszám) M. Bodon Pálné, Pollák Sarolta, A nagyszülőkig bezárólag tiszta izraelita.

(909. sorszám) dr. Mándoky Alajosné, Szijj Terézia, 1941. XV. tc. 9. § alapján zsidónak tekintendő.

(946. sorszám) Bánky Mihályné. Kaufman Luiza, Zsidónak tekintendő, összes nagyszülei zsidók.

Összesen megvizsgált személy: 1741 fő.

A végeredmény kétséges a zsidók tekintetében, ugyanis a polgármester álláspontja szerint: „[...] *Semmiféle okmány becsatolását nem kívánom attól, aki bejelenti, hogy az izraelita hitfelekezet tagja, vagy hogy őt a hivatkozott törvény 1. §-a értelmében zsidónak kell tekinteni.* [...]”

⁵⁵⁵ 37402/1944 III. rendelet értelmében az ellenőrzés tovább folytatódott. 1741 személy származási igazolásból 691 személy adatait vizsgálták át. Az 1741 főből, 1095 a városi alkalmazott, 646 pedig a házastársak száma. 417 alkalmazott nem tett eleget a leszármazási igazolásnak. Az igazolások folyamán 10 főről derült ki, hogy zsidónak tekintendő személy.

MNL BKML, IV/1910/c 11582/1944; IV/1930 16754/1944; IV/1930 11582/1944

⁵⁵⁶ MNL BKML, IV/1910/c 25097/1939

kivonat bemutatása volt. Mivel bárki kérvényezhette az okirat kiadását, az igénylések száma erősen megnőtt, a több ezer darabot is meghaladta.⁵⁵⁷ 1940. május 29-én a hivatal dolgozói hangot adtak annak, hogy a hivatalban, a mindennapi munkán kívül is foglalkozni kell ezzel a „problémával”.⁵⁵⁸ A panasz nem volt teljesen alaptalan. 1939-ben volt olyan nap, amikor 250-300 anyakönyvi kivonatot adtak ki, egy hónap alatt pedig 4000-4500-at.

A tanúsítványigénylések folytatódtak az elkövetkező években. 1940 júliusáig mindössze 72 tanúsítványt adtak ki, 1941-ben a megtalált 23 igénylés közül egyet sem utasítottak el. A tanúsítványt azonban 1940 májusától már nem lehetett felhasználni a földbirtokpolitikai rendelkezés alóli felmentésre.⁵⁵⁹ Azért, hogy a város anyagi hasznot tudjon húzni az eddig ingyenes igénylésekből, a közgyűlés 1940. szeptember 30-i határozata alapján a tanúsítvány kiadásáért a továbbiakban díjat kellett beszédni.⁵⁶⁰ Az első példányért 3 pengőt, a többiért, mint másodpéldányért pedig 1 pengőt kellett fizetni. Az 1942-43-as évből is maradt ránk tanúsítványigénylés. 1942-ből öt, 1943-ból mindössze egyetlen egy.⁵⁶¹ 1942 szeptemberétől a hivatalos irat már tartalmazta az 1941. évi XV. törvénycikk (harmadik zsidótörvény) 9. és 16. §-ára való hivatkozást.⁵⁶²

A zsidótörvény alóli mentesség megszerzésére is volt lehetőség. Nagyon kevés információval rendelkezünk arról, hogy kik kaptak mentességet Kecskeméten. Csak az ügyvédi kamara kecskeméti tagjainak mentessége és néhány magánember mentességi kérelme áll rendelkezésünkre az 1940-41-es évekből.⁵⁶³

---

11 személy tanúsítvány kérelmét találtuk meg: MNL BKML, IV/1910/c 1939. Valószínűsíthető, hogy sokkal többen voltak a kérvényezők.

1940-es évekből 35 tanúsítvány került elő: MNL BKML, IV/1910/c 1940. Ezen kívül mindössze 1 személynek utasították el a kérelmét, aki 1920. november 2-án született, a törvény kimondja, hogy azt a személyt, aki 1919. augusztus 1-én a keresztény hitfelekezet tagja, azt kereszténynek kell tekinteni. De mivel a születés később történt, így zsidónak minősítették. MNL BKML, IV/1910/c 21730/1940.

⁵⁵⁷ *Kecskeméti Ellenőr*. 1939. október 17. 1.

⁵⁵⁸ MNL BKML, IV/1910/c 17408/1940

⁵⁵⁹ *Kecskeméti Közlöny*. 1939. október 17. 2.; 1940. július 20. 6.

MNL BKML, IV/1910/c 1940

⁵⁶⁰ MNL BKML, IV/1910/c 2646/1941

⁵⁶¹ MNL BKML, IV/1910/c 1942-1943; IV/1910/c 13489/1943

⁵⁶² 3 okiratban jelent meg a törvényre való hivatkozás, mind a hármat „védett gazdaadás” teherrendezése ügyében adták ki.

MNL BKML, IV/1910/c 28002/1942; IV/1910/c 31525/1942; IV/1910/c 32326/1942

⁵⁶³ A Kecskeméti Ügyvédi Kamara Kecskemét városában tevékenykedő felmentett ügyvédek névsora, és felmentésének okai:

Dr. Adorján Imre: Bronz vitézségi érem, koronás vasérdemkereszt.

Dr. Aszódi Géza: 50%-os hadirokkantság. (valamint: MNL BKML, IV/1922 8. k. Hadirokkantak nyilvántartása)

Dr. Fritz Imre: Bronz vitézségi érem a kardokkal, Károly csapatkereszt.

Dr. Markó József: II. oszt. ezüst vitézségi érem.

MNL BKML, IX/235/a 1939-1940

Dr. Markó Imre és Dr. Szívós Béla kecskeméti ügyvédek is felmentést nyertek az 1939. IV. tc. 2. § 1. bekezdés 6. pontja alapján a forradalmak (1918-1919) idején tanúsított magatartásuk miatt.

MNL BKML, IX/235/a 1938-1939

7. 10 A cégek és sportegyesületek tanúsítványai

A magánszemélyeken kívül az ipari vállalatok is igényelték „nem zsidónak tekintendő” tanúsítványokat. A tanúsítványra azért volt szükség, hogy a cég egyáltalán állami megrendelésekhez jusson, kedvezőbb elbírálásban részesüljön és később tovább tudjon fejlődni, terjeszkedni. 1940. február 15-én az Első Kecskeméti Konzervgyár tanúsítványt igényelt, mert az igazolást a Földművelésügyi Minisztériumnak be kellett mutatni, a paradicsom prémium kiutalása végett.⁵⁶⁴ A cég igazgatója, mint azt már korábban említettük, Lebovits Sándor, zsidó származású volt.⁵⁶⁵ Ő maradt a vezető, ami nem csoda, hiszen amikor a Weiss-Manfréd cég 1939 februárjában kivonult az Első Kecskeméti Konzervgyár Rt. érdekeltségéből, a részvénytulajdonosok az ugyancsak döntően izraelita vallásúak tulajdonában lévő, és erős zsidó kapcsolatokkal rendelkező Kereskedelmi Bank vette át.⁵⁶⁶ 1939. október 14-től a vállalat életében némi változás történt. A mustsűrítő és a bort fagyasztó üzem vezetője nem az igazgató, hanem egy evangélikus vallású, kecskeméti lakosú üzemmérnök lett.⁵⁶⁷ 1939. évi IV. tc. életbelépése előtt a konzervgyárat többségben zsidók működtették. A törvény végrehajtása során az igazgatóságot és a felügyelőbizottságot úgy alakították át, hogy a tagok többsége keresztény lett, így maradhatott Lebovits Sándor az igazgató. Ahhoz, hogy Lebovits megtarthatta pozícióját, valószínűleg hozzájárult az is, hogy a konzervgyár központja még mindig Budapesten volt, és az igazgató irányítása alatt a cég az alaptőkéjét megduplázta.⁵⁶⁸ Mivel azonban nem tudta a város vezetése, hogy a részvények többsége kinek a kezében volt, illetve mind a felügyelőbizottságban, mind az igazgatóságban voltak zsidók, így még 1944-ben sem minősítették egyértelműen keresztények tulajdonában lévőnek a céget.⁵⁶⁹

Kiadott mentesség: Reisman Andor Endre (MNL BKML, IV/1910/c 6409/1940)

Hatáskör hiányában elutasított:

Lengyel János (MNL BKML, IV/1910/c 15193/1940)

Tanúsítvány kiadásának elutasítása:

Rigó Ferenc (MNL BKML, IV/1910/c 14449/1941); Swarcz Mária (MNL BKML, IV/1910/c 31658/1941)

⁵⁶⁴ MNL BKML, IV/1916 1153/1940

⁵⁶⁵ Lásd **549. lábjegyzet.**

⁵⁶⁶ *Kecskeméti Ellenőr.* 1939. február 21. 1.

⁵⁶⁷ MNL BKML, IV/1916 1609/1940

Borfagyasztásra azért volt szükség, hogy a bor fokát szabályozni tudják. Ugyanis, hogyha lefagyasztották a bort, akkor abból a vizet ki tudták vonni, mivel az megfagyott, így a bor foka magasabb lett. Hogyha ezen változtatni akartak, akkor csak hozzá kellett adni egy kis vizet.

⁵⁶⁸ MNL BKML, IV/1916 3643/1944

1938-ban az alaptőke 250.000 pengő, 1943-ra viszont már 500.000 pengő volt. Állóeszközeinek értéke 4,7 millió pengő volt. A foglalkoztatott dolgozók száma 1800-2000 fő volt.

Kallós 1938; Kallós 1944; Péterné – Tánczos 200. 38.

⁵⁶⁹ MNL BKML, IV/1916 3643/1944

Lebovits munkájával elégedett volt a lakosság. A vállalat élén eltöltött 25. év tiszteletére ünnepséget szerveztek az igazgatónak.⁵⁷⁰ Az elégedettségre minden okuk megvolt, ugyanis a gyár 1940 folyamán fióktelepet létesített Szegeden, melyet maga az igazgató avatott fel.⁵⁷¹ Az ő elgondolásai alapján szervezték meg az új gyár egyes üzemeit, raktárait és gépházait.⁵⁷² 1941 júliusára a szegedi részleg felfutott, kecskeméti szakmunkásokat és vezetőket küldött a fiókrészlegbe az igazgató.⁵⁷³ Lebovits még az 1943-as évben is igazgató volt, holott a legtöbb cég éléről addigra már a zsidókat rég eltávolították.⁵⁷⁴ Lebovits esetében ez csak az ország német megszállása után történt meg.⁵⁷⁵

1940. augusztus 8-tól a Kecskeméti Mintapincészet és Kereskedelmi Kft. tanúsítványt igényelt, melyhez minden szükséges intézkedést megtett.⁵⁷⁶ *„egy zsidó törzsbetétes tagja kilépett és helyette keresztény lépett be, miáltal mindkét törzsbetétes tagunk keresztény lett. A volt zsidó egyedüli ügyvezető mellé két kereszténynek is adtunk ügyvezetői felhatalmazást, mi által az ügyvezetők többsége is keresztény lett.”*

Az elkövetkező években a kecskeméti cégek sorra jelentkeztek tanúsítványokért. 1941-ben a Kecskeméti Leszámloló és Pénzváltó Bank Rt. (az ügyvezető igazgató a zsidó származású Daróczi Dezső maradt) és a Kecskeméti Takarékpénztár Egyesület is megkapta az igényelt tanúsítványt.⁵⁷⁷ A Leszámloló Bank elnöke lehetőségeihez mérten védte a zsidókat. A zsidótörvények rendelkezései ellenére, nem bocsátotta el a zsidókat, hanem máshol helyezte el őket, mint például a Kecskeméti Közhűtőháznál, vagy a bank ügyészi irodájában, így védve az egzisztenciájukat.⁵⁷⁸ A bank elnöke személyesen érintett volt, ugyanis fia egy zsidó családba házasodott be.

A Kecskeméti Forgalmi Rt. 1940. május 18-án tanúsítvány megszerzését kérvényezte, és nehezményezte, hogy a céget korábban „zsidó cégnek” minősítették. A Kecskeméti Forgalmi Rt. négy vezetője közül kettő volt zsidó. Az igazgatósági tagok száma öt, ezek közül kettő zsidó volt. A felügyelőbizottság tagjainak száma három, közülük egy zsidó volt. A részvénytársaság igazgatója Kecskeméti Sándor, szintén zsidó volt „[...] akinek személyén kereszt-

---

⁵⁷⁰ *Kecskeméti Ellenőr.* 1940. január 15. 5.

⁵⁷¹ Péterné – Tánczos 2000. 38.

⁵⁷² *Kecskeméti Ellenőr.* 1940. július 19. 3.

⁵⁷³ *Kecskeméti Ellenőr.* 1941. július 10. 3.

⁵⁷⁴ Bodócs 1944. 149.

Az igazgatósági tagoknál már 1939-ben új nevekkal találkozhatunk: Apponyi György, Dr. Keblovsky Lajos. Egyedül Dr. Halasy Tibor maradt, akit 1943-ra szintén leváltottak.

Kallós 1940. 166.

⁵⁷⁵ Hlbocsányi 2012. 23.

⁵⁷⁶ MNL BKML, IV/1910/c 32908/1940

⁵⁷⁷ MNL BKML, IV/1910/c 4005/1941; IV/1910/c 18471/1941.

⁵⁷⁸ MNL BKML, XXV/18 74/1945

tiül a zsidó vezetők a tényleges üzletvezetésre nagyobb befolyást gyakorolnak [...]” ezért az I. fokú iparhatóság döntését jóváhagyták és az indítványt elutasították.⁵⁷⁹

Kevés sportegyesület nyilatkozata maradt fenn, így nem tudhatjuk pontosan, hogy hol, melyik egyesületnek, mennyi zsidó tagja volt, és később mennyi maradt, illetve mennyinek szűnt meg a tagsága. A fennmaradt dokumentumok szerint a Kecskeméti Gépgyár Teke Egyesülete hivatalosan bizonyította, hogy tagjai között nincs zsidó származású egyén.⁵⁸⁰ A Dél-Magyarországi Labdarúgók Alsövetsége már 1939 januárjában kifejtette, hogy „keresztény és nemzeti” alapra helyezik a szövetséget. 1941-re a zsidó származású sportolók már semmilyen versenyen nem vehettek részt.⁵⁸¹

7.11 A cégek, amelyek esetében nincs változás

Az 1940-41-es Kecskeméti név- és címtár szerint a bankok és a vállalatok élén a zsidók foglalkoztatottsága szempontjából változások álltak be, melyek leginkább az igazgatói vagy elnöki széket érintették.⁵⁸² De nem mindenhol történt így. Előfordult, hogy a második zsidótörvény szempontjából nem figyelhető meg semmilyen változás.⁵⁸³ Leginkább olyan vállalatokra igaz ez a kijelentés, ahol a zsidók eleve többségben voltak, vagy amelyeket ők alapítottak. A Kecskeméti Magyar Kereskedelmi Bank igazgatóságában és felügyelő bizottságában továbbra is találkozhattunk zsidó nevekkal, a zsidók aránya a vezetésben 66% feletti maradt.⁵⁸⁴ A nagyvállalatok közül zsidó kézen maradt a Schiffer Cipőgyár, a Muth Sándor-féle Sírkőgyár, az Első Kecskeméti Cementgyár és a Kecskeméti Bútoriparosok Áruértékesítő Rt.

⁵⁷⁹ A felülvizsgálati kérelmet is elutasították, amelyet több mint egy évvel később, 1941. december 4-én hoztak meg.

MNL BKML, IV1910/c 5216/1940

⁵⁸⁰ MNL BKML, IV/1910/c 37276/1943

⁵⁸¹ *Kecskeméti Közlöny*. 1939. január 8. 11.; 1941. június 27. 6.

⁵⁸² Magyar Általános Gyufaipari Rt. Kecskeméti Gépgyár Rt. Igazgató: Tauber Dezső helyett Mendik István.

Astra Biztosító Rt. Titkár: Goitein Pál helyett Tompos Antal (tisztviselő).

Városi Közhűtőház Kft. Másodigazgató: Dr. Kenéz Zoltán helyett Nóta István.

Háztulajdonosok Szövetsége. Elnök: dr. Fritz Imre helyett Váry István.

Kereskedői Kaszinó. Elnök: dr. Schönberger Dezső helyett Benedek György.

Bodócs 1941. 168, 178, 185, 227.

⁵⁸³ Beretvás-szálloda és étterem. Bérlo: Gottlieb Rudolf helyett Gyenes Pál.

Bodócs 1944. 155.

Változatlan:

Kecskeméti Hitelszövetkezet mint az OKH tagja; Első Kecskeméti Konzervgyár.

Kecskeméti Bútoriparosok Áruértékesítő Rt. 1943-ra a cég alaptőkéjét 50.000 pengőről 120.000 pengőre nőtt.

Fonciere Általános Biztosító Intézet; Közhűtőház hasznosító kft.; Schiffer Cipőgyár; Muth Sándor Sírkőgyár;

Első Kecskeméti Cementárú és Működgyár.

Kereskedői Kaszinó; Országos Ügyvédszövetség helyi csoportja. OMKE kecskeméti fiókja.

Bodócs 1944. 146, 148, 149, 151, 154, 161, 203, 204; Kallós 1944. 735.

⁵⁸⁴ Igazgató: Nagy István. Igazgatósági tagok: Sándor István, Dr. Kerekes József, Kertész Dezső, Dr. Markó Imre, Dr. Révész László, Spitzer Bernát, Szél János, Dr. Szigeti Mihály. Felügyelőbizottsági tagok: Fekete Mihály, Fispán Géza, Sipos Ferenc.

További példa arra, hogy a második zsidótörvény rendelkezései ellenére egyes cégek életében nem történt változás, a Kecskeméti Leszámlító és Pénzváltó Bank Rt.⁵⁸⁵ A cég csak 1944 májusában mondott fel a zsidó igazgatósági tagjainak, felügyelőbizottsági tagjának és kiegészítő katonai szolgálatát teljesítő könyvelőjének.⁵⁸⁶ A bank elnökének zsidóvédő magatartásáról már korábban is olvashattunk példákat, melyet a német megszállás után tovább folytatott. A zsidó alkalmazottai érdekében, a csendőri atrocitások miatt megpróbált felszólalni, mindhiába.⁵⁸⁷ A volt zsidó igazgató és Markó József doktor ingóságainak érdekében is megpróbált cselekedni, a lakáshivatalhoz beadványt adott be azok megmentése érdekében. A bútorokat a bank tanácstermében helyezték el, azért, hogy tulajdonosuk épségben visszakaphassa.

Hasonlóképpen járt el a Kecskeméti Hitelszövetkezet, melynek zsidó igazgatója addig tevékenykedett a szövetkezet élén, amíg a németek a származása miatt le nem tartóztatták.⁵⁸⁸

Ezek alapján Berend T. Iván állítása, hogy „*a bankok, iparvállalatok stb. igazgatóságában eléggé jelentős személyi kicserélődés [...]*” történt, Kecskeméten csak részben igaz, nem minden iparvállalat és bank éléről távolították el a zsidókat. Voltak olyan bankok, szövetkezetek és vállalatok, amelyeket a név- és címtár nem tartalmazott, így a változásokat nem tudtuk nyomon követni.⁵⁸⁹ Hasonlóan a kiskunfélegyházi és a nagykőrösi vállalatokhoz.

7. 12 A második zsidótörvény hatása a zsidó iparosokra és kereskedőkre

7.12.1 A zsidó iparúzők és iparigazolványuk számának alakulása

Az első zsidótörvény rendelkezéseivel a teljes „árjásítás” még nem következett be. Ezzel szemben a második zsidótörvény sokkal egyértelműben fogalmazott a zsidók gazdasági életből való kizorításával kapcsolatban.

A város legkisebb bankja (ezelőtt: Kecskeméti Magyar Bank Rt.), az elmúlt két év alatt, alaptőkéjét 120 ezerről, 500 ezerre növelte.

Kallós 1941. 461.

⁵⁸⁵ Kecskeméti Leszámlító és Pénzváltó Bank Rt. 1943-ra a bank alaptőkéjét 607.500 pengőről 850.000 pengőre emelkedett.

Bodócs 1944. 146.; Kallós 1944. 735.

⁵⁸⁶ MNL BKML, XI/214 Jegyzőkönyv – 1944

Zsidó igazgatósági tagok: Daróczi Dezső, dr. Hári Géza, dr. Kertész Miksa

Zsidó felügyelőbizottsági tag: dr. Auer Zoltán

Zsidó könyvelő: Füredi Zoltán

⁵⁸⁷ MNL BKML, XXV/18 74/1945

⁵⁸⁸ MNL BKML, XI/231 Jegyzőkönyv 1930-1946, 1947

Zsidó igazgató: Székely Sándor

⁵⁸⁹ Hiányzik: Magyar Általános Takarékpénztár Rt. kecskeméti fiókja. Kecskeméti Mezőgazdasági Szövetkezet. „Petőfi” Könyvnyomda. Magyar Kiviteli Cégek Országos Szövetség kecskeméti fiókja. Bodócs 1941.

Kecskeméten 1910 óta az iparban és a kereskedelemben a zsidó keresők aránya fokozatosan csökkent.⁵⁹⁰ 1910 és 1930 között a kereskedelem és hitel területén számarányuk ugyan csökkent, abszolút számuk minimálisan, de növekedni tudott. A második zsidótörvény végrehajtása tárgyában kiadott 7720/1939. M. E. számú rendelet 37. §-a rendelkezett az iparosok és kereskedők számarányának megállapításáról, és 1939. december 15-én a polgármesteri hivatal nyilvánosságra hozta azt.⁵⁹¹ A kötelező bejelentést követően 3656 fő ennek a felszólításnak eleget tett, melyből megállapítást nyert, hogy 33 iparúzó jogosítványa érvénytelen, így tehát 3623 iparúzó volt összesen Kecskeméten. Az iparúzók közül 3172 fő volt nem zsidónak tekintendő személy, az 1939. IV. tc. 2. §-a alapján mentességet élvezett 26 fő, 413 fő volt zsidónak tekintendő személy és 12 zsidó volt a fióküzletekben. Ezek 11,4 volt a kecskeméti zsidó iparúzók aránya.⁵⁹² A rendelet értelmében addig újabb iparigazolványt nem lehetett kiadni, ameddig a zsidók aránya 6% alá nem esett. Annak ellenére, hogy a zsidókat az iparban mind jobban szerették volna háttérbe szorítani, az 1940-41-es Kecskeméti név- és címtár szerint az ipartestületi szék Blum József zsidó származású póttaggal bővült.⁵⁹³ Kiskunfélegyházán 206 zsidó iparúzót tartottak számon, ők 213 iparjogosítvánnyal rendelkeztek. Számarányuk elérte a 16,1%-ot, a jogosítvány zsidó tulajdonosai a 15,3%-ot.⁵⁹⁴ Nagykőrösön ezzel szemben jóval kevesebben voltak a zsidó iparosok. Mindössze 115-en rendelkeztek érvényes iparjogosítvánnyal, százalékos arányuk 10% A két város esetében ezen adatok magyarázatához további kutatásokra van szükség.

1943-ban az újabb kereskedői és iparjogosítványok összeírásában, melyet kémpróbaszerűen (sic!) ellenőriztek, már megfigyelhető a zsidók minimális fogyása. 3631 érvényes iparjogosítvány volt a városban, mely 3183 nem zsidónak tekintendő személytől származott, 28-an kaptak mentességet, 406 iparos és kereskedő volt zsidónak tekinthető és végül 14-en voltak a fióküzletekben. *„A zsidónak kiadott iparjogosítványok száma a fentiek szerint 406 és az összes iparjogosítványok számának – 3631-nek – 11,2 %-át teszi ki. Megállapítja az I. fokú iparhatóság azt is, hogy a 3631 iparjogosítvány 3265 iparúzó birtokában van, amelyből 319 zsidó. Ezek szerint a zsidó iparúzók száma 319, az összes iparúzók számának – 3265-nek a 9,8 %-át teszi ki.”*⁵⁹⁵ Az 1939-es és az 1943-as adatokat összehasonlítva elmondható, hogy a zsi-

⁵⁹⁰ Lásd: 4. sz. táblázat.

⁵⁹¹ MNL BKML, IV/1910/c 37509/1943.

⁵⁹² A Révész testvérpár (Márton és János) fellebbezett az I. fokú iparhatósághoz, melyben nehezményezték, hogy őket a zsidó vallású iparúzókhoz vették fel. A fellebbezést természetesen elutasították, mivel semmiféle mentességi körülményt nem tudtak felmutatni.

MNL BKML, IV/1910/c 5216/1940

⁵⁹³ Bodócs 1941. 165.

⁵⁹⁴ Virág 1990. 42.; Kun 2001. 7.

⁵⁹⁵ MNL BKML, IV/1910 37509/1943

dó iparúzők száma 1,6%-al csökkent. A változás abszolút számban szembetűnő, közel 100 zsidó veszítette el iparjogosítványát, így kijelenthető, hogy a zsidók háttérbe szorítása folyamatos volt. Ezt bizonyítja továbbá, hogy 1944-re már csak 77 zsidó iparos maradt.⁵⁹⁶

7.12.2 A Szeszfőzde

Kecskemét városában a cégek árjásítása jelentős összegű kártérítés mellett is létrejött. A város polgármestere folyó év – 1939 – augusztus 26-án figyelembe véve az 1939. évi IV. tc. rendelkezéseit is, a szeszfőzde teljes házi kezelésbe vételét rendelte el.⁵⁹⁷ A pénzügyi és jogügyi bizottság elismerte, hogy a kecskeméti barackpálinka európai, sőt világszínvonalra emelkedett, melyet Führer Izidor propaganda munkájának köszönhetett a város. Figyelembe véve, hogy Führer saját költségén végzett el jelentős újításokat, – illetve maga a város anyagiilag segítette több alkalommal a szeszfőzde fejlesztését – a kisgyűlés egyhangúan megszavazott 30.000 pengő kártérítést.⁵⁹⁸ Később Führer Izidor egy 1940-ben keletkezett irat szerint – melyet a szeszfőzde vezetője juttatott a polgármesteri hivatalba –, szeretett volna baracklikőrön és meggyvéren kívül egyéb likörgyári termékeket, brandyt stb. akár bizományi számlára, akár megrendelések alapján vevőknek felárral számlázni, illetve eladni.⁵⁹⁹ Vitéz Gyulai Lajos, a szeszfőzde vezetője ekkor még segített Führernek, hogy továbbra is gyakorolhassa szesziparát, de négy évvel később már minden problémaért Führert hibáztatták. 1944. szeptember 11-én kelt iratban a Számvevőség bejelentése szerint a szeszfőzdében található visszasságok a volt vezetőhöz köthetők – könnyű volt őt hibáztatni, mivel június végére a deportálások miatt

⁵⁹⁶ MNL BKML, IV/1928/a 1. d. 2. sorszám

⁵⁹⁷ MNL BKML, IV/1903/c 1939. szeptember 27. 287-291.

1938. május 7-én a központi szeszfőzde átmeneti időre már a város kezelésébe került át, ideiglenes új vezetője vitéz Gyulai Lajos lett, mert a pénzügyminiszter nem hagyta jóvá Führer Izidor és a város közötti szerződést.

Kecskeméti Közlöny. 1938. május 6. 1.; május 7. 2.

⁵⁹⁸ A kecskeméti barackpálinka már 1936-ra méltán népszerű lett, oly annyira, hogy még a hamisításától se riadtak vissza, melyet többek között egy budapesti cég is elkövetett. A város vezetősége kénytelen volt megalkotni egy külön rendeletet, melyben leszögezték, hogy csak az számít kecskeméti pálinkának, melyet Kecskeméten állítottak elő.

MNL BKML, IV/1910/c 24176/1936

Führer Izidorral megkötött szerződés értelmében az a 18.000 pengő értékű készülék volt a biztosíték, melyet saját pénzen vásárolt. Ezen felül újabb biztosítékot nem volt hajlandó adni, ugyanis szükség volt az újabb fejlesztésre, beruházásra. A város gondolkodott ezen felül újabb biztosítékon Führer részéről, azonban Ő felmondhatta volna a szerződést és az eddigi fejlesztés összegét követelhetette volna a városon.

MNL BKML, IV/1901/b 132/1935

Először 1937. szeptember 29-én szavazta meg a kisgyűlés, hogy 10.000 Pengő értékben segíti a szeszfőzde épület átalakítási és bővítési munkálatait. Majd ugyanezen év október 28-án 31.500 Pengő értékben segítette a szeszfőzde felszerelésének és berendezésének átépítését.

MNL BKML, IV/1903/c 1937

Két évvel (1941. novemberében) később a belügyminiszter még mindig nem tudott dönteni, hogy a megszavazott összeget a város kifizetheti-e. „*Az iratokból úgy tűnik, hogy Reményi-Schneller Lajos pénzügyminiszter volt az, aki a kifizetést ellenezte, míg Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter elfogadta Kecskemét város érveit.*”

Karsai 2004. 1295.

⁵⁹⁹ MNL BKML, IV/1910 /c 2828/1940.

Kecskeméten nem maradt zsidó –, akitől a közel 1000 pengő kártérítést követelni nem lehetett, ugyanis a Führer-féle megegyezésben az összes tartozás és követelés kiegyenlítést nyert.⁶⁰⁰

7.12.3 A zsidó iparosok és kereskedők fokozatos háttérbe szorítása

Az iparosok és kereskedők engedélyének felülvizsgálata 1939 – 1944 között szinte állandóan napirenden volt.⁶⁰¹ 1940 szeptemberében 18 zsidó italmérési engedélyét vonták meg, közöttük volt Gottlieb Rudolf, a Beretvás szálló bérelője. Kiskunfélegyházán szintén 1940-ben vonták meg három vendéglőstől és kocsmárostól iparengedélyüket.⁶⁰²

A zsidók arányszámának csökkenése a kereskedelemben és az iparban tovább folytatódott, melyhez a ki nem adott iparjogosítványok mellett – zsidó iparjogosítvány megszüntetéséről pontos információval nem rendelkezünk –, minden bizonnyal hozzájárult az 1942. év folyamán végbement zár alá vétel és kárpótlás utáni igénybevétel, mely a bornagykereskedők pincészetét és felszereléseit érintette.⁶⁰³ Az 1850/1942. M. E. számú rendelet értelmében 1942. augusztus 29-ig hat pincészet felszereléseit vették igénybe.⁶⁰⁴

Katz József borügynököt 1942 májusában azért büntették 8 napi fogházra és 80 pengő pénzbüntetésre, mert bejelentési kötelezettségének nem tett eleget.⁶⁰⁵

Az 1943-44-es Kecskemét név- és címtára már egyetlen egy zsidó borkereskedőt sem említ.⁶⁰⁶

---

⁶⁰⁰ MNL BKML, IV/1910/c 39003/1943. Tárgy: Számvevőségi bejelentés a Szikrában főzött borpárlatról készített elszámolásra vonatkozólag.

⁶⁰¹ 1940-ben a szekérfuvarozók számát és „összetételét” is nagyító alá vették. Ez alapján 15 szekérfuvarozó volt Kecskeméten, 35 fogattal. Közülük 5 volt zsidó, 15 fogattal.

Lövi István – fogat száma: 4; Reich Pál – fogat száma: 1; Rottbaum Béla – fogat száma: 2; Rozenstein Emil – fogat száma: 1; özv. Snitzer Kálmánné – fogat száma: 7.

MNL BKML, IV/1910/c 3155/1940

⁶⁰² *Kecskeméti Közlöny*. 1940. március 23. 5.; V/175/b 26479/1940

⁶⁰³ A döntés ellen volt, aki kérte a felülvizsgálatot, ilyen volt például budapesti lakosú Balla Géza esete is. Fellebbezését azzal indokolta, hogy „[...] *Az iparengedély megvonása nálam olyan helyzetet teremt, amely egyenlő az uccárákerüléssel (sic!) és a teljes tönkremenéssel, mivel ma értelmiségem következtében a zsidótörvény miatt elhelyezkedni nem tudok, képviselői, megbízásaim, a zsidótörvény következtében succesive megszűntek [...]*”. A fellebbezést elutasították.

MNL BKML, IV/1910/c 3748/1940; IV/1910/c 5094/1944

⁶⁰⁴ MNL BKML, IV/1916 1141/1943

A hat pincészet: Kecskeméti Hercz cég pincéinek és felszereléseinek igénybevétele Prácsér János és Sárközy Ilona részére.

Leitner és Kertész cég pincéinek és felszereléseinek igénybevétele Sárközy István és Jávorka József részére.

Fleischmann Samu és Fia cég pincéinek és felszereléseinek igénybevétele Kiss István és Luszka Emil részére.

Grünfeld Gyula pincéinek és felszereléseinek igénybevétele dr. Tassy János részére.

Kecskeméti Forgalmi Rt. pincéinek és felszereléseinek igénybevétele a Duna-Tiszaközi Bortermelők Pincészövetkezete, vitéz Héjjas Aurél és a Gazdák Szövetkezete részére.

Iczkovits Mór pincéinek és felszereléseinek igénybevétele Mészáros Ernő részére.

⁶⁰⁵ *Kecskeméti Közlöny*. 1942. május 21. 4.

A bornagykereskedők mellett hasonló arányú változások mentek végbe a baromfikereskedőknél.⁶⁰⁷

A zsidó kereskedőket hátrányosan érintette a kereskedési joguk megvonása. Dr. Liszka Béla polgármester 1940. július 25-től 27 zsidó kereskedő cukoreladási jogát megvonta.⁶⁰⁸ A fennmaradt cukorkészletet a zsidó kereskedők a raktárból még kiárusíthatták. 1940 nyaratól a főváros utasítása szerint a tűzifa kereskedést csak keresztények folytathatták.⁶⁰⁹ Augusztus végére, a keresztény tűzi kereskedőknek megtörtént a tűzifa kiutalás.⁶¹⁰

A három város zsidó kereskedői ellen irányuló újabb intézkedést 1940. október 22-én dr. Endre László Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye alispánja hozta meg, melyben elrendelte, hogy a zsidó virág- és kegyeszerárusok keresztény temetők és azok környékén nem árusíthatnak.⁶¹¹

Az 1939. II. törvénycikkre hivatkozva kiadott 1.220/1941. M.E, valamint 200.400/1941. K.M. rendeletek értelmében minden iparosnak és kereskedőnek, aki bőrtalpú lábbelit árult, készletét be kellett jelenteni.⁶¹² A kecskeméti kereskedők nagy része, akiknek termékeit zár alá vették, zsidó származású volt.⁶¹³ A végeredmény közel 5000 lábbeli utalvány lett. Az ugyancsak 1941-es 100.600/1941. M.E. számú rendelet elrendelte a burgonya igénybevételét.⁶¹⁴ A fővárosból érkező irat külön kérte, hogy a zsidó birtokosoktól, bérlőktől és kereskedőktől való igénybevétel minden egyéb igénybevételt előzzön meg.⁶¹⁵

---

⁶⁰⁶ Egy 1940. márciusi 3-ai levélben, melyet a főispánnak írtak, a levélíró még arról panaszkodott, hogy a borke-
reskedők 90%-a zsidó kézen volt.

MNL BKML, IV/1901/b 73/1940

A hiányzó nevek: Fleischmann Benő, Forgalmi Rt, Führer Izidor, Grünfeld Gyula, Iczkovits Mór, Katz József, Kecskeméti Herc-cég, Kecskeméti Izidor, Kecskeméti Mihály, Kecskeméti Miksa, Kecskeméti Sándor, Leitner és Kertész dr., Schnitzer József, Steiner Arnold, Steinherz Simon és Jenő.

Bodócs 1944. 186-187.

⁶⁰⁷ Az 1943-44-re érvényes Kecskemét név- és címtárából a következő zsidó nevek hiányoztak: özv. Aszódi Béláné, Aszódi György Gyula, ifj. Aszódi József, Aszódi Miklós, Aszódi József, özv. Feldmeier Lipótné, Grätzer Ferenc, Guttmann I. Lóránt, Halmos Miksa, Sandberg Salamon. Két cégben is változás történt: Közhűtőház Hasznosító Kft. Daróczi Dezső vezető helyett Remenár István lett. Productum Baromfi és Gyümölcskiviteli Kft. melyet Kertész Miksa és Simala János vezetett nem szerepelt a listában.

Bodócs 1944. 186.

⁶⁰⁸ *Kecskeméti Ellenőr*. 1940. július 25. 2.

⁶⁰⁹ MNL BKML, IV/1901/b 239/1940

⁶¹⁰ MNL BKML, IV/1901/b 295/1940

⁶¹¹ MNL BKML, IV/1910/c 34631/1940

⁶¹² 1220/1941. M.E. számú rendelete a bőrtalpú lábbeli forgalmának korlátozásáról.

Rendeletek 1941. 181-182.

200.400/1941. K.M. számú rendelete, a bőrtalpú, lábbeli, valamint a talpbőr kereskedői forgalmának szabályozásáról.

Rendeletek 1941. 829-832.

⁶¹³ A zár alá vétel 1941. augusztus 29-én megtörtént. A hat kereskedő (Gábor Béláné, Kovács István, Lebovits Erzsébet, Pollák Nándor, özv. Spitzer Salamonné, Fehér Dávid) közül négy (Lebovits Erzsébet, Pollák Nándor, özv. Spitzer Salamonné, Fehér Dávid) volt zsidó.

MNL BKML, IV/1902 281/1941

⁶¹⁴ A magyar királyi közellátási miniszter 1941. évi 100.600 K.M. számú rendelete a burgonya igénybevételéről.

A zsidók folyamatos háttérbe szorítása ellenére, 1942 augusztusában a Kecskeméti Bőriparosok Anyagbeszerző Szövetkezete azon kesergett a főispánnak, hogy annak ellenére, hogy a zsidó bőrkereskedők többé nem jelentenek konkurenciát számukra, öt kecskeméti bőrkereskedő – nemhogy örülne, hogy biztos egzisztenciához jutott – bojkottálta a szövetkezetet, hogy mást jelöljön ki a miniszter a bőrelosztásra.⁶¹⁶

A zsidó cégek „szabad prédává” váltak az elkövetkező években, ráadásul 1941-ben megnyílt a környék legnagyobb keresztény készruhaüzeme, ezzel újabb konkurenciát állítva a zsidó és nem zsidó kiskereskedőknek.⁶¹⁷ 1941 folyamán előfordult olyan eset, amikor két keresztény textil nagykereskedő kijelölésének visszavonását kérte a Kereskedelmi Hivatal Kecskeméti Kirendeltsége, mivel mindketten – a vád szerint – zsidó barátainak (akik kereskedők) szerettek volna segíteni.⁶¹⁸

A zsidók arányszámát az iparban és a kereskedelemben ismerjük, de az ipar és a kereskedelem egyes területein elfoglalt számukról nagyon kevés információ áll a rendelkezésünkre. Kecskeméten 1940-ben 25 szekérfuvarozó közül mindössze egy volt zsidó személynek tekinthető, 15 helyközi szekérfuvaros közül viszont öt.⁶¹⁹ Kecskeméten 21 szikvízkészítő közül négy esett az 1939. évi IV. tc. hatálya alá.⁶²⁰ Az 1942. január 9-ei állapotok szerint 18 szikvízkészítő iparos közül már csak három volt zsidó.⁶²¹

1943-ban egy zsidó tejterméket gyártó iparosnak volt iparjogosítványa, illetve szintén egy zsidó vízvezeték szerelője volt a városnak.⁶²² A malmokról és darálókról készült kimuta-

---

Rendeletek 1941. 3560-3561.

⁶¹⁵ MNL BKML, IV/1902 507/1941

⁶¹⁶ MNL BKML, IV/1902 483/1942

⁶¹⁷ *Kecskeméti Közlöny*. 1941. március 8. 3.

⁶¹⁸ „[...] Benedek Jenőnének, aki megelőzően maradékáru kereskedő volt, sem kellő szakképzettsége, sem kellő tőkeereje nincs a textil nagykereskedés folytatásához, de emellett megfelelő raktárhelységgel sem rendelkezik. A címére érkezett áru legnagyobb részét saját bevallása szerint is zsidó kereskedőknek adja tovább, akkor, amikor a keresztény kiskereskedők üzletei teljesen üresek. A Nemzeti Önállósítási Alapból kapott kölcsönből, Kirendeltségünk bizalmas értesülése szerint autót vásárolt és egyéni szórakozásaira használja fel [...]”

„[...] Javasoljuk ugyanekkor Peskó Rezső textil nagykereskedői kijelölése azonnali megvonását is, tekintettel arra, hogy Peskó csak azért kért textil nagykereskedői kijelölést, hogy a textilforgalomban mellőzött zsidó cinkosai részére a rendeleteket kijátszva árut biztosítson. Peskó saját bevallása szerint is tagja a zsidó kaszinónak és csaknem minden zsidó kereskedő a legjobb barátai közé tartozik. A zsidó kaszinót állandóan látogatja és állítása szerint is minden üzlet ügyeit és levelezéseit Klein Simon zsidó, mellőzött bőrkereskedő intézi. Az eddig érkezett áruját csak nem kizárólag zsidó kereskedőknek adta tovább. [...]”

A szövegben szereplő saját bevallás biztosan nem igaz, mivel akkor súlyos büntetést kapott volna a két textil nagykereskedő – N.I.

MNL BKML, IV/1902 359/1941

⁶¹⁹ Az öt zsidó fuvaros: özv. Snitzer Kálmánné, Reich Pál, Rottbaum Béla, Löwi István, Rosenstein Emil.

MNL BKML, IV/1901/b 207/1940

⁶²⁰ MNL BKML, IV/1910/c 16619/1940; MNL BKML, IV/1916 4797/1944

⁶²¹ MNL BKML, IV/1916 563/1942

⁶²² Bunzlau Pál iparát sajtógyártó iparrá akarta módosítani.

MNL BKML, IV/1916 557/1943; IV/1916 3515/1944

tásban a diszkriminatív törvények értelmében zsidónak tekinthető személy nem szerepelt.⁶²³ 1944-re kereskedési jogukat elvesztett zsidók: 27 petróleumkereskedő,⁶²⁴ hat papírkereskedő,⁶²⁵ négy műszaki cikk kereskedő,⁶²⁶ öt lábbeli és talpbőrkereskedő,⁶²⁷ valamint hét cipőkereskedő.⁶²⁸ A zsidóellenes intézkedések hatására 1943 végére Kecskeméten egy zsidó (Fischer Béla) exportőr maradt.⁶²⁹ A zsidók háttérbe szorítását az is mutatja, hogy az Ipartestület 1943-ban elért bevételének csak 5,3% származott zsidóktól.⁶³⁰

1943 januárjában a *Hajnalodik* egy cikket közölt a kecskeméti zsidó kereskedőkről. A lap nehezményezte, hogy az 1934-ben alakult „Áruforgalom”, mely a kereskedelem egyik fő irányítója, túlnyomórészt zsidók kezében volt. A 44 hitelező közül csak 16 volt keresztény. A lap végezetül felsorolta a zsidó kereskedőket, akiktől szerintük a lakosság függött, és a többségben zsidó tagokkal rendelkező intézőbizottságot.⁶³¹

Érdemes megjegyezni, hogy Kiskunhalason a Kereskedő Egyesület utolsó gyűlésére 1942. október 28-án került sor, ezzel szemben Kecskeméten 1943-ban még működött a Kecskeméti Kaszinó és az OMKE kecskeméti fiókja zsidó vezetőkkel.⁶³²

7. 12. 4. A zsidók kitiltása a piacokról

A zsidóellenes intézkedések sora a piacok területét sem kerülte el.⁶³³ A kecskeméti zsidók 1811 óta jelen voltak a heti vásárokon. Árusítási jogukat a polgármester, az országos intézkedést megelőzve, saját hatáskörében 1940. szeptember 17-ei hatállyal megszüntette, mind a piacokon, mind a heti vásárokon.⁶³⁴ A rendelkezés a bugaci és a lakiteleki piacokra is érvényes volt. Az új zsidóellenes rendelet hatással volt az 1940. szeptember 23-án és 24-én tartott országos állat- és kirakodó vásárra is, ahol a zsidók a rendelet értelmében nem árusít-

⁶²³ MNL BKML, IV/1910/c 22191/1941

⁶²⁴ MNL BKML, IV/1920 2. d. Petróleumkereskedők /1939/ 1940-1943. c. dosszié

⁶²⁵ MNL BKML, IV/1920 2. d. Papírkereskedők 1942-1944. c. dosszié

⁶²⁶ MNL BKML, IV/1920 2. d. Papírkereskedők 1942-1944. c. dosszié

⁶²⁷ MNL BKML, IV/1920 3. d. Lábbeli és talpbőr kereskedők 1941-1944. c. dosszié

⁶²⁸ MNL BKML, IV/1920 3. d. Kereskedők cipőkészlete 1941-1943. c. dosszié

⁶²⁹ Az összesítés 1943. szeptember 21-ei dátummal készült. 18 exportőr volt felsorolva, melyen magánszemélyek és vállalatok vegyesen helyezkedtek el.

MNL BKML, IV/1910/c 28549/1943

⁶³⁰ MNL BKML, IX/216 471/1944

⁶³¹ *Hajnalodik*. 1943. I. szám. 10-12.

⁶³² Végső – Simko 2007. 194.

⁶³³ A város és az izraelita hitközség viszonya nem volt mindig ilyen rossz, ugyanis, a hitközség 1937 augusztusában kérte a város közgyűlését, hogy az esedékes országos vásárt, a zsidó ünnepek miatt helyezték át később, melyet a polgármester meg is tett. A IV. országos vásárt 1937. szeptember 20-21-én tartották.

MNL BKML, IV/1910/c 299/1944

⁶³⁴ MNL BKML, IV/1916 3/1940

1941-ben, Brüller Lajos fellebbezést nyújtott be a határozat ellen, melyben kérte, hogy a helyi vásárokon és a piacon árusíthasson. A fellebbezést 1943. február 22-én elutasították.

MNL BKML, IV/1910/c 27887/1941

hattak. Endre László alispán Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyére vonatkozóan július 31-én elrendelte a zsidók kitiltását a piacokról és a vásárokról. 1940. október 22-re a kereskedelmi és közlekedési miniszter országos érvényűvé nyilvánította ezt a rendeletet.⁶³⁵ Minden bizonynyal anyagilag ez a rendelet súlyosan érintette a zsidókat, hiszen a Kecskeméten megrendezett állat- és kirakodóvásár több mint száz éves múltra tekintett vissza, így jelentőséggel bírt Kecskemétre és környékére.⁶³⁶ A félegyházi és a nagykőrösi zsidókat is súlyosan érintette az eltiltási rendelet.⁶³⁷

A kecskeméti rendelet meghozatalához valószínűleg hozzájárult az a levél, amelyet Kovács Ferencné és Fekete Pál írt a kereskedők nevében 1940. június 28-án.⁶³⁸ A Tanácsos úrnak címzett levélben felhívták a figyelmet arra a szerintük „visszás állapotra”, hogy zsidók keresztény exportőrök megbízásából vásárolnak iparigazolvány nélkül a helyi piacokon, tönkretéve így a keresztény kereskedőket. Szerintük a keresztény kereskedők, akik iparigazolvánnyal rendelkeztek, tétlenül nézték, hogy a zsidók, akiknek a zsidótörvény idejében semmiféle joguk nem volt a helyi piacokon vásárolni, mégis szép keresethez jutottak. Remélték, hogy a levél hamar elolvasásra és elintézésre kerül, amely úgy tűnt nem váratott sokat magára.

7.12.5 A zsidók üzleteinek kiigénylése

1940 őszén három törvényhatósági bizottsági tag – akik melleleg a helyi Nyilaskezes Párt tagjai voltak – benyújtottak egy indítványt a városi tulajdont képező és zsidók által bérelt föld, ház, üzlet, üzem, műhely és lakásbérletek bérleti jogviszonyának megszüntetése érdekében.⁶³⁹ A város polgármestere kijelentette, hogy zsidó bérlője már alig van a városnak, ezért a bizottság felhatalmazta a város első emberét, hogy saját hatáskörén belül és megítélése szerint intézkedjen a felmondások ügyében, a további zsidó bérlőkkel szemben.

Az 5777/1941. M. E. számú rendelet 23.§-a szerint az 1939. évi IV. tc. értelmében zsidónak tekintendő személy csak az elsőfokú iparhatóság engedélyével vehetett bérbe, illetőleg használatba üzletet, vagy üzem céljára szolgáló olyan helyiséget, amelyet az említett rendelet hatálybalépésekor nem bérelt, vagy nem használt.⁶⁴⁰ Ez alól kivételt képezett az olyan

⁶³⁵ http://mnl.gov.hu/szomszedaink_voltak/erosodo_antiszemitzmus_zsidotorvenyek_munkaszolgalat.html
<http://hmvhelyzsidohitkozseg.blogspot.hu/2011/04/normal-0-21-false-false-false-hu-x-none.html> (letöltés dátuma: 2014-06-26)

⁶³⁶ *Kecskeméti Közlöny*. 1940. szeptember 14. 2.

⁶³⁷ Novák 287.; MNL BKML, 12950/1940

⁶³⁸ MNL BKML, IV/1916 4251/1940

⁶³⁹ MNL BKML, IV/1903/a 1940 42. kötet

⁶⁴⁰ 5777/1941. M. E. A lakások és egyéb helyiségek bérletére vonatkozó egyes kérdések szabályozásáról. Rendeletek 1941. 1976-2000.

üzem, vagy üzlet, amely a közellátás érdekeit szolgálta.⁶⁴¹ Az 590/1942. M. E. számú rendelet ennél tovább ment, 7. §. szerint ugyanis: „*Ha az üzlet- vagy üzemhelyiség bérlője olyan kereskedő vagy iparos, aki kötött forgalmi áruk árusítására ki nem jelöltetvén, üzleti tevékenysége körében a kereskedők kijelölését követő üzleti évben a megelőző üzleti év eredményéhez viszonyítva 60 %-kal kevesebb üzleti forgalmat ért el, a bérbeadót az elsőfokú iparhatóság az üzlet-, üzem- vagy általában a nem lakás céljára szolgáló helyiség [...] bérletének megszüntetésére és az általa kijelölt személy részére való bérbeadására határidő kitűzése mellett felszólíthatja*”.⁶⁴²

1942. február 23-án a főispán levélben fordult a polgármesterhez, hogy a keresztény iparosok és kereskedők megfelelő üzlethelyiség mennyiséggel rendelkeznek-e, amennyiben nem, úgy azokat az üzlethelyiségeket, melynek bérlője zsidónak tekintendő azonnal szüntesse meg és üzlethelyiségeiket keresztény kereskedők és iparosoknak adja bérbe.⁶⁴³ 1942 májusára az összes zsidó bérlőnek felmondott a város.⁶⁴⁴ Voltak azonban olyan zsidók, – nem törődve az esetleges következményekkel és büntetésekkel – akik a megszűnt bérleti szerződésük ellenére üzletüket áthelyezték és tovább folytatták kereskedésüket, előzetes iparhatósági hozzájárulás nélkül.⁶⁴⁵

A keresztény konkurensok nem tétováztak, megkezdődött az üzlethelyiségek kiigénylése, olykor ezzel harmincéves álmodat váltottak valóra.⁶⁴⁶ „[...] *Ettől kezdve szokták meg a magyar társadalom széles rétegei azt, hogy nem csak munkával és vállalkozással lehet egzisztenciát alapítani, hanem úgy is, hogy valaki másnak a már kialakított egzisztenciáját kinézi*

MNL BKML, IV/1910/c 13292/1942.

⁶⁴¹ 1940 áprilisában Schillinger Dezső kesztyűgyár alapításához szükséges nyersanyagot kért a főispántól. Mivel Schillinger zsidónak minősült, így igénylése nem volt egyszerű, ámbar a városban nem volt textilüzem, valamint sok volt a szakmabeli munkanélküli is. Közel egy évvel később a kérvényt elutasították, ugyanis a szükséges nyersanyagokat nem tudták biztosítani a gyár megindításához.

MNL BKML, IV/1901/b 127/1940; IV/1901/b 130/1941

Aszódi József is csak úgy kaphatott baromfikereskedői engedélyt, hogy kizárólag, csak zsidókat szolgáltat ki kóserhússal és zsírral.

MNL BKML, IV/1910/c 1039/1943

⁶⁴² 590/1942. M. E. számú rendelet. A lakás és egyéb helyiségek bérletére vonatkozó egyes kérdések szabályozásáról.

Rendeletek 1942. 109-116.

⁶⁴³ MNL BKML, IV/1901/b 62/1942.

⁶⁴⁴ MNL BKML, IV/1910/c 15166/1942

A fentebb említett egyetlen zsidó kereskedő Kertész Dezső volt, akinek bérletét a város haladéktalanul szeretne volna megszüntetni. Az 590/1942. M. E. sz. rendelet értelmében akkor mondható fel a bérleti szerződés, hogyha a bérlő forgalma 60%-al csökken. Mivel ez Kertész Dezső esetében csak 47,2% volt, melyet záró kimutatással is igazolt, így a felmondás nem volt végrehajtható. Ennek ellenére a főügyész megindította a felmondási eljárást (1942. szeptember 3.).

MNL BKML, IV/1916 513/1943; MNL BKML, IV/1910/c 27361/1942

⁶⁴⁵ MNL BKML, IV/1910/c 43/1944

⁶⁴⁶ *Kecskeméti Közlöny*. 1942. június 20. 9.

*magának, s aztán az illetőt feljelenti, nagyszüleit kikutatja, állásából kidobhatja, üzletét kiigényli, őt magát esetleg internáltatja, egzisztenciáját pedig birtokba veszi. [...]*⁶⁴⁷

Az igénylők olykor túlzásokba estek. Nem egyszer előfordult, hogy olyan üzleteket szerettek volna megszerezni, melyek 100/1943. M. E. számú rendelet alapján nem voltak igénybe vehetőek.⁶⁴⁸ Viszont ha sikerült megszerezni egy üzletet, akkor azt mindenki tudomására hozták a helyi sajtóban.⁶⁴⁹ A város után az egyházak folyamatosan mondtak fel a zsidó üzletbérelőiknek.⁶⁵⁰ Az iparhatóság felszólításának értelmében az izraelita hitközség azoknak a zsidó bérelőinek mondott fel, akiknek üzleti forgalma csökkent. Az egyikük azonban nem volt hajlandó elfogadni a felmondást, ezért az izraelita hitközség – az országban egyedülálló módon – a Járásbírósághoz fordult, hogy mondják ki a felmondás joghatályosságát, melyet meg is tettek.⁶⁵¹

1943-ban Félegyházán is sor került pereskedésre, ott viszont a város és a zsidó bérlők között. A képviselőtestület néhány zsidó kivételével a szerződéseket nem hosszabbította meg, a bérleti jogokat a keresztényeknek adta oda. A zsidók nem akarták visszaadni üzlethelyiségeiket és emiatt beperelték a várost, melyet a helyi antiszemita időhúzásnak véltek. A perket első fokon elvesztették, a döntés ellen fellebbeztek. Az ügyük Endre László alispán elé került, aki természetesen elutasította a fellebbezést, majd így tett a belügyminiszter is. A város végül visszavette az üzleteket, akik önként nem engedelmeskedtek, azokat kilakoltatták az üzletekből.⁶⁵²

A kiigényelt üzletekkel kapcsolatban nem maradt fenn olyan összesítés, amelyben szerepelne a zsidó üzletek száma, illetve azok kiigénylése. Az egyedüli támpontnak a *Hajnalodik*

---

⁶⁴⁷ Bibó 1986. 633.

⁶⁴⁸ 100/1943. M. E. számú rendelet. A lakásbérletekkel kapcsolatos egyes kérdések újabb szabályozásáról. „6. §. Ha az üzlet vagy üzlethelyiség bérelője olyan kereskedő vagy iparos, aki kötött forgalmú áruk árusítására nem jelöltetett ki (illetőleg az áruval ellátható kereskedők névjegyzékébe nem vétetett fel), a bérbeadót az elsőfokú iparhatóság az üzlet, üzem vagy általában a nem lakás céljára szolgáló helyiség bérletének megszüntetésére s az általa kijelölt személy részére való bérbeadására határidő kitűzése mellett felszólíthatja. [...]

Rendeletek 1943. 7-15.

A legfelkapottabb üzlet, melyet igényelni akartak, a Csillag Nővérek kézimunka boltja volt, melyet a fent említett rendelet értelmében elutasítottak.

MNL BKML, IV/1916 4446/1943; IV/1916 7399/1943

Az igénylések között találhatunk női kalapkészítő és bélyegzőkészítő üzlethelyiségének igénylése is. Az eljárás az előzőhöz képest zajlott le.

MNL BKML, IV/1916 6566/1943

⁶⁴⁹ „Üzletáthelyezés! Értesítem a mélyen tisztelt közönséget, hogy özv. Kellermann Józsefné Széchenyi-tér 5. sz. alatti villanyszerelési üzletét átvettem. A Fráter-utca 4. szám alatti villanyfelszerelési üzletemet IDE HELYEZTEM ÁT. [...] Korti Mihály villanyszerelőmester.”

Kecskemét és vidéke. 1942. július 27. 2.

⁶⁵⁰ *Kecskeméti Közlöny.* 1942. március 3. 3.

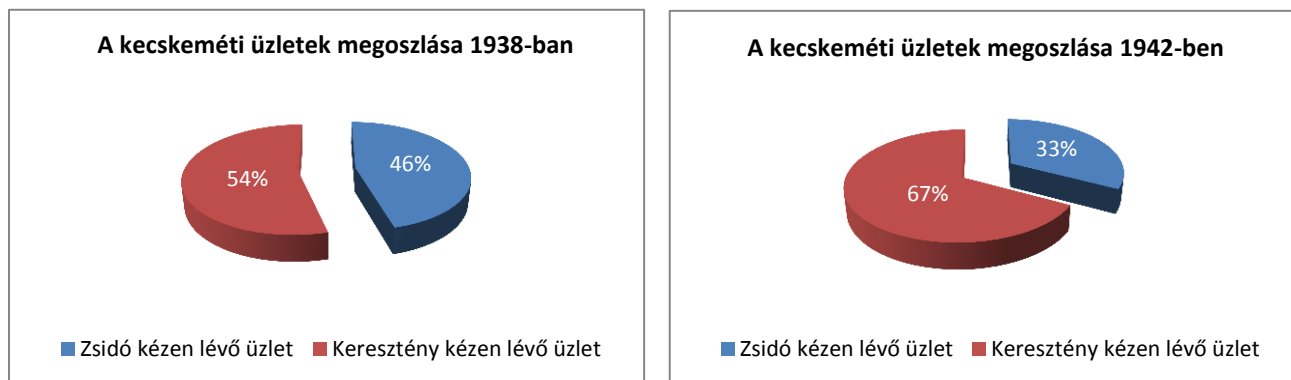
⁶⁵¹ *Kecskeméti Közlöny.* 1942. július 1. 2.

⁶⁵² Kun 2001. 9-10.

1942. évi 10. száma szolgált.⁶⁵³ A lap térképpel mellékelve mutatta be, hogy mennyi üzlet volt zsidó tulajdonban, illetve keresztény kézen a kecskeméti üzleti negyedben. A cikk az 1938-as és az 1942-es állapotot hasonlította össze.

2. sz. ábra

A kecskeméti üzletek megoszlása 1938-ban és 1942-ben

Ennek alapján 1938-ban 181 üzlet volt az üzleti negyedben – ez a Kecskeméten található összes üzlet több mint negyedét jelentette⁶⁵⁴ –, melyből 83 zsidó és 98 keresztény kézen volt. Kevesebb zsidó kézen lévő üzlet volt, mint keresztény, azonban a bevételeket tekintve, a 243.000 pengő üzletbérből 145.000-et, tehát 60%-át a zsidó üzletek termelték ki.

1942-re a helyzet nem sokat változott. A megmaradt 180 üzletből 59 volt izraeliták tulajdonában. A cikk végül megjegyezte, hogy az abszolút számot tekintve a fogyás kevés – 23 –, tehát az őrsváltás lassan zajlott. A folyamatos üzletigénylések ellenére 1943-ban Klein Ignác zsidó könyvkereskedő megpróbált üzletet nyitni, de mivel a hatóságok állítása szerint azt a közellátás érdekei nem kívánták meg, ezért a kérvényt elutasították.⁶⁵⁵

A lassú átalakulás hiányára hívta fel a figyelmet 1943-ban egy kecskeméti munkás, aki iparigazolványért folyamodott, a következő indokkal: „[...] jelenleg egy kereszténységgel álcázott zsidó cipőgyárban dolgozom, már meguntam zsidónak dolgozni, szeretnék saját magam ura lenni és a saját műhelyemben dolgozni, nem pedig a gyárban csak cipő részmunkáit elvégezni [...]”.⁶⁵⁶ A szóban forgó Schiffer cipőgyár fontosságát jelzi, hogy 1944-ben annak

⁶⁵³ *Hajnalodik*. 1942. 10. szám. 287-288.

A város kisgyűlése 500 Pengő segélyben részesítette a *Hajnalodik* című lapot 1942-re, mondván, hogy a lap „[...] helyi vonatkozásban teljesíti hazafias célkitűzéseit [...]”

MNL BKML, IV/1910/c 23877/1943

⁶⁵⁴ Statisztikai Szemle 1943. 488. 4. táblázat

⁶⁵⁵ MNL BKML, IV/1916 2481/1943

⁶⁵⁶ MNL BKML, IV/1916 1620/1944

ellenére, hogy a cég társtulajdonosa egy zsidó, nevezetesen Székely Ignác, a Közellátási Minisztérium megbízásai alapján állami munkát végzett.⁶⁵⁷

A kutatásunk folyamán szembesültünk olyan esettel, amikor a kérelmező több alkalommal kérte az általa áhított cég kiutalását. Természetesen a cég vezetésére saját magát találta legalkalmasabbnak, mint a vállalat legrégebbi dolgozóját és a vállalat ügyeit és termelését tökéletesen ismerős alkalmazottját.⁶⁵⁸ A kiutalást végül elutasították.⁶⁵⁹

Még 1944 nyarán is voltak igénylések, júniusban a Futura, augusztusban pedig egy futurabizományos kezdeményezésére.⁶⁶⁰ Mindkét kérelem zsidók tulajdonát képező raktárhelyiségekre vonatkozott. Az igénylők gabonátárolás céljára akartak használni olyan építményt, amely gabonátárolásra alkalmatlan volt.⁶⁶¹ 1944-re 12 zsidó nagyvállalat élére új vezetés került, valamint elkészült egy lista 50 zsidó ipartelep megnevezésével, melyet meg lehetett szüntetni.⁶⁶²

7. 13 A második zsidótörvény földbirtokpolitikai intézkedései

A kor egyik nagy problémáját, a földkérdést a második zsidótörvénnyel is megpróbálták megoldani. Az 1939. évi IV. törvénycikk 16. §-a szerint a zsidónak minősített személy mezőgazdasági ingatlanát korlátozás nélkül ki lehetett sajátítani. Zsidók birtokában, illetve tulajdonában lévő földekre a korabeli igénylők szép számmal jelentkeztek. Kecskeméten az igénylők nagy része nem haszonbérbe szeretne volna megszerezni a földet, hanem meg akarta vásárolni, ami csak úgy volt lehetséges, hogyha a vételár felét készpénzben előre ki tudta fizetni.⁶⁶³ Ennek a feltételnek csak kevesen tudtak eleget tenni.

A zsidók tulajdonában lévő birtokokra a polgármester elrendelte a bejelentési kötelezettséget. 1939. szeptember 13-án hirdetményben tudatta a lakossággal, hogy „*az 1939. évi IV. tc. 16. §-a, illetőleg e törvény földbirtokpolitikai részének végrehajtása tárgyában kiadott*

⁶⁵⁷ Székely Ignác, akinek eredeti neve Schiffer volt, 1906-ban változtatta „Székely”-re.

MNL BKML, IV/1916 4843/1942; IV/1916 3037/1944

⁶⁵⁸ MNL BKML, IV/1916 3059/1944

⁶⁵⁹ MNL BKML, IV/1916 2304/1944

⁶⁶⁰ A zsidó tulajdonosok: Kertész Dezső és Menyhért, Pataki Albert, Schönberger Dezső.

MNL BKML, IV/1902 327/1944

A Futura történetéről bővebben:

http://archivnet.hu/gazdasag/a_magyar_szovetkezeti_mozgalom_multja_forrasok_a_futura_tortenetebol.html?oldal=1 (letöltés dátuma: 2013-10-29)

A zsidó tulajdonosok: Aszódi József, Kertész Dezső és Menyhért, Körösi János, Schönberger Dezső.

MNL BKML, IV/1902 368/1944

⁶⁶¹ A hivatkozott iratban Schönberger Dezső raktáránál volt olvasható ez a megjegyzés.

MNL BKML, IV/1902 327/1944

⁶⁶² MNL BKML, IV/1916 108/1944. Lásd: **11. sz. melléklet.**

MNL BKML, IV/1916 4906/1944. Lásd: **12. sz. melléklet.**

⁶⁶³ MNL BKML, IV/1910/c 15573/1940

8360/1939. M. E. sz. rendelet alapján minden a törvény értelmében zsidónak tekintendő egyén, továbbá az említett tc. 20. §-ában megjelölt kereskedelmi társaság, egyesület vagy más jogi személy köteles 1939. évi október hó 1. napjáig a tulajdonában - tulajdonjogának telekkönyvi bejegyzése hiányában a tényleges birtokában – lévő és Kecskemét thj. város területén fekvő mezőgazdasági ingatlanait a városi székház I. em. 23. sz. hivatali helyiségében (adótelekkönyvi nyilvántartó hivatal) bejelenteni.”⁶⁶⁴ 89 zsidóbirtokos tett eleget a felszólításnak.⁶⁶⁵ Nagyságrendileg mintegy 1600 katasztrnyi hold földet jelentettek be a zsidó földtulajdonosok, melynek jó része szőlő és gyümölcsös volt.⁶⁶⁶ A bejelentett zsidóbirtokok nagysága, a város teljes megművelhető földterületének mindössze 1%-a volt.⁶⁶⁷ 1920-ban a zsidók még közel 2000 hold földdel rendelkeztek. A statisztikai adatok (őstermelők csökkenése) és a bejelentés után megállapítható, hogy a kecskeméti zsidóknak kevesebb szerepe volt a mezőgazdaságban.

Kiskunfélegyházán a zsidó birtok nagysága több mint 720 holdat tett ki, melyből 640 holdra tarthatott igényt a nem zsidó lakosság. A kezdeti alacsony érdeklődés után a lakosság több mint 1500 holdat igényelt volna ki. A zsidóbirtokból 1943-ban több mint 180 holdat a Vitézi Szék kapott, melynek 30%-át az első, a többi a második világháború hőseinek juttattak. Nagykörösön alig több mint 600 hold zsidóbirtokot jelentettek be, melyek közül némelyik ceglédi tulajdonban volt.⁶⁶⁸ Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye területének egészén több mint 56.000 kat. hold zsidóbirtokot jelentettek be.⁶⁶⁹

A bejelentett kecskeméti zsidóbirtokokra 1700 jelentkező tartott igényt, akiknek „csak” az erkölcsi megbízhatóságukat kellett igazolni.⁶⁷⁰ Ennek alapján 149-en minősültek büntetett előéletűnek, további 119 ember erkölcsi megbízhatóságát az irat keletkezésekor nem

⁶⁶⁴ 8360/1939. M. E. számú rendelet A zsidók közéleti és gazdasági térfoglalásának korlátozásáról szóló 1939: IV. törvénycikk földbirtokpolitikai rendelkezéseinek végrehajtásáról.
Rendeletek 1939. 1372-1391.

MNL BKML, IV/1910/c 26467/1939

⁶⁶⁵ A kézzel írott összesítő táblázatban 87 sorszám szerepel – a férj és feleség –, a lap alján utólag még 2 nevet tüntettek fel. A 71. bejegyzés szerint Dr. Újlaki Müller Pál és neje közel 1500 katasztrnyi hold földdel rendelkeztek, ez a szám irreálisan magas, valószínűleg elírás. Az irat 1941. július 15-én keletkezett, és feltünteti, hogy melyik ingatlan, melyik része lett már értékesítve.

MNL BKML, IV/1910/c 1975/1942

Lásd: **10. sz. melléklet**

⁶⁶⁶ MNL BKML, IV/1910/c 15573/1940

⁶⁶⁷ MNL BKML, IV/1910/c 6818/1941

⁶⁶⁸ Kun 2001. 7.; Novák 2002. 282-283.

⁶⁶⁹ A pontos szám: 56.229 kat. hold, a bejelentett zsidó földbirtokok száma: 2383 volt.

Magyar Rósa. 1941. július 1. 219.

⁶⁷⁰ MNL BKML, IV/1910/c 134/1940

tudták megállapítani. Az első földigénylő a ballószögi Németh György okleveles kertész volt.⁶⁷¹

Az igényelt földeknél olykor kisebbfajta bonyodalom történt, ugyanis előfordult, hogy a bejelentett birtokot korábban már értékesítették. Az új tulajdonos így megpróbált mentességet szerezni a földtulajdonára. Kálmán Lőrinc és neje, G. Szabó Margit mentességi kérelemért fordult a hatóságokhoz, ugyanis az általuk március 12-én vásárolt, előzőleg zsidó tulajdonban lévő földet az igénylések között találták meg. A földtulajdonra 25-30 igénylő akadt.⁶⁷² Dr. Krausz Béla általunk ismeretlen okokból mentességet kért földjére, habár a birtokot a 8360/1939. M. E. sz. rendelet szerint, mint zsidóbirtokot bejelentette, annak ellenére, hogy az 1939. évi IV. tc. 2. §-ának 1. bekezdésének 2. pontja értelmében mentességet élvezett a bejelentési kötelezettség alól.⁶⁷³

Számos zsidó birtoktulajdonos, megelőzve a kisajátítást, maga adta el a földjét.⁶⁷⁴ Egy esetben például a feleség a férjnek, de az adás-vételt végül nem hagyták jóvá, mert a férj nem tudta egyértelműen bizonyítani, hogy nem zsidó származású.⁶⁷⁵ 1940-ben a zsidó Szigeti család próbálta földterületét elajándékozni, de a szerződés jóváhagyását a gazdasági albizottság elutasította.⁶⁷⁶ Az indoklás szerint habár a megajándékozott nem tekintendő zsidónak, a birtok a zsidótörvény földbirtokpolitikai korlátozása alá esett. 1942-ben a Bielígy család próbálkozott meg hasonló ajándékozási akcióval, de ezt a szerződést sem hagyták jóvá.⁶⁷⁷

A földigénylések és a földeladások jóváhagyása 1941-ben tovább folytatódott.⁶⁷⁸ 1941. május 1-jén az izraelita hitközség 20 kataszteri hold földjét is igénybe vette a város,

---

⁶⁷¹ *Kecskeméti Közlöny*. 1939. november 6. 2.

1943-ban még nem kapta meg az igényelt földet, amely Kecskeméti Mihály 22 holdas ballószögi birtoka volt.
MNL BKML, IV/1910/c 9954/1943

⁶⁷² MNL BKML, IV/1926 1041/1939

A föld Dr. Moskovits Lajos és neje tulajdonában volt.

⁶⁷³ 1939. IV. tc. 2. §. <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=8098> (letöltés dátuma: 2014-05-29)

„2. §. Amennyiben jelen törvény másképp nem rendelkezik rendelkezéseit nem lehet alkalmazni: [...]

2. arra, akit az 1914-1918. évi háborúban ezüst vagy arany vitézségi érmmel tüntettek ki, vagy aki az ellenség előtt tanúsított vitéz magatartásáért más kitüntetésben legalább két ízben részesült, valamint arra, akinek atyját az 1914-1918. évi háborúban arany, vagy legalább két ízben nagy ezüst vitézségi érmmel tüntették ki; [...]

MNL BKML, IV/1926 1069/1939

A kérelmezett földet végül is nem kapta meg, ugyanis a földtulajdon fel volt tüntetve azon a bizonyos 1941-ben készült listán.

⁶⁷⁴ 1940 elején négy esetet találtunk, amikor az adás-vételt jóváhagyta a közigazgatási bizottság gazdasági albizottsága. Egy esetben a „folyamatot” nem hagyta jóvá az előbb említett illetékes hatóság, mert az eladó és a vevő rokoni viszonyban volt egymással (nagyamama-unoka) és felmerült a burkolt ajándékozás lehetősége. Továbbá felvetődött a gyanú, hogy mindez azért történt, hogy a birtok ne kerüljön a földbirtokpolitikai rendezés alá, ugyanis az unoka keresztény volt, amit viszont nem tudtak egyértelműen bizonyítani.

MNL BKML, IV/1910/c 23067/1940

⁶⁷⁵ MNL BKML, IV/1926 28/1940

⁶⁷⁶ MNL BKML, IV/1926 37/1941

⁶⁷⁷ MNL BKML, IV/1926 80/1942

⁶⁷⁸ MNL BKML, IV/1910/c 4151/1941

amelyet még 1893. november 1-től papi használatra engedett át.⁶⁷⁹ A hitközség kérte, hogy „az általuk épített épületek becsárát a város térítse meg s a haszonélvezet megszűnése folytán előálló kárukért nyújtson kártalanítást.” A város ezt rossz pénzügyi helyzetére hivatkozva elutasította. Ráadásul a város minden jogalap nélkülinek vélte a követelést.

1941 júniusában az 1939. IV. tc. hatálya alá eső és Kecskemét határában fekvő 16 zsidó tulajdonában lévő ingatlanokra végrehajtási eljárást – helyszíni eljárást – elrendelték.⁶⁸⁰

1941. július 2-án Kecskemét városa megkapta a földművelésügyi miniszter első határozatát, melyben 1281 hold zsidóbirtok felhasználásáról érkezett döntés.⁶⁸¹ Az időközben bekövetkezett jogerős eladások miatt, a mintegy 1600 katasztrernyi igénybe vehető zsidóbirtok 1281 holdra apadt. Az első döntés még csak 72 birtokost érintett 338 hold 1395 négyszögöl területtel, melyet mindaddig, amíg a tulajdonosokat a birtokrészek átadására nem kötelezték, a Földhitelintézet vette igénybe kishaszonbérletek céljára. Két nappal később megérkezett a második miniszteri döntés, melynek értelmében 11 ingatlant – 15 birtokos 14 birtoktestre, mintegy 755 hold 749 négyszögöl földbirtok – és azok tartozékait át kellett engedni kishaszonbérlet céljából az Országos Földhitelintézetnek.⁶⁸²

A még megmaradt zsidóbirtokokra folyamatosan érkeztek a további igénylések. A Kecskeméti Közlöleti Szövetkezet sokgyermekes szegény családok segélyezését, kishaszonbérleteket, bérlőszövetkezetek telepítését és családi házhelyek megszerzését óhajtotta megszervezni a szükséges földterületek megszerzésével.⁶⁸³

1941-ben hat újabb kérelem futott be a hivatalba. Az egyik birtok Dr. Deutsch G. Adolfné tulajdona volt, melyre hét újabb igénylés is érkezett. A telek mindössze 26 hold 924 négyszögöl területet tett ki.

MNL BKML, IV/1910/c 27588/1941

⁶⁷⁹ MNL BKML, IV/1910/c 17894/1942.

⁶⁸⁰ Az 1994. évi LIII. törvény a bírósági végrehajtásról: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=9111> (letöltés dátuma: 2014-02-01)

MNL BKML, IV/1910/c 18886/1941.

A következő nevek voltak felsorolva a lap alján: Dr. Pepper Elemérné, dr. Rendes Dezsőné, Sebők Andor, Spitzer Bernát és felesége, Fürst Jenő, Kecskeméti Miksa, Dr. Markó Imre, dr. Egri László és felesége, Gerő Miksa és tsa, Fleischmann Oszkárné, özv. dr. Löwi Ödönné, özv. Deutsch V. Adolfné, dr. Újlaki Müller Pál és felesége, özv. dr. Bauer Henrikné és társai, Harsányi Zsoltné, özv. dr. Lényi Lászlóné.

⁶⁸¹ *Kecskeméti Közlöny*. 1941. július 2. 6.

⁶⁸² MOL K 184 1942-27-202.980 (6229. cs.)

⁶⁸³ A „kiszemelt” ingatlanok a következők voltak:

1. Fleischmann Oszkárné sz. Fleischmann Margitnak 207. kat. hold 1745 négyszögöl kiterjedésű ingatlana.
2. dr. Lengyel Bertalan 8. kat. hold 900 négyszögöl kiterjedésű ingatlana.
3. Özv. Tárnok Józsefné szül. Diósi Olga és Szilágyi Pálné sz. Tárnok Ilona 13. kat. hold 1497 négyszögöl terület ingatlana.
4. Dr. Rosenberg (Kecskeméti) Miklós és felesége sz. Reich Margit, Rosenberg Albert és felesége sz. Lohr Teréz, dr. Krausz Béla és felesége sz. Rosenberg Mária 25. kat. hold 921 négyszögöl kiterjedésű ingatlana.

Sokféle ötlet született az ingatlanok hasznosítására (1941. október 16.) végül „a felterjesztésben 1. szám alatt jelzett ingatlan bérlőszövetkezet útján, a 2. 3. 4. pontok alatt jelzett ingatlanok pedig kishaszonbérletekként való hasznosításra alkalmasak.”

MNL BKML, IV/1910/c 1975/1942.

1942. január 1-i keltezéssel a 8360/1939. M. E. számú rendelet 5. §-a folytán újabb bejelentést tett Kecskemét városa a zsidóbirtokokról a magyar királyi Földművelésügyi miniszterhez.⁶⁸⁴ A már említett 87 zsidóbirtokra 294 igénylő jelentkezett.⁶⁸⁵

1942. április 15-én elkészült Kecskeméten az 1750/1942. M. E. számú rendelet 3. §-ának, tehát az öt holdnál nagyobb zsidóbirtokok és azok összes felszereléseinek bejelentése, melynek 25 zsidó ingatlantulajdonos tett eleget.⁶⁸⁶

1943-ban az események felgyorsultak. 1943. július 18-án megtörtént az első zsidóbirtok átadása a keresztény haszonbérloőknek.⁶⁸⁷ Fleischmann Oszkárné 207 hold 1475 négyszögöl birtokát az Első Kecskeméti Szőlő- és Gyümölcstermelő Szövetkezet és Lengyel András intéző vették haszonbérletbe.

A zsidók tulajdonában lévő földbirtokok felhasználására a földművelésügyi miniszter rendelete alapján bizottságokat hoztak létre. 1943. szeptember 30-án a 9. számú bizottság kecskeméti székhellyel alakult meg.⁶⁸⁸ A zsidóingatlanok átvizsgálását és felbecslését a Duna-Tiszaközi Mezőgazdasági Kamara területén 19 szakértő végezte, akik közül 7 kecskeméti volt.⁶⁸⁹

A gazdasági felügyelőség megvizsgálta a Kecskeméten található átengedésre kötelezett zsidók tulajdonában lévő birtokokat, majd 1943. november 16-án egy összesítést készített a 3600/1943. M. E. számú rendelet 26. §-ának megfelelően, melyet a földművelésügyi minisztériumhoz felterjesztett. Ennek alapján 27 zsidóbirtok közel 1300 kataszteri hold földet állapítottak meg átadásra.⁶⁹⁰

---

⁶⁸⁴ Fekete Mihály és neje Feldham Rozália. Birtokuk: 2 kataszteri hold 230 négyszögöl.

Bejelentési kötelezettségüknek nem tettek eleget: özv. dr. Kiss Béláné, Kiss Ida és dr. Kiss Béla lakos, akiknek a község határában 14. kat. hold 800 n.öl földje volt.

Február 12.-én újabb bejelentés érkezett: özv. Kovács Kelemenné szül. Fischer Adrien^{6/8} tulajdonrész 4 kataszteri hold 28 négyszögöl, Dr. Aszódi Géza 46 hat. hold 1244 n.öl földjére.

Végül április 20.-án: Dr. Fritz Imre, Dr. Fritz Miklós és Dr. Fritz Miklósné földjeire, ami összesen 20 kat. hold 1401 n.öl területet tett ki.

MOL K 184 1942-27-170.182 (6196. cs.)

⁶⁸⁵ *Kecskeméti Közlöny*. 1942. január 2. 3.

⁶⁸⁶ MOL K 184 1942-27-170.182 (6196. cs.)

⁶⁸⁷ *Kecskeméti Közlöny*. 1943. július 18. 5.

⁶⁸⁸ *Kecskeméti Közlöny*. 1943. szeptember 20. 3.

⁶⁸⁹ *Kecskeméti Közlöny*. 1943. december 3. 3.

⁶⁹⁰ 3600/1943. M. E. számú rendelet. A zsidók mező- és erdőgazdasági ingatlanairól szóló 1942: XV. törvénycikk végrehajtásáról.

Rendeletek 1943. 1403-1459.

MOL K 184 1943-27-252.295 (Ált. 6678)

Az érték csak közelítő, mivel az eredeti dokumentum sérült volt.

7. 14 A második zsidótörvény hatása a zsidó értelmiségre

A második zsidótörvény, ahogyan már az első is, rendelkezett az ügyvédi kamarákról, azzal a különbséggel, hogy a 20%-os határt 6%-osra módosították.⁶⁹¹ Kecskeméten 1939. november 15-éig felvett tagok névjegyzékében 22 kecskeméti zsidó ügyvéd foglalt helyet és 57 nem zsidó.⁶⁹² A zsidók számaránya 38,6% volt. 1940-re az arányszám megváltozott, melyet a *Hajnalodik* még mindig szörnyű helyzetnek nevezett.⁶⁹³ Immáron 73 ügyvédje volt Kecskemétnek, továbbra is 22 zsidó ügyvéddel (közülük 2 áttért), ami 30%-nak felelt meg, holott „*ebben a színmagyar városban*” a zsidók száma a 2%-ot sem érte el.⁶⁹⁴ 1941-ben a zsidó ügyvédjelöltek arányszáma 17,9% volt.⁶⁹⁵

Országos szinten az ügyvédi kamarák 1941-ig lassították a teljes körű diszkriminatív rendelkezések bevezetését. Kovács M. Mária szerint a második zsidótörvény „*gyakorlatilag eltörölte a zsidó ügyvédek jogát arra, hogy részt vegyenek az ügyvédi kamara vezetőségének megválasztásában*”.⁶⁹⁶ A választói névsorban 16 zsidó ügyvéd neve szerepelt a 22-ből, akikre ekkor még lehetett szavazni.⁶⁹⁷ A törvény meghozatala után októberben, viszont a legtöbb zsidó ügyvéd szerepelt, akik neve mellett egy „b” vagy „c” betűt találhattunk. A magyarázat szerint azokat jelölték „b” betűvel, akik leszármazottságuk dacára tisztségekre választhatók voltak (1939. évi IV. tc.), „c” betűvel pedig azokat jelölték, akik leszármazásuk folytán tisztségekre meg nem választhatók voltak.⁶⁹⁸ A kecskeméti ügyvédek közül csak hatan rendelkeztek mentesítésséget igazoló iratokkal.⁶⁹⁹

Az 1941. május 31-ei választmányi ülésén az Ügyvédi Kamara tárgyalta a kecskeméti MÜNE javaslatát a zsidókérdéssel kapcsolatban. A MÜNE három követelményt támasztott a zsidókérdés ügyvédi vonatkozásának tárgyában:

⁶⁹¹ <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=8098> (letöltés dátuma: 2014-05-29)

⁶⁹² MNL BKML, IX/235/a 1939-1940

Zsidó ügyvéd helyettes nincs, zsidó ügyvédjelölt öt fő volt Kecskeméten.

⁶⁹³ *Hajnalodik*. 1940. december 25. 338.

⁶⁹⁴ *Hajnalodik*. 1940. december 25. 338.

⁶⁹⁵ MNL BKML, IX/235/a 339/1941

⁶⁹⁶ Kovács M. 2001. 135-136.

⁶⁹⁷ A 22 zsidó ügyvéd: Dr. Adorján Imre, Dr. Aszódi Ferenc, Dr. Aszódi Géza, Dr. Augner György, Dr. Augner Rezső, Dr. Bán Kálmán, Dr. Brett László, Dr. Dékány Aladár, Dr. Dékány György, Dr. Fritz Imre, Dr. Fritz Miklós, Dr. Gruder Adolf, Dr. Gruder János, Dr. Kenéz Zoltán, Dr. Kerekes László, Dr. Kohn Sándor, Dr. Löwy Sándor, Dr. Markó Imre, Dr. Markó József, Dr. Oroszlán Géza, Dr. Szigeti Iván Ferenc, Dr. Szívós Béla.

Az összes létszám 57 fő volt. Nem rendelkezem információval arra nézve, hogy a hat kimaradt zsidó ügyvéd (Dr. Dékány Aladár, Dr. Dékány György, Dr. Kerekes László, Dr. Löwy Sándor, Dr. Markó József, Dr. Oroszlán Géza) miért nem szerepelt a választói névsorban.

MNL BKML, IX/235/a 1939-1940

⁶⁹⁸ MNL BKML, IX/235/a 1939-1940.

Az összes létszám 79 fő volt. A lista alapján hat személynek volt „b” jele: dr. Szívós Béla és dr. Markó Imre itt még a felmentést nyertek között voltak számon tartva.

15 zsidónak volt „c” jele.

⁶⁹⁹ Lásd: **7.9 fejezetet**.

1. A zsidó ügyvédek száma csak 6% lehessen
2. A 6%-nyi zsidó ügyvéd csak zsidókat képviselhesen
3. zsidó ügyvédek bírósági és egyéb közmegbízást ne kaphassanak

Az indítványt a kamara elfogadta és elküldték az igazságügy miniszterhez állásfoglalásra, valamint megküldték a társkamaráknak is. Az Ügyvédi Kamara „[...] már 1935-ben állást foglalt a magyar keresztény jellegnek az Ügyvédi Kamarák önkormányzati szerveiben való érvényre juttatása érdekében, s első volt, mely a zárt számnak, a zsidó ügyvédek számát korlátozó *numerus clausus*nak törvényhozási behozataláért határozatot hozott. [...]”⁷⁰⁰ 1941 szeptemberére elkészült a zsidó elektorok választására jogosult zsidó ügyvédek névsora, mely 19 zsidó nevet tartalmazott.⁷⁰¹ 1943 júliusára hat zsidó ügyvéd és három zsidó ügyvédjelölt teljesített már közérdekű munkaszolgálatot.⁷⁰²

1944. április 5-én – az országos rendelet csak május 31-én jelent meg – az országban a kecskeméti kamara volt az első, amely 100%-ban végrehajtotta a *numerus nullust*. Ezután érthető volt az elnök 1944. május elején tett kijelentése, amikor egy újabb ügyvédet vettek fel maguk közé. Köszöntőjében kifejtette, hogy „Ő az első ügyvéd, aki a zsidómentes kamarában fel van véve [...]”. 1944. június 15-ig 57 zsidó ügyvédet és nyolc zsidó ügyvédjelöltet töröltek a kamarai listáról.

A Kecskeméti Orvosi Kamaráról nagyon kevés információval rendelkezünk. A kecskeméti levéltárban mindössze egyetlen egy doboznyi irat maradt fenn.⁷⁰³ A Kecskeméti Orvosi Kamara, ahogy arra már korábban utaltunk, a Pest-Pilis-Solt Kiskun vármegyei kamarával együtt működött.⁷⁰⁴ A zsidók arányszáma így a két kamara együttes számával fejezhető ki: „[...] a kamara tagok létszáma 1128. A közszolgálatban vagy törvény alapján létesült intézetnél működő tagok száma 736, akik közül az 1939. IV. tc. értelmében zsidónak tekintendő 89, tehát arányszámuk 12%. – Az egyéb tagok száma 392, akik közül az említett törvény szerint zsidónak tekintendő 181, tehát arányszámuk 46%. [...]”⁷⁰⁵ A kamara a felesleges zaklatások-

⁷⁰⁰ *Kecskeméti Közlöny*. 1941. június 26. 4.; MNL BKML, XXV/18 116/1946

⁷⁰¹ Dr. Bán Kálmán, Dr. Kerekes László, Dr. Oroszlán Géza nem szerepelt a listában.

MNL BKML, IX/235/a 1941

⁷⁰² *Kecskeméti Közlöny*. 1943. július 28. 3.

⁷⁰³ MNL BKML, IX/236.

⁷⁰⁴ Bodócs 1938. 274.

⁷⁰⁵ MNL BKML, IX/236.

A fenti jegyzőkönyv 1940. szeptember 8-án délelőtt 10 órakor készült. Korábbi jegyzőkönyvet nem találtunk, ami a zsidók számarányát hivatott volna bemutatni.

A *Hajnalodik* című lap, mely zsidóellenességét hangoztatta, cikkében (1939. április 10. Hozzászólunk a zsidójavaslathoz) 70 gyakorló orvos közül 18 zsidót állapított meg, amely 25,7%-os számarány.

Hajnalodik. 1939. április 10. 88.

tól megpróbálta megvédeni az orvosokat.⁷⁰⁶ Így tettek a zsidótörvénynél is, amikor néhány tag hosszú időn keresztül nem tett eleget kötelező bejelentési és okirat beszolgáltatási kötelezettségének. Addig eljárás nem indult, amíg a belügyminisztérium el nem rendelte azt. 1940. október 13-án 30 tag ellen volt folyamatban eljárás.⁷⁰⁷ „*Előterjesztéssel éltünk arra vonatkozóan, hogy a különböző biztosító intézetek és társulatok ne zaklassák az orvosokat a zsidótörvény végrehajtásával kapcsolatos okiratok benyújtásával, hanem fogadják el úgy a zsidótörvények, mint pályázatok esetében is kamarai igazolást. Ez mindenesetre nagy könnyebbséget jelentene az amúgy is túlzaklatott életet élő orvosok számára.*” Ez a fajta hozzáállás teljesen eltért attól, amit például a budapesti orvosi kamaránál láthattunk, ahol a MONE már az első zsidótörvény idején igyekezett elérni azt, hogy a zsidók minél kevesebben legyenek a kamarában.⁷⁰⁸ Habár a törvény új tagok felvételét megtiltotta, mégis az 1943-44-es Kecskeméti név- és címtárában két újabb zsidó orvos neve szerepelt.⁷⁰⁹ Annak ellenére, hogy a kecskeméti orvosi kamara mindent megtett annak érdekében, hogy védje a helyi zsidó orvosokat, 1942-ben mégis 13 zsidó orvos teljesített munkaszolgálatot a fronton.⁷¹⁰

A második zsidótörvény a tanárokról is rendelkezett. Az 1939. évi IV. tc. 5. §-ának 2. bekezdése értelmében a tanárokat és a tanítókat 1943. január 1-ig nyugdíjazni kellett, vagy el kellett bocsátani. Kecskemét városa nem tétlenkedett, mivel már 1940. február 1-jei hatállyal két elemi iskolai tanítót szabályos végelbánás alá vontak, két zsidó tanítót nyugdíjaztak.⁷¹¹ A főispán a hatályba lépés napján levelet írt, melyben kérte Székely Jenő tanító végelbánásának visszavonását, egy-két évre, meglátása szerint ugyanis mert az iskolában és az iskolán kívül is

⁷⁰⁶ Nagy 2007. 225.

⁷⁰⁷ Két zsidó orvost már töröltek a kamarából (az egyik jogerőre emelkedett, a másik a Közigazgatási Bíróság előtt volt), „[...] az első zsidótörvény hatálya alatt benyújtott és elutasított kérelmek, valamint a második zsidótörvény hatálya alatt benyújtott felvételi kérelmek száma összesen 11. Ebből 2 jelenleg a közigazgatási bíróság előtt van.”

MNL BKML, IX/236 Sz.n. 1940. október 13-ai jegyzőkönyv.

⁷⁰⁸ Kovács M. 2001. 153.

⁷⁰⁹ Az új orvos neve: Sternberg Erzsébet dr. Porjesz Antal. A férjről nem sikerült egyértelműen megállapítanom, hogy zsidó-e vagy sem, ha igen, akkor még egy fővel nőtt a bejegyzett zsidó orvosok száma.

Bodócs 1944. 143.

⁷¹⁰ *Kecskeméti Közlöny*. 1942. november 3. 3.

⁷¹¹ A nyugdíjazott tanítók:

1. Tímár Dezső (Kecskemét fiú felső ker. iskola)

2. Adorján Károly (Kecskemét női felső ker. iskola).

MNL BKML, IV/1910/c 760/1940

Végelbánás alá vont tanítók:

Székely Jenő. MNL BKML, IV/1910/c 1855/1940

Reichmann Mór. MNL BKML, IV/1910/c 1856/1940

Székely Jenő, az III. kerületi népiskolában, Reichmann Mór az I. kerületi népiskolában tanított.

MNL BKML, IV/1907/a

A nyugdíjazás 1944-ben tovább folytatódott:

Kovács Károly (Női kereskedelmi leányközpiskolai tanár)

Vásárhelyi Zoltánné Hazai Margit (zeneiskolai tanárnő)

MNL BKML, IV/1910/c 11582/1944

értékes tanítói munkát végzett. Nevéhez fűződött az ifjúsági dalárda és a cserkészcsapat vezetése.⁷¹² A főispán levele annyi hatást ért el, hogy Székely Jenőt (29 évnyi szolgálat után), Reichmann (Rácz) Mórt (33 évnyi szolgálat után) végelbánás helyett nyugdíjazták.⁷¹³ A főispán dr. balásfalvi Kiss Endre ezen lépése azért is meglepő, mivel amíg a *Kecskeméti Közlöny*-nél szerkesztő és tulajdonos volt – Ő alapította –, leváltásáig folyamatosan uszított a zsidók ellen.⁷¹⁴ Polgármestersége alatt számos szélsőjobboldali rendezvényen megjelent, mint például az 1935-ös MOVE – Ő lett az elnöke –, vagy az 1938-as MONE, illetve a Fajvédők Szövetségének megalakulásán. Érdekes későbbi kutatások folyamán megvizsgálni, hogy mi vezethetett a főispán pálfordulásához.

Az 1939. IV. tc. értelmében zsidó lapszerkesztő, vagy főszerkesztő nem lehetett, de Kecskeméten nem is volt.⁷¹⁵ Zsidó szerkesztő és hírlapíró Kecskeméten utoljára az 1910-es népszámlálási adatokban szerepel. 1920-ban már nem volt zsidó az említett foglalkozási ágban.⁷¹⁶ Mindenesetre érdemes megjegyezni, hogy a *Kecskemét és vidéke* című hetilap főszerkesztője 1938-ig a zsidó származású Székely Sándor gyógyszerész volt.⁷¹⁷ Székely tanúsítvánnyal rendelkezett, mely szerint őt nem lehetett zsidónak tekinteni a második zsidótörvény értelmében.⁷¹⁸ A tanúsítvány szerint Székely 1919-ben megkeresztelkedett, valamint az 1939. évi IV. tc. 1. § 3. bekezdésének b pontja szerint sem tekinthető zsidónak, mivel 1939. január 1. előtt nem zsidó nővel kötött házasságot. Ennek ellenére 1938 májusától – még az első zsidótörvény kihirdetése előtt – más vette át a helyét.⁷¹⁹ A pontos okot nem sikerült kiderítenünk. A háttérben állhat az első zsidótörvény, vagy az, hogy Székely nem tudta összeegyeztetni főszerkesztői tevékenységét egyéb munkáival, esetleg mindkettő. A gyógyszerész ugyanis 1938-ban megbízást kapott a várostól, hogy a kórház számára gyógyszereket, kötszereket, orvosi eszközöket és betegápolási cikkeket szállítson.⁷²⁰ Székelyt – mint a Kecskeméti Hitelszövetkezet igazgatóját – végül a magyar hatóságok deportálták.⁷²¹

⁷¹² MNL BKML, IV/1901/b 23/1940

⁷¹³ MNL BKML, VIII/249/a 9. k.

Reichmann Mór nevét a Tanácsköztársaság alatt módosította, ám ezt a határozatot a proletárdiktatúra bukása után nem vették figyelembe, holott gyermekeit Rácz néven íratta már be az iskolába.

MNL BKML, IV/1908/b 8830/1920

⁷¹⁴ Dr. balásfalvi Kiss Barnabás 1925. augusztus 2-ig volt a *Közlöny* főszerkesztője.

Birck 1986. 289.

⁷¹⁵ MNL BKML, IV/1910/c 24922/1939. Az irat felsorolja a főszerkesztőket, akik között nem volt zsidó származású.

⁷¹⁶ Lásd: 4. sz. táblázat.

1930-ból nem rendelkezünk adatokkal.

⁷¹⁷ Birck 1986. 274.

⁷¹⁸ MNL BKML, IV/1910/c 27805/1939

⁷¹⁹ Birck 1986. 275.

⁷²⁰ MNL BKML, IV/1926 192/1938

⁷²¹ MNL BKML, XI/231 Jegyzőkönyv 1930-1946, 1947

1940. március 1-jén Horthy Miklós kormányzóságának 20. évfordulójára emlékezett a város rendkívüli közgyűlés keretében. Az ünnepségen Héjjas Iván tartott beszédet, aki annyira elragadtatta magát, hogy kijelentette Kecskemét városa sugározta szét a szegedi gondolatot.⁷²²

7. 15 A zsidó munkaszolgálatosok

A gazdasági kifosztás és a jogi „megaláztatás” közben újabb diszkriminációval kellett szembenézniük a zsidó férfiaknak. A honvédelemről szóló 1939. évi II. tc. 230. §-a előírta, hogy a katonai szolgálatra alkalmatlannak minősítetteket közérdekű munkaszolgálatra kellett behívni. A paragrafus 2. bekezdése értelmében 3 hónapos munkaszolgálatra „*azok az ifjak is kötelezhetők, akiknek állampolgársága nem állapítható meg*”. A paragrafus még nem tett különbséget a zsidók és nem zsidók között, „*[...] de ezek végrehajtását szolgáló 5070/1939. sz. kormányrendelet már alapul szolgált a munkaszolgálatlalt foglalkozó a HM-ben a Közérdekű Munkaszolgálat Országos Felügyeletét (KMOF), ekkor írták elő, hogy egy-egy muszos században 250 embert kell besorozni*”.⁷²³ A munkaszolgálat intézménye 1939. július 1-jén lépett életbe, amikor az 1916-ban született fegyverviselésre alkalmatlanokat hívták be.⁷²⁴ Kecskeméten 3 nappal később, július 4-én 37 ember kapta meg a munkaszolgálatos behívójegyt.⁷²⁵ A munkaszolgálatosokat az V. Hódmezővásárhelyi munkaszolgálatos-zászlóaljba sorozták be.⁷²⁶ 1940. június 19-én az 1901 – 1904 közötti évfolyamok és az 1916 – 1918 közötti évfolyamok kerültek újabb sorozásra. Hódmezővásárhelyre újabb 111 munkaszolgálatost hívtak be 3 hónapra, az év végén már szökési kísérlet is történt.⁷²⁷ A város egyébként nem alkalmazott munkásszázadokat, ugyanis nem volt rá fedezet, valamint a városban található egyetlen gazdaság sem igényelt mezőgazdasági munkára katonai munkásszázadot.⁷²⁸ Kiskunfélegyháza viszont igen. 1940. július 29-31 között mintegy 120 munkaszolgálatos vett részt külterületi földmunkákon.⁷²⁹

1942 folyamán a munkaszolgálatban változások álltak be. 1942. szeptember 24-én Nagybacsoni Nagy Vilmos váltotta fel Bartha Károlyt a Honvédelmi Minisztérium élén.⁷³⁰ A keleti hadszíntéren tett körútja után, december 19-én bizalmas rendeletben írta elő, hogy ezen-

⁷²² *Kecskeméti Közlöny*. 1940. március 1. 1-2.

⁷²³ <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=8096> (letöltés dátuma: 2014-05-29)

Karsai 2001. 219.

⁷²⁴ Bihari 1990. 44.

⁷²⁵ MNL BKML, IV/1910/c 2316/1940. Az 1916 évj. munkaszolgálatos egyének behívása. A listán 40 név szerepel, amelyből ceruzával hármat kihúztak.

⁷²⁶ Brahm 1997. 296. 10.1 Táblázat alapján: Munkaszolgálatos zászlóaljok 1939-ben és 1941-ben.

⁷²⁷ MNL BKML, IV/1910/c 19960/1940; IV/1910/c 1848/1941

⁷²⁸ MNL BKML, IV/1910/c 41676/1940; IV/1910/c 13533/1941

⁷²⁹ MNL BKML, V/175/b 18275/1940

⁷³⁰ Karsai 2001. 272.

túl emberségesebben bánjanak a zsidó munkaszolgálatosokkal. Valószínűleg a rendeletnek volt köszönhető az, hogy Popper Miklós 1920. évfolyamos zsidó szolgálathalasztását 1943. január 25-ei hatállyal elfogadták az őszi bevonulási időpontig.⁷³¹ A további besorozások azonban nem értek véget. 1943-ban három újabb munkaszolgálatos behívójegyt kézbesítettek a városban.⁷³² Szintén ebben az évben a helyi zsidó közösség az itt állomásozó zsidó munkaszolgálatosok részére gyűjtést szervezett, felszerelést és ruhaneműket is kaptak a munkaszolgálatosok.⁷³³ A hitközség a kölcsönadott munkaszolgálatos felszerelési tárgyairól pontos nyilvántartást vezetett 1942-től.⁷³⁴ A hazatért munkaszolgálatosokat a közösség ünnepélyes Istentisztelettel fogadta.⁷³⁵ 1943. január 15-20 között 25 munkaszolgálatos az „[...] orosz hadműveleti területen eltűnt [...]”, ketten pedig fogságba estek.⁷³⁶

A zsidó munkaszolgálatosok közül Wirth Árpád esete volt talán az egyik legérdekesebb. Wirth 1943 novemberében vonult be. Bár házasságon kívül született zsidó anyától, a fennálló rendelkezések alapján zsidónak minősítették. Egy évvel később Wirth megismerkedett egy nyilas vezetővel, akit megkért – arra hivatkozva, hogy apja keresztény volt –, hogy ha lehetősége van rá, akkor mentse ki ebből a „[...] borzasztó helyzetben élő zsidó munkaszolgálatosok közül [...]”. 1944 decemberében német közbenjárásra sikerült kiszabadulnia, majd beállt a nyilasok közé és a zsidó munkaszolgálatosok ellenőrzése lett a feladata. Gyakran verte a felügyelete alatt álló zsidókat, kettőt fegyverrel meggyilkolt. Amikor azonban a felszabadító szovjet csapatok fogságába került, papírokkal igazolta, hogy zsidó, így végül elengedték. 1945 májusában visszaérkezett Kecskemétre, azonnal letartóztatták. Népbírószági tárgyalásán előadta, hogy nem érzi magát bűnösnek, az ellene felhozott vádakban, annak ellenére sem, hogy a zsidó munkaszolgálatosokat többször felpofozta és megverte. Vallomása szerint mindezt ittas állapotban tette. Később vallomását visszavonta, mivel azt kényszer hatás alatt tette, mert megverték, gumibottal ütötték, ezért inkább mindent bevallott. A népbírószági tárgyaláson védekezését nem fogadták el, bűnösnek nyilvánították, majd egy évvel később golyó által kivégezték.⁷³⁷

---

⁷³¹ MNL BKML, IV/1910/c 2052/1943

⁷³² MNL BKML, IV/1910/c 32590/1943

A három behívott személy:

1. Frank Zoltán (anyja: Frank Mária)
2. Friedrich László (anyja: Schönberger Helén)
3. Steinwurtz Izidor (anyja: Steinwurtz Emma)

⁷³³ Kecskeméti Hitközség – Nem katalogizált iratok. Dosszié: Illetmény kimutatás 1948 októberétől.

⁷³⁴ Kecskeméti Hitközség – Nem katalogizált iratok. Irat: A kölcsönadott munkaszolgálatos felszerelési tárgyak nyilvántartása 1942. 3-4.

⁷³⁵ MNL BKML, IV/1928/a 5. d. 2. dosszié. III.18

⁷³⁶ MNL BKML, IV/1941 416/1943

⁷³⁷ MNL BKML, XXV/18 132/1945

A kecskeméti zsidó munkaszolgálatosok pontos számát nem tudtuk megállapítani. Róna Tamás rabbi 2005. november 29-én tartott előadásában 400 főt említett.⁷³⁸ A számot sem megerősíteni, sem megcáfolni nem tudjuk.

A magyar zsidó munkaszolgálatosok közül a második világháború idején körülbelül 50-70.000 embert öltek meg, pusztítottak el a nácik és magyar cinkosaik.⁷³⁹

7. 16 A kecskeméti Baross Szövetség újjáalakulása

1942 januárjában óriási érdeklődés mellett immáron sokadszorra – 1941-ben újra próbálkoztak sikertelenül – újjáalakult a hírhedt Baross Szövetség helyi fiókja, a kecskeméti lett a 125. fiók. Az alakuló gyűlés a városháza tanácstermében volt, melyen részt vett dr. Kiss Endre főispán, dr. Liszka Béla polgármester és Kecskemét társadalmának számos vezéralakja. A Baross elnöke – aki 1943-ban a Keresztény Pénzintézet és Biztosító Tisztviselők Országos Szövetségének Kecskeméti csoportjának is az elnöke lett – székfoglalójában kifejtette, hogy olyan érzése van, mintha a központ eddig tartalékolta volna Kecskemétet. A folytonos újjáalakulást tekintetében igazat kell adnunk állításának. A Szövetség az 1920-as helyiségeit bérelte ki újra az Iparos Otthonban.⁷⁴⁰

A megalakulás után néhány nappal a Kecskeméti Kereskedelmi Iparhitelintézet és Népbank igazgatósága örömmel fogadta a Baross Szövetség újjáalakulásának hírért.⁷⁴¹ Az intézet saját bevallása szerint az elmúlt két évtizedben is a Baross szellemében működött, ennek értelmében csatlakozott is a Szövetséghez.

Megalakulását követően a Baross nem tétlenkedett. 1942. február 14-én kérte az üzlettulajdonosokat, hogy mondjanak fel a zsidó bérlőknek. A főispán, mint azt korábban láthatuk, február 23-án már határozottan követelte a bérleti szerződések megszüntetését. 1943 decemberében újabb felhívást intéztek a lakosság felé, a *Közlöny* hasábjain. Arra kérték a lakosságot, hogy karácsonyra csak keresztény üzletben vásároljanak. Úgy tűnik, hogy a *Közlöny* nem zárkózott el teljesen továbbra sem, a zsidó hirdetőktől, mivel az előző oldal alján, még a zsidó Feldstein és Deutsch nagykereskedő karácsonyi felhívása volt olvasható.⁷⁴² Mindenesetre megjegyzendő, hogy eddig ilyen felhívást csak a *Hajnalodik* hasábjain láthattunk.

⁷³⁸ Elhangzott a Magyar Tudomány napja 2005 rendezvénysorozat, Méltatlanul elfeledve című előadásán a Szentírás- és Talmudtudományi Tanszék rendezésében. (Budapest, 2005. november 29.)
<http://www.or-zse.hu/resp/ronatamas-kecsekemet-mtud2005.htm> (letöltés dátuma: 2011-12-28)

⁷³⁹ Karsai 2001. 226.

⁷⁴⁰ *Kecskemét Közlöny*. 1941. március 29. 6.; 1942. január 26. 3-4.; február 14. 3.; 1943. október 19. 3. Az újjáalakulás előtt, 1936-ban a társaság vezetője Bóka Gyula volt.
MNL BKML, IV/1910/c 3786/1941

⁷⁴¹ MNL BKML, XI/213 Igazgatósági jegyzőkönyvek 1940-1942-ig

⁷⁴² *Kecskeméti Közlöny*. 1942. február 14. 5.; 1943. december 4. 8-9.

1943 januárjától 1944 októberéig, a Népbank vezérigazgatója lett a Baross Szövetség elnöke. Saját népbíróági tárgyalásán úgy vallott, hogy mindezt dr. balásfalvi Kiss Endre főispán nyomására vállalta, mely állítás bizonyítást nyert.⁷⁴³ Az egyesület alelnökét szintén kényszerítették, hogy vállalja el a tisztséget, melyről egy hónappal később lemondott.⁷⁴⁴ A főtitkár is kényszerítésre hivatkozott népbíróági tárgyalásán.⁷⁴⁵ Vallomása szerint ekkor a Gazdák Biztosító Szövetkezet kecskeméti fiókjának volt vezetője és 1942-ben levelet kapott a központi igazgatótól, hogy vállalja el a Baross Szövetségben a főtitkári tisztséget. A leendő főtitkár ezt visszautasította, azonban a központban egy barátja figyelmeztette, hogyha nem tesz eleget a kérésnek, annak elbocsátás lehet a vége. A Baross tényleges vezetője 1943-tól a szövetség egy másik tagja lett, nevezetesen dr. balásfalvi Kiss Barnabás a *Hajnalodik* főszerkesztője.⁷⁴⁶ Ezután a szövetség aktívabb munkát fejtett ki.

A helyi Baross Szövetségnek indulásakor mindösszesen 150 tagja volt, 1943-ra viszont elérte a 400 főt.⁷⁴⁷ A támogatottsága ennek ellenére nem mondható túl nagynak. Összehasonlításképpen, Hódmezővásárhelyen ez a szám közel 500 volt.⁷⁴⁸

A háború után, a Népbíróságok Országos Tanácsa mind a kecskeméti, mind a ceglédi, mind a kiskunfélegyházi Baross Szövetség tisztikarát felmentette.⁷⁴⁹ Az indoklás szerint, „[...] *A Népbíróságok Országos Tanácsának általános kialakult gyakorlata szerint a nem politikai pártok tisztségviselői, akik a [népbíróági törvény] 17. §. 2. pontja alá estek és nem országos vezetők csak helyi szervezetekben viselnek tisztséget, amennyiben a demokrácia, vagy a nép egyes rétegei ellen tevékenységet ki nem fejtettek, nem büntethetők [...]*.”⁷⁵⁰ Mindezek alapján kijelenthető, hogy egyik vezető bűnösségét sem sikerült egyértelműen bizonyítani. A Baross Szövetség 1944-től már tényleges elnöke dr. balásfalvi Kiss Barnabás, aki a fő vádlott lehetett volna, 1944 folyamán elmenekült a városból és nem tért vissza.⁷⁵¹ Maga az indoklás elég furcsa, mivel a Horthy-korszak nem nevezhető demokratikusnak, tehát a de-

⁷⁴³ MNL BKML, XXV/18 133/1945 és 59/1946

Dr. Bende Sándor igazgató népbíróági ügyével kapcsolatban bővebben: Rigó 2011. 215-220.

⁷⁴⁴ MNL BKML, XXV/18 299/1945

⁷⁴⁵ MNL BKML, XXV/18 23/1946

⁷⁴⁶ MNL BKML, XXV/18 133/1945; XXV/18 59/1946

⁷⁴⁷ *Kecskeméti Közlöny*. 1943. január 11. 6.; március 16. 5.

⁷⁴⁸ Margittai 2010. 110.

⁷⁴⁹ MNL BKML, XXV/18 266/1948

⁷⁵⁰ 1945. évi VII. törvénycikk, a népbíráskodás tárgyában kibocsátott kormányrendeletek törvényerőre emeléséről.

„17. § Népellenes vétségben bűnös az, [...]

2. aki fasiszta, demokráciaellenes pártban fejtett ki kevésbé (sic!) jelentős, de még vezető jellegű tevékenységet, [...]”

<http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=8214> (letöltés dátuma: 2014-05-31)

⁷⁵¹ Rigó 2009. 33.

mokrácia ellen nehezen lehetett volna tevékenykedni. Viszont a Baross Szövetség buzgón antiszemita volt, terjesztette az antiszemita nézeteket, előkészítette a zsidótörvényeket és részt vett azok végrehajtásában.

7. 17 További jogfosztások

A zsidók politikai jogfosztása mellett a mindennapi élet is egyre nehezebbé vált. A Szovjetunió elleni háborúba lépés után szigorú intézkedések léptek életbe. 1941-től elrendelték a zsírbeszolgáltatást, majd fejadagrendszert vezettek be a zsiradékokra és a gabonára.⁷⁵² 1941. december 1-től a város is bevezette a zsiradékjegyet. E naptól kezdve a zsidók nem vásárolhattak sertészsírt, csak a drágább libazsírt, melyet csak a külön nekik szóló feltűnő színű libazsírjeggyel vehettek meg.⁷⁵³ Endre László alispán népbíróági perében ezt azzal indokolta, hogy védje „[...] a vármegye margarin- és disznózsír-készletét, libazsír sok volt a piacon, de a keresztény munkásság azt nem tudta megfizetni. A zsidóságnak azonban megvolt erre az anyagi lehetősége.”⁷⁵⁴

1942-ben a húsfogyasztást is korlátozták. 1942. június 14-én keletkezett rendelet szerint zsidóknak a sertéshús kiszolgáltatást is megtiltották.⁷⁵⁵ A személyazonosságot vásárlási könyvvel kellett igazolni.⁷⁵⁶ Az indoklás szerint a közfogyasztásra levágott sertések húsa nem fedezte a lakosság szükségletét, a zsidónak tekintendő személyek más módon úgyis tudták pótolni a sertéshúst.⁷⁵⁷ A sertéshús kérdése a háborús helyzet miatt valamelyest érthető, de az indoklás az abszurditással határos. Nem valószínű, hogy sertéshúst ettek volna a zsidók, még ebben a nehéz időben sem, ugyanis a vallásuk tiltotta a sertéshús fogyasztását.⁷⁵⁸ Természete-

---

⁷⁵² A 8050/1941. M.E. rendelet szerint az orthodox izraelita hitfelekezetben fejenként 1,5 kg-nál több zsírt nem tarthattak.

MNL BKML, IV/1902 69/1942

A zsidó húsvéti kenyér előállításához szükséges lisztmennyiség országosan összesen 47.000 q volt, ebből igényelhetett a kecskeméti hitközség is.

MNL BKML, IV/1902 8/1942

A rendelet megjelente után négy hónappal, 1942 márciusában a liszt kiutalása már problémákba ütközött.

„700/1942. szám alatt hozzám felterjesztett kérelmére értesítem, hogy az abban foglaltak nem teljesíthetők. Az áprilisi kenyér illetve lisztaszelvények előzetes kiadása a zsidó vallásúak részére olyan megterhelését jelentené a közigazgatási illetve közellátási hatóságoknak, hogy ez a tetemes munkatöbbletet jelentő külön jegykiadás nem végezhető el az általános érdekek sérelme nélkül. [...]”

MNL BKML, IV/1902 228/1942

⁷⁵³ MNL BKML, IV/1910/c 26791/1942

⁷⁵⁴ Karsai – Molnár 1994. 38.

⁷⁵⁵ MNL BKML, IX/216 468/1942

⁷⁵⁶ MNL BKML, IV/1910/c 26791/1942.

⁷⁵⁷ MNL BKML, IV/1920 1. d. Húsforgalom. 7903/1942

⁷⁵⁸ És a disznót, mert hasadt ugyan a körme, de nem kérődzik; tisztátalan legyen ez néktek. Ezeknek húsból ne egyetek, holttestöket se illessétek.

Mózes V. könyve. 14/8.

<http://biblia.hit.hu/bible/21/DEU/14> (letöltés dátuma: 2014-01-03)

sen figyelembe kell venni azokat is, akiket csak a törvény minősített zsidónak, azoknak a további megélhetését e rendelet nagyban nehezítette. A sertéshús fogyasztásánál a jegyrendszert nem azonnal vezették be, helyette vásárlási könyvet rendszeresítettek és az iparosoknak megtiltották, hogy zsidók részére sertéshúst szolgáljanak ki. A szabadkai polgármesternek írt válaszlevelében a kecskeméti polgármester a vásárlási könyvről azért panaszkodott, mert az iparosokat és a fogyasztókat nem tudták megfelelően ellenőrizni.⁷⁵⁹

1942 folyamán a megszorítások miatt a feketepiac virágzott. A rendőrség emiatt nyomozást kezdeményezett tiltott cukorvásárlások ügyében.⁷⁶⁰ A nyomozás során 56 ember hallgattak ki, közülük kilenc fő volt zsidó.

A zsidóknak nem csak az élelmiszerfogyasztás területén kellett szembenézniük a „csorbult jogokkal”. 1942. július 9-től a zsidók már a Széktó-fürdőt sem látogathatták, mely 1926 nyarára vált a város modern strandfürdőjévé.⁷⁶¹ A bejáratnál, a „zsidóknak tilos a fürdő látogatása” feliratú táblát helyezték el. Érdekes megjegyezni, hogy Endre László alispán által hozott hasonló tárgyú rendeletet 1941. június 15-én Keresztes-Fischer Ferenc a belügyminiszter megsemmisítette.⁷⁶² Mindezek alapján kijelenthető, hogy a város polgármestere saját hatáskörén belül, nem a belügyminiszteri határozat szerint járt el a zsidókérdésben. A fürdőhöz rendszeresített autóbusz járatott 1939-ig a zsidó Reizsmann József működtette, aki az engedélyét a második zsidótörvény miatt elvesztette.⁷⁶³

7. 18 Újabb zsidó tárgyú törvények és az antiszemitizmus mindennapossá válása

Az 1941. évi XV. törvénycikket „*A házassági jogról szóló 1894:XXXI. törvénycikk kiegészítéséről és módosításáról, valamint az ezzel kapcsolatos szükséges fajvédelmi rendelkezésekről*” 1941. április 30-án nyújtották be a képviselőházba, amely augusztus 8-án hatályba lépett.⁷⁶⁴ A törvény azon túl, hogy kötelező orvosi vizsgálatot rendelt el a házasulók számára, megtiltotta a zsidók és nem zsidók közti házassági és nemi kapcsolatot, az utóbbit „fajgyaláznak” és büntetendő cselekménynek minősítette.⁷⁶⁵ A nürnbergi faji törvényekhez

⁷⁵⁹ MNL BKML, IV/1910/c 26791/1942.

⁷⁶⁰ MNL BKML, IV/1920 5. d. Feljelentések 1941-1943. c. dosszié

⁷⁶¹ A rendelet sem az 1942-es iktatókönyvben, sem az 1942-es mutatókönyvben nincs feltüntetve. *Kecskeméti Lapok*. 1926. augusztus 8. 1.; *Kecskeméti Közlöny*. 1942. július 9. 2.

⁷⁶² Karsai – Molnár 1994. 483.

⁷⁶³ *Kecskeméti Közlöny*. 1939. május 26. 7.

Reizsmann József még 1936-ban igényelt autófuvarozási iparengedélyt.

MNL BKML, IV/1910/c 9335/1936

⁷⁶⁴ <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=8168> (letöltés dátuma: 2014-02-01)

⁷⁶⁵ Gyurgyák 2001. 154.; Romsics 2003. 258-259.

képest fontos különbség volt, hogy a zsidó nők kapcsolata nem zsidó férfiakkal nem esett büntető intézkedés alá.⁷⁶⁶

Kecskeméten a vegyes házaspárok száma 31 volt, 1941. év októberig 450 bejegyzett házasságokból mindössze hat volt zsidó-keresztény által kötött.⁷⁶⁷ Kiskunfélegyházán 12 vegyes házast, az országban 1938 és 1942 között több mint 2000 vegyes házasságot regisztráltak.⁷⁶⁸ A nagykőrösi adatok nem állnak rendelkezésünkre.

1941 októbere végén megtörtént az első fajgyalázási bejelentés a *Kecskeméti Közlöny* szerint.⁷⁶⁹ A cikk szerint egy zsidó iparost a saját lánya jelentett fel, aki már 10 éve élt külön édesapjától. A megvádolt iparos 10 éve élt házasságban keresztény nővel, akitől egy 9 éves gyermeke is született. Az 1941. évi XV. tc. értelmében a törvényes házasságot nem lehetett fajgyalázásnak tekinteni. A „*súlyos következményekkel járó feljelentés*” háttérében valószínűsíthető, hogy egy családi viszály áll, melynek pontos háttérét nem tudtuk megállapítani. Kiskunfélegyházán csak 1943-ban találkozhatunk fajgyalázási ügygel, melyről az 1942. augusztus 1-én létrejött nacionalista, fajvédő és erősen antiszemita *Kiskunsági Közlöny* számolt be.⁷⁷⁰

Az áttérésekkel kapcsolatban is kevés információval rendelkezünk. 1941 szeptemberében előfordult még áttérés, amely már a második zsidótörvény alapján is megkérdőjelezhető volt, hiszen a törvény szerint zsidónak minősült az, „*akinek legalább egyik szülője, vagy aki- nek nagyszülője közül legalább kettő a jelen törvény hatálybalépésekor az izraelita hitfeleke- zet tagja volt*”.⁷⁷¹ Kiskunfélegyházán is történtek áttérések leginkább azért, hogy ne bocsássák

---

⁷⁶⁶ http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1935_szeptember_15_a_nurnbergi_faji_torvenyek_szuletese/ (letöltés dátuma: 2014-02-01)

http://www.holokausztmagyarorszag.hu/index.php?section=1&chapter=3_1_4&type=content (letöltés dátuma: 2014-02-01)

⁷⁶⁷ MNL BKML, IV/1928/a 1. d. 2. sorszám; *Kecskeméti Közlöny*. 1941. október 11. 3.

⁷⁶⁸ Kiskunfélegyháza: MNL BKML, VI/3 1107/1944

1938 – 568; 1939 – 419; 1940 – 325; 1941 – 659; 1942 – 61 vegyes házasság történt, összesen 2032.

Zeke 1990. 197.

⁷⁶⁹ *Kecskeméti Közlöny*. 1941. október 28. 6.

A következő években egy-egy újabb eset került napvilágra. 1942. szeptember 4-én Hollandár István zsidó kereskedősegédet vették őrizetbe fajgyalázás vádjával, aki beismerte tettét.

Kecskeméti Közlöny. 1942. szeptember 4. 2.

A Hollandárt feljelentő asszonyt a népbíróság 1945 novemberében hat hónapi börtönre ítélte.

MNL BKML, XXV/18 393/1945

1943. július 14-én Benedek László nagykőrösi kereskedőt „bizalmas értesítés” alapján tartóztatták le, és szállították át a kecskeméti törvényszéki fogházba fajgyalázás vádjával. A vád alapján egy 52 éves kereskedőnél, bizonyos Glükszman Dénes házában követett el fajgyalázást.

Kecskeméti Közlöny. 1943. július 14. 2.

⁷⁷⁰ Kun 2001. 9-10.

⁷⁷¹ MNL BKML, IV/1910/c 31371/1941

Az 1942-es évben mindössze egy zsidó hagyta el vallását, nevezetesen Aszódi Lipót, aki más vallásról felvételéről ekkor nem nyilatkozott.

MNL BKML, IV/1910/c 21251/1942

el a zsidókat állásaikból. Előfordult olyan eset is, hogy a vegyes házastárs közül az egyik éppen a zsidótörvény miatt, egyfajta tüntetés gyanánt vette fel az izraelita vallást.⁷⁷²

1938 és 1942 között több mint 24 ezer zsidó hagyta el a vallását az országban.⁷⁷³

Az egyre több zsidótörvény és zsidó tárgyú rendeletek hatására az antiszemitizmus egyre erősödött, illetve az országban tapasztalható antiszemita hangulat hatott a törvényhozókra is. Itt jól kimutatható kölcsönhatásról volt szó.

A szélsőjobboldali ifjúsági szervezetek a moziműsorokkal szemben is igyekeztek fellépni a katolikus ifjúság védelmének érdekében. 1940 októberében nehezményezték, a városban található keresztény kézen lévő mozik zsidószellemű filmeket sugároztak. A mozi vezetőinek magyarázat szerint ez csak azért történhetett meg, mert a filmeket a bemutató előtt le kellett kötni újbóli bemutatásra. Ennek elmulasztása súlyos anyagi problémákat eredményezett volna a mozik számára.⁷⁷⁴ 1941 augusztusában Kecskeméten is bemutatták a hírhedt náci antiszemita játékfilmet a „Jud Süß”-t.⁷⁷⁵ A film bemutatását hetekkel korábban a helyi Turul Szövetség, a helyi Foaderatio Emericana Első Liliomos Corporatiója és a helyi Magyar Aszszonyok Nemzeti Szövetsége – melynek elnöknője a polgármester felesége volt – is követelte. Magyar antiszemita filmre sem kellett sokat várnia a kecskeméti közönségnek. 1943. június 19-20-án mutatta be a kecskeméti Otthon Mozi a Páger Antal főszereplésével az uszító antiszemita filmet az „Örségváltás”-t.⁷⁷⁶ A Jud Süß című film 1943-ban és 1944-ben is levetítésre került.⁷⁷⁷ 1944 júliusában 9 napon át 28 előadást ért meg a film, csekély látogatottsággal. A mozi üzemeltetője 1944-ben hónapokig próbálta elodázní a film vetítését, de mivel megfenyegették, hogyha nem teszi meg, akkor elveszik az engedélyét, így végül engedett a nyomásnak.

Az 1942-es évben tovább folytatódott a zsidók jogfosztása. „Kezdetnek” a parlament megszavazta, hogy a zsidók vallását a bevett vallásról elismert vallássá minősítsék vissza

---

1943-ban nem történt zsidók részéről valláshagyás.

MNL BKML, IV/1910/c 587/1944

⁷⁷² Kun 2001. 10; Virág 1990. 43.

⁷⁷³ 1938 – 8584; 1939 – 6070; 1940 – 3245; 1941 – 3072; 1942 – 3662 fő hagyta el a zsidó vallást, összesen 24.633.

Zeke 1990. 195.

⁷⁷⁴ *Kecskeméti Közlöny*. 1940. október 24. 2.

⁷⁷⁵ *Kecskeméti Közlöny*. 1941. augusztus 27. 2.

A filmet először 1940. szeptember 5-én mutatták be a Velencei Filmfesztiválon.

<http://www.dhm.de/lemo/html/wk2/kunst/judsuess/> (letöltés dátuma: 2014.04.17)

A filmről bővebben:

<http://www.holocaustresearchproject.org/holoprelude/judsuss.html> (letöltés dátuma: 2014.04.17)

⁷⁷⁶ *Kecskeméti Közlöny*. 1941. június 17. 2.; június 30. 2.; 1943. június 17. 4.

A filmről és Páger Antal szerepéről bővebben:

<http://www.filmkultura.hu/regi/articles/essays/sandor.hu.html> (letöltés dátuma: 2014-06-28)

Czímer 1993.

⁷⁷⁷ MNL BKML, XXV/18 420/1945

(1942. július 19.: 1942. VIII. tc.).⁷⁷⁸ Majd a zsidók mező- és erdőgazdasági ingatlanairól hozott törvényt (1942. szeptember 6.: 1942. XV. tc.).⁷⁷⁹ A törvény 2. §-a kimondta, hogy „*zsidó nem szerezhethet jogügylettel vagy árverés útján mező- vagy erdőgazdasági ingatlant, kis- és nagyközségben pedig egyéb ingatlant sem.*” A 3. § kötelezte a zsidókat „*összes mező- vagy erdőgazdasági ingatlanának [...] átengedésére.*” A zsidók ennek következtében a város központjában próbáltak meg ingatlant vásárolni, mely a Borsod- és Bereg vármegyei átirat szerint nem volt más, mint, hogy a „*[...] kiszorított zsidó tőke a városok belterületi ingatlanaiban keres menedéket s így a városi lakóházak egymás után jutnak olyan kezekbe, amelyek magyar nemzeti és keresztény szempontból nem megbízható. [...]*”.⁷⁸⁰ Az átirathoz Kecskemét város törvényhatósági bizottsága egyhangú határozattal csatlakozott.

1943 végére készült el, az 1942. évi XV. tc. hatálya alá eső mezőgazdasági ingatlanokra vonatkozó bejelentésekről az összesítő kimutatás. Ennek értelmében 35 zsidóbirtok tulajdonos volt Kecskeméten, az általuk bejelentett birtok nagysága közel 1400 kataszteri hold föld volt. Ennek a terület nagyságnak 29% volt szőlő terület és 38%-a szántó.⁷⁸¹

7. 19 Az elkerülhetetlen vég

1943-ra átmenetileg mind a neológ, mind az ortodox hitközség főrabbi nélkül maradt.⁷⁸² Az ortodox hitközség főrabbiját legtöbbször Budapestről küldték, 1942-ben azonban a poszt betöltetlen maradt. A neológ főrabbi, dr. Borsodi József 1943-ben meghalt. Helyét dr. Schindler József rabbi vette át, aki szíven viselte a zsidó fiatalság sorsát, sokat foglalkozott velük még ezekben a nehéz időkben is. Zsidóknak tanuló napközit, zenei- és irodalmi képzést és sportszakosztályt hozott létre.⁷⁸³

A magyarországi zsidóság a német megszállásig viszonylag nyugalomban volt. 1944. március 19-e után, a megszállást követően, a zsidóság sorsa megpecsételődött.⁷⁸⁴ Április 5-étől kötelező volt a sárga csillag viselése, április 16-án felállították az első gettót, majd 15-én megindultak a deportálások.

⁷⁷⁸ <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=8181> (letöltés dátuma: 2014-02-01)
Karsai 2001. 234.

⁷⁷⁹ <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=8188> (letöltés dátuma: 2014-02-01)

⁷⁸⁰ MNL BKML, IV/1910/c 2757/1942

⁷⁸¹ MNL BKML, IV/1910/c 954/1944. Lásd: **13. sz. melléklet**

⁷⁸² Bodócs 1944. 112.

⁷⁸³ Róna 2010. 93-95.

⁷⁸⁴ Gyurgyák 2001. 173.

Mivel Molnár Judit könyvében és Rigó Róbert tanulmányában és doktori értekezésében elég alaposan feldolgozta az ezekhez a dátumokhoz kapcsolható kecskeméti eseményeket, értekezésünkben ezért csak érintjük ezt a témát.⁷⁸⁵

Kecskeméten a német katonák hamar megjelentek és azonnal a még megmaradt zsidó vagyonra tették rá a kezüket.⁷⁸⁶ Az intézkedések folyamán, a német csapatok egyik tisztje felelősségre vonta a polgármestert, hogy a zsinagógát eddig miért nem romboltatta le, vagy legalább a tornyát, miért nem semmisítette meg, melyhez a tervrajzok is elkészültek.⁷⁸⁷ A polgármester a munkát a már téglagyárban lévő zsidókkal akarta elvégeztetni, de a „[...] a kupola nagyon meg volt erősítve vas traverzekkel. Csákány nem fogta. [...]”⁷⁸⁸

A megszállóknak ugyan semmi közük nem volt ehhez, de a Sztójay-kormány egyik első intézkedésével az ellenzéki pártokat felszámolták, majd megkezdődött a zsidók összegyűjtése.⁷⁸⁹ Az összeírás szerint 1323 izraelita fő volt nyilvántartva, ami 564 családot jelentett. Ebből ismeretlen helyen tartózkodott 95 fő, munkaszolgálatra pedig bevonult 83 fő, csoportos munkajeggyel mezőgazdasági munkára vezényeltek 262 főt, időközben meghalt 10 fő, így 873 főt akartak gettóba tömöríteni.⁷⁹⁰ Kiskunfélegyházán 352 zsidócsalád tartózkodott, Nagykőrösön 186 család.⁷⁹¹

Április 27-re a zsidók üzleteit és azok árukészletét zár alá vették, illetve a város szolgálatában lévő zsidó tisztviselőket és alkalmazottakat nyugdíjazták, illetve elbocsájtották.⁷⁹² Április 29-én életbe lépő 10.800/1944. M.E. rendelet értelmében az összes zsidók által írt művet eltávolították a város könyvtárából.⁷⁹³ Május 5-én a kötelező sárgacsillag viselésének elmulasztása miatt 200 pengő bírságot szabtak ki.⁷⁹⁴ Május 6-án Horthy Miklós kormányzó

---

⁷⁸⁵ Molnár 1995.; Rigó 2009.; Rigó 2011.

⁷⁸⁶ A német katonáknak szükséges ingóságokat és ingatlanokat a lefoglalt zsidó vagyonból utaltak ki. MNL BKML, IV/1928/a 1. d. 10. sorszám.; Rigó 2011. 60-61.

Az elkövetkező napokban a Kecskeméti Közlöny ilyen cikkekkkel volt tele:

Kecskeméti Közlöny. 1944. május 2. 2.; május 3. 2.; május 5. 7.

⁷⁸⁷ MNL BKML, XV/7 11. dosszié. Mozaikképek Kecskemét első világháború utáni életéből a felszabadulásig. MNL BKML, IV/1928/a 1. d. 14-15. sorszám

⁷⁸⁸ MNL BKML, XXV/18 384/1945

⁷⁸⁹ Rigó 2011. 61-62.

⁷⁹⁰ Sokáig a város nem rendelkezett pontos adatokkal. A hivatalos iratok között (1944. április 27-ei) találkozhatunk 2200 fővel is.

MNL BKML, IV/1910/c 954/1944

Az élelmszerjegy igénylésénél ismét más adattal szembesülünk:

446 neológ család: 939 fő. 56 orthodox család: 201 fő. 501 család: 1140 fő.

MNL BKML, IV/1928/a 15333/1944; IV/1928/a 5. d. 3. sorszám

⁷⁹¹ MNL BKML VI/3 1107-2/1944; Novák 2002 295.

⁷⁹² MNL BKML, IV/1910/c 10704/1944; IV/1910/c 12655/1944

Előzményeket Lásd: **7.8 fejezet**

⁷⁹³ MNL BKML, IV/1910/c 954/1944

⁷⁹⁴ *Kecskeméti Közlöny*. 1944. május 5. 5.

leváltotta dr. Kiss Endre főispánt, helyére dr. Horváth Ödön került.⁷⁹⁵ Úgy tűnik, hogy a *Kecskeméti Közlöny* jó politikai ugródeszkaként szolgált, mivel a leváltott főispán is korábban az újság főszerkesztője volt.⁷⁹⁶

Május 10-én kezdetét vette az eredetileg hat tagból álló Kecskeméti Zsidó Tanács megalakítása.⁷⁹⁷ A Zsidó Tanács lehetséges tagjaira több név is felmerült.⁷⁹⁸ A Zsidó Tanácsok szerte az országban létrejöttek ahol voltak gettók, vagy gyűjtőtáborok, a megszálló német csapatok számára az elsődleges mégis a budapesti Zsidó Tanács volt. Vidéken a Tanácsot általában a helyi hitközség vezetőiből hozták létre.⁷⁹⁹ Kecskeméten a Zsidó Tanács végül három vezető taggal – Schönberger Dezső mint elnök, Gerő Miksa, Markó István –, május 19-én jött létre, segítőkkel együtt számuk elérte a kilenc főt. Érdekességgéppen megemlítendő, hogy a segítők közül kettő nő volt, akik a Tanácsnak végzendő állandó munkájuk miatt – a dokumentum nem részletezte, hogy mi volt ez pontosan – a gettót elhagyhatták.⁸⁰⁰ Kiskunfélegyházán május 15-én jött létre a Zsidó Tanács öt taggal. Június folyamán az egyik tag megbetegedett így helyette egy másik tagot kellett kinevezni.⁸⁰¹ Nagykőrösön a két városhoz képest később, csak május 22-én rendelte el a polgármester a Zsidó Tanács létrehozását, melynek végül négy tagja lett.⁸⁰²

Az 1610/1944. M.E. rendelet értelmében, május 24-én Kecskemét város polgármestere plakáton tudatta a helyi zsidósággal a felállítandó gettó pontos helyét.⁸⁰³ Az elkövetkező napokban a polgármesterhez tömegével érkeztek a levelek, idős, beteg, szegényes körülmények

---

⁷⁹⁵ Molnár 1995. 96.

⁷⁹⁶ Birck 1986. 289.

⁷⁹⁷ Segítőkkel együtt a létszám elérte a kilenc főt. Név szerint: Fodor Imre, Gerő Miksa, Grätzer Lajos, Háber Ilona, Láczerne Winkler Erzsébet, Kovács György, Lajtai Sándor, Markó István, Schönberger Dezső. MNL BKML, IV/1928/a 5. d. 5. sorszám.

⁷⁹⁸ Adorján Károly; dr. Feldmeier Géza; dr. Fritz Miklós; Gerő Miksa; Grätzer Lajos; dr. Hirsch Ernő; dr. Holczer Zsigmond; Kecskeméti Mihály; dr. Kecskeméti Miklós; Körösi József; Lusztig Jenő; Markó István; Timár Dezső.

MNL BKML, IV/1928/a 1. d. Sz.n./1944

⁷⁹⁹ Braham 1997. 431.

⁸⁰⁰ A segítők név szerint: Fodor Imre, Grätzer Lajos, Kovács György, Lajtai Sándor.

A két női segítő: Háber Ilona, Láczerne Winkler Erzsébet

MNL BKML, IV/1928/a 5. d. 24. sorszám. Ki- és belépési engedélyek zárt területre 1944.

⁸⁰¹ MNL BKML, V/175/b 13000/1944

⁸⁰² Novák 2002. 296.

⁸⁰³ Az 1610/1944. M.E. számú rendelet a zsidók lakásával és lakóhelyének kijelölésével kapcsolatos egyes kérdések szabályozásáról.

Rendeletek 1944. 475-479.

Május 11-én egy fővárosi határozat szerint zsidó lakásokból 1 tisztnek, 10 tiszthelyettesnek és 60 polgári alkalmazottnak megfelelő férőhelyet kellett biztosítani.

MNL BKML, IV/1910/c 954/1944; IV/1928/a 15333/1944

Május közepén, még azon gondolkodtak a hatóságok, hogy a zsidókat a város tulajdonát képező 36 barakklakásban helyezték el. A barakklakások eredetileg a bevonuló póttartalékosoknak készült, így a honvédség tulajdonát képezték. Mivel azonban ezekre a barakkokra az ott tárolt felszerelések miatt szükség volt, a honvédség nem engedélyezte zsidók oda telepítését.

MNL BKML, IV/1910/c 954/1944

között élő és egyedülálló zsidóktól, annak reményében, hogy maradhassanak a jelenlegi lakóhelyükön.⁸⁰⁴ A rendelet értelmében a gettó:

1. a város tulajdonában álló barakklakások
2. az úgynevezett sárgabarakkok
3. a zsidók tulajdonában lévő Kaszap u. 7., Vak Bottyán u. 9, 10, 11, 12, 16, 17, 19/a, 30, Kurucz krt. 3, 15. számú házak.⁸⁰⁵

A sárgabarakkokat végül mégsem vették igénybe. Az indoklás szerint azért, mert a városi barakklakásokban 58 keresztény lakott, akiket először ki kellett volna telepíteni, hogy oda zsidók beköltözhesse, valamint az előzetes fertőtlenítés meghosszabbította volna az átköltözést. Ezek után a polgármester eredeti határozatát megváltoztatta. A sárgabarakkok helyébe a Bem utca 10., Bezerédi utca 6., Károlyi utca 5., 7., 8., 14., Klapka utca 26. és 31., Werbőczy utca 4. szám alatti zsidótulajdonban álló házak, a Katona József tér 4. szám alatti ortodox izraelita imaház épülete, valamint a Rézgálicgyár raktárhelyisége léptek. „[...] Később – amikor felsőbb rendelkezés folytán, a vegyesház, csillagviselésre köteles zsidókat külön kerületben kellett elhelyeznem – elhelyezési körletül vettem igénybe a Juhász utca 1. sz. alatti község elemi népiskola tantermeit is. [...]”⁸⁰⁶ Valószínű, hogy a polgármester eredetileg az összes zsidót a Rézgálicgyárba akarta küldeni, erre utal Schönberger Dezső a helyi Zsidó Tanács elnökének június 11-én kelt keseredett hangvételű levele.⁸⁰⁷ Egy név nélküli bizottsági volt az egyetlen, aki felemelte szavát a zsidók elleni bánásmód miatt.⁸⁰⁸ Kiskunfélegyházán és Nagykörösön az ottani Zsidó Tanácsok megalakításával egy időben hozták létre a gettót.⁸⁰⁹

Egy ember számára 2 m² nagyságú helyet szántak. Az átköltözésre 8 napos határidőt szabtak – május 30-ától a költözés megkezdésétől – és a zsidó háztulajdonosok saját költségükön feltűnő módon (100 cm átmérőjű sárga csillag) kellett megjelölniük házaikat, szintén

⁸⁰⁴ MNL BKML, IV/1928/a 1. d. 5. sorszám

⁸⁰⁵ A rendeletek végrehajtásának segítségét a *Hajnalodik* is kérte az olvasóitól. *Hajnalodik*. 1944. VII. évfolyam 4. szám. 121-122.

⁸⁰⁶ MNL BKML, IV/1928/a 1. d. 2. sorszám.

⁸⁰⁷ MNL BKML, IV/1928/a 5. d. 5. sorszám; IV/1928/a 5. d. 16. sorszám

⁸⁰⁸ A teljes levél:

„Én mint bizottsági tag bátorkodom szavamat fölemelni a magyar zsidók érdekében mert azok úgy 48ban, mint az elmúlt világháborúban mindig megmutatták, hogy a hazának mily hű fiai. Őfelsége is azt mondta, hogy Őneki minden alattvalója egyforma – most pedig a fiataljait elviszik munkaszolgálatra, az öreget kényszermunkára egyedüli bűnük, hogy zsidónak születtek így egy országot nem lehet kormányozni. Különösen most mikor nem tudjuk mire virradunk, mert úgy látom, mi is kivagyunk szolgáltatva egy idegen államnak saját országunkban más parancsol. Itt a sok fehér cseléd nem tudnak elhelyezkedni és miből éljen az a sok szegény ember. Azért bátorkodom szavam érdekükben felemelni hogy tessék Kada Elek úr nyomdokán haladni ki nem vallás gyűlöletben találta örömet az emberi szeretetben, midőn nagyságodat is be iktattuk azt mondta azon lesz, hogy Kecskemétet minél szebbé és boldogabbá tegye, hogy e városnak szerető atyja, akar lenni. Kérésem megújítva kérném enyhébb törvényeket velük szemben. Őszinte tisztelője egy bizottsági tag.”

MNL BKML, IV/1928/a 1. d. 5. sorszám

⁸⁰⁹ Virág 1990. 44.; Novák 297.

saját költségen kellett megoldani a költözést.⁸¹⁰ A költözéssel egy időben tíz bizottság mérte fel a zsidóvagyon, Nagykőrösön is megtörtént ez, hat zsidó munkaszolgálatos segítségével.⁸¹¹ Kecskeméten május 28-án a zsidó nők motozására és vizsgálatára bábákat rendelt ki a polgármester.⁸¹² Nagykőrösön is problémákba ütközött átköltöztetés, így végül csak június 8-ára költöztették be a zsidókat a gettóba.

A zsidóorvosok kitelepítését a tiszti főorvos nem ellenezte, azonban az anyák és a csecsemők érdekében néhány zsidó orvos meghagyását kérte a polgármestertől, mivel a keresztény gyermekorvosok vagy katonai szolgálatot teljesítettek, vagy közszolgálati állásuk miatt nem rendelkeztek teljesen idejük felett. „[...] *Ugyanez volt a helyzet a keresztény szülészknél is. [...]*” Ezért a tiszti főorvos azt kérte, hogy négy zsidó szülészorvos és négy gyermekpraxissal rendelkező zsidó orvos a gettó helyett a városban maradhasson közegészségügyi érdekből.⁸¹³ A polgármester végül úgy rendelkezett, hogy a zsidó orvosok csak a „*kijelölt lakóhelyen (házakban) lakhatnak, kivéve azokat, akiket a hatóság közszolgálati orvosi munkára kirendel, de rendelőiket ezek sem tarthatják fenn.*”⁸¹⁴

A Kecskeméti Orvosi Kamara válaszmánya a kecskeméti zsidó orvosok lakásaira és felszereléseire igényt tartott. A kérvényt a polgármester elutasította, mivel a zsidó orvosok lakását már kiutalták.⁸¹⁵

A zsidókkal szembeni szigorú intézkedéseiről Liszka otthon büszkén mesélt.⁸¹⁶ Ez a kijelentés Liszka fiától Liszka Györgytől származott, akit 17 évesen állítottak a népbíróság elé, mert mint magyar állampolgár belépett az SS-be.⁸¹⁷ Kutatásaink során nem tudtuk egyértelműen megállapítani, hogy a kijelentések melyeket a polgármester fia mondott mennyire felelnek meg a valóságnak, avagy mennyire csak a népbíróságnak „szóltak.” Annyi azonban bizonyos, hogy a volt polgármester élete folyamán számos zsidóellenes szervezkedésnél élen járt.⁸¹⁸

---

⁸¹⁰ MNL BKML, IV/1928/a 15866/1944; IV/1928/a 38223/1944

⁸¹¹ MNL BKML, IV/1928/a 1. d. 2. sorszám.; Novák 2002. 296.

⁸¹² MNL BKML, IV/1910/c 16657/1944

⁸¹³ MNL BKML, IV/1928/a 1. d. 5. sorszám

A főváros 1944 márciusában egy munkaszolgálatos zsidó állatorvost küldött Kecskemétre, akik végül nem is foglalkoztatott a város.

MNL BKML, IV/1910/c 8707/1944

⁸¹⁴ Molnár 1995. 99.

⁸¹⁵ MNL BKML, IV/1910/c 954/1944

⁸¹⁶ MNL BKML, XXV/18 384/1945

⁸¹⁷ Rigó 2011. 207-210.

⁸¹⁸ Braham 1997. 691.

Június folyamán kijelölték azokat a vendéglátó ipari üzemeket, melyeket, a zsidók használhattak, illetve azokat az üzleteket, ahol a zsidók vásárolhattak.⁸¹⁹ A zsidók hús- és zsiradékellátásáról ugyanis a városnak kellett volna gondoskodnia.⁸²⁰

Június 16-20 között a helyi zsidóságot végül átvitték a gyűjtőtáborba, – kerítésnek téglafalat húztak fel – azaz a téglagyárba.⁸²¹ Az elkövetkező hetek folyamán a környékbeli települések zsidóságát is ide hozták: Kiskőrösről, Soltvadkertről, Kiskunfélegyházáról, Csongrádról, Kunszentmártonról, Tiszaföldvárról, Nagykőrösről, Ceglédre és Abonyból. Az 1944. június 16-18 között készült végleges kimutatás szerint összesen 5086 fő tartózkodott a kecskeméti gyűjtőtáborban.⁸²² A táborban tartózkodók pontos számát jó darabig nem tudták pontosan, ugyanis a gyűjtőtábor felügyelet a német táborparancsnoksághoz tartozott.⁸²³ A deportálás végül két turnusban történt, június 25-én és 27-én, a végállomás Auschwitz volt.⁸²⁴

Miután deportálták a zsidókat, szinte azonnal kezdetét vette a hátrahagyott ingóságok a 2.120/1944. M.E. és a 2.650/1944. M.E. rendeletben értelmében történő értékesítése, valamint a még ki nem igényelt zsidó üzleteket is szerették volna megszerezni volt szomszédaik, ismerőseik, a város lakói.⁸²⁵

---

⁸¹⁹ MNL BKML, IV/1910/c 17072/1944; IV/1910/c 17623/1944

⁸²⁰ A zsidók cukoradagja havonta személyenként: 30dkg, zsiradag (zsír helyett szezám-olaj) havonta személyenként: 30 dkg, húsadag (marhahús vagy lóhús) hetente személyenként: 10 dkg. Sertéshús és borjúhús vásárlása tilos volt.

MNL BKML, IV/1902 239/1944

108.500/1944. K. M. számú rendelete a zsidók élelmiszerellátásának szabályozásáról.

Rendeletek 1944. 679-682

⁸²¹ MNL BKML, IV/1928/a 1. d. 2. sorszám.

A tábor felszámolása után a téglakerítést lebontották és visszavitték a téglákat eredeti raktározási helyükre.

MNL BKML, IV/1910/c 23780/1944

A tábor felszámolása után a Kecskeméti Egyesült Göztéglagyár a város felé benyújtotta a számlát az ott lakók által okozott károk miatt. A számla végösszege 9920,98 pengő volt, mely megtérítését a várostól várták.

MNL BKML, IV/1910/c 23586/1944

⁸²² MNL BKML, IV/1928/a 5. d. 16. sorszám

Egy kézzel írt papír szerint a Városi Téglagyárba és az Egyesült Göztéglagyárba 5295 embert helyeztek volna el.

MNL BKML, IV/1928/a 5. d. 17. sorszám

⁸²³ MNL BKML, IV/1910/c 20744/1944

A felszámolás után azonnal fertőtlenítették a tábort.

MNL BKML, IV/1910/c 20050/1944

⁸²⁴ Molnár 1995. 145.

⁸²⁵ MNL BKML, IV/1902 443/1944

2120/1944. M.E. számú rendelete a zsidók üzlethelyiségének hasznosításáról.

Rendeletek 1944. 1049-1052.

2650/1944. M.E. számú rendelete a zsidók vagyonával kapcsolatos egyes kérdések szabályozásáról.

Rendeletek 1944. 1488-1491.

Kezdetben a zsidóktól elkobozott ingóságok tárolása is problémát okozott. Az eredetileg kijelölt raktárhelyiség – mely eredetileg zsidó tulajdon volt – kicsinek bizonyult, majd a teljes készlet elhelyezésére az akkori Erzsébet laktanya fedeles lovardáját jelölték ki.

MNL BKML, IV/1910/c 954/1944

A várost a deportálások után is aktívan érdekelte a zsidókérdés. Október 2-án rendes pártoló tagja lett a Zsidókérdéskutató Magyar Intézetnek.⁸²⁶

A holokausztban meghalt kecskeméti zsidók száma 1199 fő, a túlélők száma 269 fő volt.⁸²⁷ A félegyháziak közül csak 97 fő, a nagykőrösiek közül mindössze 69 fő élte túl a deportálást.⁸²⁸ Kecskemétre a túlélőknek közel fele tért csak vissza.⁸²⁹

1945. február 4-én alakult újjá a Kecskeméti Izraelita Hitközség.⁸³⁰ A mártírok emlékére felállított emléksarnok felavatására 1949. június 12-én került sor.⁸³¹

---

⁸²⁶ MNL BKML, IV/1910/c 23900/1944

⁸²⁷ Molnár 1995. 178.; Rigó 2011. 48.

⁸²⁸ Virág 1990. 48.; Novák 309.

⁸²⁹ A hitközségben talált adatok szerint 126 illetve 133 zsidó tért vissza Kecskemétre. Két külön irat, két létszámot említett. A 126 fős irat gépelt, míg a 133 fős irat szintén gépelt, de számos helyen ceruzával volt kiegészítve. Kecskeméti Hitközség – Nem katalogizált iratok. Dosszié: Mártír Emléksarnok felavatása. 1949. Megmaradt hozzátartozók névjegyzéke. Életben maradt kecskeméti névjegyzéke.

⁸³⁰ MNL BKML, IV/1910 4520/1945

⁸³¹ Kecskeméti Hitközség – Nem katalogizált iratok. Dosszié: Emlékmű. Táviratok és válaszok. 1949. június 12.

Összegzés

Kecskeméten a zsidók a XVIII. század közepén jelentek meg. Kezdeti elutasításuk – melyet az etnocentrikus látásmód jellemzett – után a következő századra folyamatosan a város szerves részévé váltak, mind gazdaságilag, mind társadalmilag.

A hitközség a XIX. század elején alakult, a vallási élethez szükséges szervezetek és egyesületek folyamatosan jöttek létre a század folyamán. 1871-ben a kecskeméti zsidóság már zsinagógával rendelkezett.

A kecskeméti zsidóság életében is pozitív változást hozott az 1840. évi XXIX. törvénycikk, mely lehetővé tette a letelepedést, az 1867. évi XVII. törvénycikk, mely a zsidók számára megteremtette a „boldog békeidők” korszakát és végül az 1895. évi XLII. törvénycikk, mellyel a zsidó vallást bevett vallássá nyilvánították. Ezzel megvalósult a zsidóság polgári és vallási egyenjogúsítása.

A pozitív jelek ellenére a zsidók asszimilációját nem minden társadalmi csoport és szervezet támogatását élvezte. Kecskemétre az 1880-as évek elejére elért az országos modern politikai antiszemita hullám. Zsidóellenes lapot és egyesületet is létrehozott a város, azonban a lakosság gyűlölködve fogadta mindkettőt. Sem az antiszemita lap, sem az egyesület nem volt hosszú életű, az 1884-es év közepére mindkettő a feledés homályába veszett.

A zsidók életében meghatározó törvények hatása gyorsan érezhetővé vált Kecskeméten. A kecskeméti zsidóság száma ugrásszerűen megnőtt. Számarányukat tekintve legtöbbször 1880-ban voltak a városban (3,9%), abszolút szám tekintetében 1910-ben 222 főt számlált a hitközség, de ettől az évtől kezdve számuk folyamatosan csökkent. A fogyásban közrejátszott a vallásváltás, az alacsony születésszám, az elvándorlás, később a háborús veszteségek is. A vallásváltás és az alacsony születésszám részben, a Tanácsköztársaság bukása után bekövetkezett fehérterror, a numerus clausus törvény, valamint az 1930-as évek zsidótörvényeinek számlájára írható. Az elvándorlás oka, a főváros kedvező gazdasági feltételei között keresendő, mivel a kecskeméti zsidók közül nem mindenki találta meg számítását az egyes foglalkozási ágakban. Az elvándorlás mellett nem szabad megfeledkeznünk a bevándorlásról sem. A betelepült zsidók a város kulturális és gazdasági centrumját képező III – V. tizedet választották leginkább. A város külterületén alig laktak zsidók.

A kecskeméti zsidóság a foglalkozási szektorok közül az úgynevezett szabadfoglalkozásokban, a kereskedelemben, valamint az iparban tevékenykedett legnagyobb számban.

Az első világháború kitörése a „boldog békeidős” korszak végét jelentette. A kecskeméti zsidó hitközség is elküldte fiait a háborúba, a hősi halottak száma meghaladta a 200 főt. A háború végén érzékelhető kiskunfélegyházihoz hasonló antiszemita zavargásokat nem figyelhettünk meg Kecskeméten. Az őszirózsás forradalom hírére nyugodtan fogadta a kecskeméti zsidóság, bár a politikai aktivitása egyre növekedett.

Az 1919. március 22-én létrejött kecskeméti direktórium egyik vezetője zsidó származású volt, a direktórium munkatársai között is voltak zsidó származásúak, ám ezt a proletárdiktatúra alatt sohasem használták ki. A Tanácsköztársaság idején történő rekvirálások és beszolgáltatások ugyanúgy érintették (olykor még jobban) a kecskeméti zsidóságot, mint a város többi lakosát.

A Tanácsköztársaság elleni országos megmozdulások jelei Kecskeméten a szentkirályi ellenforradalomban öltöttek testet, melynek egyik fő szervezője a fehérterror későbbi vezetője, Héjjas Iván volt. A Horthy-kori Kecskemét politikai vezetőinek prominens személyi is részt vettek az ellenforradalomban. A résztvevők között megtalálhatjuk Kiss Endrét, az 1919-es alapítású antiszemita *Kecskeméti Közlöny* tulajdonosát és szerkesztőjét későbbi főispánt, valamint Liszka Bélát, aki 1938-tól volt polgármester a városban. Az ellenforradalom utáni megtorlásként a város életének előkelő tagjai közül 82 személyt letartóztattak, akik közt voltak zsidó származású lakosok.

A Tanácsköztársaság bukása után a várost a románok szállták meg, akik a kommunistákhoz hasonlóan rekviráltak. A zsidóktól ismét nagy mennyiségben vittek el értéktárgyakat. Az ellátási problémák és a román hadsereg nagyarányú rekvirálásai miatt egyre érezhetőbbé vált az antiszemitizmus. Éppen ezért a zsidó kereskedők felajánlották segítségüket a városnak ebben a nehéz helyzetben.

A proletárdiktatúra bukása után megkezdődött a bűnösök keresése, bűnbaknak a zsidókat kiáltották ki. A zsidók elleni uszításban élen járt az újonnan létrejövő *Kecskeméti Közlöny*, mely a Horthy-kori Kecskemét egyik meghatározó napilapjává vált. A filozsemita *Kecskemét* című újságnak esélye sem volt ebben a felfokozott hangulatban működni. Ennek és a törvényhatóság támadásának hatására 1920 decemberére megszűnt a lap.

Az újságok hasábjai olvasható szóbeli bántalmazás után, a kecskeméti zsidóság teljesen megtapasztalta, hogy mit is jelent valójában a heves, tetteges antiszemitizmus. Héjjas Iván, a volt szentkirályi ellenforradalom egyik vezetője Horthy Miklós fővárosba történő bevonulása után Kecskemétre érkezett és kezdetét vette a fehérterror. A terror idején tapasztalható brutalitás országos visszhangot keltett, mely még évekkel később is foglalkoztatta a közvéleményt és a politikusokat egyaránt. Kecskemét városa, beleértve a város vezetőit, a lakos-

ságot és a *Közlönyt*, mindvégig Héjjas oldalán állt az eset napvilágra kerülése után, valamint Héjjas Iván letartóztatásakor.

Az országban az 1919-es év végén fokozódott az antiszemitizmus. Számos szélsőjobboldali szervezet jött létre, a fővárosi és a vidéki egyetemeken tapasztalható volt a zsidóellenesség. A kormány 1920-ban kezdte meg a numerus clausus törvény tárgyalását, mely Kecskemét város lakosságának érdeklődését is felkeltette. A *Közlöny* ismét aktivizálta magát és részletekbe menően tudósított a kecskeméti zsidóságnak az oktatásban, az iparban és a gazdasági életben betöltött szerepéről.

Az 1920-as év elején az országos szélsőjobboldali szervezetek kecskeméti fiókegyesületei egymás után jöttek létre. Ilyen volt az ÉME, a MOVE, a Baross Szövetség és a Turul. Mindegyik egyesületről elmondható, hogy egyik sem helyi kezdeményezésre jött létre, hanem a fővárosi delegációk segítségével. A legnagyobb aktivitást az ÉME fejtette ki. A Turul az 1920-as évek második felétől vált aktívvá, amikorra a többi egyesület már feledésbe merült.

Az 1920-as év elején a *Közlöny* cikkeiből áradó antiszemitizmus a városi közgyűlésben is megjelent. Ennek kialakulása egyrészt az országos politikának volt köszönhető, másrészt a Kecskeméten működő szélsőjobboldali szervezetek megkeresésének.

Újabb, a *Közlöny* szellemiségéhez közel álló lapok jöttek létre Kecskeméten az 1920-ban.

1922-ben a városban két alkalommal tartottak nemzetgyűlési választásokat, mert az egyik képviselő a mandátuma lejártá előtt elhunyt. Az ellenzék (Függetlenségi Kossuth 48-as Párt) képviselőjét folyamatosan támadták, zsidóbérencnek titulálták. A városban ismét fellángolt az antiszemitizmus, mely csak a „rendes” nemzetgyűlési választás idején csillapodott.

Az izraelita hitközség vallási élete a Tanácsköztársaság bukása után sem rendeződött. A hitközség tantermeit a városban működő szervezetek és egyesületek foglalták el, így akadályozva a zavartalan vallásoktatást. 1918 – 1923 között a rászorulókat megsegítésére a kecskeméti zsidók több alapítványt hoztak létre, valamint a Joint nemzetközi zsidósegélyező szervezet központot hozott létre Kecskeméten. 1922-re a hitközség kulturális élete, hosszú visszavonultság után újból virágzásnak indult.

1923-ra a korábban érezhetővé vált gazdasági problémák kicsúcsosodtak és elégedetlenségekhez vezettek. Újabb szélsőjobboldali szervezetek jöttek létre Kecskeméten. A gazdasági gondok ellenére az antiszemitizmus mégis háttérbe szorult, mely egyrészt annak köszönhető, hogy a *Közlönyt* 1925-ben szerkesztőváltás történt. A lap ezután folyamatosan közölte a zsidó kereskedők hirdetéseit, valamint a zsidók gyászjelentéseit. A *Közlöny* példáját követte a *Kecskeméti Lapok*. Továbbá, fontos szerep jutott az országos politikának. 1926-ban megje-

lent a felsőházi törvény, mely a zsidók jogi státuszát érintette, valamint az 1928-as numerus clausus módosítása, mely eltörölte a faji cikkelyt. Ezek hatására enyhült a zsidóellenesség a városban.

Gazdasági szempontból szintén pozitív irányú változás figyelhető meg, főleg 1927-ben. A nagykőrösi zsidók által alapított Benedek-cég Kecskeméten fióktelepet hozott létre, mely rövid idő alatt mind Kecskeméten, mind az országban meghatározó gazdasági erővé fejlődött, köszönhetően többek között hűtőházának és európai szintű baromfikereskedésének.

A gazdasági világválságnak „köszönhetően” újabb szélsőjobboldali szervezetek jöttek létre a városban, amelyek azonban tisztavirág életűnek bizonyultak. Emellett a városnak gazdasági problémákkal is meg kellett küzdenie, számos zsidók által alapított, hosszú évtizedek óta működő cég tönkrement. Pozitív változás is megfigyelhető az 1929-es évektől. A város közgyűlése a *Közlöny*höz hasonlóan hátat fordított antiszemita megnyilvánulásainak és nem egy esetben próbált zsidó iparosoknak segíteni.

A gazdasági világválság után a város gazdasági mutatója folyamatosan a pozitív irányba billent, mely köszönhető egyrészt a nagyarányú gyümölcskivitelnak (a kecskeméti zsidó nagykereskedők ebben a szektorban voltak érdekeltek), valamint az 1934-re európai szintűvé vált Kecskeméti Szeszfőzdének, melyet a zsidó származású Führer Izidor vezetett.

Az 1935-ös év a kecskeméti életében változást hozott. A nagy sikerű Hírös Hét megrendezése után több alkalommal a gazdáknak természeti csapásokkal kellett szembenézniük. A Kecskeméti Ügyvédi Kamarában mindennapi beszéd tárgya lett az ügyvédi numerus clausus. A szélsőjobboldali szervezetek megalakulásánál megfigyelhető tendencia itt is érzékelhető volt. Az ügyvédi numerus clausus országos kezdeményezés volt, nem a kecskeméti ügyvédek vetették fel. Hosszú évekig folyó vita után a több zsidó taggal rendelkező kamara végül 1938-ban megszavazta az ügyvédi numerus clausust.

Az 1938-as év újabb változásokat hozott a kecskeméti zsidóság életébe. Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye élére a kiskunfélegyházi születésű, hírhedten antiszemita Endre László került. A helyi Turul Szövetség megalapította az antiszemita *Hajnalodik* című lapot, valamint az országos szélsőjobboldali szervezetek közül, a MONE, MÜNE helyi fiókját is létrehozta. A MOVE-t újjá kellett alakítani, mely szintén fővárosi segítséggel történt. Mindezek mellett, az első zsidótörvény mérföldkönek számított az ország zsidóságának életében, hiszen korlátozta a zsidók elhelyezkedését az értelmiségi pályákon. 1939-ben a kecskeméti Baross Szövetséget újjáalakították, mivel a korábbi szervezet teljesen megszűnt. Az elkövetkező években ez jó pár alkalommal megismétlődött, utoljára 1942-ben.

Kecskemét életében a Benedek-cég Hangya bérletbe való vétele volt az első zsidótörvény legszembetűnőbb hatása. Kezdetben a vezetés zsidó tagjait meghagyták a cég élén, majd az elkövetkező évek alatt fokozatosan távolították el őket.

Az 1939-es második zsidótörvény még jobban háttérbe szorította a zsidókat, mint az első. A törvény az 1939-es nemzetgyűlési választáson már éreztette hatását. Kecskeméten több mint 600 zsidó veszítette el választási jogosultságát. Zsidók a képviselőtestületben nem lehettek tagok, a virilis listából törölték őket. A cégek vezetőségeiből fokozatosan távolították el a zsidó tagokat. Kecskeméten néhány nagyvállalat életében nem történt meg ez a változás, legfőképp olyan cégeknél volt tapasztalható, melyet zsidók alapítottak, vagy ahol többségben voltak a zsidók. Ezek közül kiemelkedett az Első Kecskeméti Konzervgyár. Igazgatója, a zsidó származású Lebovits Sándor a város német megszállásáig maradhatott ebben a pozícióban. A Kecskeméti Leszámítoló és Pénzváltó Bank Rt-t. is érdemes megemlíteni, ami lehetőségeihez mérten védte a zsidó dolgozóinak egzisztenciáját. A bank az érdekeltségébe tartozó vállalatokhoz irányította át a zsidókat kereseti lehetőségük megőrzése érdekében.

A zsidó iparúzókat és kereskedőket fokozatosan háttérbe szorították. 1944-re mindösszesen 77 zsidó iparos maradt. A Szeszfőzde a város kezelésébe került, a zsidók által alapított és működtetett üzletek keresztény kézbe kerültek. A második zsidótörvény értelmében a zsidók tulajdonát képező földbirtokokat be kellett jelenteni, ez Kecskeméten 1600 katasztrernyi hold föld jelentett, melynek nagy részét szántó és szőlő tette ki.

A kecskeméti zsidó értelmiségre szintén kihatással volt a második zsidótörvény. Az ügyvédek esetében az 1935-ben megkezdett irányvonalat folytatták tovább, melynek kezdetben még nem volt látványos eredménye. Az ügyvédek közül csak hat főnek volt a második zsidótörvény rendelkezései alóli mentességről okirata. 1944. április 5-én a Kecskeméti Ügyvédi Kamarában az országos rendeletet megelőzően megvalósult a numerus nullus.

Az Orvosi Kamara ezzel szemben, ameddig lehetett védte zsidó tagjait, holott az ország legnagyobb orvosi kamarája a kecskeméti volt. A helyi MONE semmiféle hatást nem tudott kifejteni köszönhető elnökének, aki a zsidó orvosok külön kérésére vállalta el a posztot.

1942-re a zsidóknak újabb megpróbáltatásokkal kellett szembenézniük. Megjelent a harmadik, majd a „negyedik” zsidótörvény. A zsidók nem vehettek sertéshús és sertésszirt (nem mintha akartak volna), cukrot csak korlátozott mennyiségben. Kitiltották őket a kecskeméti Széktó-fürdőből, mely a polgármester saját döntése volt, mivel az alispán hasonló tárgyban hozott rendeletét a belügyminiszter 1941-ben megsemmisítette.

A szélsőjobboldali szervezetek egyre aktívabbá váltak, főleg a helyi Turul és annak törzsei, valamint a Baross Szövetség.

1944. március 19-én a német megszállással az ország zsidóságának sorsa megpecsételődött. Kecskemét német megszállását követően megpróbálták a zsinagóga kupoláját lebontani, de nem jártak sikerrel. Kecskeméten ekkor 1323 zsidót tartottak számon. A Zsidó Tanács május 15-én jött létre öt taggal, segítői között két nő volt. A polgármester a zsidóknak szánt gettót kijelölte, egy ember számára 2 m² területet szánt. Június 16-20 között a zsidókat gyűjtőtáborba vitték, majd 25-én és 27-én Auschwitzba deportálták őket. A holokausztot 269 kecskeméti zsidó élte túl.

Mindezek alapján kijelenthető, hogy a zsidóság Kecskemét életében meghatározó szerepet töltött be. A modern politikai antiszemitizmus az 1880-as években megjelent ugyan a városban, de amíg a fővárosi politika nem éreztette hatását, addig önálló kezdeményezésre semmilyen zsidóellenes megmozdulás nem történt és szélsőjobboldali szervezetek sem alakultak. A Bethleni-politika szintén éreztette pozitív hatását a zsidókérdésben. A gazdasági világválság ellenére nem tudott megerősödni az antiszemitizmus. Ez a zsidók és nem zsidók kölcsönös gazdasági érdekeivel is magyarázható. Miután 1938-ban Endre László lett Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye alispánja, az addig nyugodt politikai állapot negatív irányba változott, ebben a kecskeméti polgármester és a főispán is partner volt.

Források és rövidítések jegyzéke

Források

Bodócs 1938

Bodócs Gyula: *Kecskemét törvényhatósági jogú város teljes polgári név- és címtára az 1938. közönséges évre. IV. teljesen átdolgozott kiadás.* Első Kecskeméti Hírlapkiadó- és Nyomda Rt. Kecskemét, 1938.

Bodócs 1941

Bodócs Gyula: *Kecskemét törvényhatósági jogú város teljes polgári név- és címtára az 1940-1941. közönséges évre. V. teljesen átdolgozott kiadás.* Első Kecskeméti Hírlapkiadó- és Nyomda Rt. Kecskemét, 1941.

Bodócs 1944

Bodócs Gyula: *Kecskemét törvényhatósági jogú város teljes polgári név- és címtára az 1943-1944. közönséges évre. IV. teljesen átdolgozott kiadás.* Első Kecskeméti Hírlapkiadó- és Nyomda Rt. Kecskemét, 1944.

Kallós 1938

Kallós János: *Gazdasági, tőzsdei és pénzügyi kompasz. 1937-1938. évre XIV. évfolyam I-IV. kötet.* Pesti Tőzsde. Budapest, 1937.

Kallós 1940

Kallós János: *Gazdasági, tőzsdei és pénzügyi kompasz. 1939-1940. évre XV. évfolyam I-IV. kötet.* Pesti Tőzsde. Budapest, 1939.

Kallós 1941

Kallós János: *Gazdasági, tőzsdei és pénzügyi kompasz. 1940-1941. évre XVI. évfolyam I-IV. kötet.* Pesti Tőzsde. Budapest, 1941.

Kallós 1944

Kallós János: *Gazdasági, tőzsdei és pénzügyi kompasz. 1943-1944. évre XVII. évfolyam I-IV. kötet.* Pesti Tőzsde. Budapest, 1944.

Napló 1920

Nemzetgyűlési Napló 1920-1921. XI. kötet. Az Atheneum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat Könyvnyomdája. Budapest, 1921.

Napló 1922a

Nemzetgyűlési Napló 1922-1926. II. kötet. Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság. Budapest, 1923.

Napló 1922b

Nemzetgyűlési Napló 1922-1926. XIX. kötet. Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság. Budapest, 1926.

Rendeletek 1936

Magyarországi Rendeletek Tára 1936. Hetvenedik évfolyam. Magyar Királyi Belügyminisztérium. Budapest, 1937.

Rendeletek 1939

Magyarországi Rendeletek Tára 1939. Hetvenharmadik évfolyam. Magyar Királyi Belügyminisztérium. Budapest, 1940.

Rendeletek 1941

Magyarországi Rendeletek Tára 1941. Hetvenötödik évfolyam. Magyar Királyi Belügyminisztérium. Budapest, 1942.

Rendeletek 1942

Magyarországi Rendeletek Tára 1942. Hetvenhatodik évfolyam. Magyar Királyi Belügyminisztérium. Budapest, 1943.

Rendeletek 1943

Magyarországi Rendeletek Tára 1943. Hetvenhetedik évfolyam. Magyar Királyi Belügyminisztérium. Budapest, 1944.

Rendeletek 1944

Magyarországi Rendeletek Tára 1944. Hetvennyolcadik évfolyam. Magyar Királyi Belügyminisztérium. Budapest, 1944.

Statisztika 1910

Magyar Statisztikai Közlemények. Új sorozat. A Magyar Szent Korona Országainak 1910. évi Népszámlálása. Negyedik rész. A népesség foglalkozása a főbb demográfiai adatokkal egybevetve s a népesség ház- és földbirtokviszonyai. Budapest, Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság. 1915.

Statisztika 1920

Magyar Statisztikai Közlemények, Új Sorozat. 72. kötet. Az 1920. évi népszámlálás. Harmadik rész. A népesség foglalkozása részletesen és a vállalati statisztika. Negyedik rész. A népesség foglalkozása a főbb demográfiai adatokkal egybevetve s a népesség ház- és földbirtokviszonyai. Budapest. Az Athenaeum irodalmi és nyomdai r.-társulat nyomása. 1926.

Statisztika 1930

Magyar Statisztikai Közlemények, Új Sorozat. 96. kötet. Az 1930. évi népszámlálás. Negyedik rész. A népesség foglalkozása a főbb demográfiai adatokkal egybevetve s a népesség ház- és földbirtokviszonyai. Budapest. Stephaneum nyomda részvénytársaság. 1936.

Statisztika 1939

Statisztikai Negyedévi Közlemények 1939 (XLII. évfolyam). Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal. Budapest, 1939.

Statisztika 1940

Statisztikai Negyedévi Közlemények 1940 (XLIII. évfolyam). Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal. Budapest, 1940.

Statisztika 1941

Statisztikai Negyedévi Közlemények 1941 (XLIV. évfolyam). Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal. Budapest, 1941.

Statisztika 1942

Statisztikai Negyedévi Közlemények 1942 (XLV. évfolyam). Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal. Budapest, 1942.

Statisztika 1943

Statisztikai Negyedévi Közlemények 1943 (XLVI. évfolyam). Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal. Budapest, 1943.

Statisztikai Szemle 1943

Magyar Statisztikai Szemle 1943. XXI. évfolyam. 9. szám. Magyar Királyi statisztikai Hivatal. Budapest, 1943.

Sajtó

Hajnalodik 1938 – 1944

Kecskemét 1873 – 1920

Kecskemét és Vidéke 1920 – 1944

Kecskeméti Ellenőr 1937 – 1941

Kecskeméti Közlöny 1919 – 1944

Kecskeméti Lapok 1920 – 1939

Magyar Alföld 1919

Magyar Róna 1923 – 1944

Rövidítések jegyzéke

B.M. – Belügyminisztérium

cs. – csomó

d. – doboz

eln. – elnöki

ÉME – Ébredő Magyarok Egyesülete

F.M. – Földművelésügyi Minisztérium

H.M. – Honvédelmi Minisztérium

Ip. M. – Iparügyi Minisztérium
jkv. – jegyzőkönyv
k. – kötet
ker. – kereskedelmi
kir. – királyi
K.M. – Közellátási Minisztérium
KKM – Kereskedelmi és Közlekedésügyi Minisztérium
KNEP – Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártja
m. – magyar
M.E. – Miniszterelnök
MANsz – Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége
MNL BKML – Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Megyei Levéltára
MOL – Magyar Országos Levéltár
MONE – Magyar Orvosok Nemzeti Egyesülete
MOVE – Magyar Országos Véderő Egyesület
MÜNE – Magyar Ügyvédek Nemzeti Egyesülete
Sz. n. – Szám nélküli
tc. – törvénycikk
ti. – tudniillik
tjv. – törvényhatósági jogú város
sz. – számú

Irodalomjegyzék

Bánkiné 1998

Bánkiné Molnár Erzsébet (szerk.): *Kiskunfélegyháza helyismereti könyve*. Kiskunfélegyháza Város Önkormányzata. Kiskunfélegyháza, 1998.

Bende 1929

Bende László: *A Kecskeméti Szőlő- és Gyümölcstermelés fejlődéstörténete*. Kecskeméti Közlöny Nyomda- és Lapkiadó Vállalat. Kecskemét, 1929.

Bethlen 1933

Bethlen István gróf beszédei és írásai I. Genius. Budapest, 1933.

http://mtdaportal.extra.hu/books/bethlen_istvan_grof_beszedei_es_irasai_1.pdf (letöltés dátuma: 2014-05-28)

Bereznai 1998

Bereznai Zsuzsanna: „*Kecskemét gyarapszik, Nagykőrös haragszik.*” *A két szomszéd város vetélkedése*. In.: Cumania, 15. Kecskemét, 1998. 307-324.

Békavári 1979

Békavári Sándor: *A Magyar Tanácsköztársaság helyhatalmi szerveinek létrejötte, első intézkedései, és fejlődése Kecskeméten. (1919. március 21. – április 10.)*. In.: Cumania, VI. Kecskemét, 1979. 319-346.

Bibó 1986

Bibó István: *Válogatott tanulmányok. Második kötet 1945-1949*. Magvető. Budapest, 1986.

Bihari 1990

Bihari Péter: *A magyarországi zsidóság helyzete a zsidótörvényektől a deportálásig*. In.: Bányai László – Csorba László – Kis Anikó – Lendvai L. Ferenc – Zeke Gyula – Bihari Péter – Tamási Györgyi (szerk.): *Hét évtized a hazai zsidóság életéből. I-II. rész*. MTA Filozófiai Intézet. Budapest, 1990. 9-60.

Birck 1986

Birck Edit (szerk.): *Bács-Kiskun Megyei Sajtóbibliográfia*. Katona József Megyei Könyvtár. Kecskemét, 1986.

Bóka 1968

Bóka József: *Az Első Kecskeméti Konzervgyár*. In.: Kecskemét. Tanulmányok a város múltjáról, jelenéről. Kecskemét város tanácsa. Kecskemét, 1968. 257-279.

Böölöny 1993

Böölöny József: *Kereszténység a kirakatban*. In.: História, XV. évfolyam 4. szám. 1993/4. 26-27.

Braham 1997

Randolph L. Braham: *A népiirtás politikája. A holocaust Magyarországon. I-II*. Belvárosi. Budapest, 1997.

Braham 2007

Randolph L. Braham (szerk.): *A magyarországi holokausz földrajzi enciklopédiája*. Park. Budapest, 2007.

Csepeli 1990

Csepeli György: *... és nem is kell hozzá zsidó*. Kozmosz könyvek. Budapest, 1990.

Czímer 1993

Czímer József: *Páger Antal hazatérése*. In.: Tiszatáj 47. 1993/3. 18-29.

Erdei 1937

Erdei Ferenc: *Futóhomok*. Athenaeum. Budapest, 1937.

Gulyás 2011

Gulyás László (szerk.): *A modern magyar gazdaság története Széchenyitől a Széchenyi tervig*. JATEPress. Szeged, 2011.

Gyáni 2003

Gyáni Gábor: *A történetírás fogalmi alapjairól*. In.: Bódy Zsombor – Ö. Kovács József (szerk.): *Bevezetés a társadalomtörténetbe*. Osiris. Budapest, 2003. 11-57.

Gyurgyák 2001

Gyurgyák János: *A zsidókérdés Magyarországon*. Osiris. Budapest, 2001.

Haraszti 2004

Haraszti György: *A magyarországi zsidóság rövid története a kezdetektől az ortodoxia és neológia szétválásáig*. Doktori értekezés. ORZSE. Budapest, 2004.

<http://real-phd.mtak.hu/39/1/haraszti-doktori.pdf> (letöltés dátuma: 2014-04-04)

Heltai 1968

Heltai Nándor: *Százéves a kecskeméti újságírás*. In.: *Kecskemét. Tanulmányok a város múltjáról, jelenéről*. Kecskemét város tanácsa. 1968. 297-331.

Hlbocsányi 2012

Hlbocsányi Norbert: *A Kecskeméti Konzervgyár és a gazdasági elit kapcsolata az 1911 – 1947 közötti időszakban*. Budapest, 2012. Kézirat.

Hornyik 1988

Hornyik János: *A kecskeméti zsidók története*. In.: *Bács-Kiskun Megyei Levéltári Füzetek II.* Gyula, 1988.

Iványosi-Szabó 1985

Iványosi-Szabó Tibor (szerk.): *Olvasókönyv Kiskunfélegyháza történetéhez*. Kiskunfélegyháza város tanácsa. Kecskemét, 1985.

Iványosi-Szabó 1991

Iványosi-Szabó Tibor: *Kecskeméti szabályrendeletek. 1659-1849*. Bács-Kiskun Megye Önkormányzat Levéltára. Kecskemét, 1991.

Jehuda – George 1985

Jehuda Don – George Magos: *A magyarországi zsidóság demográfiai fejlődése*. In.: Történelmi Szemle, 1985/3. 437-469.

Juhász 1998

Juhász István: *Kecskemét város építéstörténete. (Kecskeméti füzetek 8.)*. Kecskemét Monográfia Szerkesztősége és a Tiberias Bt. Kecskemét, 1998.

Karsai 2001

Karsai László: *Holokausz*. Pannonica. Budapest, 2001

Karsai 2004

Karsai László: *A magyarországi zsidótörvények és rendeletek 1920 – 1944*. In.: Századok, 138/6. 1285-1304.

Karsai – Molnár 1994

Karsai László – Molnár Judit: *Az Endre-Baky-Jaross per*. Cserépfalvi. Budapest, 1994.

Kádár – Vági 2001

Kádár Gábor – Vági Zoltán: *Aranyvonal*. Osiris. Budapest, 2001.

Károlyfalvi 2010

Károlyfalvi József: *Kecskemét az első világháború és a forradalmak korában (1914-1920)*. E tanulmány a Magyar Tudományos Akadémia Dél-alföldi Regionális Kutató Intézete és Kecskemét megyei jogú város felkérésére a Kecskemét monográfia II. kötete (1849-1950) részeként készült. 2010.

<http://mek.niif.hu/07900/07906/07906.pdf> (letöltés dátuma: 2011-12-29)

Kepecs 1993

Kepecs József (szerk.): *A zsidó népesség száma településenként (1840-1941)*. KSH. Budapest, 1993.

Kepecs 1997a

Kepecs József (szerk.): *Magyarország településeinek vallási adatai*. KSH. Budapest, 1997. I. kötet.

Kepecs 1997b

Kepecs József (szerk.): *Magyarország településeinek vallási adatai*. KSH. Budapest, 1997. II. kötet.

Kerepeszki 2005

Kerepeszki Róbert: *A numerus clausus 1928. évi módosításának hatása Debrecenben*. In.: *Múltunk*, 2005/4. 42-75.

Kerepeszki 2009

Kerepeszki Róbert: *A Turul Szövetség országos és debreceni szervezete (1919-1945)*. Doktori értekezés. DE-BTK. Debrecen, 2009.

<http://ganymedes.lib.unideb.hu:8080/dea/bitstream/2437/90265/5/ertekezes.pdf> (letöltés dátuma: 2011-12-29)

Kiss 1939

Dr. balásfalvi Kiss Barnabás. *Kecskemét múltja és jelene rövid vázlatban*. Különlenyomat a „Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye és Kecskemét th. város Adattára” c. munkából. Kecskemét, 1939.

Kovács 1922

Kovács Alajos: *A zsidóság térfoglalása Magyarországon*. A szerző kiadása. Budapest, 1922.

Kovács 1935

Kovács Alajos: *Kecskemét lakosságának összetétele*. In.: *Magyar Statisztikai Szemle*, 1935/5 1-26.

Kovács 1938

Kovács Alajos: *A csonkamagyarországi zsidóság a statisztika tükrében*. Egyesült Keresztény Nemzeti Liga. Budapest, 1938.

Kovács 1999

Kovács András (szerk.): *A modern antiszemitizmus*. Új Mandátum. Budapest, 1999.

Kovács M. 2001

Kovács M. Mária: *Liberalizmus, radikalizmus, antiszemitizmus*. Helikon. Budapest, 2001.

Kőfalviné 2012

Kőfalviné Ónodi Márta: *A Kiskun Napok története 1934-1996*. (Kézirat)

Kövér 2011

Kövér György: *A tisztaeszlári dráma – Társadalomtörténeti látószögek*. Osiris. Budapest, 2011

Kubinszky 1976

Kubinszky Judit: *Politikai antiszemitizmus Magyarországon. 1875-1890*. Kossuth. Budapest, 1976.

Kun 2001

Kun Zsuzsanna: *A Holocaust története lakóhelyemen, (Kiskunfélegyházán) visszaemlékezések, illetve írott források alapján*. MFG-Kiskunfélegyháza, 2000/2001. OKTV dolgozat. (Kézirat)

Ladányi 1979

Ladányi Andor: *Az egyetemi ifjúság az ellenforradalom éveiben. 1919-1921*. Akadémiai. Budapest, 1979.

Ladányi 2010

Ladányi Andor: *A zsidótörvények előtörténetéhez. Antiszemitizmus, zsidókérdés, 1932–1937*. In.: *Múltunk*, 2010/2. 187-207.

Margittai 2010

Margittai Linda: *A gazdasági „őrségváltás” élén – A Baross Szövetség működése Hódmezővásárhelyen 1938-1944*. In.: *A hódmezővásárhelyi Szeremlei Társaság évkönyve*, 2009. Szerk.: Herczeg Mihály – Kovács István – Kruzslicz István Gábor – Varsányi Attila. Hódmezővásárhely-Budapest, 2010. 89-115.

Mályusz 1931

Mályusz Elemér: *A népiség története*. In.: Hóman Bálint (szerk.): *A magyar történetírás új útjai*. Magyar Szemle Társaság. Budapest, 1931. 231-268.

Molnár 1995

Molnár Judit: *Zsidósors 1944-ben. Az V. (szegedi) csendőrkörületben*. Cserépfalvi. Szeged, 1995.

Nagy 2007

Nagy István: *A zsidókérdés Kecskeméten 1938-1943 között*. In: Bács-Kiskun megye múltjából. 22. évkönyv. Bács-Kiskun Megye Önkormányzat Levéltára. Kecskemét, 2007. 195-249.

Nagy 2009

Nagy István: *A kecskeméti zsidóság helyzete a Tanácsköztársaságban, valamint a fehérterror és a numerus clausus hatályba lépésének idején*. In.: *Mozaikok a magyar történelemből*. Szeged, 2009. 53-74.

Nagy 2010

Nagy István: *A kecskeméti zsidók és a helyi antiszemitizmus az 1920-as években*. In.: *Rajzolatok a magyar történelemről*. Szeged, 2010. 117-131.

Novák 2002

Novák László Ferenc: *A zsidóság Nagykőrösön. (XVII-XX. század)*. Arany János Múzeum. Nagykőrös, 2002.

Ö. Kovács 1996

Ö. Kovács József: *Izraeliták a Duna-Tisza közén. Társadalomtörténeti esettanulmányok, XVIII-XIX. század*. Kecskeméti Lapok Kft. és a Kecskemét Monográfia Szerkesztősége. Kecskemét, 1996.

Paksa 2007

Paksa Rudolf: *Szélsőjobboldali pártok és mozgalmak a Horthy-korszakban*. In.: *Kommentár*, 2007/5. 68-75.

Paksa 2009

Paksa Rudolf: *Szélsőjobboldali mozgalmak az 1930-as években*. In.: Romsics Ignác (szerk.): *A magyar jobboldali hagyomány 1900-1948*. Osiris. Budapest, 2009. 275-305.

Pető Ernő 2004

Pető Ernő: *Jogakadémiák a 20. században*. Doktori értekezés. DE-BTK, Debrecen, 2003.

Péterné – Mikolajcsik 2003

Péterné Fehér Mária – Mikolajcsik Lászlóné: *Egyesületek iratai a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Levéltárában (1651) 1824-1950 (1979)*. Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Levéltára. Kecskemét, 2003.

Péterné – Szabó – Székelyné 2007

Péterné Fehér Mária – Szabó Tamás – Székelyné Körösi Ilona: *Kecskeméti életrajzi lexikon*. Kecskeméti Füzetek 4. Elektronikus megjelenítés: NKÖEOK Szerkesztőség – 2007.

Péterné – Tanczos 2000

Péterné Fehér Mária – Tanczos Tiborné: *A Bács-Kiskun Megyei Levéltárban őrzött gazdasági szervezetek iratai 1814-1953*. Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Levéltára. Kecskemét, 2000.

Prónay 1963

Prónay Pál: *Határban a halál kaszál*. Kossuth. Budapest, 1963.

Püski 2006

Püski Levente: *A Horthy-rendszer*. Pannonica. Budapest, 2006.

Rácz 1969

Rácz János: *Kiskunfélegyháza 1917-1919-ben*. Kiskunfélegyházi Tanács Végrehajtó Bizottsága. Kiskunfélegyháza, 1969.

Réti 1969

Réti László: *Így látta az ellenség*. Gondolat. Budapest, 1969.

Rigó 2009

Rigó Róbert: *A német megszállás, a front átvonulása és az azt követő időszak Kecskeméten. Interjú Kovács Bálint református lelkésszel.* In.: Forrás, 2009/6. 22-37

Rigó 2011

Rigó Róbert: *Elitváltás Kecskeméten. (1938-1948).* Doktori értekezés. PE-BTK, Kecskemét, 2011.

<http://www.idi.btk.pte.hu/dokumentumok/disszertaciok/rigoroberttezis.pdf> (letöltés dátuma: 2010-11-02)

Romsics 1982

Romsics Ignác: *A Duna-Tisza köze hatalmi-politikai viszonyai 1918-1919-ben.* Akadémiai. Budapest, 1982.

Romsics 2003

Romsics Ignác: *Magyarország története a XX. században.* Osiris. Budapest, 2003.

Róna 2010

Róna Tamás: *Judaizmus és közösségtörténet. Kecskemét rabbijainak működése történet-szociológiai aspektusból.* Doktori értekezés. OR-ZSE. Budapest, 2010.

http://or-zse.hu/phd/ronat_disszertacio.pdf (letöltés dátuma: 2012-12-02)

Shvoy 1983

Shvoy Kálmán *titkos naplója és emlékirata 1918-1945.* Sajtó alá rendezte: Perneki Mihály. Kossuth. Budapest, 1983.

Sinkó 1965

Sinkó Ervin: *Optimisták. Történelmi regény 1918/19-ből.* Forum. Budapest, 1965.

Somodi 2001

Somodi Henrietta: *Zsidók Bács-Kiskun megyében.* Makkabi. Budapest, 2001.

Strausz 2007

Strausz Péter: *Kamarák a két világháború közötti Magyarországon*. Doktori értekezés. ELTE-BTK. Budapest, 2007.

http://doktori.btk.elte.hu/hist/strausz/Strausz_dissz.pdf (letöltés dátuma: 2012-10-15)

Szabó 1994

Szabó Ágnes: *A konszolidáció kezdete. Az 1922. évi nemzetgyűlési választások*. In.: Földes György – Hubai László (szerk.): *Parlamenti képviselőválasztások 1920-1990*. Politikatörténeti Alapítvány. Budapest, 1994. 83-104.

Szabó 1986

Szabó Zoltán: *Kecskemét az első világháború idején*. In.: *Cumania*, 9. Kecskemét, 1986. 225-256.

Székelyné 1993

Székelyné Körösi Ilona: *Kecskeméti évszázadok*. Kecskeméti Lapok. Kecskemét, 1993.

Szilágyi 2007

Szilágyi Zsolt: *Kádár István interjú*. Budapest, 2007. (Kézirat).

Szilágyi 2011

Szilágyi Zsolt: *Város és elit. A Horthy-kori Kecskemét történeti földrajzi és társadalomtörténeti megközelítésben*. Doktori értekezés. DE-BTK, Debrecen, 2011.

<http://ganymedes.lib.unideb.hu:8080/dea/bitstream/2437/118052/8/%C3%89rtekez%C3%A9s-t.pdf> (letöltés dátuma: 2013-12-20)

Szinai – Szűcs 1963

Szinai Miklós – Szűcs László (szerk.): *Horthy Miklós titkos iratai*. Kossuth. Budapest, 1963.

Szuhay 1962

Szuhay Miklós: *Az állami beavatkozás és a magyar mezőgazdaság az 1930-as években*. Akadémiai. Budapest, 1962.

Tomka 2005

Tomka Béla: *Az összehasonlító módszer a történetírásban*. In.: Aetas, 20. évfolyam. 2005. 1-2. szám. 243-258.

Újvári 1929

Újvári Péter: *Zsidó lexikon*. Budapest, 1929.

Végső 2003

Végső István: *A zsidótörvények hatása a kiskunhalasi zsidóság életére*. In.: Századok, 2003/1. 179-217.

Végső – Simko 2007

Végső István – Simko Balázs: *Zsidósoros Kiskunhalason. Kisvárosi út a holokauszthoz*. L'Harmattan. Budapest, 2007.

Virág 1990

Virág Tibor: *A kiskunfélegyházi zsidóság története*. JATE-BTK. Szeged, 1990. (Kézirat)

Zeke 1990

Zeke Gyula: *Statisztikai mellékletek*. In.: Bányai László – Csorba László – Kis Anikó – Lendvai L. Ferenc – Zeke Gyula – Bihari Péter – Tamási Györgyi (szerk.): *Hét évtized a hazai zsidóság életéből*. I-II. rész. MTA Filozófiai Intézet. Budapest, 1990. 185-199.

Zinner 1989

Zinner Tibor: *Az Ébredők fénykora 1919-1923*. Akadémiai. Budapest, 1989.

Mellékletek

1. sz. melléklet

Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Megyei Levéltára (MNL BKML)

IV: A megyei törvényhatóságok és törvényhatósági jogú városok

IV/1901 – Kecskemét Város főispánjának iratai

/a – Elnöki iratok

/b – Általános iratok

IV/1902 – Kecskemét Város közellátási kormánybiztosának iratai

IV/1903 – Kecskemét Város Törvényhatósági Bizottságának iratai

/a – Közgyűlési jegyzőkönyvek

/c – Kisgyűlési jegyzőkönyvek

/r – A Románok Által Okozott Károk Felmérésére Alakult Bizottság iratai

IV/1904 – Kecskemét Város Központi Választmányának iratai

IV/1905 – Kecskemét Város Igazoló Választmányának iratai

IV/1907 – Kecskemét Város Községi Iskolaszékének iratai

IV/1908 – Kecskemét Város Tanácsának iratai

/b – Közigazgatási iratok

IV/1909 – Kecskemét Város Nemzeti Tanácsának iratai

IV/1910 – Kecskemét Város Polgármesteri Hivatalának iratai

/a – Elnöki iratok

/c – Közigazgatási iratok

/l – Külön kezelt iratok

/n – Polgármesteri félhivatalos levelezés

IV/1916 – Kecskemét Város Ipari, Közegészségügyi, Tűzrendészeti és Segélyügyi Hivatalának (I. fokú Iparhatóság) iratai

IV/1920 – Kecskemét Város Közellátási Hivatalának iratai

IV/1922 – Kecskemét Város Hadigondozási Hivatalának iratai

IV/1923 – Kecskemét Város Tanköteleseket Törzskönyvező Hivatalának iratai

IV/1925 – Kecskemét Város Kihágási Bíróságának iratai

IV/1926 – Kecskemét Város Közigazgatási Bizottságának iratai

IV/1928 – Kecskemét Város és a felekezetek közötti viszonyra vonatkozó iratok gyűjteménye

/a – A zsidó felekezetekkel kapcsolatos iratok

IV/1930 – Kecskemét Város Levéltárának iratai

IV/1939 – Kecskeméti Egyesületek alapszabályainak gyűjteménye

IV/1941 – Kecskemét Város Népmozgalmi Nyilvántartó Hivatalának iratai

IV/1943 – Kecskemét Város által kötött szerződések gyűjteménye

V: Megyei városok és községek

V/175 – Kiskunfélegyháza Város Polgármesteri Hivatalának iratai

/b – Közigazgatási iratok

VI: A közigazgatási területi szervei

VI/3 – A Magyar Királyi Államrendőrség Kiskunfélegyházi Kapitányságának iratai

VII: A jogszolgáltatás területi szervei

VII/3 – A Kecskeméti Törvényszék iratai

VIII: Intézetek, intézmények

VIII/249 – A Kecskemét Városi Elemi Népiskolák Felügyelőigazgatóságának iratai

/a – Jegyzőkönyvek

/b – Iktatott iratok és ügyviteli segédletei

VIII/612 – A Kecskeméti Iparos- és Kereskedő Tanonciskola iratai

IX: Testületek

IX/216 – A Kecskeméti Ipartestület iratai

IX/235 – A Kecskeméti Ügyvédi Kamara iratai

IX/236 – A Kecskeméti Orvosi Kamara iratai

X: Egyesületek

X/3 – Községi MOVE /Magyar Országos Véderő Egyesület/ iratok gyűjteménye

X/52 – A Kecskeméti Katona József Társaság /1933-ig Kör/ iratai

X/233 – A Kecskeméti Kereskedői Kaszinó iratai

XI: Gazdasági szervek

XI/213 – A Kecskeméti Kereskedelmi Iparhitelintézet és Népbank iratai

XI/214 – A Kecskeméti Leszámtoló és Pénzváltó Bank Rt. iratai

XI/231 – A Kecskeméti (1946-tól Dél-Pestmegyei Gazdasági) Hitelszövetkezet iratai

XV: Gyűjtemények

XV/7 – Kecskemét városra vonatkozó történeti adatok gyűjteménye

XVI: Tanácsköztársaság

XVI/1 – Kecskemét város kormányzótanácsi biztosának iratai

XVI/2 – Kecskemét Város Direktóriumának iratai

XVI/16 – A Magyar Tanácsköztársaság kecskeméti eseményeire vonatkozó feljegyzések gyűjteménye

XXV: A jogszolgáltatás területi szervei

XXV/18 – A Kecskeméti Népbíróság iratai

XXXIII: Megőrzésre, ill. kezelésre az állami levéltárba utalt anyag

XXXIII/1 – Az állami anyakönyvi másodpéldányok gyűjteménye

/a – Bács-Kiskun megyei települések anyakönyvi másodpéldányai

2. sz. melléklet⁸³²

Sajtó és közművelődési ügyek: Tóth László.
Iskola és iskolai propagandaügyek: Hajma József.
Pénzügyek: Lugosi István.
Munkás és gazdasági ügyek: Vincze Lajos.
Tisztviselőügyek és igazságügy: Sarlós Ágoston.
Posta és távíróügyek: Villám István.
Vasút és közoktatásügyek: Kósa István.
Véderőügyek: Knapp Lajos és Vércse Gábor.
Városparancsnokság: Szakovics György és Czigány János.
Kereskedelmi és socializálási ügyek: Bódi János.
Közélelmezési ügyek: Barta Kálmán.
Lakásügyek: Szegedi Lajos.
Politikai és kémügyek: Soós Pál.
Propagandaügyek: Simon István.
Panasziroda: Csihalik László.

---

⁸³² MNL BKML, XVI/2 107/1919; XVI/2 415/1919

3. sz. melléklet⁸³³**Kommunizált házak I. kerület**

Sorszám	Utca	Házszám	Volt tulajdonos neve
2.	Batthyány-út	5.	Lebovics Márton
19.	Batthyány utca	33.	Blum Pál
28.	Dobó István utca	1.	Grünfeld Gyula
50.	Kisfaludy utca	2.	Székely Ignác
51.	Kisfaludy utca	3.	Dunszt Józsefné
55.	Kisfaludy utca	9.	Springer Samu
58.	Kisfaludy utca	13.	Spieller Adolf
64	Kisfaludy utca	26.	Dein Gusztáv

Összesen: 93

Kommunizált házak II. kerület

Sorszám	Utca	Házszám	Volt tulajdonos neve
2.	Béla	2.	Sterlieb Adolf
6.	Nyíl	8.	Grüber Mátyás
7.	Külső Szabadság út	9.	Kohn és Rothbaum
27.	Vásári	21.	Szigeti Adolf
29.	Mária körút	3.	Fleischmann Gábor

Összesen: 31

Kommunizált házak III. kerület

Sorszám	Utca	Házszám	Volt tulajdonos neve
9.	Arany János	10.	Özv. Witz Antalné
18.	Csányi	7.	Kecskeméti Herzné
26.	Fráter	5.	Dr. Kenéz Zoltán
31.	Gáspár András	1.	Rosenberg Albert
39.	Gyenes tér	2.	Veintsech Géza
69.	Jókay	32	Dékány Pálné
84.	Kölcsey	5.	Kánitz Márton
97.	Séta tér	2.	Fleischer Márton
113.	Belső Széchenyi	2.	Bunzlau Vilmos
120.	Belső Széchenyi	9.	Dr. Kecskeméti La-jos

Összesen: 149

Kommunizált házak IV. kerület

Sorszám	Utca	Házszám	Volt tulajdonos neve
1.	Árok	2/a	Dékány Rafaelné
6.	Bethlen körút	10.	Steinherz Adolf
7.	Bethlen körút	12.	Steinherz Rudolf
11.	Bocskai körút	3.	Warhsberg Gusztáv
12.	Bocskai körút	6.	Szilágyi Mór
15.	Bocskai körút	12.	Fischer Iszák
18.	Bocskai körút	19.	Dékány Imre
25.	Csáki	1.	Spitzer Bernát

⁸³³ MNL BKML, XVI/1 Iktatlan iratok között.

27.	Csáki	7.	Langermann Elek
28.	Csáki	12.	Dr. Stern Sámuel
31.	Csokonai	13.	Gitzner Jenő
34.	Horváth Cirill	3.	Fleischmann Samu
50.	Kenteresi	3.	Schulemann örökösök
55.	Koházi	5.	Steischer Kálmán
61.	Lenin	5.	Izr. egyház
63.	Lenin	7.	Koch Sándorné
64.	Lenin	8.	Brachfeld Vilmos
65.	Lenin	9.	Grosz Simon
66.	Lenin	10.	Fleischmann Samu
68.	Lenin	12.	Engelsmann Miksáné
69.	Lenin	13.	Dr. Szívós Ignác
75.	Lenin	19.	Littauer Mór
76.	Lenin	20.	Dr. Fodor Sándor
77.	Lenin	21.	Szilágyi Mór
78.	Lenin	22.	Kaunitzer Andorné
84.	Lenin	28.	Özv. Kecskeméti Sándorné
86.	Lenin	30.	Aszódi Zsigmond
88.	Lenin	32.	Adler Miksa
102.	Őz	17.	Klein Adolf
103.	Rákóczi út	2.	Kecskeméti Izr. Hitk.
113.	Rákóczi út	22.	Fuhrmann Jakab
115.	Rákóczi út	26.	Kertész Dezső
116.	Rákóczi út.	32-34.	Auisfeld Simon
123.	Sárkány	10.	Steinherz Adolf
129.	Szabadság tér	5.	Izr. hitközség
130.	Talfája	12-14	Özv. Hirsch Antalné
141.	Wesselényi	6.	Izr. Hitközség

Összesen: 145

Kommunizált házak V. kerület

Sorszám	Utca	Házszám	Volt tulajdonos neve
1.	Bem	1.	Kohn Sándor
2.	Bem	2.	Kohn Sándor
4.	Bem	10.	Feldstein Izidor
8.	Bem	17.	Zilzer Lipót
10.	Bem	19.	Adler Imréné
11.	Beniczki Ferencz	1.	Fuchs Samu
12.	Beniczki Ferencz	2.	Kohn Gábor örökösei
13.	Beniczki Ferencz	3.	Stein Lajos
14.	Beniczki Ferencz	4.	Szilágyi Zsigmond és Mór
15.	Beniczki Ferencz	5.	Klein Simon
16.	Beniczki Ferencz	6.	Dr. Donáth József
17.	Beniczki Ferencz	7.	Kohn Gábor örökösei
21.	Beniczki Ferencz	12.	Sciller Jenő

23.	Beniczki Ferencz	16.	Grósz Adolf
30.	Bercsényi	15.	Friedmann Ilona
36.	Benczúr Mihály	3.	Klein Simon
57.	Fecske	1.	Fispán Mór
62.	Fecske	8.	Schönberger Ignác
80.	Kálvin tér	12.	Dr. Fodor Jenő
81.	Károlyi	1.	Rothfeld Ignác
84.	Károlyi	7.	Langermann Izidor
89.	Kurucz körút	15.	Fleischer Mórné
90.	Kurucz körút	17.	Singer Lajosné
96.	Klapka	2.	Gonda Izidor
102.	Klapka	12.	Fispán Mórné
104.	Klapka	13/15	Feldmeier Ignác
105.	Klapka	16.	Goitein Jónás
108.	Klapka	20.	Holczer Zsigmond
109.	Klapka	22.	Kecskeméti Herz
110.	Klapka	24.	Feldmeier Lipót
111.	Klapka	25.	Sándor Istvánné
113.	Klapka	28.	Neu Adolf
130.	Tolnai	1.	Leitner László
137.	Vak Bottyán	30.	Fleischer Mórné
139.	Verbőczy	6/8	Aszódi József
142.	Vörösmarty	5.	Morselbach Mór
145.	Vak Bottyán	19.	Özv. Plettesheimer Alviné

Összesen: 151

Kommunizált házak VI. kerület

Sorszám	Utca	Házszám	Volt tulajdonos neve
40.	Katona József	3.	Fisch Ernő
50.	László Károly	3.	Wuth Sándor
55.	László Károly	12.	Özv. Rothbaum Rudolfné
64.	Mezei	13.	Dékány Pál

Összesen: 80

Kommunizált házak VII. kerület

Sorszám	Utca	Házszám	Volt tulajdonos neve
16.	Egressi	5.	Perl Ferenc
28.	Katona József tér	4.	Orth. Izr. Hitközség
31.	Katona József tér	11.	Katz Mórné
34.	Kossuth körút	42.	Goldberger I.
38.	Magyar	14/15	Krausz Lipót
43.	Mezei	25.	Daubuer Gyula
44.	Mezei	33.	Goldberger Hermann
54.	Szegedi út	22.	Fodor Gábor
58.	Szultán	32.	Wesselhoffer Ádám

Összesen: 60

4. sz. melléklet⁸³⁴

Kimutatás a beszolgáltatott értéktárgyakról

Sorszám	Név	Lakcím	Érték (korona)
3.	Verderber Ádám	VI. Katona József tér 2.	3000
4.	Verderber Ádám	VI. Katona József tér 2.	2500, 4000
6.	Gross Adolf	V. Beniczki Ferencz u. 16.	2400
8.	Wagner Béla	VII. Beniczky F. u. 8.	2200
9.	Feldmeyer Ignác	V. Klapka u. 13.	4500
10.	Kecskeméti Adolf	III. Széchenyi tér 11.	2800, 5000
11.	Kecskeméti Adolf	III. Széchenyi tér 11.	2500
12.	Szigeti Sándor	IV. N. Kőrösi u. 37.	9000
15.	Dr. Feldmayer Géza	IV. Nagykőrösi u. 16.	3000
18.	Kecskeméti Mihály	I. Petőfi u. 3.	2200
19.	Kecskeméti Mihály	I. Petőfi u. 3.	2500
20.	Kecskeméti Mihály	I. Petőfi u. 3.	4500
22.	Kohn Elek	IV. Vízkeleti u. 11.	2200
30.	Aszódi Ilona	Csongrádi u. 23.	2200
32.	Fuchs Samu	VII. Beniczki F. u. 1.	45.000
32.	Fuchs Samu	VII. Beniczki F. u. 1.	12.000
33.	Özv. Steininger Antalné	VII. Beniczki F. u. 1.	2200
34.	Brachfeld Vilmos	Rákóczi u. 14.	5000
36.	Aszódi József	V. Verbőczy u. 8.	4000
37.	Aszódi Sámuel	Csongrádi u. 23.	5000
38.	Kral Rezső	Hornyik János u. 4.	8000
39.	Kral Rezső	Hornyik János u. 4.	2400
41.	Szilágyi Mór	Lenin u. 21.	15.000
42.	Szilágyi Mór	Lenin u. 21.	35.000
45.	Braun Pál	Rákóczy út 1.	2600
48.	Goitein Jónásné	Klapka u. 16.	2800
51.	Schimerl Manó	Széchenyi tér 1.	3000
53.	Bunzlau Ferencz	Széchenyi u. 2.	2500
55.	Dr. Holczer Zsigmond	Klapka u. 20.	4500
57.	Klein Simon	Beniczki F. u. 5.	32.000
58.	Klein Simon	Beniczki F. u. 5.	8000
59.	Klein Simon	Beniczki F. u. 5.	2200
60.	Klein Simon	Beniczki F. u. 5.	8000
61.	Klein Simon	Beniczki F. u. 5.	2600
62.	Klein Simon	Beniczki F. u. 5.	2500
66.	Gergely Izsó	Lesták tér 1.	4000
67.	Gergely Izsó	Lesták tér 1.	2500
68.	Tauber Bernát	Lesták tér 1.	3000
69.	Tauber Bernát	Lesták tér 1.	4500
70.	Tauber Bernát	Lesták tér 1.	3200
71.	Tauber Bernát	Lesták tér 1.	2200
72.	Dr. Szívós Ignáczné	Lenin u. 13.	2200
75.	Schönberger Ignác	Fecske u. 18.	2400
86.	Stein Lajosné	Beniczky F. u. 3.	26.000
87.	Aszódi Gézáné	Szabadság tér 3.	2400
93.	Aszódi Zsigmond	Lenin u. 30.	4500
96.	Goitein Miksa	Kunsmiklósi u. 16.	2200
97.	Goitein Miksa	Kunsmiklósi u. 16.	2200
102.	Zappert Adolf	Rákóczi út 1.	2400
107.	Fehér Dávid	Szabadság tér 3.	24.000
108.	Neu Adolf	Klapka u. 28.	7000

⁸³⁴ MNL BKML, XVI/2 661/1919

110.	Dr. Steiner Miksáné	Széchenyi tér 5.	22.000
113.	Grünwald Béláné	Művésztelep	4500
114.	Fuhrmann Jakabné	Rákóczi út 22.	2800
116.	Gonda Izidor	Klapka u. 2.	2400
117.	Tauber Bernát	Lestár tér 1.	9900
118.	Fodor Jenőné	Kálvin tér 12.	10.000
119.	Fodor Jenőné	Kálvin tér 12.	3500
120.	Fodor Jenőné	Kálvin tér 12.	2600
121.	Fodor Jenőné	Kálvin tér 12.	2600
122.	Kozma Andor	Bercsényi u. 18.	5500
123.	Hauser Rudolfné	Dobó István u. 2.	9000
124.	Dunst Adorján	Erkel u. 5.	2300
125.	Kertész Menyhért	Bocskai u. 12.	2100
126.	Fleischmann Samu	Lenin u. 10.	18.000
132.	Friedmann Soma	Otthon Szálloda	2800
133.	Friedmann Soma	Otthon Szálloda	2200
135.	Gonda Izidor	Klapka u. 2.	
135./a	Gonda Izidor	Klapka u. 2.	2500
140.	Kozma Mór	Vízkeleti u. 7.	2800
141.	Kozma Mór	Vízkeleti u. 7.	2100
142.	Kozma Mór	Vízkeleti u. 7.	2100
145.	Steinherz Rudolf	Bethlen k. 12.	7500
146.	Steinherz Rudolf	Bethlen k. 12.	2100
157.	Tauber Dezsőné	Bethlen város 73.	2800
166.	Kecskeméti Lajos	Széchenyi u. 9.	2500
170.	Sohr Sámuelné	Kohári u. 6.	2600
172.	Weisz László	Arany János u. 2.	2100
173.	Weisz László	Arany János u. 2.	4500
174.	Ségner Pál	Sétatér u. 2.	2100
180.	Rothfeld Ignác	Károlyi u. 1.	2400
182.	Dr. Donáth József	Beniczki F. u. 6.	6000
183.	Dr. Donáth József	Beniczki F. u. 6.	3000
184.	Dr. Donáth József	Beniczki F. u. 6.	2200
185.	Dr. Donáth József	Beniczki F. u. 6.	2200
186.	Dr. Donáth József	Beniczki F. u. 6.	2050
187.	Leitner Sándor	Nyíl u. 7.	2800
188.	Feldmann Sándor	Szabadság tér 3.	2300
189.	Feldmann Sándor	Szabadság tér 3.	2100
198.	Bloch Sándor	Lenin u. 1.	6000
202.	Szigeti Lipótné	Széchenyi tér 1.	2200
208.	Reiner Ignáczné	Gáspár András u. 6.	3500
209.	Reiner Ignáczné	Gáspár András u. 6.	2100
210.	Reiner Ignáczné	Gáspár András u. 6.	2200
211.	Horvát Emánuelné	Gáspár András u. 3.	2100
212.	Horvát Emánuelné	Gáspár András u. 3.	2100
217.	Kertész Dezső	Rákóczi út 26.	2300
218.	Kertész Dezső	Rákóczi út 26.	2100
227.	Scheiber Zsigmondné	Tatai tér 1.	2200
228.	Rothbaum Ignác	Festő u. 4.	2600
229.	Kohn Béla	Kisfaludi u. 11.	15.000
231.	Augner Rezsőné	Csongrádi u. 33.	2800
232.	Deim Gusztáv	Kisfaludi u. 26.	2800
234.	Kohn Sándor	II. Külső Szabadság út	2800
235.	Aszódi Zsigmond	Lenin u. 3.	3000

Összes sorszám: 235. Összes érték: 1.305.400 K

5. sz. melléklet⁸³⁵

Név	Összeg (korona)	Elvitt ló mennyiség / érték (korona)	Fondjegyzék
Dr. Deutsch V. Adolf	850.337		447/1919
Brachfeld Vilmos	12.000		598/1919
Deim Gusztáv		1 / 4000	659/1919
Brachfeld Vilmos		1 / 4000	664/1919
Kemény Sándor		1 / 9700	664/1919
Lebovics Márton		1 / 9000	664/1919
Spitzer Bernát	247.840		696/1919
Dr. Szívós Ignácné	7000		764/1919
Braun Pál	3980		849/1919
Grósz Adolf	970		898/1919
Kertész Dezső	5900		989/1919
Deim Gusztáv	37.810		1064/1919
Dr. Markó Imre	5800		1118/1919
özv. Fispán Mórné	34.000		1621/1919
Szívós József	5740		1633/1919
Steinherz Adolf	27.205		1675/1919
Kohn József	880		1730/1919
Bunzlau Vilmos	28.000		1854/1919
Klein Adolf	243		1916/1919
Ségner Lipót	2500		1956/1919
Aszódi József	7200		1998/1919
Kláber Mór	10.000		2012/1919
Kláber Mór	99.386,20		2030/1920
Összesen	1.386.791,20	4 / 26.700	

⁸³⁵ MNL BKML, IV/1903/r

6. sz. melléklet⁸³⁶

Elutasítottak II. fokon						
	Ikt. szám	Név	Lakás	Szül. év	Ször	Sorszám
1.	106	Aszódi József	Verbőczy u. 8.		8	659
2.	68	Aszódi Sámuel			10	469
3.	334	Aszódi Miklós			6	693
4.	335	Aszódi Lipót László			8	657
5.	57	Bauer Béla	Vakbottyán u. 16.		6	266
6.	74	özv. Bernát Mihályné	Festő u. 1.		1	351
7.	85	Balázs Ferencz	Rákoczi u. 6.		6	638
8.	95	Balázs Jenő			4	1334
9.	319	Bunzlau Józsefné			4	1183
10.	321	Barna Sománé			6	447
11.	332	Braun Pál			8	389
12.	337	Barna Soma			6	446
13.	46	Deutsch Henrik	I. Kisfaludy u. 2.		1	521
14.	326	Deutsch Józsefné			8	155
15.	73	özv. Fuchs Samuné	Beniczki F. u. 1.		8	38
16.	101	Feldstein Zsigmond			8	14
17.	109	özv. Fischer Józsefné			4	1330
18.	304	Fischl Bernát			1	530
19.	345	Feldmann Sándor			4	1134
20.	322	Fried Gizella			6	482
21.	323	Fried Malvin			6	483
22.	344	Feldmeier György			8	361
23.	345	Feldmann Sándor	III. Szabadság tér 3.		4	1134
24.	65	özv. Galántai Bernátné			7	795
25.	71	Gábor Béláné	Károlyi u. 5.		8	280
26.	116	Dr. Galántai László	Kaszap u. 2.		7	794
27.	112	Góth Sándor			2	784
28.	307	Grünblatt Aranka			10	482
29.	75	Hegedüs Sándor	Kisfaludy u. 7.		1	542
30.	100	Hegedüs Sándorné			1	543
31.	317	Dr. Hirsch Ernőné			6	577
32.	330	Halmos Artúrné			2	451
33.	ad/330	Halmos László			2	452
34.	55	Körösi Imre	Nagykörösi u. 5.		6	448
35.	58	Kovács György	Koháry u. 1.		6	371
36.	59	Krausz Lipót	Magyar u. 13/15.		11	429
37.	61	Dr. Kenéz Zoltán	Fráter u. 5.		4	250
38.	62	Dr. Kenéz Zoltánné			4	251
39.	63	Dr. Kenéz István			4	252
40.	70	Kovács István	Nagykörösi u. 41.		6	464
41.	91	Kalmár Izidor	Hunyadi v. 45.		13	256
42.	108	Körösi Adolf	Kisfaludy u. 15.		1	578
43.	69	Kardos Simon			4	1328
44.	107	Kun Sámuel			8	652
45.	118	Dr. Kohn Sándor			6	861
46.	119	Kacz József			6	312

⁸³⁶ MNL BKML, IV/1910/c 13648/1939

47.	120	Kacz Hermann			4	1220
48.	308	Kaufmann Ignáczné			10	483
49.	309	Kozma Endréné			6	535
50.	310	Kecskeméti Izidor			4	87
51.	311	Kecskeméti Miksa			4	88
52.	318	Kalmár Ignác			2	518
53.	320	Kertész Pál			4	546
54.	327	Kertész Pálné			4	547
55.	328	Kalmár Lajos			8	700
56.	329	Kalmár László			2	520
57.	338	Kis Dezső			6	179
58.	340	Klein Miksa	V. Beniczki F. 7.		8	51
59.	48	Dr. Lengyel Bertalan	X. Hunyadi v. 16.	1867	13	169
60.	93	özv. Lusztig Lajosné			10	985
61.	305	Littauer Mór			10	399
62.	306	Dr. Lajtai Sándor			10	485
63.	324	Lichter Sámuel			11	202
64.	56	Neu Simonné	Széchenyi u. 7.		4	1209
65.	343	Nemes Lászlóné			8	363
66.	64	özv. Róth Sámuelné	Fráter u. 5.		4	253
67.	97	Rothbaum Béla	I. Festő u. 4.		1	339
68.	96	Rothbaum Sándor	V. Bercsényi u. 212.		8	113
69.	98	Rothbaum Pál	I. Fecske u. 4.		1	341
70.	94	Reichmann Mór			1	782
71.	60	Spitzer Jakab	Wesselényi u. 6.		6	805
72.	104	Spitzer Bernát			6	2
73.	102	Sándor Gyula			10	897
74.	103	Sipos Miklós			10	625
75.	339	özv. Spitzer Salamonné			11	21
76.	45	Székely Jenő	IV. Rákóczi u. 6.	1889	6	657
77.	110	Szilágyi István			8	135
78.	117	Székely Ignác			1	526
79.	72	Virányi Gyula			6	468
80.	121	Veisz Emánuel			9	368
81.	331	Vajda Lajosné			1	792
82.	336	Virányi László			6	473
83.	333	Wohl Ignác			2	454

II. fokon kiadott igazolványok

	Ikt. szám	Név	Lakás	Szkör	Sorszám
1.	39	Dr. Aszódi Ferencz		6	547
2.	47	özv. Aszódi Zsigmondné		6	549
3.	54	Dr. Borsodi József		6	798
4.	76	Braun Lajos		6	856
5.	79	Braun Margit		6	857
6.	77	Feldstein Zsigmondné		8	12
7.	105	Fekete Mihály		4	1440
8.	111	Goitein Ferencz		14	274
9.	113	Goitein Pál		2	783
10.	114	Goitein Miksáné		2	782
11.	50	Haász Zoltán		6	649
12.	83	Haász Zoltánné		2	650
13.	88	Dr. Kerekes Lászlóné		6	676
14.	80	Krausz Margit		8	13
15.	82	Kovács Sándor		1	545
16.	84	Dr. Krausz Béla		4	1196
17.	115	Krausz Miklós		9	781
18.	99	Lantos István		6	432
19.	49	Molnár Sándor		8	381
20.	86	Dr. Moskovics Lajos		6	461
21.	51	Plohn Ede		2	740
22.	78	Plohn Edéné		2	741
23.	87	Székely István		4	51
24.	89	Székely Ignáczné		1	527
25.	90	Székely Imre		1	528
26.	81	Székely Jenőné		6	658

---

⁸³⁷ MNL BKML, IV/1910/c 13648/1939

II. fokon kiadott igazolványok névsoros mutatója

1	Dr. Augner Rezső	Rákóczi út 20.
3	Dr. Augner György	Nagykőrösi u. 5.
15	Augner László	Nagykőrösi u. 5.
23	Dr. Adorján Imréné	Nagykőrösi u. 19.
66	Dr. Augner Rezsőné	Rákóczi út 20.
93	Aszódi József	Verbőczy u. 8.
112	Adler Mária	Kisfaludi u. 16.
119	Aszódi László Gábor	Csongrádi u. 23.
120	Aszódi Sámuelné	Csongrádi u. 23.
164	Aszódi Józsefné	Verbőczy u. 8.
158	Adorján Károly	Károlyi 14.
103	Bárkán Ábrahám József	Bocskai 4.
104	Bárkán Adolfné	Bocskai 4.
115	Balázs Ferenczné	Rákóczi u. 6.
143	özv. Brett Miksáné	Kada E. 8.
144	Dr. Brett László	Irinyi 12.
145	Brett József	Kada E. 8.
179	Bárany Jánosné	Nyár 1.
182	Braun Zsigmond	Horváth D. 5.
183	Blaier Ferencz	Nagykőrösi 28.
18	Bíró Istvánné	Katona J. 16.
31	Csillag Miksa	III. Jókai 32
132	Csillag Erzsébet	IV. Rákóczi 65.
133	Csillag Matild	IV. Rákóczi 65.
134	Csillag Armin	X. Baros u. 6.
19	Deutsch József	Böszörményi u. 1.
20	Deutsch László	Rákóczi út 63.
69	Dr. Dékány György	V. Klapka 121.
70	Dr. Dékány Aladár	V. Klapka 124.
71	Dr. Dékány Aladárné	V. Klapka 128.
129	Deák Ferenczné	Városföld 5.
181	Deutsch Artur	III. Széchenyi tér 5.
136	Dr. Donáth György	V. Benicky F. 6.
141	özv. Donáth Józsefné	V. Benicky F. 6.
27	Ettinger Lajos	III. Zöldfa 16.
46	Engel Jakabné	IV. Csokonay 3/5.
9	Fleischman Benjamin	IV. Horváth 3.
24	Fispán Géza	V. Klapka u. 12.
25	Führer Izidor	Fráter u. 5.
29	Fleischman Oszkár	Ágasegyháza 26.
44	Feldstein Dezső	V. Bem u. 10.
48	Füredi Jenő	X. Hunyadi v. 21.
56	Fényes Irén	I. Kisfaludi 2.
57	Fazekas Anna	IV. Wesselényi 6.
74	Fodor Béláné	V. Klapka u. 2.
84	Füredi Jenőné	X. Hunyadi v. 21.

⁸³⁸ MNL BKML, IV/1910/c 13648/1939

86	Forró Lajos	VI. Csongrádi 7.
137	Fantó Lipót	III. Szabadság tér
142	Feldmeyer Lipótné	V. Klapka 13/15.
151	Forsner Géza	V. Károlyi 6.
152	Fantó Bernátné	Szabadság 3.
167	Fodor Imre	V. Vörösmarty 1.
168	Fodor Antal	IV. Rákóczi út 28.
177	Dr. Feldmayer Józsefné	V. Rákóczi út 3.
6	Grünvald Vilmos	II. Szélmalom 19.
11	Grátzer Ferencz	V. Bercsényi 17.
16	Grosz Margit	IV. Horváth O. 3.
17	özv. Grosz Kálmánné	IV. Horváth 3.
26	Grosz László	IV. Horváth 3.
30	Gonda Miksáné	Szikra 19.
49	Goitein János	II. Szent M. 16.
53	Gerő Ignác Izsák	VI. László R.
54	Gerő Miksa	V. Bezerédi 6.
81	Grünfeld Dávid	III. Kada E. 1.
82	Grünfeld Gyula	I. Dobó I. 1.
90	Gishner Jenő	IV. Csokonay 13.
100	Goitein Dezső	V. Klapka 16.
101	Goitein Arthur	V. Klapka 16.
102	Goitein Géza	III. Sziládi K. 10.
169	Gerő Erzsébet	IV. Kaszap u. 4.
180	Guthmann Lajosné	IV. Csáki 7.
184	Gyenes Györgyné	V. Mátyási 7.
47	Goitein Gézáné	III. Sziládi K. 10.
8	Hollander István	V. Fecske 18.
32	özv. Hollander Jenőné	V. Fecske 9/a
33	Dr. Hirsch Ernő	IV. Nagykőrösi u. 39.
58	Hartmann Antalné	IV. Vesselényi 11.
64	Heilig Endre	VI. László K. 14.
67	Heilig Endréné	VI. László K. 14.
157	Halmos Artur	II. K. Szabadság 98.
172	Halmos Béla	I. Festő u. 15.
173	Halmos Zsigmondné	I. Festő u. 15.
174	Halmos Zsigmond	I. Festő u. 15.
80	dr. Holcer Zsigmondné	V. Klapka 20.
105	dr. Holcer Zsigmond	V. Klapka 20.
114	Hay Árpádné	VII. Batthányi 2.
116	Hay Rózsa, Tibor	VII. Batthányi 2.
130	özv. Haász Béláné	VII. Mezei u. 32.
4	dr. Kerekes László	Rákóczi u. 20.
7	dr. Kertész Miksa	V. Tolnai u. 1.
13	Kovács Jakab	III. Széchenyi krt. 27.
50	Kocsis Sándor	III. Széchenyi tér 1.
51	Kocsis Károlyné	III. Széchenyi tér 1.
52	Krausz Miklósné	V. Liliom u. 15.
77	Kuruc Miklósné	V. Klapka 19.
83	Katez Hermanné	III. Széchenyi t. 10.
85	Kalmár Izsóné	X. Hunyadi v. 45.
88	Kellermann Jenő	III. B. Széchenyi 1.

92	Kemény Sándorné	VI. László K. 9.
94	Kircz Vice (?)	IV. Mussolini 12.
96	Kemény Izidorné	III. Sétatér 3.
97	Kemény István	III. Sétatér 3.
98	dr. Kemény László	III. Sétatér 3.
99	Kemény Sándor	VI. László K. 9.
110	dr. Kecskeméti Miklós	V. Benicki 7.
111	Krausz Béláné	IV. Széchenyi t. 5.
113	Kozma Andorné	V. Klapka 12.
121	Kertész Mihály	V. Károly u. 13.
122	Kertész Farkas	II. Kada E. 5.
123	Kertész Dezső	III. Kohári 2.
124	Kertész Menyhért	III. Kohári 2.
126	Klein Lipótné	VI. Zsinor u. 73.
140	Kohn Elek	IV. Vizkeletly 11.
148	Kellermann Józsefné	V. Rákóczi u. 4.
149	Kecskeméti Sándor	Nagykőrösi u. 28.
150	Kiss Ferencné	VII. Horváth D. 5.
155	Kertész Miksa	Kisküküllő 9.
159	Kircz Mária	IV. Mussolini 12.
162	Klein Gyuláné	IV. Csáki u. 3.
138	Knöpfler László	VII. Zöldfa 17.
28	dr. Löwi Sándor	IV. Nagykőrösi u. 27.
62	Löwi András	Budai h. 44.
63	Lusztig Jenő	III. Kölcsei u. 5.
87	Littauer Mór	VI. Csongrádi 33.
147	Langermann Izidor	V. Károlyi u. 7.
153	Leitner Lászlóné	V. Tolnai u. 1.
154	Leitner László	V. Tolnai u. 1.
178	Lichter Sámuelné	VII. Horog u. 3.
10	Molnár Zsigmond	V. Klapka 19.
55	Molnár Imre	VII. Horváth D. 14.
78	Molnár József	V. Klapka 11.
74	Molnár Zsigmondné	V. Klapka 19.
89	Mandel Lipót	IV. Mikes 4.
91	Mezei Mihály	IV. Sárkány 9.
117	dr. Markó Imréné	IV. Rákóczi 8.
118	Markó Istvánné	V. Fecske u. 1.
128	Markó István	IV. Rákóczi 8.
146	dr. Markó Imre	IV. Rákóczi 8.
163	Meisel Gusztávné	IV. Szarvas u. 4.
165	dr. Moskovits Lajosné	IV. Nagykőrösi u. 9.
21	Politzer Rezső	V. Mátyási u. 5.
34	dr. Popper Elemérné	IV. Csáki 1.
68	Pollák Nándorné	IV. Czinbalmos 22.
12	Révész Márton	V. Károlyi u. 1.
59	Rothbaum Ignáczné	I. Festő u. 4.
170	Robitsek Gyuláné	III. Arany J. 6.
171	Révész Nándorné	Bethlen v.
5	Seiler Jenőné	V. Benicki F. 12.
14	dr. Schönbergerné	V. Fecske u. 8.
39	Ségner József	IV. Nagykőrösi 22.

40	Ségner Lipót	IV. Csokonai 9/a
41	Ségner Károly	IV. Csokonai 9/a
42	Ségner Lipótné	IV. Csokonai 9/a
43	Sipos Ferencné	IV. Rákóczi u. 20.
61	Sós Pálné	IV. Bánffy u. 18.
65	Sipos Ferenc	IV. Rákóczi 20.
75	Simon Ilona	III. Széchenyi t. 10.
76	Schrötter Béláné	VI. László R. u. 2.
108	Sebők Andorné	I. Lestár t. 1.
109	Sebők Andor	I. Lestár t. 1.
139	dr. Stein Gyula	VII. Mezei 10.
161	Spitzer Dezsőné	IV. Nefelejcs 6.
166	Schimmerl Emánuelné	Szultán u. 4.
22	Szántó Sámuelné	V. Fecske u. 5.
35	Szigeti Józsefné	I. Lestár t. 1.
36	Szigeti Adolfné	V. Benicki F. 10.
37	dr. Szigeti Iván, Ferenc	V. Benicki F. 10.
72	Szigeti Etel	II. Kada E. 21.
73	dr. Szigeti Mihály	IV. Nagykőrösi 31.
95	Szigeti Adolf	V. Benicki F. 10.
125	Szemző Erzsébet	I. Kisfaludi 11.
131	Szabó Simonné	I. Kossuth t. 3.
156	Szeles Emil	I. Kisfaludi 9.
175	Szabó Imréné	I. Kossuth t. 3.
176	Székely Sándor	IV. Rákóczi 24.
60	Tordai Sándor	IV. Sárkány 3.
127	özv. Terhes Antalné	VII. Horváth D. 14.
185	özv. Tárnok Józsefné	III. Széchenyi t. 5.
2	Vajda Mihályné	V. Rákóczi 8.
38	Virányi Gyuláné	IV. Nagykőrösi 13.
45	Weisz Dezső	VII. Kossuth krt. 35.
106	Vágó Lipót	V. Nyár u. 1.
107	Weisz Gyuláné	IV. Mikes u. 9.
135	Wohl Ignáczné	III. K. Szabáság 11.
160	özv. Weisz Lászlóné	I. Lestár t. 1.

9. sz. melléklet⁸³⁹

II. Kimutatás a legtöbb adót fizető zsidó adózóról 1940. évre
Kecskemét, 1939. június 25.

Sorszám	Név	Szül. év	Lakás	Foglalkozás	Föld adó		Ház adó		Általános kereseti-adó		Alkalmazottak kereseti-adó		Községi pótagó		Egyszeresen számított összes adók		Kétszeresen számított összes adók		A kétszeres számítás alapja Jegyzet
					P.	fill.	P.	fill.	P.	fill.	P.	fill.	P.	fill.	P.	fill.	P.	fill.	
1.	Dr. Moskovits Lajos	1892	IV. Nagykőrösi 9.	orvos	80	28	1904	16	700				2083	66	4768	10	9536	20	Orvosi oklevél
2.	Dr. Holczer Zsigmond	1875	V. Klapka 22.	orvos		82	1543	20	504				1621	22	3669	24	7338	48	Orvosi oklevél
3.	Dr. Markó Imre	1886	IV. Rákóczi 8.	ügyvéd	32	67	1502	40	420				1611	82	3566	89	7133	78	Tudori és ügyvédi oklevél
4.	Dr. Fritz Imre	1883	IV. Nagykőrösi 31.	ügyvéd			944	80	280				992	4	2216	84	4433	68	Tudori oklevél
5.	Dr. Schönberger Dezső	1892	V. Fecske u. 12.	kereskedő			156	80	1838	20			164	64	2159	64	4319	28	
6.	Kertész Menyhért	1890	III. Koháry 2.	kereskedő			1096	-	1627	50			1150	80	3874	30			
7.	Kertész Dezső	1881	III. Koháry 2.	kereskedő			1096	-	1627	50			1150	80	3874	30			
8.	Balázs Jenő	1886	III. B. Széchenyi 14.	gyümölcs keresk.	7	90	14	72	3542				23	75	3588	37			
9.	Pataki Albert	1894	V. Fecske 10.	kereskedő			507	20	2380				532	56	3419	76			
10.	Háy Árpád	1896	VII. Batthány 2.	kereskedő			546	24	2136	54			573	55	3256	33			
11.	Tauber Dezső	1885	VII. Kossuth v. 2.	gyufagyári igazgató	15	41	24	-			2898		41	38	2978	79			
12.	Dr. Szigeti Mihály	1888	IV. Nagykőrösi 31.	fogorvos	-	84	480	-	420				504	88	1405	72	2811	44	Orvosi oklevél
13.	Benedek György	1885	X. Hunyadi v. 10.	kereskedő			512		1753	10			537	60	2802	70			
14.	Benedek László	1891	X. Hunyadi v. 10.	kereskedő			512		1753	10			537	60	2802	70			
15.	Benedek Sándor	1889	X. Hunyadi v. 10.	kereskedő			512		1753	10			537	60	2802	70			
16.	Grätzer Ferenc	1893	V. Bercsényi 14.	gyümölcs keresk.	4	82	64	-	2660				72	26	2801	8			
17.	Schilinger Dezső	1888	V. Beniczky 77.	kereskedő	-	73	232	-	2312	10			244	37	2789	20			
18.	Fleischmann Benő	1901	IV. Nagykőrösi 10.	ecetgyáros			917	28	892	64			963	14	2773	6			
19.	Dr. Kenéz Zoltán	1882	III. Fráter 5.	ügyvéd	17	37	483	84	210				526	27	1237	48	2474	96	Tudori és ügyvédi oklevél
20.	Fispán Géza	1894	V. Klapka 12.	kereskedő	-	99	149	12	2136	54			157	62	2444	27			

⁸³⁹ MNL BKML, IV/1905 1939. 1935-1944/45. 6. d

21.	Dr. Kertész Miksa	1894	V. Tolnai 1.	kereskedő					1971	58					1971	58			
22.	Lebovits Sándor	1894	I. Árpádváros 7.	konzervgyári igazgató	4	45	24	-			1833		29	87	1891	32			
23.	Székely Ignác	1872	I. Kisfaludy 2.	cipőgyáros	-	3	475	52	832	47			499	33	1807	35			
24.	Gottlieb Rudolf	1890	IV. Nagykőrösi 1.	vendéglős					1750						1750				
25.	Spitzer Bernát	1860	IV. Csáky 1.	földbirtokos	580	98	265	44					888	74	1735	16			
26.	Kőrösi János	1872	V. Klapka 16.	kereskedő			200		1297	2			210		1707	2			
27.	Kovács István	1900	IV. Nagykőrösi 13.	kereskedő			176		1316				184	80	1676	80			
28.	Aszódi József	1872	V. Verbőczy 8.	kereskedő	1	47	230	40	1181	60			243	46	1656	93			
29.	Dr. Kecskeméti Miklós	1896	V. Borniczky J. 5.	orvos	22	34	235	60	280				270	84	808	78	1617	56	Orvosi oklevél
30.	Ségner Lipót	1878	IV. Csokonai 9/a	kárpitos	26	38	498	56	537	95			551	19	1614	8			
31.	Reiszmán József	1901	I. Árpád ku. 6.	autófuvarozó					1610						1610				
32.	Szigeti Sándor	1868	I. Kada E. 8.	kereskedő			224		1120				235	20	1579	20			
33.	Hegedűs Sándor	1872	I. Kisfaludy 7.	kereskedő	13	47	373	76	688	80			406	59	1482	62			
34.	Kertész Farkas	1882	II. Kada E. 5.	kereskedő			300	80	840				315	84	1456	64			
35.	Frank Pál	1876	IV. Koháry 5.	kereskedő			540	80	294				567	84	1402	64			
36.	Dr. Aszódi Géza	1879	IV. Vízkeleti 14.	ügyvéd	22	34	198	40	224				231	78	676	52	1353	4	Tudori és ügy- védi oklevél
37.	Markó István	1891	V. Fecske 1.	sírkőgyáros	12	89			1324	68			13	53	1351	10			
38.	Kerekes Sándor	1875	IV. Rákóczi 20.	borkereskedő			574	40	164	8			603	12	1341	60			
39.	Grünfeld Gyula	1884	I. Dobó I. u. 1.	borkereskedő			240		825	16			252		1317	16			
40.	Leitner László	1892	V. Tolnai 1.	kereskedő			112		1083	70			117	60	1313	30			
41.	Feldmann Sándor	1891	III. Szabadságtér 3.	vízvezeték szerelő			224		840				235	20	1299	20			
42.	Székely István	1906	I. Kisfaludy 2.	cipőgyáros					1248	70					1248	70			
43.	Székely Gyula	1892	III. Szabadságtér 3.	cipőgyáros					1248	70					1248	70			
44.	Reiszmán Gyula	1904	VI. Csongrádi 35.	autófuvarozó			188	80	840				198	24	1227	4			
45.	Dr. Feldmeyer Géza	1885	IV. Nagykőrösi 16.	orvos			160		238				168		566		1132		Orvosi oklevél
46.	Fekete Mihály	1890	III. Zimay L. 4.	kereskedő	11	33	233	60	626	50			257	18	1128	61			
47.	Seiler Jenő	1885	V. Berniczky J. 12.	háztul.			548	80					576	24	1125	4			
48.	Steinherz Jenő	1905	IV. Bethlen ku. 8.	borkereskedő			80		882	56			84		1046	56			
49.	Virág Endre	1888	VII. Batthány 40.	kereskedő			320		365	40			336		1021	40			
50.	Dr. Fritz Miklós	1889	VI. Berniczky J. 2.	ügyvéd			180	80	140				189	84	510	64	1021	28	Tudori és ügy- védi oklevél
51.	Fodor Béla	1893	V. Klapka 2.	pék. m.	36	60	233	60	420				283	71	973	91			
52.	Révész Márton	1889	V. Károlyi 1.	sírkőgyáros	2	94	128	80	701	96			138	33	972	3			

53.	Révész János	1892	V. Károlyi 1.	sírkőgyáros		7	128	80	701	96			135	31	966	14			
54.	Kőrösi József	1898	V. Klapka 18.	kereskedő	16	92	116	64	648	51			140	24	922	31			
55.	Vermes Sándor	1896	V. Rákóczi út 5.	kereskedő					901	32					901	32			
56.	Gerő Miksa	1893	V. Bezerédy 6.	kereskedő	64	47	265	92	220	85			346	91	898	15			
57.	Steinherz Simor	1906	IV. Bethlen ku. 8.	borkereskedő					882	56					882	56			
58.	Goitein Jónás	1853	V. Klapka 16.	ékszerész			224		420				235	20	879	20			
59.	Kun Sámuel	1879	V. Verbőczy 4.	kereskedő			145	60	569	10			152	88	867	58			
60.	Feldstein Zsigmond	1881	V. Bem 10.	rőfös kereskedő					858	90					858	90			
61.	Deutsch László	1884	IV. Rákóczi út 6.	kereskedő					858	90					858	90			
62.	Rosenberg Albert	1860	III. Gáspár A. 1.	háztul.	22	94	399	36					434	42	856	72			
63.	Grósz Jenő	1889	IV. Kohári 1.	kereskedő			416						436	80	852	80			
64.	Lantos István	1897	IV. Nagykőrösi 2.	kereskedő					840						840				
65.	Kocsis Károly	1875	III. Széchenyi tér 1.	kereskedő					840						840				
66.	Kecskeméti Mihály	1871	III. Csányi 7.	borkereskedő	83	26	282	24	70				383	78	819	28			
67.	Dr. Szepes Jenő	1886	V. Csongrádi 26.	orvos			147	20	105				154	56	406	76	813	52	Orvosi oklevél
68.	Fodor József	1896	V. Vakbottyán 9.	kereskedő			64		619	29			67	20	750	49			
69.	Sandberg Salamon	1886	IV. Bocskay 3.	gyümölcs keresk.			297	60	122	50			312	48	732	58			
70.	Dr. Egri László	1900	I. Gáspár A. 12.	orvos	91	2	179	84	168				284	40	723	26			
71.	Schlesinger Vilmos	1895	II. Mária ku. 18.	ócskavas kereskedő			64		360				67	20	691	20			
72.	Spitzer Vilmos	1868	V. Bercsényi 22.	nyomdatul.	12	20	147	4	363	72			167	20	690	16			
73.	Steinherz Gyula	1902	III. Nagykőrösi 32.	korcsmáros			144		390	4			151	20	685	24			
74.	Fürst Jenő	1875	Ágasegyháza 55.	gazdálkodó	296	57	35	84					349	3	681	44			
75.	Guttmann Lóránt	1887	V. Károlyi 8.	gyümölcs keresk.			86	40	489	44			90	72	666	56			
76.	Fehér Dávid	1876	III. Szabadság tér 3.	kereskedő					659	40					659	40			
77.	Aszódi Sámuel	1871	VI. Csongrádi 23.	kereskedő		74	192		257	22			202	38	652	34			
78.	Kőrösi István	1902	V. Klapka 18.	kereskedő					648	51					648	51			
79.	Grünwald Vilmos	1896	II. Szélmalom 19.	kereskedő			96		449	40			100	80	646	20			
80.	Klein Simon	1885	V. Klapka 18.	kereskedő			108	80	420				114	24	643	4			
81.	Fekete Soma	1875	V. Klapka 24.	kereskedő			160		315				168		643				
82.	Krausz Lipót	1873	VII. Magyar 15.	kereskedő	23	1	262	40	44	10			299	69	629	20			
83.	Dr. Brett László	1907	III. Irinyi 12.	ügyvéd	1		256		84				269	85	610	85			
84.	Fleischmann Gábor	1880	II. Mária ku. 7.	fuvaros			228	80	126				240	24	595	4			
85.	Dr. Balázs István	1885	VI. László K. 7.	orvos	31	38	151	4	203				191	54	576	96			
86.	Gichner Jenő	1873	IV. Csokonai 13.	kereskedő			185	60	196				194	88	576	48			

87.	Goitein Géza	1887	III. Szilády K. 10.	gyufagyári mérnök	4	57	128				286		139	19	557	76			
88.	Fischer Izsák	1861	IV. Bocskay 12.	kereskedő			216		113	40			226	80	556	20			

10. sz. melléklet⁸⁴⁰

Kimutatás a 8630/1939. M.E. sz. rendelet alapján bejelentett zsidóbirtokról

Folyószám	A tulajdonos neve	A birtok területe		Eladatott	Nem adatott el	Igénybevételt kimondó FM. végh. szám	Eladást jóváhagyó		Jegyzet
		hold	□-öl				FM. szám	Kb. szám	
1.	Dr. Gallia Béla	4	1522	-	1	121.228/1941. VII. A. 2.			460 kk./1940.
2.	Grünberger Arnold	4	58	1	-	121.228/1941. VII. A. 2.		709/1940.	
3.	Kiss Ferenc és neje	1	459	1	-	121.228/1941. VII. A. 2.		288/1940.	
4.	Meisel Gusztávné	-	857	-	1	121.228/1941. VII. A. 2.			
5.	Körösi József és n.	7	670	-	1	121.228/1941. VII. A. 2.			
6.	Dr. Popper Elemérné	99	196	-	1	122.678/1941. VII. A. 2.			
7.	Dr. Rendes Dezsőné	94	1534	-	1	122.678/1941. VII. A. 2.			
8.	Sebők Andor	98	955	-	1	122.678/1941. VII. A. 2.			
9.	Spitzer Bernát és n.	190	232	-	1	122.678/1941. VII. A. 2.			
10.	Kecskeméti Miksa	22	1454	-	1	122.678/1941. VII. A. 2.			
11.	Dr. Kenéz Zoltánné	-	1417	1	-	121.228/1941. VII. A. 2.	43.360/1940. V. B. 1.		
12.	Dr. Kenéz Zoltán	3	436	Részből 1	-	121.228/1941. VII. A. 2.		1112/1940. és 1120/1939.	

⁸⁴⁰ MNL BKML, IV/1910/c 1975/1942

13.	Dr. Markó Imre	13 1 4	806 355 1043	Részben 1	-	122.678/1941. VII. A. 2.		50/1940. 1096/1939.	
14.	Gichner Jenőné	-	1483	-	1	121.228/1941. VII. A. 2.			
15.	Dr. Szabó József és n.	3	147						
16.	Spitzer Vilmos és n.	2	128	Részben 1	-	121.228/1941. VII. A. 2.		12/1940.	
17.	Bender Erzsébet	1	354	1	-	121.228/1941. VII. A. 2.		310/1940.	
18.	Gárdi Sándor	3	1337	1	-	121.228/1941. VII. A. 2.	92.035/1941. V. B. 1.		
19.	özv. Tárnok Józsefné	13	392	-	1	121.228/1941. VII. A. 2.			
20.	Szilágyi Pálné	13	392	-	1	121.228/1941. VII. A. 2.			
21.	Dr. Balázs István és n.	3	757	-	1	121.228/1941. VII. A. 2.			
22.	Fodor Istvánné	-	1483						
23.	Fürst Jenő	194	1071	Részben 1	-	121.228/1941. VII. A. 2.	42.236/1940. V. B. 1.		
24.	Dr. Stein Gyula és n.	7	1317	1	-	121.228/1941. VII. A. 2.		944/1939.	
25.	Bielig Miksa	4	1350	-	1	121.228/1941. VII. A. 2.			
26.	Dr. Kerekes László és n.	16	910	1	-	121.228/1941. VII. A. 2.	224.301/1941. V. B. 1.		
27.	Wertheim Gyula	2	1499	1	-	121.228/1941. VII. A. 2.		515/1940.	
28.	özv. Blum Ignácné	1	63	-	1	121.228/1941. VII. A. 2.			

29.	Fodor Béláné	9	1373	1	-	121.228/1941. VII. A. 2.	43.314/1941. V. B. 1.		
30.	Dr. Grúder Adolf	2 -	33 234	-	1	121.228/1941. VII. A. 2.			
31.	Ségner Lipót és n.	4	1436	Részben 1	-	121.228/1941. VII. A. 2.		277/1940.	
32.	Friedmann Soma és n.	13	1084	-	1	121.228/1941. VII. A. 2.			
33.	Rosenberg Albert és n.	12	480			121.228/1941. VII. A. 2.	Hetény.		
34.	Rosenberg Albert és n.	7	1467			121.228/1941. VII. A. 2.			
35.	Dr. Krausz Béla és n.	12	480	-	1	121.228/1941. VII. A. 2.			
36.	Dr. Kecskeméti Miklós és n.	12	480			121.228/1941. VII. A. 2.			
37.	Dr. Kecskeméti Miklós és n.	5	675			121.228/1941. VII. A. 2.	Hetény.		
38.	Fisch Jenő	5	1460			121.228/1941. VII. A. 2.			
39.	Fisch Lujza	5	1460	-	1	121.228/1941. VII. A. 2.			
40.	Rosenfeld Sándorné Fisch Irma	5	1460			121.228/1941. VII. A. 2.			
41.	Adorján Károly	2	160	1	-	121.228/1941. VII. A. 2.		296/1940.	
42.	Adorján Károly és Gutmann I. Lóránt	16	738	1	-	121.228/1941. VII. A. 2.		51/1940.	
43.	Dr. Egri László és n.	25	7	1	-		33.769/1940. V. B. 1.		
44.	Kálmán Lőrinc és n.	14	1110						
45.	Deák Ignácné	5	1492	1	-	121.228/1941. VII. A. 2.		1020/1940.	

46.	Dr. Gál Jenő és tsai	-	776	-	1	121.228/1941. VII. A. 2.			
47.	Lusztig Jenő és n.	3	400	1	-	-		87/1940.	
48.	Dr. Moskovics Lajos	18	107	1	-	121.228/1941. VII. A. 2.		1045/1939.	
49.	Dr. Léderer Kálmán	1	-	-	1	121.228/1941. VII. A. 2.			
50.	özv. Snitzer K.-né	2	210	-	1	121.228/1941. VII. A. 2.			
51.	Porjesz Lajos	7	140	-	1	121.228/1941. VII. A. 2.			
52.	özv. Halmos L.-né	1	102	1	-	121.228/1941. VII. A. 2.		420/1940.	
53.	Weisz Gy.-né és t.	-	1355	1	-	121.228/1941. VII. A. 2.	119.821/1941. VII. B. 1.		
54.	Vurgart és n.	5	-	-	1	121.228/1941. VII. A. 2.			
55.	Pollák Mór	4	1530	1	-	121.228/1941. VII. A. 2.	33.361/1940. V. B. 1.		
56.	Földes Jenő	2	1016	-	1	121.228/1941. VII. A. 2.			
57.	Gerő Miksa	2	797	-	1	121.228/1941. VII. A. 2.			
58.	Gerő Miksa és t.	30	105	-	1	122.678/1941. VII. A. 2.			F.M.-nél felterj. alatt
59.	özv. Gonda M. és t.	8	1400	-	1	121.228/1941. VII. A. 2.			
60.	Markó J. és neje	12	652	-	1	121.228/1941. VII. A. 2.			
61.	Fleischmann O.-né	199	-	-	1	122.681/1941. VII. A. 2.			
62.	özv. Löwi Ö.-né	48	593	-	1	122.678/1941. VII. A. 2.			

63.	Fispán Béla	-	1348	-	1	121.228/1941. VII. A. 2.			
64.	özv. dr. Deutsch A.-né	26	924	-	1	122.681/1941. VII. A. 2.			
65.	Dr. Lengyel Bertalan	7	300	-	1	121.228/1941. VII. A. 2.			
66.	Dr. Weisz Márton	5	642	-	1	121.228/1941. VII. A. 2.			
67.	Hegedűs I. és neje	1	1179	1	-	121.228/1941. VII. A. 2.	33.770/1940. V. B. 1.		
68.	Bauer E. és neje	7	690	-	1	121.228/1941. VII. A. 2.			
69.	Weiner F. és neje	5	1208	-	1	121.228/1941. VII. A. 2.			
70.	Domokos Imréné	1	1475	-	1	121.228/1941. VII. A. 2.			
71.	Dr. Újlaki Müller Pál és neje	1452	1464	1	-	-	44.067/1941. I. 2.		
72.	Gichner F. és neje	2	1200	1	-	121.228/1941. VII. A. 2.	40.780/1940. V. B. 1.		
73.	Roboz Aladárné	10	-	-	1	121.228/1941. VII. A. 2.			
74.	Kamplér Irma és t.	8	-	-	1	121.228/1941. VII. A. 2.			
75.	Szigeti István	6	211	Részben 1	-	121.228/1941. VII. A. 2.	44.466/1940. V. B. 1.		
76.	Szigeti Etel	2	64		-	121.228/1941. VII. A. 2.			
77.	Szigeti Mária	4	1563		-	121.228/1941. VII. A. 2.		362/1941.	
78.	Dr. Szigeti Mihály	6	211		-	121.228/1941. VII. A. 2.			
79.	özv. dr. Bauer Henrikné és tsai	50	960	-	1	122.678/1941. VII. A. 2.			

80.	Dr. Bárkán Leopoldina és t.	1	1210	-	1	121.228/1941. VII. A. 2.			
81.	Dr. Varga István és t.	13	155	-	1	121.228/1941. VII. A. 2.			
82.	özv. Fodor Miklósné és tsa	4	640	Részben 1	-	121.228/1941. VII. A. 2.		37/1941.	
83.	Sárközi Mária	-	1174	1	-	121.228/1941. VII. A. 2.	34.116/1940. V. B. 1.		
84.	Dr. Szivós Józsefné	1	743	-	1	121.228/1941. VII. A. 2.			
85.	Laczi Mihály	7	628						
86.	Harsányi Zsoltné	91	677	Részben 1	-	122.678/1941. VII. A. 2.		158/1941.	
87.	özv. dr. Lányi Izsóné	35 3 2	1340 1220 429	-	1	122.678/1941. VII. A. 2.			

Kecskemét, 1941. évi július hó 15.

11. sz. melléklet⁸⁴¹

A 40.577/III. d. - 1944. Ip. M. számhoz

KIMUTATÁS

a Kecskemét thj. város területén a 23.200/1944. Ip. M. számú rendelet alapján történt vállalati vezető kirendelésekről

Sorsz.	Vállalat neve (cége) tulajdonosa	Székhelye (telephe- lye)	Üzleti tevékenysége (1. iparjogosítvány)	Vállalati vezető, eddig foglalkozá- sa	A kirendelő határo- zat kelte és száma	A kirendelést megtámadták-e jogorvoslással és kik?	Jegyzet
1.	Klein Miksa	Beniczky F. u. 7.	villanyszerelő	Péter Károly vil- lanyszer. s.	20895 1944.VII.21.	Nem	
2.	Szeles Emil	Rákóczi út 2.	esernyőkészítő	Kiss Antal keres- kedő	20894 1944.VII.18.	Nem	
3.	Schiffer Cipőgyártó üzem	László K. u. 16/a	cipész	Kőhalmi Kálmán munkavezető	19538 1944.VII.3.	Nem	
4.	Deutsch Jenő	Kárpát u. 2.	bércséplő	Kovács Sándor lakatos segéd	19352 1944.VI.14.	Nem	
5.	Fehérváry Mihály	Szabadság t. 1.	látszerész	Szabó Ernő látsze- rész s.	13783 1944.VI.13.	Nem	
6.	Kemény Sándor	Szabadság t. 3.	kezyűkészítő	Makári Bertal segéd	18350 1944.VI.13.	Nem	
7.	Révész Márton és János	Szolnoki út	kőfaragó	Imre Gábor iparisk.tanár	15616 1944.V.16.	Nem	
8.	Székely József	Bercsényi u. 22.	lakatos	Szabó Gábor se- géd	17407 1944.VI.5.	Nem	
9.	Kalmár Lajos	Vörösmarthy u. 10.	lakatos	Kecskés Árpád műszerész seg.	17968 1944.VI.9.	Nem	
10.	Markó István	Kurucz krt. 36.	kőfaragó	Gedai Antal épí- tőmester	16349 1944.VI.13.	Nem	
11.	Hajdu Imre	Barát u. 3.	műszerész	Deszetta Lajos műszerész seg.	22523 1944.VIII.4.	Nem	
12.	Dévai László	Festő u. 6.	fogtechnikus	Végh Józsefné segéd	33405 1944.VIII.4.	Nem	

⁸⁴¹ MNL BKML, IV/1916 108/1944

12. sz. melléklet⁸⁴²

KIMUTATÁS
Kecskemét thj. városban bejelentett megszűntethető zsidó ipartelepekről

Sorszám	Név (cég)	Telephely	Foglalkozás
1.	Fehér Dávid	Rákóczi u. 4.	férfi szabó
2.	Blum Elemér	Bethlen u. 3.	férfi szabó
3.	Kocsis Károlyné	Dobó István u. 2	férfi szabó
4.	Adler Mór	Kisfaludy u. 16.	férfi szabó
5.	Háber Mária	Festő u. 11.	női szabó
6.	Halász Józsefné	Tolnai u. 1.	női szabó
7.	Gombosné Fischer Márta	Vak Bottyán u. 17.	női szabó
8.	Ilona, fehérneműszalon	Hoffmann János u. 3.	fehérnemű varrónő
9.	Holländer Frida	Bem tér 15.	női szabó
10.	Lichter Sámuel	Barát u.	bádogos
11.	Szeles Emil	Rákóczi út 2.	ernyőjavító
12.	Háber Sándor	Bem u. 16.	cipész
13.	Szank Zoltán	Benicki u. 16.	cipész
14.	Schwartz Lajos	Gáspár u. 3.	cipész
15.	Homoki Józsefné	Bethlen krt. 12.	szikvizes
16.	Szilágyi István	Bercsényi u. 18.	szikvizes
17.	Steinherz Emil	Sárkány u. 10.	szikvizes
18.	özv. Weisz Lászlóné	Lestár u. 1.	himzőnő
19.	Tordai Sándorné	Platthy u. 2.	kézimunka
20.	Fodor Irma	Nagykőrösi u. 27.	női kalapos
21.	özv. Ségner Lászlóné	Vörösmarty u. 4.	varrónő
22.	Feldmann Sándor	Szabadság tér 3.	egészségügyi berend. vállalkozó
23.	Szabó Simon	Kossuth u. 3.	szabó?
24.	Brett József	Kada Elek u. 8.	férfi és női fehérnemű
25.	Kemény Sándor	Szabadság tér 3.	keзtyűs
26.	Sárközi Mária	Lestár u. 1.	női kalapos
27.	Körösi Adolf	Kada Elek u. 8.	épületasztalos
28.	Ségner Lipót és fiai	Nagykőrösi u. 5.	kárpitos
29.	Robitsek Mária	Arany J. u. 6.	női kalapos
30.	Heller Józsefné	Kohári u. 5.	női kalapos
31.	Spitzer Vilmos	Kéttemplom köz 9.	nyomdász
32.	Ábrahám Márton	Wesselényi u. 4.	nyomdász
33.	Fantó Lipót	Luther palota	fényképész
34.	Fantó Bernát	Szabadság tér 3.	fényképész
35.	Klein Miksa	Beniczky u. 7.	műszerész
36.	Barta Mihály	Gáspár A. u. 6.	órás
37.	Fehérváry Antal	Szabadság tér 1.	látszerész
38.	Hajdu Imre	Barát u. 3.	műszerész
39.	Goitein Jónás és fia	Rákóczi u. 2.	óra és ékszerész
40.	Kertész Pál	Gáspár A. u. 9.	villanyszerelő
41.	Kálmár Lajos	Vörösmarty u. 10.	lakatos és műszerész
42.	Székely József	Bercsényi u. 22.	lakatos és műszerész
43.	Gombos Adolf	Rákóczi u. 314.	órás
44.	Rosenbaum A.	Batthyány u. 1.	épületburkoló
45.	Bauer Béla	Károlyi út 7.	kárpitos

⁸⁴² MNL BKML, IV/1916 4906/1944

46.	Bunzlau Ferenc	Széchenyi tér 12.	kádár
47.	Krausz Margit	Rákóczi út 6.	női kalapos
48.	Fodor Istvánné	Sétatér 2.	fűzőkészítő
49.	Bánky Mihályné	Csáky u. 10.	fűzőkészítő
50.	Schreiber Márkusné	Klapka u. 2.	kötszővő

13. sz. melléklet⁸⁴³

Összesítő kimutatás az 1942: XV. t.-c. hatálya alá eső mezőgazdasági ingatlanokra vonatkozó bejelentésekről

A község (város) neve: Kecskemét thj. város

Vármegye: Pest – Pilis – Solt – Kiskun

Sorszám	A bejelentés beérkezésének ideje (hó, nap)	A bejelentett ingatlan tulajdonosának (tényleges birtokosának) neve	A bejelentett ingatlan												Jegyzet
			Megoszlása művelési ágak (kat. birtokiv) szerint								összes terület		földadókataszteri tiszta jövedelme összesen		
			szántó	kert	rét	szőlő	legelő	erdő	nádas	földadó alá nem eső					
1.	1943. aug. 31.	Dr. Aszódi Géza	39	-	-	6	-	2	-	1	48		97	15	
2.		Dr. Bauer Henrikné tsai	22	3	-	19	5	-	-	1	50		462	27	
3.		Bauer Emil és tsa	-	-	-	7	-	-	-	-	7		133	12	
4.		Tárnok Józsefné örökös	2	-	-	12	-	-	-	-	14		127	56	
5.		Dr. Bárkán L. és tsa.	2	-	-	-	-	-	-	-	2		33	37	
6.		Fleischmann Oszkárné	64	31	-	90	2	11	-	9	207	Az eredeti dokumentumban 213	2 222	84	
7.		Fürst Jenő	85	-	56	34	9	-	-	11	195	Az eredeti dokumentumban 194	1 278	31	
8.		özv. Gonda Miksáné	-	-	-	9	-	-	-	-	9		193	57	
9.		Kőrösi József és tsa	-	-	-	7	-	-	-	-	7		72	94	
10.		Kardos Izidor	-	-	-	2	-	-	-	-	2		47	37	
11.		Dr. Kecskeméti M és tsa	2	2	-	-	-	-	-	-	4		103	81	
12.		Kecskeméti Mihály	-	-	-	23	-	-	-	-	23		358	85	
13.		Dr. Kecskeméti M és tsai	-	-	-	19	-	-	-	-	19		225	11	
14.		Dr. Lengyel Bertalan	1	-	-	8	-	-	-	-	9		97	35	
15.		özv. dr. Lővi Ödönné	-	-	-	45	-	-	-	2	47		682	13	
16.		Gerő Miksa és tsa.	17	-	16	-	-	-	-	-	33		270	79	
17.		Markó István és tsa	-	-	-	12	-	-	-	1	13		155	68	
18.		Dr. Popper Elemérné	71	-	28	-	-	-	-	1	100		511	4	

⁸⁴³ MNL BKML, IV/1910/c 954/1944

19.		Dr. Rendes Dezsőné tsa	60	-	16	-	-	-	14	4	94		582	99	
20.		Fisch Jenő és tsai	-	-	-	6	-	-	-	-	6		105	-	
21.		Sebők Andor	3	-	-	12	80	3	-	-	98		527	40	
22.		Spitzer Bernát és tsa	94	-	29	-	20	-	6	42	191		1 073	60	
23.		Weiner Fülöp	2	-	-	4	-	-	-	-	6		70	75	
24.		Dr. Veisz Márton	-	-	-	5	-	-	-	-	5		105	80	
25.		Roboz Aladárné	10	-	1	-	-	-	-	-	11		78	3	
26.		Meisel Gusztávné	1	-	-	-	-	-	-	-	1		6	13	
27.		Kamplér Irma és tsai	2	-	-	6	-	-	-	-	8		59	20	
28.		Balázs Magda	-	-	-	1	-	-	-	-	1		38	1	
29.	1943. okt. 20.	Dr. Fritz Imre és tsai	-	-	-	21	-	-	-	-	21		291	8	
30.		Friedmann Sománé	1	2	-	6	6	-	-	-1	14	Az eredeti dokumentumban nem egyértelmű, hogy van-e 1 hold földadó alá nem eső terület vagy sem. Az összesítő oszlopban 15 kat. hold szerepel.	84	99	
31.		özv. dr. Lányi Izsóné	9	-	-	-	8	-	-	-	17		277	24	
32.		Tárnoki Leiz Sándor	8	-	6	-	4	-	-	-	18		199	35	
33.		Polareczki Endréné	21	-	-	23	18	3	-	3	68	Az eredeti dokumentumban 69	309	41	
34.		Ikervári Katalin és ts	12	-	-	-	3	-	-	-	15		67	23	
35.		Reiss Zoltánné, és tsa.	-	-	-	24	-	-	-	-	24	Az eredeti dokumentumban 25	239	73	